

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧЕРКАСКА ВАЛЕРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 351: 338.43

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Черкаска

ХАРКІВ – 2024

АНОТАЦІЯ

Черкаська В.В. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2024.

Дисертація присвячена вирішенню важливої наукової проблеми обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробки науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Уточнено поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, за рахунок екологізації сільськогосподарського виробництва, що забезпечить прибутковість товаровиробників аграрного сектору, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, аграрного протекціонізму. Головними напрямками державного регулювання розвитку аграрного сектора є: регулювання цін і фермерських доходів, кредитування, бюджетне фінансування, регулювання експорту та імпорту, податкове регулювання, стабілізація ринку сільськогосподарських продуктів, регулювання земельних відносин, допомогу господарствам, які перебувають в несприятливих кліматичних умовах, підтримка науково-технічного прогресу, соціальна підтримка фермерів.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору являє собою

взаємопов'язану сукупність економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення підприємницького типу з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування і в товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини. Для забезпечення цього удосконалено класифікаційні ознаки складових елементів державного регулювання розвитку аграрного сектора за рахунок визначення сукупності заходів централізованого впливу держави, а саме: програмне регулювання, антимонопольне регулювання, індикативне планування і прогнозування, регулювання через структуру податків, які на відміну від раніше існуючих упорядковує ринкові відносини, забезпечує досягнення економічної і соціальної стабільності ринкових форм господарювання аграрного сектора.

Державне регулювання розвитком аграрного сектору широко застосовується в ряді західних країн, де воно покликане, перш за все, використовуючи економічні та адміністративні методи, стримувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції на рівні, що забезпечує відносну стабільність ринкових цін. Узагальнено систематизацію науково-методичних підходів до бюджетного фінансування розвитку аграрного сектора, які на відміну від інших базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів.

Зазначена необхідність створення цілісної системи економічних методів регулювання державою. З цією метою обґрунтовано методичний

підхід до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектора: протекціоністську (захист вітчизняних товаровиробників), ринкову (збут всієї виробленої сільськогосподарської продукції), програмну (технічне переозброєння господарств у відповідності з вимогами ринку), шляхом поєднання інституційного та синергетичного підходів до управління, враховуючі системні властивості екологізації сільськогосподарського виробництва, застосування якого забезпечує стабілізацію та прискорення розвитку ініціативного та самостійного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства.

Обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи інституціональні і земельні перетворення, що базується на принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села, взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства. Забезпечить сталий економічний розвиток сільськогосподарських підприємств, виявленню внутрішніх резервів виробництва, розширенню корпоративних форм взаємовідносин, ліквідації диспаритету цін, вдосконаленню міжгалузевих відносин в аграрному секторі, а також державної підтримки аграрного сектора.

Визначено методику планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільськогосподарського виробництва, яка на відміну від інших базується на нормативах субсидування сільськогосподарських

організацій та диференціюванні, за рахунок застосування принципів: перерозподілу ризиків всередині інтеграційної структури (організаційно-господарський механізм), диверсифікація виробництва, зростання реалізації (за рахунок збільшення обсягів випуску продукції), узгодження дій в виробничій та маркетинговій діяльності, механізму залучення зовнішніх ресурсів, що забезпечить ефективне функціонування регіональної інтегрованої корпоративної структури аграрного сектора. Планування бюджетної підтримки на основі нормативів буде сприяє вирівнюванню умов господарювання. При цьому пропонуються два варіанти розрахунку нормативів потреб у субсидіях для забезпечення розширеного відтворення. Принципова відмінність варіантів полягає в тому, що в першому випадку ми використовуємо для визначення рівня витрат бюджету на поставку сільського господарства показник «нормативний рівень рентабельності», а в другому - «нормативний рівень окупності витрат на основне виробництво».

Досліджено методичні положення діагностики стану державного регулювання розвитку аграрного сектору шляхом доповнення оцінки напрямів бюджетних субсидій щодо підтримки розвитку агропромислового виробництва показниками: на підтримку поголів'я тваринництва, на підтримку реалізації продукції агропромислового виробництва, на підтримку виробництва продукції агропромислового виробництва, на підтримку племінної роботи, на підтримку фінансових зобов'язань, що дозволяє визначити пріоритетні напрями за критеріями достатності та своєчасності фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору.

В умовах сформованої тенденції прискореного падіння чисельності сільського населення і тривалості його життя, відсутність своєчасних і комплексних заходів з підвищення стійкості розвитку аграрної сфери, тягне

за собою збільшення загальнонаціонального демографічної кризи. Обґрунтовано концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору, які містять підходи до здійснення державних аграрних інтервенцій (вплив на цінову ситуацію на ринку сільськогосподарської продукції, стабільність споживчих цін на продовольство, продовольчу безпеку держави), які передбачають захист національних інтересів та врахування необхідності інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору, що дозволить гарантування продовольчої безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку; пріоритетний розвиток виробництва та реалізація експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище.

Зазначено, що окремим господарствам, фірмам, фермерським утворенням та іншим формам власності включаючи бізнес і агробізнес, сільському підприємництву вкрай важко в умовах ринкових відносин визначити найбільш вигідні і перспективні економічні напрями своєї діяльності. У цих умовах тільки держава може і покликане бути тією структурою, що стримує, направляє і стимулює, у зв'язку з чим удосконалено інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектору і трансформації відносин власності, за рахунок інституційних перетворень: реформування інститутів державного регулювання, формування і розвиток інфраструктури ринку, приватизація державної власності, що забезпечить спільну та скоординовану

діяльність органів виконавчої влади з територіальними громадами та агробізнесом.

Визначено, що врахування комплексної взаємодії реальних економічних, соціальних, політичних і екологічних процесів, що складає державне рулювання розвитку аграрного сектору, передбачає використання організаційно-інституційного механізму державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору. У зв'язку з чим удосконалено організаційно-інституційний механізм державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору, за рахунок державних закупівельних інтервенцій: створення біржі з проведення державних закупівельних інтервенцій, розширення переліку найменувань сільгосппродукції, що надходить до державного фонду, коригування системи застави як необхідної умови участі в конкурсі і наступних торгах, що сприятиме державному регулюванню на демократичних засадах та прозорості прийняття рішень.

Зазначено, що стратегічні аспекти державної аграрної політики України на регіональному та місцевому рівнях в даний час стає можливим завдяки розвитку процесу децентралізації державної влади, що розширює повноваження регіональних і місцевих властей, і підвищенню рівня самостійності в прийнятті управлінських рішень, що стало наслідком ряду реформ - адміністративної, державної і місцевої служби, місцевого самоврядування. Розвинуто підхід до формування державної аграрної політики України, який на відміну від раніше існуючого базується на суб'єктно-об'єктних управлінських відносинах з використанням технологій публічного управління (форсайт, дорожнє картування), за рахунок консолідування зусиль органів державної влади, бізнесу, територіальних громад, що забезпечить: реалізацію пріоритетних аграрних програм,

формулювання цільової спрямованості розвитку території, виділення бюджетних коштів за окресленими напрямками.

Створення сприятливого середовища сучасного програмного забезпечення, формування техніко технологічної бази є актуальним завданням державного регулювання розвитку аграрного сектора. Розроблено принципи до застосування механізму реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора, а саме: покращення системи кредитного забезпечення, а також розвитку державної підтримки страхування аграрних ризиків, формування економічного стимулювання користувача (власника) землі щодо раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення, розвиток біржового ринку, запровадження фінансових та інших інструментів на ринку сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти), що забезпечить інтенсифікацію бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

З метою вдосконалення системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону пропонується удосконалити підходи до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора суб'єктами якої є, держава, агробізнес, територіальна громада, фінансові установи (банки, страхові та лізингові компанії), за рахунок інтеграційних процесів, що забезпечить раціональне розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів реалізації продукції, формування державно-комерційної системи страхування.

Ключові слова: аграрний протекціонізм, державне регулювання,

земельні відносини, національна економіка, публічне управління, ринок сільськогосподарських продуктів, розвиток аграрного сектору України.

ANNOTATION

Cherkaska V.V. Mechanisms of state regulation of the development of the agricultural sector of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Sciences in public administration, specialty 25.00.02 - mechanisms of public administration. National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, 2024.

The dissertation is dedicated to solving the important scientific problem of substantiating theoretical and methodological principles, developing scientific and practical recommendations for improving the mechanisms of state regulation of the development of the agricultural sector of Ukraine.

The concept of state regulation of the development of the agrarian sector in the dual unity of the synthesis of the national economy and the agrarian-industrial complex has been clarified, which, unlike the previously existing ones, has a state influence on the creation of a functional and sectoral direction of the development of social and industrial infrastructure, due to the environmentalization of agricultural production, which will ensure the profitability of commodity producers agricultural sector, development of food market infrastructure, agricultural protectionism. The main directions of state regulation of the development of the agricultural sector are: regulation of prices and farm incomes, crediting, budget financing, regulation of exports and imports, tax regulation, stabilization of the market of agricultural products, regulation of land relations, assistance to farms that are in adverse climatic conditions, support of scientific and technical progress, social support of farmers.

State regulation of the development of the agrarian sector is an

interconnected set of economic, organizational, social, legal and political provision by the state of a favorable environment for the formation and development of sustainable reproduction of the entrepreneurial type with the aim of constantly meeting the needs of the country's population in food products and consumer goods produced from agricultural raw materials. To ensure this, the classification features of the constituent elements of state regulation of the development of the agricultural sector have been improved by defining a set of measures of centralized state influence, namely: program regulation, antimonopoly regulation, indicative planning and forecasting, regulation through the structure of taxes, which, unlike the previously existing ones, regulates market relations, ensures the achievement of economic and social stability of market forms of management of the agrarian sector.

State regulation of the development of the agricultural sector is widely used in a number of Western countries, where it is intended, first of all, using economic and administrative methods, to restrain the volume of agricultural production at a level that ensures the relative stability of market prices. The systematization of scientific and methodical approaches to budgetary financing of the development of the agricultural sector, which, unlike others, are based on the use of economic and administrative methods, at the expense of state financial and credit assistance (preferential terms of crediting, taxation, budgetary financing), which will allow control over the volume, is generalized production, quality of products, state of natural resources.

The necessity of creating a complete system of economic methods of state regulation is indicated. For this purpose, a methodical approach to the construction of an effective system of state regulation of the development of the agricultural sector is substantiated, which synthesizes three forms of state regulation of the

development of the agricultural sector: protectionist (protection of domestic producers), market (sale of all produced agricultural products), programmatic (technical rearmament of farms in accordance with market requirements), by combining institutional and synergistic approaches to management, taking into account the systemic properties of agricultural production greening, the application of which ensures stabilization and acceleration of the development of proactive and independent regulation of agricultural products and food markets.

The methodological principles of building an effective system of state regulation of the development of the agrarian sector based on the balancing of state and public regulation of the agrarian sector, taking into account institutional and land transformations based on the principles of regulation of: production, the social sphere of the village, relations with the environment, which will ensure state regulation of: domestic demand, domestic supply, export, import of agricultural products and food. It will ensure the sustainable economic development of agricultural enterprises, the identification of internal reserves of production, the expansion of corporate forms of relations, the elimination of price disparity, the improvement of inter-branch relations in the agricultural sector, as well as state support for the agricultural sector.

The method of planning by state bodies of the need for budgetary support of agricultural production is determined, which, unlike others, is based on the norms of subsidizing agricultural organizations and differentiation, due to the application of the principles of: redistribution of risks within the integration structure (organizational and economic mechanism), diversification of production, growth of sales (by due to the increase in production volumes), coordination of actions in production and marketing activities, the mechanism of attracting external resources, which will ensure the effective functioning of the regional integrated

corporate structure of the agrarian sector. Planning budgetary support based on regulations will help to level the economic conditions. At the same time, two options are offered for calculating the norms of subsidy needs to ensure extended reproduction. The fundamental difference between the options is that in the first case we use the "normative level of profitability" indicator to determine the level of budget expenditures for the supply of agriculture, and in the second - the "normative level of payback of costs for primary production."

Methodical provisions for diagnosing the state of state regulation of the development of the agrarian sector were studied by supplementing the assessment of the directions of budget subsidies to support the development of agro-industrial production with indicators: to support livestock, to support the sale of agro-industrial products, to support the production of agro-industrial products, to support breeding work, to support of financial obligations, which allows determining priority areas based on the criteria of sufficiency and timeliness of financial support for the development of the agrarian sector.

In the conditions of the formed trend of accelerated decline in the number of the rural population and its life expectancy, the lack of timely and comprehensive measures to increase the sustainability of the development of the agrarian sphere entails an increase in the nationwide demographic crisis. The conceptual directions of the state regulation of the development of the agricultural sector, which contain approaches to the implementation of state agrarian interventions (influence on the price situation on the market of agricultural products, the stability of consumer prices for food, food security of the state), which provide for the protection of national interests and take into account the need for Ukraine's integration into the European Union, are substantiated. of the Union and the world economic space, which will allow guaranteeing food security and competitiveness of domestic

products on the domestic market; priority development of production and realization of the export potential of products with high added value; rational use of agricultural lands and reduction of man-made load of the agricultural sector on the natural environment.

It is noted that it is extremely difficult for individual farms, firms, farming organizations and other forms of ownership, including business and agribusiness, for rural entrepreneurship to determine the most profitable and promising economic directions of their activity in the conditions of market relations. In these conditions, only the state can and should be the structure that restrains, directs and stimulates, in connection with which the institutional mechanism of state regulation of the development of the agrarian sector has been improved, which, unlike the previously existing one, is based on the formation of the policy of denationalization of the agrarian sector and the transformation of property relations, at the expense of institutional transformations: reform of state regulatory institutions, formation and development of market infrastructure, privatization of state property, which will ensure joint and coordinated activities of executive authorities with territorial communities and agribusiness.

It was determined that taking into account the complex interaction of real economic, social, political and environmental processes, which constitutes the state control of the development of the agrarian sector, involves the use of the organizational and institutional mechanism of state price formation for the products of the agrarian sector. In connection with this, the organizational and institutional mechanism of state pricing of agricultural sector products has been improved at the expense of state procurement interventions: creation of an exchange for conducting state procurement interventions, expansion of the list of names of agricultural products entering the state fund, adjustment of the deposit

system as a necessary condition for participation in the competition and subsequent tenders, which will contribute to state regulation on a democratic basis and transparency of decision-making.

It is noted that the strategic aspects of the state agrarian policy of Ukraine at the regional and local levels are now possible due to the development of the process of decentralization of state power, which expands the powers of regional and local authorities, and the increase in the level of independence in making management decisions, which was the result of a number of reforms - administrative, state and local service, local self-government. An approach to the formation of the state agrarian policy of Ukraine has been developed, which, unlike the previously existing one, is based on subject-object management relations with the use of public management technologies (foresight, road mapping), due to the consolidation of the efforts of state authorities, businesses, territorial communities, which will ensure: the implementation of priority agricultural programs, the formulation of the target direction of the development of the territory, the allocation of budget funds according to the outlined directions.

The creation of a favorable environment for modern software, the formation of a technical and technological base is an urgent task of state regulation of the development of the agrarian sector. The principles for the implementation of the mechanism for the implementation of the state regulation of the development of the agricultural sector have been developed, namely: the improvement of the system of credit provision, as well as the development of state support for the insurance of agrarian risks, the formation of economic incentives for the user (owner) of land regarding the rational use and protection of agricultural land, the development of the stock market, introduction of financial and other instruments on the market of agricultural products (agricultural receipts, futures and forward

contracts), which will ensure the intensification of budgetary support for state regulation of the development of the agricultural sector of Ukraine.

In order to improve the system of state regulation of agro-industrial production in the region, it is proposed to improve approaches to the formation of a model for the implementation of state regulation of the development of the agrarian sector, the subjects of which are the state, agribusiness, territorial community, financial institutions (banks, insurance and leasing companies), due to integration processes, which will ensure rational placement and specialization of agricultural production, improvement of intra-farm production relations, selection of profitable channels for the sale of products, formation of a state-commercial insurance system.

Key words: agrarian protectionism, state regulation, land relations, national economy, public administration, market of agricultural products, development of the agricultural sector of Ukraine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації.

Монографія

1. Черкаська В.В. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України: теоретичні засади, методологія, механізми управління. Монографія. Київ: ФОП Самченко А.М., 2023. 354 с.

Статті, опубліковані у періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Soloviova, O.; Krasnyak, O.; Cherkaska, V.; Revkova, A. Strategic Development of International Corporate Social Responsibility in Agribusiness. Economics. Ecology. Socium 2022, 6, 51-64. DOI: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2022.6.4-5> URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/204> **(Web of Science)** *Особистий внесок: Визначено стратегічний розвиток міжнародної корпоративної соціальної відповідальності в агробізнесі.*

3. Zhovnirchuk, Y., Bondarchuk, N., Cherkaska, V., Terletska, V., Gusiev, V. (2023). Sustainable Development of the Agro-Industrial Complex through Modeling Aspects of Logistics Management. International Journal of Sustainable Development and Planning, 2023, 18(6), pp. 1911-1917. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180627> **(SCOPUS)** *Особистий внесок: Розроблено теоретичні підходи до сталого розвитку агропромислового комплексу через моделювання аспектів управління логістикою*

4. Zhovnirchuk, Y., Cherkaska, V., Inozemtseva, O., Zhuravel, S., Pyzyuk, D. (2023). A planning model for improving personnel competence in pursuit of sustainable development. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 9, pp. 2959-2965. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180934> (SCOPUS) *Особистий внесок: використано модель планування для підвищення компетентності персоналу для досягнення сталого розвитку агропромислового комплексу.*

5. Blyznyuk, A., Kiyanka, I., Ilkiv, O., Cherkaska, V., Berezynskyi, L., & Havrichkov, O. (2023). Negative Factors Influencing the Policy of Public Administration Development of the Agriculture in the Region: The Example of Poland. *Journal of the University of Zulia*, 15(42), 129-145. <https://doi.org/10.46925//rdluz.42.07> (Web of Science) *Особистий внесок: визначено негативні чинники впливу на політику державного управління розвитком сільського господарства регіону.*

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

6. Черкаська В.В. Напрями впливу держави на розвиток аграрного сектору. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>

7. Черкаська В.В. Сутність та функції державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2016. № 5. Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>

8. Черкаська В.В. Принципи та напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Державне управління : удосконалення*

та розвиток. 2016. № 10. Режим доступу до журналу :
<http://www.dy.nauka.com.ua>

9. Черкаська В.В. Напрями державного сприяння розвитку та безпеці аграрного підприємництва. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2017. № 6. Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nauka.com.ua>

10. Черкаська В.В. Державне регулювання аграрних ризиків з урахуванням аспектів якості. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 13. С. 79-81.

11. Черкаська В.В. Еволюція поглядів на розвиток державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 16 С. 94-97.

12. Черкаська В.В. Формування сучасних умов державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. Вип. 2 (7) (Серія "Державне управління"). С. 190-196.

13. Черкаська В.В. Роль держави на розвиток аграрного сектору та забезпечення соціальних відносин. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17 С. 90-92.

14. Черкаська В.В. Форми та методи державного регулювання розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 70-73.

15. Черкаська В.В. Нормативно-правові аспекти державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління". Збірник наукових праць. 2018. Випуск 1 (8). С. 212-218.

16. Черкаська В.В. Вплив методів державного регулювання на ефективність ринкових механізмів розвитку країни. Публічне управління та

митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 125-130.

17. Черкаска В.В. Сучасні особливості державного регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4. С. 112–115.

18. Черкаска В.В. Формування системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону Державне управління : удосконалення та розвиток. 2018. № 2. Режим доступу до журналу : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/26.pdf

19. Черкаска В.В. Сталий розвиток тваринництва, як складовий елемент аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5. С. 57–59.

20. Черкаска В.В. Критерії сталого розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 6. С. 44–48.

21. Черкаска В.В. Класифікація чинників сталого розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. С. 90–93.

22. Черкаска В.В. Механізми державного регулювання захисту внутрішніх ринків аграрного сектору. Публічне управління та регіональний розвиток. 2019. № 3. ЧНУ імені П.Могили, 2019. С. 178-191.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію

23. Черкаска В.В. Зарубіжний досвід ефективного функціонування розвитку аграрного сектору *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*. 2017. № 5 (41). Р. 60-66.

24. Черкаска В.В. Адаптація системи державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію до вітчизняної практики *News of science and education*. 2017. № 5 (53). Р. 51-59.

25. Черкаска В.В. Впровадження системи фінансування сільського

господарства в Україні Научно-теоретический и практический журнал: Уральский научный вестник (ОРАЛДЫҢ ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ). Республика Казахстан: г. Уральск: ЖШС «Уралнауцкнига», 2017. № 4 (164). С. 3-11.

26. Черкаска В.В. Напрями формування аграрної політики *Nauka i studia*. 2017. № 12 (173). Р. 20-27.

27. Черкаска В. В. Сучасні методи державної підтримки розвитку аграрного сектору *Nauka i studia*. 2018. № 1 (181). Р. 35-42.

Тези конференцій

28. Черкаска В.В. Система державного регулювання розвитку аграрного сектору *Materiały XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Nauka: teoria i praktyka 2017»*, Tom 2 : Przemysł: *Nauka i studia* S. 13-15.

29. Черкаска В.В. Прямі методи державного регулювання аграрного сектору *Материали за XIII международна научна практична конференція «Новини на научния прогрес 2017»*, Volume 2 : София .«Бял ГРАД-БГ». С. 6-8.

30. Черкаска В.В. Непрямі методи державного регулювання аграрного сектору *Materiály XIII Mezinárodní vědecko praktická konference «Přední vědecké novinky 2017»*, Volume 2 : Praha. Publishing House «Education and Science» S. 13-15.

31. Черкаска В.В. Економічна роль держави в регулювання аграрного сектору *Materials of the XIII International scientific and practical Conference Proceedings of academic science 2017* , August 30 September 7 , 2017 : Sheffield. Science and education LTD P. 38-40.

32. Черкаска В.В. Державна підтримка розвитку аграрного сектору *Materialy XIII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji „Wschodnie partnerstwo 2017»* , Volume 2. Przemysł: Nauka i studia S. 37-39.

33. Черкаска В.В. Цінова політика, як складовий елемент механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору *Materialy XIV Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji , «Strategiczne pytania światowej nauki»* , 07 -15 lutego 2018 roku , Volume 2. Przemysł.: Nauka i studia, 2018. С. 54-56.

34. Черкаска В.В. Інструменти державного впливу на розвиток аграрного сектора *Матеріали за XIV міжнародна научна практична конференція, Бъдещите изследвания 2018 , 15-22 февруари 2018 г. Политология. Закон. Икономики. Публичната администрация. : София.« Бял ГРАД-БГ »*. С. 43-45.

35. Черкаска В.В. Формування інституціонального середовища аграрного сектора *Materiály XIV Mezinárodní vědecko praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti -2018»*, Volume 5 : Praha. Publishing House «Education and Science» S. 65-67.

36. Черкаска В.В. Перспективи розвитку малих форм підприємництва в аграрному секторі *Materials of the XIII International scientific and practical Conference Modern scientific potential 2018 , February 28 March 7 , 2018 Political science. Law. Public administration. : Sheffield. Science and education LTD P.* 71-73.

37. Черкаска В.В. Державне регулювання функціонування інтегрованих формувань в аграрному секторі [Електронний ресурс] *Матеріали I міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М.*

Бекетова «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком». Харків, 5 березня 2018 р. С. 292-294. Режим доступу: http://mmgh.kname.edu.ua/images/Zbirnik_tez_konf_stal_rozv_2018.pdf.

38. Черкаська В.В. Проблеми сталого розвитку аграрного сектору Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. С. 160-162. Режим доступу: <http://www.nuczu.edu.ua/img/articles/1467/Tezy-2018.pdf>.

39. Черкаська В.В. Інтеграційний процес в аграрному секторі України Європейський вимір реформування публічного управління в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2 листопада 2018 року) / за заг. ред. О. І. Пархоменко-Куцевіл. К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2018. С. 121-122.

40. Черкаська В.В. Підтримка розвитку недержавної освіти в аграрній сфері Матеріали Міжнар. наук. конф. “Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики”, 11 квітня 2019 р. К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 С. 294-295.

41. Черкаська В.В. Механізми впливу бюджетних субсидій на розвиток аграрного сектору України Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2019 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 275-276.

ЗМІСТ

ВСТУП	27
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	40
1.1. Сутність та принципи державного регулювання розвитку аграрного сектору України	40
1.2. Особливості розвитку державного регулювання аграрного сектору України	49
1.3. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання розвитку аграрного сектору України	63
Висновки до першого розділу	77
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	80
2.1. Основні методи та форми державного регулювання розвитку аграрного сектору України	80
2.2. Методичний базис формування державного регулювання розвитку аграрного сектору України	91
2.3. Методика визначення потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва України	101
Висновки до другого розділу	109
РОЗДІЛ 3. ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	113

3.1. Аналіз діючого механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору України	113
3.2. Оцінка використання інструментів державного регулювання розвитку аграрного сектору України	130
3.3. Організаційний механізм розвитку місцевого самоврядування в аграрному секторі України	144
Висновки до третього розділу	165
РОЗДІЛ 4. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	168
4.1. Концептуальні підходи до формування державного регулювання розвитку аграрного сектору України	168
4.2. Інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору України	184
4.3. Формування організаційно-інституційного механізму державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору України	202
Висновки до четвертого розділу	220
РОЗДІЛ 5. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ	223
5.1. Формування державної аграрної політики України	223
5.2. Інтенсифікація бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України	257
5.3. Формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора України	277

Висновки до п'ятого розділу	311
ВИСНОВКИ	314
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	321
ДОДАТКИ	363

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток аграрного сектору та його державне регулювання є взаємопов'язаною сукупністю організаційного, економічного, політичного, правового, соціального державного забезпечення для формування та розвитку сприятливого середовища та підприємницького типу стійкого відтворення з метою задоволення потреб країни в харчових продуктах і у вироблених товарах з сільськогосподарської сировини. Через механізми державного регулювання вона реалізується у аграрному секторі економіки.

Необхідність створення в аграрному секторі механізму державного регулювання в Україні містить систему заходів на систему економічних відносин, з місця і ролі впливає у цьому секторі в цілому в ринковій економіці, і принципових перехідних особливостей в Україні зокрема.

Розвиток аграрного сектора та його державне регулювання покликане виконувати функцій, що стоять перед державою. В умовах сучасного ринкового господарства держава має ряд функцій стимулювання виробництва та його зростання щодо соціального захисту населення в аграрному секторі та забезпечення якості життя. На чийй відповідальності лежить забезпечення всього необхідного для нормального функціонування ринкової конкуренції, захист законних прав громадян та бізнесу, а також допомога державним органам адаптуватися до змін невідповідностей ринкового права в аграрному секторі, у якому беруть активну участь у державній діяльності.

Система суміжних галузей у державному регулюванні розвитку аграрного сектору та високорозвинені країни комплексно охоплюють всі соціальні та економічні аспекти сільського господарства. Державний

контроль за розвитком за цінами та надходженнями від аграрного сектору, бюджетними фінансами, кредитами, експортно-імпортний контроль, стабільності ринку сільськогосподарської продукції, податковий контроль, контроль за земельними відносинами, підтримка господарств фермерів з несприятливими кліматичними умовами, підтримка наукового та технологічного розвитку, підтримка фермерів у соціальному забезпеченні є нагальними та сучасними.

Визначення місця держави й обґрунтування механізмів її впливу на розвиток аграрного сектору були в центрі уваги класиків економічної науки Дж. Гелбрейта, Дж. Кейнса, А. Маршала, Ф. Хайєка, П. Хейне та інших. Серед вітчизняних вчених, які займаються вдосконаленням теоретико-методологічних питань державного управління, найбільш відомими А.Г.Бабенко, Н.В.Білецька, О.М.Бородіна, А.Д.Діброва, В. В. Єщенко, І.Й.Малий, Т.І. Олійник, О.Г. Шпикуляк та інші. Пошук нових практичних та теоретико-методологічних підходів щодо розвитку державного регулювання аграрним сектором з урахуванням знань та набутого передового зарубіжного та вітчизняного досвіду, що накопичений економічною наукою, зумовив актуальність даної роботи.

Визначенню місця та ролі держави у державному регулюванні аграрного сектору була прикута увага таких учених, як П.Т. Саблук, Г.М. Калетнік, О.М. Шпичак, Б.Й. Пасхавер, О.Г. Шпикуляк та інші. Але в сучасних умовах широкомасштабної військової агресії росії проти України, постійних змін законодавства виникає необхідність глибшого обґрунтування теоретичних засад державного впливу на функціонування аграрного ринку.

Разом з тим, незважаючи на достатньо велику загальну кількість робіт з проблем державного регулювання розвитку аграрного сектора України,

потребують вирішення наукові питання щодо умов посилення глобалізації, уточнення принципів та змісту державного регулювання щодо розвитку аграрного сектору, запровадження методологічних підходів щодо розвитку системи державного регулювання аграрного сектору, розроблення методичних засад щодо планування обсягу коштів з бюджету на розвиток сільського господарства України, розвитку концептуальних напрямів щодо розвитку аграрного сектору та його державного регулювання, удосконалення інституційного механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора України, визначення організаційно-інституційного механізму державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору України, удосконалення моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Потреба в теоретичному, методологічному та практичному вирішенні окреслених завдань підтверджує актуальність дисертаційної роботи, її важливість, наукову новизну, зумовлює мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, апробацію і практичне впровадження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження проведено в межах науково-дослідної роботи, яка виконувалась навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України за темою: «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007). Роль автора полягає в удосконаленні нормативно-правових, економічних, організаційних механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Мета й проблеми дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробка науково-

практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Відповідно до мети поставлені такі **проблеми**:

- уточнити зміст та принципи державного регулювання розвитку аграрного сектору України;
- дослідити особливості розвитку державного регулювання аграрного сектору України;
- узагальнити зарубіжний досвід державного регулювання розвитку аграрного сектору України;
- розробити методологічні підходи формування системи державного регулювання розвитку аграрного сектору України;
- обґрунтувати методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору;
- визначити методику планування потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва України;
- здійснити діагностику сучасного стану державного регулювання розвитку аграрного сектору України;
- запропонувати концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України;
- удосконалити інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору України;
- визначити організаційно-інституційний механізм державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору України;
- розвинути підхід до формування державної аграрної політики України;
- удосконалити моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Об'єкт дослідження – процес управління аграрним сектором економіки.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Методи дослідження. Теоретичною базою дослідження були праці українських і зарубіжних учених, наукові дослідження в галузі державного управління, законодавчі та нормативно-правові акти, що встановлюють правові й організаційні засади суспільних відносин у системі державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

У роботі відповідно до поставлених завдань використано такі методи дослідження, як синтез, аналіз, наукова абстракція - при уточненні категоріально-понятійного апарату дослідження; порівняльний і статистичний аналіз, логічне узагальнення та групування – при типізації форм і моделей аграрного сектора, а також оцінюванні ефективності їх застосування в зарубіжних країнах та Україні; системно-структурний аналіз – при розробці концептуальних засад розвитку аграрного сектора; структурної декомпозиції – при розподілі функцій і завдань держави та бізнесу аграрного сектора; економіко-математичне моделювання – при розробці пропозицій та формуванні стратегічних напрямів розвитку аграрного сектора; конфігурацій, кореляційний, регресійний та дискримінантний аналіз – при визначенні оптимальних напрямів удосконалення взаємовідносин аграрного сектора.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України; аналітичні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України; звітно-аналітична інформація Державної служби статистики

України; аналітичні огляди Світового банку, Європейського інвестиційного банку та інших міжнародних фінансових організацій; результати наукових досліджень із питань державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання розвитку теоретико-методологічних засад, методичних і науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

у перше:

— обґрунтовано методичний підхід до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектору: протекціоністську (захист вітчизняних товаровиробників), ринкову (збут всієї виробленої сільськогосподарської продукції), програмну (технічне переозброєння господарств у відповідності з вимогами ринку), шляхом поєднання інституційного та синергетичного підходів до управління, враховуючі системні властивості екологізації сільськогосподарського виробництва, застосування якого забезпечує стабілізацію та прискорення розвитку ініціативного та самостійного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства;

— обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи інституціональні і земельні перетворення, що базується на

принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села, взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства;

— обґрунтовано концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору, які містять підходи до здійснення державних аграрних інтервенцій, які передбачають захист національних інтересів та врахування необхідності інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору, що дозволить гарантування продовольчої безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку; пріоритетний розвиток виробництва та реалізація експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище;

удосконалено:

— класифікаційні ознаки складових елементів механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору за рахунок визначення сукупності заходів централізованого впливу держави, а саме: програмне регулювання, антимонопольне регулювання, індикативне планування і прогнозування, регулювання через структуру податків, які на відміну від раніше існуючих упорядковує ринкові відносини, забезпечує досягнення економічної і соціальної стабільності ринкових форм господарювання аграрного сектору;

— систематизацію науково-методичних підходів до бюджетного механізму фінансування розвитку аграрного сектору, які на відміну від інших

базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів;

— методику механізму планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва, яка на відміну від інших базується на нормативах субсидування сільськогосподарських організацій та диференціюванні, за рахунок застосування принципів: перерозподілу ризиків всередині інтеграційної структури (організаційно-господарський механізм), диверсифікація виробництва, зростання реалізації (за рахунок збільшення обсягів випуску продукції), узгодження дій в виробничій та маркетинговій діяльності, механізму залучення зовнішніх ресурсів, що забезпечить ефективне функціонування регіональної інтегрованої корпоративної структури аграрного сектора;

— інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектора і трансформації відносин власності, за рахунок інституційних перетворень: реформування інститутів державного регулювання, формування і розвиток інфраструктури ринку, приватизація державної власності, що забезпечить спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з територіальними громадами та агробізнесом;

— організаційно-інституційний механізм державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору, за рахунок державних закупівельних інтервенцій: створення біржі з проведення державних закупівельних

інтервенцій, розширення переліку найменувань сільгосппродукції, що надходить до державного фонду, коригування системи застави як необхідної умови участі в конкурсі і наступних торгах, що сприятиме державному регулюванню на демократичних засадах та прозорості прийняття рішень;

— підходи до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора суб'єктами якої є, держава, агробізнес, територіальна громада, фінансові установи (банки, страхові та лізингові компанії), за рахунок інтеграційних процесів, що забезпечить раціональне розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів реалізації продукції, формування державно-комерційної системи страхування;

дістали подальшого розвитку:

— понятійно-категорійний апарат дослідження шляхом доповнення та уточнення змісту понять, а саме: поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, за рахунок екологізації сільськогосподарського виробництва, що забезпечить прибутковість товаровиробників аграрного сектору, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, аграрного протекціонізму;

— підхід до формування державної аграрної політики України, який на відміну від раніше існуючого базується на суб'єктно-об'єктних управлінських відносинах з використанням технологій публічного управління (форсайт, дорожнє картування), за рахунок консолідування зусиль органів державної

влади, бізнесу, територіальних громад, що забезпечить: реалізацію пріоритетних аграрних програм, формулювання цільової спрямованості розвитку території, виділення бюджетних коштів за окресленими напрямками;

— принципи до застосування механізму реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора, а саме: покращення системи кредитного забезпечення, а також розвитку державної підтримки страхування аграрних ризиків, формування економічного стимулювання користувача (власника) землі щодо раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення, розвиток біржового ринку, запровадження фінансових та інших інструментів на ринку сільськогосподарської продукції (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти), що забезпечить інтенсифікацію бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

Практичне значення одержаних результатів. Основні ідеї та висновки дослідження доведено до конкретних положень, методик і рекомендацій. Вони можуть бути використані у практичній діяльності органами державного управління на національному й регіональному рівнях, підприємствами, громадськими організаціями.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується їх використанням у діяльності Міністерства аграрної політики та продовольства України під час розроблення інституційного механізму державного регулювання розвитку аграрного сектора, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектора і трансформації відносин власності (довідка від 13.07.2018 № 38-11-

16/17105). Пропозиції щодо підходів до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора використані Київською міською державною адміністрацією у процесі реалізації міських цільових програм з розбудови міста у 2019-2022 роках (довідка від 28.12.2022 № 064-5360). Кіровоградською обласною державною адміністрацією використано пропозиції щодо формування організаційно-інституційного механізму державного ціноутворенні на продукцію аграрного сектору (довідка від 20.07.2018 № 22-29/553/03).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, які отримані в ході проведення досліджень, розроблено здобувачем самостійно. У працях, що опубліковані в співавторстві, особистий внесок зазначено у переліку наукових праць автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження були представлені та пройшли апробацію на науково-практичних форумах, а саме: «Наука: teoria i praktyka 2017» (Пшемишль, Польща, 2017), «Новини на научния прогрес 2017» (Софія, Болгарія, 2017), «Přední vědecké novinky 2017» (Прага, Чехія, 2017), «Proceedings of academic science 2017» (Шеффілд, Велика Британія, 2017), «Wschodnie partnerstwo 2017» (Пшемишль, Польща, 2017), «Strategiczne pytania światowej nauki» (Пшемишль, Польща, 2018), «Бъдешите изследвания 2018» (Софія, Болгарія, 2018), «Věda a technologie: krok do budoucnosti -2018» (Прага, Чехія, 2018), «Modern scientific potential 2018» (Шеффілд, Велика Британія, 2018), «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком» (Харків, Україна, 2018), «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків, Україна, 2018), «Європейський вимір реформування публічного управління в Україні» (Київ, Україна, 2018),

«Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики» (Київ, Україна, 2019), «Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика» (Харків, Україна, 2019).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 41 наукових працях, загальним обсягом 36,3 обл.-вид. арк. (34,8 обл.-вид. арк. належить автору), зокрема у 1 авторській монографії, 4 статтях у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 17 статтях у наукових фахових виданнях з державного управління, 5 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку, з якого підготовлено дисертацію, 14 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи – 368 сторінок комп'ютерного набору. Дисертація містить 7 таблиць на 5 сторінках, 22 рисунків на 19 сторінках, додаток на 8 сторінках. Список використаних джерел містить 365 найменувань на 43 сторінках.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

1.1. Сутність та принципи державного регулювання розвитку аграрного сектору України

В умовах ринку, як показує практика і економічна теорія, аграрний сектор найбільш схильний до факторів нестабільності та різного роду наслідків.

Необхідно розробити комплекс заходів, що забезпечують в аграрному секторі здійснення стратегії і створення сприятливих умов для сільськогосподарських товаровиробників щодо ефективного функціонування.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору як цілісна система включає основні напрямки, принципи, суб'єкти та об'єкти і механізм регулювання (рис.1.1).

Програми в аграрному секторі є, по-перше, метод впливу на конкуренцію і тим самим пом'якшують негативні наслідки; по-друге, дозволяють узгодити інтереси, механізми і інструменти регулювання [284, с. 19].

Характер завдань, що стоять перед Урядом на аграрному ринку, обумовлює необхідність аналізу «провалів ринку» не тільки з точки зору економічної ефективності, але і з урахуванням соціально-економічної доцільності.

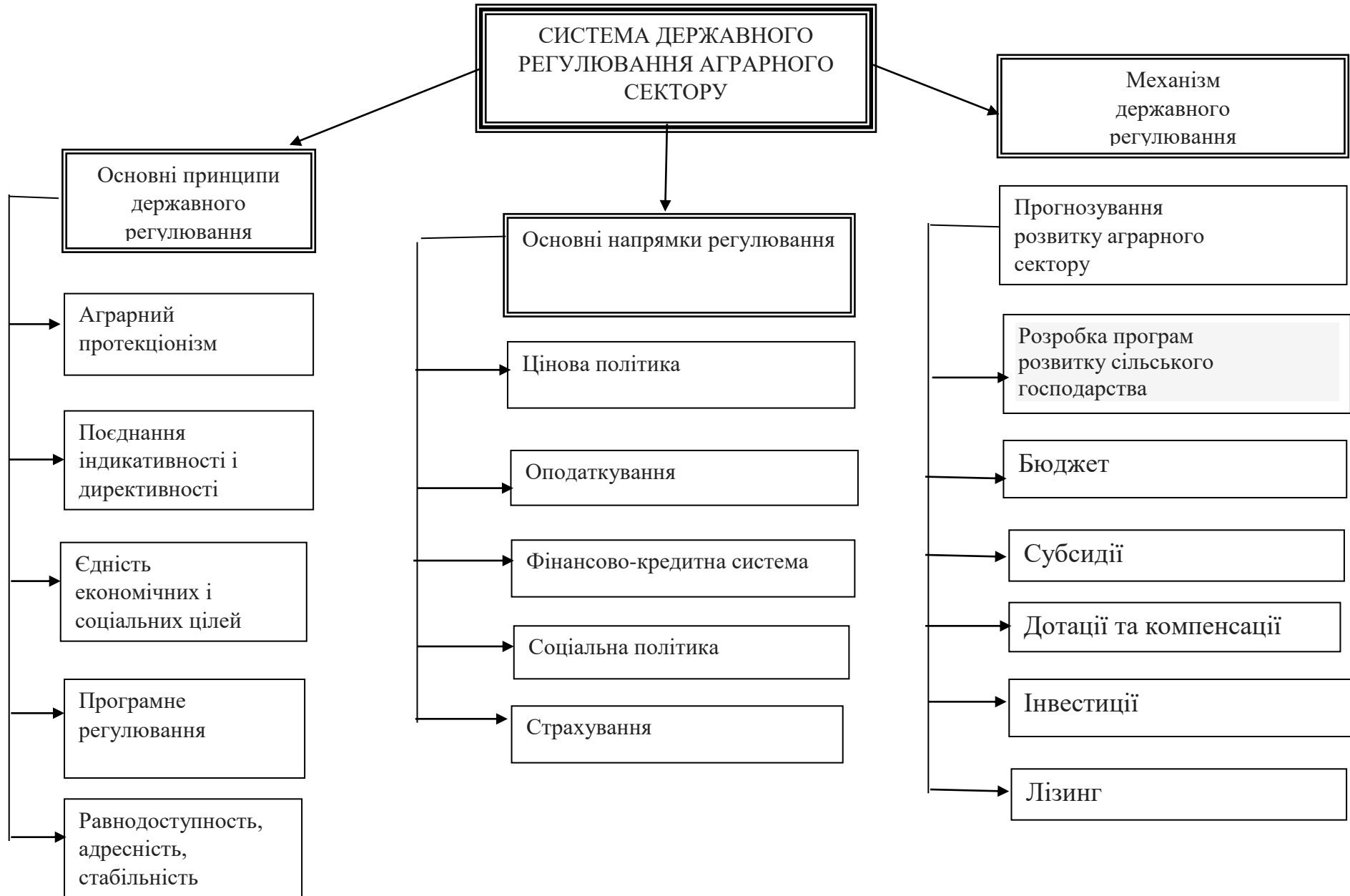

Рис.1.1. Система державного регулювання аграрного сектору

Поряд з аналізом «провалів ринку» необхідний аналіз рівня самозабезпечення країни основними продуктами харчування, структури аграрного виробництва (тип, розміри та виробничий внесок господарств), ступеня індустріалізації аграрного виробництва з метою визначення рівня продовольчої безпеки країни.

Залежно від загального стану самозабезпечення основними продуктами харчування головні напрямки державного регулювання внутрішнього виробництва можна класифікувати як заходи, що здійснюються в умовах: недостатнього виробництва; виробництва, відповідного внутрішньому попиту; перевиробництва.

До специфічних «провалів ринку» в сільському господарстві слід віднести довгострокову і короткострокову фермерські проблеми. Сутність довгострокової фермерської проблеми полягає в тому, що в довгостроковому періоді фіксується негативний тренд фермерських доходів, тобто доходи фермерів щодо знижуються. У короткостроковому періоді відзначаються різкі коливання фермерських доходів в залежності від природних умов. В результаті доходи фермерів завжди нижче доходів в несільськогосподарських сферах економіки. Так, А.Д. Діброва, аналізуючи проблему фермерських доходів на прикладі США, приходять до висновку: «Як правило, фермерські доходи нижчі за середні по країні. Їх помітна частина має неринкову походження. Вони менш стійкі, ніж доходи в інших галузях економіки. Значна частка фермерських господарств отримує більшу частину своїх доходів від несільськогосподарської діяльності. До цих останніх відносять урядові субсидії, інші як грошові, так і натуральні доходи, а також зміни в товарних запасах»[184, с. 15]. Фермерські проблеми відносять до фіаско

ринку, так як ринковими методами ці проблеми ефективно і справедливо вирішити неможливо.

Проблема недостатнього виробництва основних продуктів харчування, як правило, кореспондує з низькими бюджетними витратами внаслідок дефіциту бюджету, вони можуть бути викликані великими структурними змінами економіки країни, відсутністю можливості в перерозподілі бюджетних коштів, допущеними помилками в регулюванні аграрного виробництва.

Вагомий внесок у дослідження проблем формування механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору зробили вітчизняні вчені такі, як Л.М. Васільєва, А.Д. Діброва, М.Х. Корецький, Ю.Я. Лузан, О.М. Шпичак та інші науковців. Проте проблеми формування ефективного сучасного механізму вивчено не достатньо глибоко, тому вимагають додаткових наукових досліджень, що і зумовило вибір теми наукової статті.

Можна виділити кілька типів даного явища. Перш за все, це провал конкуренції, який проявляється у високому ступені монополізації пов'язаних з сільським господарством галузей. Цей провал впливає на розрив індексів цін на продукцію сільського господарства і галузей, що виробляють засоби виробництва. Це стосується і зменшення частки сільського господарства в кінцевих цінах товарів.

По-друге, ринок не в змозі врахувати особливості цінових циклів в аграрному секторі. Щорічні зміни цінової кон'юнктури, що накладаються на нееластичний попит, підштовхують сільськогосподарських виробників до відповідних щорічним коливань в застосуванні основних факторів виробництва, які не мають сенсу з точки зору оптимізації розміщення ресурсів. В урожайні роки і при збільшенні обсягу виробництва ціна на

сільськогосподарські товари падає. Виробники починають скорочувати виробництво. При низькій ціні на продукцію витрати не дають належної віддачі. На наступний рік відбувається скорочення виробництва і ціна зростає.

По-третє, ринкові сили не враховують зовнішніх ефектів. Класичний приклад негативних зовнішніх ефектів - забруднення навколишнього середовища в результаті максимізації прибутку. Виробляючи великі обсяги продукції в сільському господарстві, можна одночасно забруднювати водні ресурси надлишковими кількостями добрив або хімічних засобів захисту рослин.

Четвертий тип, прояви неспроможності ринкових механізмів Серйозних макроекономічні порушення, виражені високим рівнем безробіття і інфляції, диспаритетом цін на продукцію сільського господарства і засоби виробництва.

Перевиробництво агропродовольчої продукції найбільш характерно для країн з розвиненою ринковою економікою, в яких інтенсифікація виробництва реалізується за рахунок досягнень науково-технічного прогресу і, в ряді випадків, заходів з регулювання, які в попередній період були спрямовані на розширення виробництва.

У науковій літературі присвяченій аграрній економіці поняття «державне регулювання» даються різні визначення, наприклад[180, с. 103]:

- державне регулювання аграрного сектору - це система економічного, соціального і правового забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку сталого відтворення аграрного сектору з метою найкращого задоволення потреб населення і суспільства в цілому в кінцевих продуктах комплексу;

- державне регулювання - система важелів і стимулів з допомогою, яких держава бере участь у ринкових процесах на правах суб'єкта ринкових відносин, забезпечуючи сталий розвиток агропромислового виробництва.

Відрізняючись в більшості своїй в змісті, дане поняття в багатьох наукових джерелах, по суті, зводиться до того, що воно повинно відповідати таким критеріям як системність і стійкість.

У науковій літературі також зустрічається і поняття «державна підтримка», яке часто трактується як система заходів фінансового, економічного і управлінського впливу, що забезпечують ефективне функціонування сільського господарства [170, с. 13].

Необхідність такого підходу до визначення державного регулювання полягає головним чином у недосконалості ринкової економіки, її циклічності, глобальності і наявністю в ринковому середовищі протиріч інтересів. Умови ринку мінливі, причому в короткостроковому періоді, тому з метою подолання можливих кризових явищ держава повинна на постійній основі застосовувати і удосконалювати безліч взаємопов'язаних способів впливу на об'єкт організованих процесом системогенезу в єдине ціле.

В сучасних умовах ринкова система господарства представлена складною суб'єктивною структурою. Суб'єктами ринкової економіки є: підприємці; працівники, що продають свою працю; кінцеві споживачі продукції; власники позичкового капіталу; власники цінних паперів; торговці та тощо. Основних суб'єктів ринкового господарства прийнято ділити на чотири групи: домашні господарства, підприємства, банки і держава (уряд). Кожна група спочатку переслідує певні інтереси.

Інтерес - цілеспрямоване ставлення людини (класу, суспільства в цілому) до будь-якого об'єкта, його потреби. Інтерес проявляється як

спонукання, вольовий імпульс, що направляє його дії. Усвідомлений інтерес виступає як мотив, навмисно, свідомо поставлена мета [153, с. 102].

Держава переслідує громадські інтереси, які можна звести до наступних основних положень:

- забезпечення економічного зростання і більш високого рівня і якості життя населення;
- підвищення ефективності використання обмежених виробничих і фінансових ресурсів, тобто досягнення найкращих результатів при мінімальних витратах;
- досягнення повної зайнятості працездатного населення, все хто може і бажає працювати повинні бути забезпечені робочими місцями.

Підприємства переслідують інтереси більш у вузькому сенсі, які теоретики сучасної ринкової економіки пов'язують з поняттям «чиста» або економічна вигода, тобто прагнення суб'єкта отримати вигоду, що перевищує витрати на її досягнення.

Домашні господарства являють собою господарську (економічну) одиницю, яка функціонує в споживчій сфері економіки і може складатися з одного або декількох осіб. Ця одиниця є власником і постачальником, в основному, людського фактору виробництва та її інтерес пов'язаний із забезпеченням найбільш повного задоволення особистих потреб.

Прагнення до своєї вигоди - невідчужуване право будь-якого суб'єкта ринкової економіки, але реалізація даного права нерідко веде «конфлікту» інтересів, тобто ситуації, коли спонукальний мотив до певних дій одного суб'єкта суперечить інтересам іншого суб'єкта.

Відмінності між цими інтересами пролягають в області розподілу. Система економічних інтересів реалізується шляхом подолання системи протиріч. До їх числа відносяться [150, с. 15]:

Перше. Протиріччя засноване на принципі «сьогодні краще, ніж завтра». Сенс його, щоб підвищити рівень життя людей, поліпшити умови праці, забезпечити зростання продуктивності і ефективності виробництва, створити умови для всебічного розвитку особистості потрібно вкладати кошти у виробництво і підготовку кадрів. Без інвестицій, а вони представляють собою налагоджене споживання, неможливий економічний ріст і підвищення життєвого рівня трудящих. Тому важливо визначити правильне співвідношення між споживанням і накопиченням.

Друге. Науково-технічний прогрес як найважливіша умова підвищення ефективності виробництва і його конкурентоздатності призводить до скорочення індивідуальних форм виробництва, вимагає розширення масштабів виробництва до рівня раціонального використання його факторів, переходу до колективно-груповим формам організації праці, виробництва, обміну. Колективне володіння засобами виробництва об'єктивно породжує спільність інтересів і цілей, єдність дій.

Третє. Об'єктивний закон примату великого виробництва перед дрібним протистоїть примату «моє краще, ніж наше». Незважаючи на високу зацікавленість працівника в умовах індивідуального виробництва, дрібні товаровиробники не витримують конкуренції з великими, як нездатні ефективно використовувати індустриальні технології. Отже, чим більше виробництво, тим більше суперечностей між особистими і колективними інтересами.

Четверте . Існує протиріччя між особистим інтересом і соціальною справедливістю, з одного боку, і ефективністю суспільного виробництва і зростанням продуктивності праці, з іншого. Так, свобода приватної діяльності, соціальна справедливість - важливі ланки економічних відносин. Соціальна справедливість досягається тоді, коли кожен виробник має особистий матеріальний інтерес (вигоду).

П'яте . Різносторонність інтересів сільських товаровиробників та інших сфер агропромислового комплексу. Сенс цього протиріччя полягає в тому, що, незважаючи на єдність мети для всіх галузей АПК - забезпечення населення країни продовольством в достатній кількості і за прийнятними цінами, кожна галузь управляється різними неузгодженими регуляторами, має свої інтереси.

У цих умовах одна з найважливіших завдань державного регулювання полягає в забезпеченні прагнення системи до стану стійкої рівноваги, тобто до стану, який передбачає взаємну адаптацію параметрів потреб суб'єктів в умовах, що змінюються параметрів зовнішнього середовища структурних рівнів економіки.

При державному регулюванні аграрного сектору особливу увагу, на думку автора повинна приділятися «регулювання знизу», тобто максимального використання можливостей як окремо взятого підприємства, так і галузі в цілому. На рівні господарюючих суб'єктів повинні впроваджуватися механізми забезпечують мотивацію даних суб'єктів на поліпшення виробничих результатів і забезпечувати залежність фінансового результату з вкладеними бюджетними коштами. На рівні галузі необхідні процеси кооперативної інтеграції. Дана форма співпраці економічних одиниць найбільш ефективна в досягненні загального результату як мінімум

на регіональному ринку. Таким загальним результатом може з'явитися створення сільгоспвиробниками конкурентної економічної зони господарювання, що забезпечує проведення політики ринкових цін на вироблену продукцію.

Ефективність державного регулювання залежить не від суми грошей, виділених і / або реально отриманих тій чи іншій галузю. Вона визначається наступним: чи допомагає державне регулювання у змінюються економічних умовах господарювання отримувати суб'єктам агропромислового виробництва вигоду.

Таким чином, державне регулювання, спираючись на юридичну, економічну, соціально-ідеологічну, освітню та іншу діяльність державних органів, має сприяти створенню ефективного ринкового механізму, раціонального проведення реформ. При цьому, як вважає Дробязко С. І. [93, с. 21], найважливішими аспектами політики державного регулювання є земельна, закупівельна, податкова, цінова, кредитна, бюджетна, страхова і зовнішньоекономічна політика.

1.2. Особливості розвитку державного регулювання аграрного сектору України

В кінцевому результаті головною метою державного регулювання розвитку аграрного сектору є підвищення ефективності використання виробничого потенціалу країни.

Економічна система являє собою один з основних механізмів, на яких базується держава. У свою чергу без держави неможливо уявити собі створення і збереження тієї інфраструктури, на основі якої функціонує

економічна система. Таким чином, державного регулювання розвитку аграрного сектору являє собою сукупність цільових установок, що реалізуються через комплексну систему заходів, здійснюваних державою, з метою упорядкування ринкових відносин, досягнення економічної і соціальної стабільності, зведення до мінімуму негативних наслідків ринкових форм господарювання [59, с. 16].

В кінці минулого століття державного регулювання розвитку аграрного сектору України прийшло на зміну директивному плануванню і централізованого адміністративному розподілу всіх видів ресурсів [60]. В даний час в Україні йде процес формування змісту і цілей, - механізму та інструментарію державного регулювання, з одночасним виробленням необхідної законодавчої бази господарювання.

Тому стосовно до сьогоденного перехідного стану вітчизняної економіки державного регулювання розвитку аграрного сектору представляється як спосіб мобілізації ресурсів для виводу економіки з кризи, формування оптимальних пропорцій національної економіки, як органічне поєднання прогнозування, стратегічного індикативного планування і заходів державного впливу на різні галузі ринку і соціально економічні процеси в суспільстві[25, с. 222].

Накопичений досвід з регулювання соціально-економічного розвитку в ряді країн з розвиненою ринковою економікою дозволяє зробити висновок, що система державного регулювання повинна включати в себе наступні основні напрямки (рис. 1.2):

- програмне регулювання, що припускає виділення державою пріоритетів і формування програм для їх реалізації з використанням коштів державного бюджету в поєднанні з інвестиціями недержавних структур;

- регулювання відсотків за кредити комерційних банків через встановлення Національним Банком країни облікової ставки за кредити, отримані банками від Національним Банку;

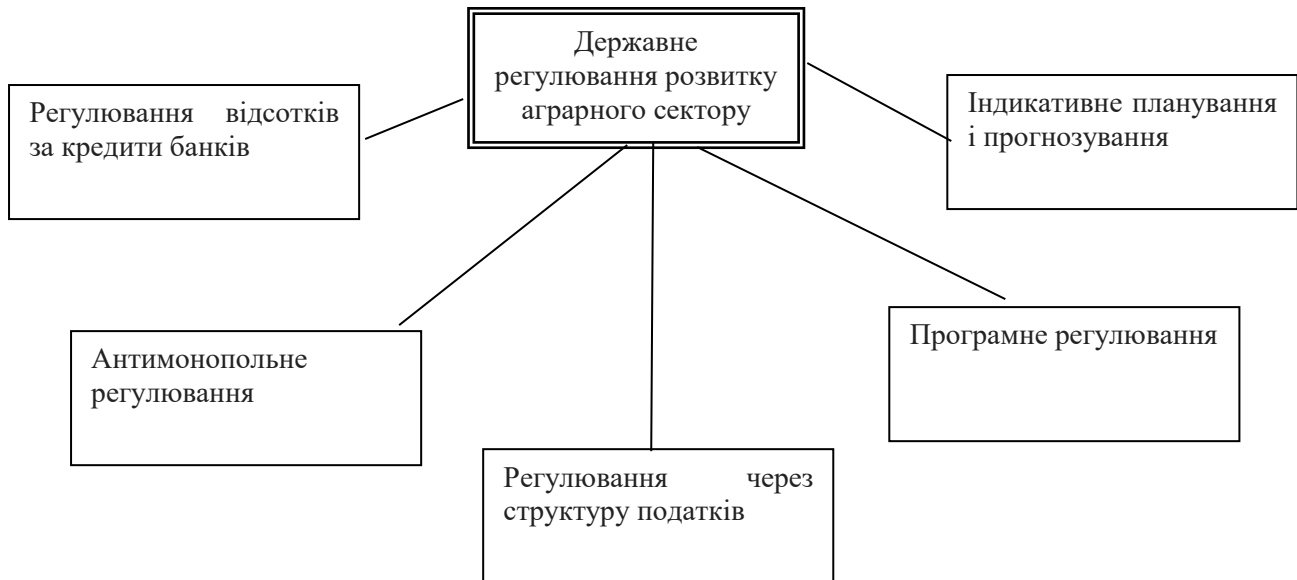

Рис. 1.2. Система державного регулювання розвитку аграрного сектору

- антимонопольне регулювання або регулювання, що підтримує конкуренцію на ринку, усуваючи, попереджаючи і обмежуючи виникнення монопольних структур і їх прояв на ринку;

- регулювання через структуру податків, податкові ставки, пільгові податкові знижки, інвестиційний податковий кредит;

- індикативне планування і прогнозування, що дає орієнтири суб'єктам ринкової економіки в їх поведінці.

Аграрний сектор - найважливіша галузь економіки розвинених країн - являє собою багатоцільовий сектор, який об'єднує ряд життєзабезпечуючих

функцій будь-якої держави. Воно виступає основним постачальником продовольства і сировини на внутрішній і зовнішній ринки, формує інфраструктуру сільської місцевості, є фактором стабільного соціально-економічного розвитку держави.

Роль аграрного сектору як багатофункціональної системи слід розглядати, перш за все, з економічної, соціальної, екологічної та політичної точок зору [9, с. 182].

З метою досягнення цих позицій, забезпечення сталого та ефективного функціонування агропромислового комплексу в розвинених країнах з ринковою економікою проводиться державного регулювання розвитку аграрного сектору [64, С. 55].

При розгляді інструментів державного регулювання розвитку аграрного сектору виділяють дві основні форми впливу на економіку [76, с. 66]:

- пряме - через розширення державної власності на матеріальні ресурси, законотворчість і управління аграрними підприємствами;
- непряме - за допомогою різних заходів (інструментів) економічної політики (податкової, кредитної, грошової, амортизаційної та ін.).

Пряма форма втручання держави в аграрний сектор може бути представлена наступними взаємно проникаючими і взаємопов'язаними групами методів:

- пряме державне фінансове регулювання - розподіл бюджетних інвестицій, субсидій, субвенцій і дотацій підприємствам та територіям;
- програмно-цільові методи, що включають в себе розробку і реалізацію державних програм розвитку аграрного сектору та вирішення першочергових соціально-економічних проблем;

- методи регулювання матеріальних потоків і виробничої діяльності, що передбачають замовлення на поставки продукції, надання услуг і виконання робіт для державних потреб (державні замовлення), а також квотування і ліцензування експорту та імпорту продукції;

- державне підприємництво, що забезпечує управління господарською, економічною і соціальною діяльністю різних форм державних підприємств аграрного сектору [120, с. 14].

Всі перераховані вище методи називаються прямими або адміністративними методами державного регулювання аграрного сектору (рис. 1.3).

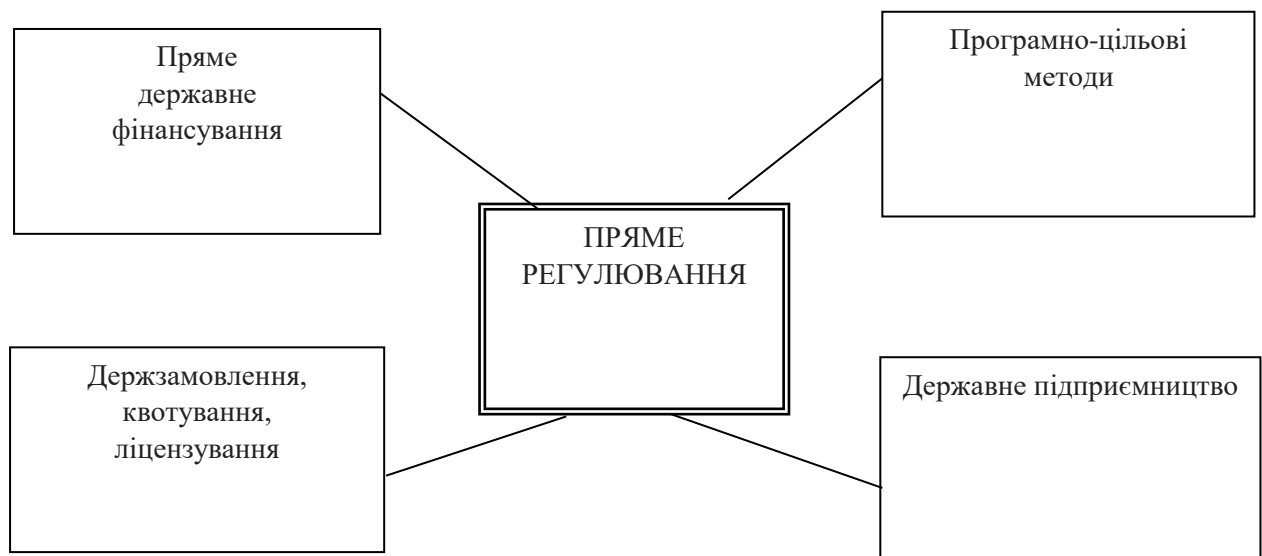

Рис.1.3 Прямі методи державного регулювання аграрного сектору

Інструменти економічного механізму на державному і регіональному рівнях для аграрної сфери можна поділити на два напрямки: економічний і адміністративний.

До економічних методів належать закупівлі сільськогосподарської продукції, формування державних і регіональних продовольчих фондів, система регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, пільгове страхування врожаю певних видів сільськогосподарських культур, пільгове

та пріоритетне кредитування інвестиційних проектів, дотації до цін на продукти харчування для зниження витрат споживачів, диференціація оподаткування виробництва окремих видів продукції, експортні та імпорتنі тарифи або субсидії на продукцію, диференціація транспортних тарифів на перевезення сільськогосподарської продукції.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору являє собою взаємопов'язану сукупність економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення підприємницького типу з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах харчування і в товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини. Вона реалізується через систему державного регулювання розвитку аграрного сектора України.

Державне регулювання полягає в системі заходів централізованого впливу держави (організаційно-адміністративних, законодавчо правових і економічних), в комплексному і взаємообумовленому впливу його державних і регіональних органів на основні елементів ринку - попиту і пропозиції, умови реалізації, включаючи ціни, якість товарів, ринкову інфраструктуру, конкуренцію та інше [121]. Непрямі методи державного регулювання аграрного сектору передбачають створення умов для зацікавленості як товаровиробників, так і споживачів в реалізації намічених державою завдань. Вони спираються в основному на товарно-грошові відносини, визначають «правила гри» в ринковому господарстві та впливають на економічні інтереси (рис. 1.4.).

Функції і роль держави змінюються в залежності від економічного і соціального стану країни. У період стабільного розвитку економіки

скорочується вплив держави на економічні процеси, більше уваги приділяється соціальному розвитку, зростають соціально розподільні функції [155, с. 28]. Зокрема, скорочуються темпи зростання державного бюджету, змінюється структура податків, зростає роль непрямого оподаткування (акцизи), що стимулює зростання заощаджень населення, стабілізуються кредитні ставки, що стимулюють інвестиційну діяльність, тобто втручання держави в економіку обмежується кредитно-грошовим регулюванням [160].

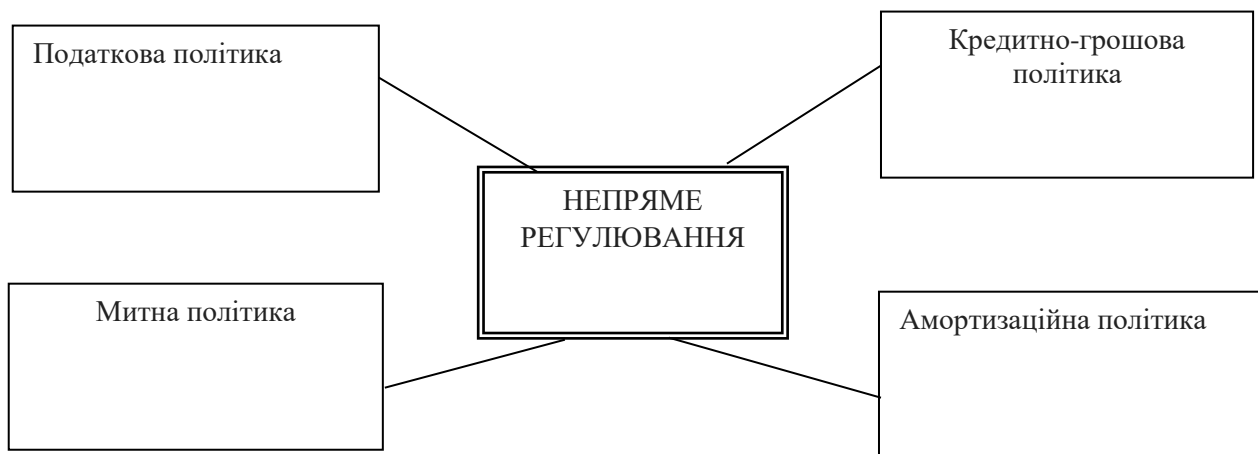

Рис.1.4. Непрямі методи державного регулювання економіки

У період наростання інфляційних процесів обмеження кредитно грошової маси досягається при зростанні облікової ставки, скорочення непродуктивних витрат держави, різних дотацій, соціальних субсидій. Зростання податків обмежує купівельну спроможність населення [289, с. 68].

Крім того, слід зазначити, що в умовах кризи, спаду виробництва держава стимулює інвестиційну діяльність підприємців, їх зростання ділової активності, купівельну спроможність населення через субсидії та дотації. Як наслідок знижуються податки, процентні ставки за кредит, в бюджетних

витратах збільшується частка соціальних видатків на підтримку безробітних та малозабезпечених, розширюється сфера так званих громадських робіт.

Слід зазначити, що як серед прямих, так і серед непрямих економічних регуляторів немає жодного ідеального. Будь-який з них, приносячи позитивний результат в одному секторі економіки, неодмінно дає негативні ефекти в інших. Тому з боку держави потрібні постійний контроль над такими ефектами та їх своєчасне гасіння.

На наш погляд, на етапі переходу від централізованого планування до сучасної ринкової системи необхідно використовувати весь арсенал методів державного впливу, поступово переходячи від прямого і жорсткого втручання держави в економічні процеси до непрямих методів регулювання аграрного сектору.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору базується на засадах, кожен з яких передбачає конкретний зміст, наявність механізмів їх реалізації.

Особливої уваги з боку державного регулювання розвитку аграрного сектору вимагають цілі і задачі:

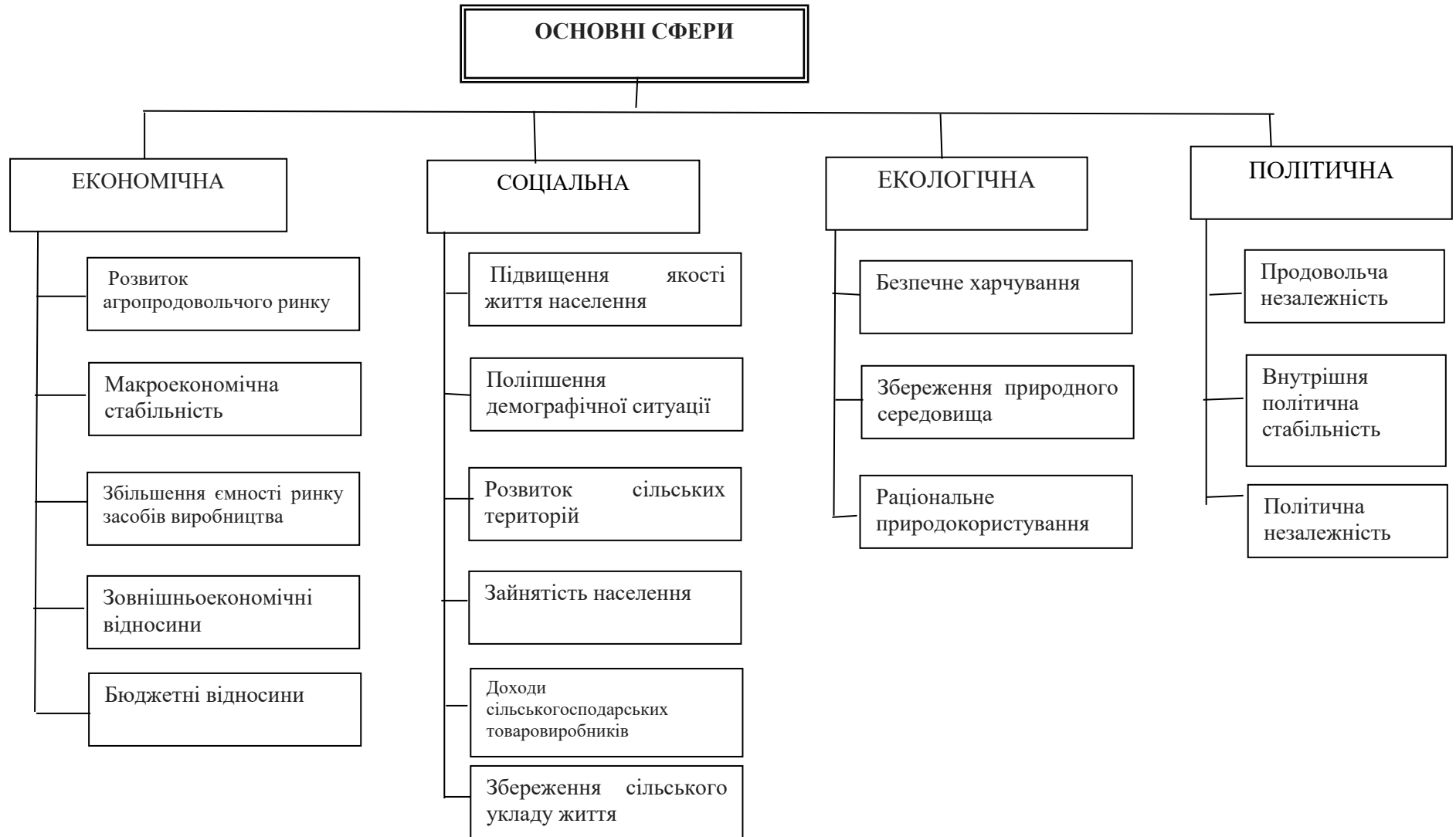

Рис.1.5. Роль аграрного сектору в економіці України

- забезпечення продовольчої безпеки країни (її можна вважати досягнутою, якщо частка вітчизняної продукції в загальному обсязі продажів на ринку становить по зерну не менше 90%, цукру - 60, олії - 70, молока і м'яса - 80%);

- доступність харчових продуктів (повинно бути забезпечено безперебійне їх надходження в місця реалізації в обсязі, достатньому для задоволення потреб населення, і за прийнятними цінами);

- зближення середніх рівнів доходів в сільському господарстві та інших видів галузей економіки;

- вирівнювання індексів цін на сільськогосподарську продукцію і на використовувані в галузі засоби виробництва [69].

Історична еволюція економічної ролі держави свідчить про те, що воно в ринковій економіці виконує функції регулювання. Система державного регулювання формується на основі реалізації певних принципів. Вивчення соціально-економічних моделей ринкової системи господарства дозволило виділити загальні принципи державного регулювання, що забезпечують стійкість функціонування економічної системи в умовах циклічного розвитку ринкової економіки. При формуванні галузевих механізмів державного регулювання необхідно враховувати як загальні (універсальні) принципи державного регулювання, так і специфічні [271, с. 58]. Монографічні дослідження дозволили виділити і доповнити специфічні принципи при формуванні системи державного регулювання розвитку аграрного сектору.

Принципи державного регулювання розвитку аграрного сектору можна розділити на [272, с. 89]:

- 1) універсальні:

- ✓ недоторканність особи, захист її прав і свобод;

- ✓ захист власності і забезпечення доступу до власності;
- ✓ соціальна справедливість і забезпечення рівнодоступності до економічних ресурсів;
- ✓ збереження контролю над територією;
- ✓ інституційне та інфраструктурне облаштування;
- ✓ забезпечення продовольчої безпеки;
 - диференційовані:
 - ✓ оптимальне розміщення продуктивних сил;
 - ✓ спеціальна кредитно-фінансова система;
 - ✓ єдність інвестиційно-інноваційної політики;
 - ✓ ціновий паритет;
 - ✓ розвиток інтеграційних процесів;
 - ✓ соціально-економічна стійкість;
 - ✓ подолання асиметрії ринкової інформації.

Природа ринкових відносин не завжди відповідає інтересам суспільства. У міру розвитку ринкової економіки в сільському господарстві виникають економічні та соціальні проблеми, які не можуть бути вирішені автоматично на базі приватної власності, тому що ринковий механізм не націлений на створення умов для ефективного функціонування сільського господарства [283, с. 287]. Саморегулювання не в змозі забезпечити вихід з кризи і зростання виробництва. Існує необхідність значних інвестицій, малорентабельних або нерентабельних із погляду приватного капіталу, але необхідних для продовження процесу відтворення, тому потрібне втручання держави.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору в нашій країні є багаторівневою системою: державний, міжрегіональний, регіональний і

місцевим рівнем регулювання. Виділення регіонального рівня державного регулювання відповідає структурі державного управління і обумовлено певною автономністю завдань, інтересів, ресурсів і можливостей.

У процесі формування децентралізації влади в Україні правове забезпечення розвитку її державності, реальне розмежування прав і повноважень державного центру, суб'єктів регіонального і місцевого самоврядування стають ключовими факторами.

За цим - реальне забезпечення децентралізації влади, перенесення центру реформ в регіони, де вони і здійснюються.

Підвищення статусу та реальної влади регіонів у розвитку власної території, забезпечення стабілізуючих та інтеграційних процесів, удосконалення політичних, економічних, бюджетно-фінансових відносин, власності на всіх рівнях, нарешті, перегляд ролі і місця місцевого самоврядування у державному управлінні - все це характеризує підходи і складні процеси регіональної політики.

Виділяють два поняття між втручання в економіку: мінімально необхідні і максимально допустимі.

В рамках мінімально необхідних між втручання держави в розвиток аграрного сектору йде забезпечення правової бази і захист конкуренції, максимально допустимих - перерозподіл доходів і зміна структури національного продукту.

Таким чином, система державного регулювання розвитку аграрного сектору - це багаторівнева система з переважним виділенням державного і регіонального рівнів, що включає методи, інструменти по різних особистим його напрямками і має верхню і нижню межі втручання в економіку сільського господарства.

На наш погляд, необхідно оцінювати результати діяльності сільськогосподарських організацій в умовах їх високої кредиторської заборгованості. Недостатня мобільність цін, низької товарності продукції, недосконалість чинного законодавства в галузі державного регулювання розвитку аграрного сектору, на відміну від загальноприйнятого рівня рентабельності, за допомогою таких показників, як фактичний, реальний і нормативний коефіцієнти окупності витрат на основне виробництва. Показник рентабельності, що розраховується як ставлення чистого прибутку до собівартості реалізованої продукції, не відображає ефективність всього сільгоспвиробництва, оскільки лише частина виробленої продукції є товарною, інша споживається всередині сільгоспідприємств. Отримана виручка від реалізованої продукції в силу зазначених вище причин не забезпечує відшкодування всіх вироблених організацією витрат на основне виробництво.

З іншого боку, розвиток сільського господарства неможливе без скорочення витрат на виробництво сільськогосподарської продукції, переходу галузі на використання ресурсозберігаючих технологій, що дозволяють економити дефіцитні ресурси, знижувати витрати виробництва, тим самим підвищуючи свою конкурентоспроможність. Це завдання повинні ставити перед собою як самі сільгоспорганізації, так і державні органи при забезпеченні підтримки вибору тієї чи іншої технології виробництва або покупки відповідної техніки і обладнання.

Однією з проблем сільгоспвиробників на нинішньому етапі є низький платоспроможний попит на їх продукцію. До сих пір сільгосптоварів виробники самостійно шукають канали збуту, несучи при цьому значних втрат і збитків. Пояснюється це багатьма причинами, і одна з них скасовує

розподільчої системи руху товару сільгосппродукції, замість якої не створені альтернативи. Держава, будучи гарантом забезпечення народно-господарських потреб в продовольстві і його найбільшим оптовим покупцем, фактично пішло з ринку. Позначається і монополізм переробних підприємств і торговельних мереж, які нав'язують товаровиробникам не вигідні угоди, змушуючи їх шукати альтернативні канали збуту продукції.

Наприклад, ринкова вартість зерна практично не впливає на роздрібну вартість хлібобулочних виробів, оскільки 70% від вартості останніх - це накрутка виробників і продавців. Частка вартості зерна в кінцевій ціні хліба не перевищує 20%. На транспортування зерна і борошна припадає лише 3%, на послуги елеваторів - 2, на послуги борошномелів - 6. Надбавки ж з боку виробників хліба складають 34%, а з боку продавців - 35. Тому в умовах, що склалися державна підтримка повинна бути спрямована на розширення можливостей збуту продукції, підтримку експортерів, гарантування експортних кредитів.

Існує сильна залежність обсягів коштів, що виділяються від поточного стану бюджету регіону. Часто пріоритетність витрат на АПК тільки декларується, але не виконується [52].

Існуючий рівень державної підтримки, механізми і методи її реалізації не відповідають сучасним вимогам. Тому Україні просто необхідно переорієнтувати всю систему держпідтримки з вирішення окремих завдань на цілі національного масштабу, як це здійснюється в розвинених країнах усього світу.

1.3. Використання зарубіжного досвіду державного регулювання розвитку аграрного сектору України

У більшості розвинених країн сучасного світу ефективність аграрного сектору має складну систему, в якій інститут приватної власності на землю має функціональне, але не панівне значення, а саме землекористування супроводжується безліччю застережень щодо «оборотоздатності» землі.

Сьогодні система державного регулювання розвитку аграрного сектору та суміжних з ним галузей в країнах з розвинутою ринковою економікою - це високорозвинена система, що охоплює в комплексі всі економічні та соціальні аспекти сільського господарства. Головними напрямками державного регулювання сільськогосподарського виробництва є: регулювання цін і фермерських доходів, кредитування, бюджетне фінансування, регулювання експорту та імпорту, податкове регулювання, стабілізація ринку сільськогосподарських продуктів, регулювання земельних відносин, допомогу господарствам, які перебувають в несприятливих кліматичних умовах, підтримка науково-технічного прогресу, соціальна підтримка фермерів [4].

Дослідження проблематики державного регулювання економіки та формування регулюючої політики знайшли своє відображення у публікаціях класиків економічної науки Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, Р. Дорнбуша, А. Лаффера, А. Маршалла, П. Самуельсона, Дж.Стігліца, С. Фішера, Р. Шмалензі. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних засад державного регулювання розвитку аграрного сектору здійснили вітчизняні науковці М. Александрова, О. Василик, А. Даниленко, М. Крупка, С. Лондар, В. Мельник, В. Опарін, Л. Тарангул, І. Чугунов.

В силу ряду причин найбільш розвинений механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору склався в деяких країнах Західної Європи (у Франції, Німеччині, Нідерландах, Скандинавських країнах, Австрії), в Японії, ряді швидко країн Азії та Латинської Америки. Слабкіше розвинений механізм державного регулювання економіки, як не дивно, в США, Канаді, Австралії, де на відміну від Європи не було соціально-економічних потрясінь, аналогічних наслідків Другої світової війни, виникнення табору соціалізму, а потім його розпаду і де приватний капітал мав особливо сильними позиціями. Проте державного регулювання розвитку аграрного сектору і в цих країнах грає помітну роль, особливо в періоди погіршення кон'юнктури, при високих показниках безробіття і інфляції [197, с. 83].

Слід зазначити, що в розвинених країнах Заходу забезпечення ефективного функціонування та розвитку аграрного сектора, а також його підтримка у вигляді дотацій, субсидій і різних компенсаційних виплат є одним із пріоритетних завдань економічної політики держави поряд з такими завданнями, як підтримка національної оборони та правоохоронної діяльності.

Державне регулювання розвитку аграрного сектору в більшості зарубіжних країн здійснюється за державними та міждержавними (країни Європейського економічного співтовариства) програмами, що затверджується законодавчими органами.

Безпосереднє регулювання ведуть виконавчі центральні та місцеві органи.

Наприклад, в сенаті США, в одній з палат Конгресу, є комітет з, сільському господарству, харчових продуктів і лісовому господарству. У

палаті представників існує постійний комітет з сільського господарства. Комітети створюють підкомітети за окремими напрямками аграрної політики. політики.

Реалізація аграрної політики здійснюється через Міністерство сільського господарства США. Базові функції Міністерства сільського господарства США полягають в поширенні досягнень науки і техніки, передового досвіду, організації наукових досліджень, виконанні продовольчих програм, підтримці доходів фермерів, в економічному аналізі всіх сфер АПК, зокрема у фінансуванні та кредитуванні, страхуванні посівів, електрифікації та телефонізації сільської місцевості, маркетингу та інспекції сільськогосподарської продукції, обслуговуванні споживачів продовольства, забезпеченні населення з низькими доходами продовольства [198, с. 86].

В окремих штатах є свої департаменти (міністерства) сільського господарства.

В Європейському союзі (ЄС) є Генеральний директорат сільського господарства, при якому утворений ряд функціональних і продуктових комітетів, що здійснюють регулювання продуктових ринків, які об'єднують ринки всіх вхідних країн. Також повсюдно існують національні системи органів кооперації сільськогосподарських виробників, які мають регіональні та місцеві структури. Поряд з цим є союзи виробників по окремих продуктах, союзи переробників відповідних продуктів [188, с. 91].

Одним з напрямків державного регулювання АПК в розвинутих країнах Заходу є регулювання цін на сільськогосподарську продукцію.

У США сама ідея державного регулювання цін набула поширення в 20-х роках, коли для фермерів країни стало несприятливим співвідношення цін на засоби виробництва і споживчі товари, з одного боку, і на

сільськогосподарську, продукцію - з іншого. Тоді виникли і відразу загострилися всі основні проблеми сучасного сільського господарства: труднощі з накопиченням і відтворенням, забезпеченням рівних економічних умов обміну з 40 монополізованими галузями. Концепція державного регулювання цін включала тезу про встановлення сприятливих для фермерів співвідношення цін, гарантій відшкодування витрат виробництва і одержання прибутку.

Регулювання цін з самого початку означало регулювання доходів і відтворення.

Інструментом політики державного регулювання цін і доходів стали, по-перше, добровільне скорочення посівних площ в обмін на прямі виплати компенсації і по-друге, заходи по розширенню ринку і усунення надлишків продукції. Система регулювання фермерських цін, введена в практику державного регулювання сільського господарства в 1933 році, майже не змінилася [5].

Центральне місце тут займають заставні ціни і заставні операції товарно-кредитної корпорації (ТКК). Захищаючи ринкові фермерські ціни від падіння нижче її рівня, заставна ціна гарантує фермерам мінімальний рівень прибутковості від реалізації продукції на ринку. У різні роки заставну ціну встановлювали по-різному. Або вона встановлювалася законодавчим шляхом і була жорстко фіксованою, або право на її визначення надавали Міністерству сільського господарства, але при дотриманні певних меж, або її встановлювали в процентах до паритету. Говорячи про паритет, слід зазначити, що вперше це поняття було використано в акті про регулювання сільського господарства в 1938 році і в його основу покладено ідею розвитку обмінних відносин між аграрною сферою та промисловістю.

Не менш важливу роль, в системі регулювання фермерських цін і в забезпеченні рівності в обміні сторін грає цільова ціна, до 1973 року - ціна підтримки, головні функції якої - підтримка доходів фермерів Цільова ціна визначає нижній рівень фермерських доходів. Вона щ функціонує на ринку, а застосовується в розрахунках працівників апарат; регулювання цін і доходів для визначення компенсаційної цінової надбавки.

Цінові надбавки - важлива форма фінансування сільського господарства. Їх розраховують як різницю між цільовою ціною і ціною реалізації (або заставної, якщо продукція реалізована через ТКК). Компенсаційний характер цінової надбавки проявляється і в тому, що вона відшкодовує фермеру цю різницю при реалізації продукції на ринку за цінами нижче цільової.

Таким чином, система регулювання цін має два рівні підтримки. Наявність нижнього рівня підтримки цін багато в чому пов'язане з експортною орієнтацією американського сільського господарства. Високі заставні ціни утримують сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку, низькі - стимулюють її експорт.

Використання цільових цін дозволяє уряду визначати нижній рівень доходів в сільському господарстві і в подальшому встановлювати джерела фінансування фермерських доходів. Так, якщо ціни реалізації вище цільових, фермери отримують дохід виключно за рахунок споживачів. У разі падіння ринкових цін нижче рівня цільових вступає в силу механізм прямої підтримки фермерських доходів через надбавки до ринкових цін в формі прямих урядових платежів.

Заставні операції ТКК означають надання фермерам кредиту під заставу продукції. Сума кредиту визначається обсягом зданої продукції і

заставними цінами. У разі зниження ринкових цін фермери можуть передавати закладену продукцію у власність ТКК, і тоді заставна ціна стає мінімальною ціною реалізації. При рівні ринкових цін вище заставної фермери можуть отримати закладену продукцію назад, повернути позику і відсотки по ній і реалізувати продукцію на вільному ринку.

Таким чином, практика державного регулювання в США спирається на розроблену систему обліку динаміки ринкових цін на сільськогосподарську продукцію, на засоби виробництва для аграрного сектора і їх співвідношень.

Як же йде справа з державним регулюванням цін на сільськогосподарську продукцію в країнах ЄС. По-перше, в ЄС державне регулювання цін на переважну частину продукції сільського господарства здійснюють наднаціональні органи. Пропозиції про рівні підтримки (тобто про відсотки номінального підвищення) готує Комісія європейських співтовариств (КЕС) - вищий адміністративно розпорядчий орган ЄС. Рішення про ціни підтримки та комплекси пов'язаних з ними заходів приймає Рада міністрів ЄС на рівні міністрів сільського господарства.

По-друге, ціни підтримки в ЄС мають багато форм в залежності від виду продукції, але найбільш важливу роль грають дві форми ціни: цільова (контрольна або орієнтирна) та інтервенційна (ціна втручання).

Цільова ціна - бажана оптова ціна для районів найбільшого дефіциту даного виду продукції в ЄС. Встановлюючи цільову ціну, в ЄС визначають бажаний рівень ринкових цін. На деякі види продукції вводять низькі характером і функцій орієнтовні, базисні, нормальні ціни.

Інтервенційна ціна - фактично мінімальна гарантована ціна, по якій будь-яку кількість пропонованої їм фермерської продукції закупівельні організації ЄС зобов'язані купувати. У 1984 р були встановлені (розширені)

квоти на закупівлю за гарантованими цінами. В результаті інтервенційна ціна втратила своє значення єдиного регулятора обсягу виробництва; вона функціонує в поєднанні з «контенгируванням» (квотуванням) закупівель.

Регулювання цін в ЄС забезпечується наступними факторами: функціонуванням розгалуженої системи закупівельних організацій, які купують продукцію за мінімальними гарантованими цінами, митним захистом внутрішніх ринкових цін і системою експортних субсидій світових цін до рівня внутрішніх ринкових цін.

Поряд з описаними вище видами цін в ЄС також існує порогова ціна і аналогічна їй шлюзова ціна. Вони визначають рівень митного захисту внутрішніх фермерських цін. Порогова ціна за рівнем трохи нижче цільової. Рівень її розраховується таким чином, щоб з урахуванням транспортних витрат за одиницю продукції вона була дещо нижчою цільової.

Практично разом з пороговою ціною встановлюють компенсаційний митний збір. Розмір його постійно змінюється, тому що він розраховується як різниця між жорстко фіксованою пороговою ціною і постійно – змінною ціною світового ринку. Компенсаційний митний збір, стягується на користь ЄС і транспортні витрати всередині ЄС таким чином підвищують світову ціну до цільової ціни спільного ринку. При дефіциті продовольства в країнах ЄС рівень цільової та порогової ціни захищений від конкуренції країн-імпортерів.

Резюмуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що системи регулювання фермерських цін, що функціонують в США і країнах ЄС, мають деякі особливості, але в цілому використовують приблизно однаковий інструментарій.

Дослідження проблематики державного регулювання економіки та формування регулюючої політики знайшли своє відображення у публікаціях класиків економічної науки С. Брю, С. Вітте, Дж. Кейнса, К. Макконела, Д. Рікардо, А. Сміта, М. Фрідмана, Дж. Хікса. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних засад державного регулювання розвитку аграрного сектору здійснили вітчизняні науковці В. Базилевич, В. Геєць, В. Зимовець, В. Лагутін, І. Лютий, Ц. Огонь, О. Романенко, В. Федосов, С. Юрій

В США, і в ЄС існує фіксація рівнів цін, що допускає коливання ринкових цін до певної нижньої межі з тією лише різницею, що в США вона носить формальний державний характер, а в ЄС ця фіксація «над державна». Також і для США і для ЄС характерно:

- стеження за динамікою витрат виробництва в сільському господарстві;
- стеження за динамікою ринкових цін на засоби виробництва і на сільськогосподарську продукцію і за їх співвідношенням;
- функціонування державних закупівельних організацій, зобов'язаних закуповувати сільськогосподарську продукцію у фермерів за мінімальними гарантованими цінами.

Системи регулювання фермерських цін в США і в країнах ЄС зближує також і те, що вони передбачають вплив на рівень ринкових цін за допомогою ряду допоміжних заходів, управління процесом формування доходів і накопичень в сільському господарстві через систему цін і надбавки до експортних цін.

Говорячи про системи регулювання цін, слід зазначити, що не всі завдання по підтримці доходів фермерів вдається вирішувати за допомогою

цін. Ціни забезпечують задовільний дохід лише для середніх і сприятливих умов виробництва.

Тому цінове регулювання доповнюється іншими способами фінансового впливу, зокрема регулюванням кредитування аграрного сектора економіки.

У США основні функції по кредитному регулюванню сільського господарства виконує **система фермерського кредиту (СФК)**, обсяг її кредитів в останні роки становить 50-60 млрд доларів [156, с. 6]

СФК є об'єднанням декількох регіональних федеральних земельних банків, регіональних федеральних кредитних банків, включаючи Асоціацію виробничого кредиту, а також банків фермерських кооперативів і управляється Федеральним радою фермерського кредиту. Їй надано особливі повноваження щодо розвитку банківської діяльності, в тому числі щодо отримання фінансової підтримки з федерального бюджету при вирішенні проблем реалізації державних аграрних програм. Але СФК здійснює пільгове кредитування переважно фермерів і фермерських кооперативів, які беруть участь у федеральних громадських програмах.

Для здійснення пільгового кредитування інших сільських жителів, а також і фермерів, в США створена Адміністрація у справах фермерів (АСФ). До недавнього часу вона мала близько 2200 своїх представництв в штатах і адміністративних центрах округів. Рішення про виділення кредиту приймають уповноважені представництва, до складу яких входять три місцевих жителя, в тому числі два фермера.. Вони ж контролюють ефективність використання позик [154, с. 18].

Кредитні кошти АСФ формуються, по-перше, з оборотного капіталу Фонду аграрного кредитного страхування програм сільського розвитку; по-

друге, за рахунок бюджетних позик і кредитів, що виділяються Міністерством сільського господарства США.

Через місцеві представництва АСФ американські фермери на пільгових умовах можуть отримати позики на фінансування поточних операційних витрат під фіксований відсоток на термін не більше 7 років. При наявності гарантії сплати кредиту максимально встановлений розмір позики може бути подвоєний.

На пільгових умовах передбачені спеціальні молодіжні позики (для фермерів віком до 21 року) на облаштування фермерського господарства. Право на такий кредит мають молоді люди, що складаються в організації «Майбутні фермери Америки» або інших місцевих молодіжних об'єднаннях.

Власники дрібних сімейних ферм, які постраждали від стихійних лих, мають право на отримання надзвичайного позики під певний відсоток річних.

Фермери, які мають сімейне господарство, яке за розміром менше середнього господарства в окрузі, можуть через АДФ взяти пільговий кредит максимальним строком на 40 років на розширення виробництва. Найбільші пільги в кредитуванні мають фермери, провідні господарство в умовах обмежених ресурсів. Вони можуть розраховувати на позику під самий мінімальний відсоток річних, який до того ж коригується через кожні два роки.

АДФ веде широкомасштабне пільгове кредитування сільського житлового будівництва в населених пунктах з кількістю жителів до 20 тис осіб. Позика (на 33 роки) надається сім'ям з низьким доходом, як для будівництва будинку, так і для покупки нового будинку, побудованого за замовленням АСФ.

У країнах ЄС, де тільки 25% фермерів мають власні кошти для фінансування виробництва, а 35% частково залучають кредит і 40% практично повністю залежать від позик і де більше 3/4 фермерів мають прострочені і відкладені кредитні заборгованості, проблема кредитування фермерів особливо актуальна [140, с. 12].

Тому в багатьох країнах розробляються і використовуються спеціальні державні програми кредитування сільського господарства, метою яких є сприяння в реалізації національних і міжнаціональних проектів економічного і соціального розвитку аграрної сфери. У цих програмах передбачається досить чітка диференціація призначення і джерел кредитування [141, с. 235].

Пріоритет в державному інвестиційному кредитуванні відводиться капітальним вкладенням в середньо-довгострокову виробничу структуру ферм, землевпорядкування та на соціальні потреби сільської місцевості.

У багатьох країнах найбільш пільгове державне інвестиційне кредитування надається молодим сім'ям для облаштування майбутнього фермерського господарства.

Крім того, останнім часом особливого значення в державному інвестиційному кредитуванні надається надання фінансової допомоги слаборозвиненим сільським районам. У країнах ЄС, наприклад, з цією метою розроблена спеціальна програма, яка передбачає фінансування кредитів з аграрного фонду Товариства.

Вище вже підтверджувався той факт, що в країнах з розвинутою ринковою економікою держава надає різнобічну підтримку аграрному сектору економіки. Ще одним підтвердженням цього є існуюча система оподаткування в аграрній сфері, яка передбачає численні податкові пільги,

що дуже плідно позначаються на розвитку сільського господарства [120, с. 14].

По-перше, необхідно відзначити, що в сільському господарстві більшості розвинених країн застосовуються такі види податків: на прибуток (чистий «дохід»); з корпорацій; на нерухомість, в т.ч. землю; на додану вартість (ПДВ); на капітал, що інвестується або приріст основного капіталу, на соціальне страхування робочої сили; акцизи.

В сумі всі ці податки при такому широкому переліку складають в країнах з розвинутою ринковою економікою в середньому від 2,5 до 6% всіх фермерських витрат, з яких близько половини припадає на 2 податку: з прибутку і на нерухомість. Такі розміри податків в аграрній сфері багато в чому пояснюються активною дією податкових пільг.

Податки на нерухомість в аграрній сфері США становлять трохи більше 2% від поточної грошової оцінки нерухомості, а в країнах ЄС - від 3 до 5%. Серед них основним є податок на землю, причому податки на землю йдуть окремим рядком у податках на нерухомість.

Податком на капітал, що інвестується, або приріст основного капіталу, обкладається різниця між реальною (тобто з урахуванням амортизаційного зносу) і ринковою вартістю засобів виробництва. При цьому з оподаткованого суми можуть або відніматися збитки при реалізації товару, або включатися в неї приріст вартості в результаті інфляційних процесів.

Даний податок покликаний стимулювати нарощування реальних фермерських капіталовкладень в матеріально-технічну базу.

Податок на додану вартість стягується з сільськогосподарських підприємств як різниця з отриманого ними від споживачів і сплаченого постачальниками податку. ПДВ обкладаються не всі, а лише деякі товарні

групи, причому за різними ставками. ПДВ, що діє в більшості розвинених країн (США, Канада, країни ЄС, Японія, Австрія та ін.), в умовах високої самозабезпеченості сільськогосподарською продукцією стимулює експортну орієнтацію сільського господарства. Цим податком обкладається сільськогосподарська продукція, що реалізується на внутрішньому ринку, в той час як з експортної продукції він частково або повністю знімається.

Вся система податкових пільг в сільському господарстві спрямована на регулювання розвитку науково-технічного прогресу, прискорення практичної реалізації технологічних новацій, які, як правило, вимагають великих додаткових капіталовкладень з певним терміном окупності [59]. У зв'язку з цим, в податковому законодавстві багатьох країн передбачаються спеціальні умови оподаткування, зокрема:

- пролонгація податкових платежів на приріст капіталовкладень на період завершення інвестиційного процесу;
- встановлення податкових знижок на приріст інвестицій;
- бюджетна компенсація податкових платежів на приріст інвестицій.

Все це повинно стимулювати інвестування фермерського капіталу в технологічні нововведення. Крім того, існуюча система оподаткування робить можливим акумулювати необхідні кошти для вирішення різноманітних господарських завдань, стимулювати розвиток певних галузей, малого бізнесу та ін.

Наступним напрямком державного регулювання аграрної сфери в країнах з розвинутою ринковою економікою є бюджетне фінансування. Останнім часом помітно посилилася роль бюджетних асигнувань в підтримці цін на сільськогосподарську продукцію і доходів фермерів, а також в регулюванні структури ринку сільськогосподарської продукції та

продовольства. Частка державного бюджету у вартості всієї продукції АПК велика.

В основному бюджетне фінансування сільського господарства в країнах з розвиненою економікою здійснюється на єдиних принципах з урахуванням специфіки економічного і соціального розвитку аграрного сектора і національного господарства. Значні відмінності спостерігаються лише в механізмах розподілу бюджетних коштів і контролю за їх використанням.

Специфічні особливості бюджетного фінансування американської економіки в цілому полягає в тому, що кошти з федерального бюджету спочатку виділяються під цільові програми, що мають загальнонаціональне, значення. Крім цього на федеральному рівні діє ряд комплексних (міжгалузевих) цільових програм загальнонаціонального значення, які в тій чи іншій мірі зачіпають інтереси сільського господарства. бюджетні кошти, що розподіляються під ці програми в частині, призначеної для аграрної сфери, а також під дві вищезгадані спеціальні програми, в централізованому порядку підсумовуються і виділяються одним рядком - галузевої федеральний бюджет сільського господарства США.

Треба відзначити, що за останні 20 років загальні витрати федерального бюджету (включаючи продовольчі талони і натуральну оплату) США на сільське господарство збільшилися більш ніж в 8 разів. Причому частина бюджетних коштів (в середньому 75%), що виділяються аграрному сектору США, йде на регулювання сільськогосподарського виробництва, а інша частина (в середньому 25%) - на соціально-побутові цілі.

Федеральні бюджетні асигнування на сільське господарство США виділяються у вигляді прямих грошових виплат (компенсацій), пільгових

кредитів і безпроцентних позик, безповоротних платежів, а також у формі податкових знижок, відстрочення платежів по кредитах. Крім того, в області соціальних заходів з федерального бюджету дотуються безкоштовне харчування для дітей та учнів, незаможних верств сільського населення, а також поширення безкоштовних продовольчих талонів. Експортні операції за федеральною програмою міжнародних зв'язків реалізуються, в основному, за рахунок товарних ресурсів ТКК.

Розподіл федерального бюджету Міністерства сільського господарства США за цільовими програмами дозволяє за допомогою економічних важелів регулювати виробництво певної сільськогосподарської продукції, впливати безпосередньо на фермерські господарства через ціни, позики, кредити і дотації і тим самим впливати рішучим чином на рівень прибутковості різних галузей сільськогосподарського виробництва в умовах фінансування ферм. Виходячи з цього механізм розподілу федеральних бюджетних коштів передбачає гнучку зміну їх функціональної спрямованості в залежності від кон'юнктури внутрішнього і світового ринку сільськогосподарської продукції, виробництва і капіталу.

Що стосується країн ЄС, то там головну роль у фінансуванні сільського господарства відіграє Європейський фонд орієнтації і гарантування (ЕФОГ).

Цей фонд був створений в країнах Співтовариства в 1961 року і формується він за рахунок внесків країн, митних зборів, з інших джерел і є найважливішою складовою інтегрованого бюджету загального ринку.

Важлива і вирішальна роль в ЕФОГ належить фонду гарантування, який призначений, головним чином, для регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства, а також для реалізації аграрної політики в галузі макроекономіки, виробництва і маркетингу.

Кошти з фонду гарантування складають майже половину доходів фермерів від сільськогосподарської діяльності в країнах ЄС.

Висновки до першого розділу

1. Державне регулювання полягає в системі заходів централізованого впливу держави (організаційно-адміністративних, законодавчо правових і економічних), в комплексному і взаємообумовленому впливу його державних і регіональних органів на основні елементів ринку - попиту і пропозиції, умови реалізації, включаючи ціни, якість товарів, ринкову інфраструктуру, конкуренцію та інше.

2. Непрямі методи державного регулювання аграрного сектору передбачають створення умов для зацікавленості як товаровиробників, так і споживачів в реалізації намічених державою завдань. Вони спираються в основному на товарно-грошові відносини, визначають «правила гри» в ринковому господарстві та впливають на економічні інтереси.

3. В силу ряду причин найбільш розвинений механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору склався в деяких країнах Західної Європи (у Франції, Німеччині, Нідерландах, Скандинавських країнах, Австрії), в Японії, ряді швидко країн Азії та Латинської Америки. Слабкіше розвинений механізм державного регулювання економіки, як не дивно, в США, Канаді, Австралії, де на відміну від Європи не було соціально-економічних потрясень, аналогічних наслідків Другої світової війни, виникнення табору соціалізму, а потім його розпаду і де приватний капітал мав особливо сильними позиціями. Проте державного регулювання розвитку

аграрного сектору і в цих країнах грає помітну роль, особливо в періоди погіршення кон'юнктури, при високих показниках безробіття і інфляції.

Пріоритет в державному інвестиційному кредитуванні відводиться капітальних вкладеннях в середньо-довгострокову виробничу структуру ферм, землевпорядкування та на соціальні потреби сільської місцевості.

У багатьох країнах найбільш пільгове державне інвестиційне кредитування надається молодим сім'ям для облаштування майбутнього фермерського господарства.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

2.1. Основні методи та форми державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Головними заходами щодо стабілізації економічної ситуації в США, таким чином з'явилися заходи з регулювання грошового обігу в країні, які привели до підвищення внутрішніх цін, скорочення надлишкового виробництва і зростання зайнятості населення.

Хороший приклад зростання ролі держави в умовах економічних криз дає досвід довоєнної Німеччини.

Модель німецького військового соціалізму, з державним втручанням в економіку, введенням хлібної монополії, твердих цін і карток на продукти забезпечило в 1916 році перемогу Німеччини над Росією, яка виявилася нездатною до організації Військової економіки в період першої світової війни [194, с. 46].

До 1933 року господарство Німеччини було ринковим без будь-якої серйозної системи централізованого управління [194, с. 47]. На ринку праці панувала «двостороння часткова монополія» - німецькі профспілки і союз роботодавців. Держава рятувало монополії від банкрутства шляхом доставляння їм дотацій, кредитів і гарантій, дотримуючись у своїй діяльності протягом тривалого часу принципу збалансованості державного бюджету. Разом з тим в той період була потрібна невелика експансія цін в економіці, а політика колишнього канцлера Гінденбурга збалансованості бюджету будь-

яку ціну привела країну до серйозних економічних потрясінь, в певній мірі сприяючи приходу нацистів до влади.

У Німеччині склався тип економіки так званої централізованої системи господарювання, яка передбачає прийняття планів центральними органами і новими функціями підприємців як виконавців з деякою самостійністю в сфері планування і тягарем ризику через елементів ринкового господарювання [285, с. 27]. З переміщенням прийняття важливих рішень від підприємців до центральних органів (відомствам рейху), що регулює господарський процес у формі конфіскації і вказівок, знижується значення ринків, планів споживачів, банків і змінюється роль грошей. Для довготривалого форсування інвестицій керівні органи можуть примусово скорочувати споживання, але не нижче деякого мінімуму.

Вибір країни на централізацію управління пояснюється не тільки економічними причинами. Після першої світової війни в країні була відзначена найжорстокіша інфляція, тому, маючи свій досвід використання моделі «військового соціалізму», країна досить безболісно сприйняла нову систему централізованого управління господарськими процесами.

Після 1933 року німецька економіка все більше набувала рис централізовано керованого господарства на основі планів і наказів, в якому підприємці ставали просто виконавцями [265, с. 65]. Що особливо слід відзначити, першочерговим завданням влади в ті роки було наведення порядку в сільському господарстві з ц ялиною максимального самозабезпечення мілітаризованої держави основними видами продовольства. Були прийняті закони, що не допускають спекуляції землею і реорганізував структуру виробництва і збут сільськогосподарської продукції. Хлібороб і його спадкоємці довічно закріплювалися за своїм наділом землі.

Таким чином, угрузовий з серйозних боргових зобов'язаннях німецький селянин був позбавлений від загрози втратити свій наділ. Весь аграрний сектор країни контролювався продовольчим управлінням рейху, розпоряджався продовольчими ресурсами і охоплює всю сферу виробництва і переробки сільськогосподарської продукції при збереженні приватної власності на землю [6257, с. 40].

Збільшення розміру фінансування сільського господарства країн «загального ринку» через фонд гарантування зумовлена великою кількістю причин, але серед них виділяються три найбільш важливі:

- єдина сільськогосподарська політика ЄС, спрямована на підтримку щодо низьких споживчих цін на продовольство, нестабільність аграрного ринку, недостатня гнучкість ринкових цін, протекціонізм у зовнішній торгівлі зумовлюють нарощування витрат по регулюванню внутрішніх цін.

- інтенсивне нарощування виробництва сільськогосподарської продукції призвело до дисбалансу попиту та пропозиції на ринках ЄС. У зв'язку з цими стали зростати нереалізовані запаси продукції, і державні органи країн спільноти стали змушені скуповувати надлишки, з тим, щоб утримати на певному рівні ринкові ціни.

- різке збільшення експорту сільськогосподарської продукції при більш високих внутрішніх цінах, порівняно з цінами світового ринку, привело до істотного підвищення експортних дотацій.

Фонд орієнтації також грає не останню роль в регулюванні , аграрної сфери. Хоча він і становить в ЕФОГ невеликий відсоток, але істотно доповнюється внутрішньодержавними відрахуваннями з національних бюджетів і призначений для проведення єдиної політики в області

соціальних перетворень сільській місцевості та фермерських господарств в країнах ЄС.

Крім того, необхідно відзначити, що одним з базових напрямків державного регулювання аграрного сектора економіки в країнах з розвинутою ринковою економікою є державне управління сільськогосподарським виробництвом.

Враховуючи важливість проблеми державної підтримки в контексті розвитку аграрного сектора економіки, зокрема сільськогосподарських підприємств, її розв'язанню присвячені наукові праці багатьох вчених і практиків. Так, суттєві пропозиції щодо їх вирішення внесли вчені-аграрники та фахівці галузі: М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, С.М. Кваша, В.Я. Месель-Веселяк, В.Г. Анрійчук, М.І. Кісіль, П.А. Лайко, П.А. Стецюк та багато інших. Проте питання, які вимагають подальшого посилення дослідження механізмів державної підтримки при дефіциті вільних обігових коштів в аграрній сфері в сучасних умовах трансформації та формування інноваційної моделі її розвитку вивчені недостатньо.

Державне регулювання розвитком аграрного сектору широко застосовується в ряді західних країн, де воно покликане, перш за все, використовуючи економічні та адміністративні методи, стримувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції на рівні, що забезпечує відносну стабільність ринкових цін. Крім цього в Західній Європі, Японії, Австралії та ряді інших країн за рахунок державного контролю вирішуються проблеми підтримки соціальної стабільності в сільській місцевості шляхом обмеження зростання розмірів фермерських господарств, запобігання підвищеної концентрації земельної власності, демонополізації місцевих аграрних ринків.

Способи реалізації державного контролю в сільському господарстві різних країн багато в чому схожі. Найпоширенішим з них є прийняття програм скорочення і вилучення із сівозміни посівних площ, зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин і зниження закупівель продукції за гарантованими цінами [57]. Фермерам, які беруть участь в цих програмах, з бюджету надають або грошові компенсаційні виплати, або натуральну компенсацію сільськогосподарської продукції.

Так, в США це здійснюється наступним чином. Фермери, згідно федеральних програм, укладають з місцевими представниками Міністерства сільського господарства контракт на консервацію земель і отримують при цьому компенсацію в розмірі до 80% вартості недоотриманого врожаю. У тому випадку, якщо фермер проводить на вилучених з користування землях протиерозійні заходи, то ці витрати йому відшкодовують фактично повністю. Компенсаційні платежі за невикористані землі видаються в грошовій формі або товарними сертифікатами, що дають фермеру право здобувати зерно з резервів ТКК.

У країнах же ЄС, згідно з прийнятою там програмою, фермерам, вилучаються землі з сільськогосподарського обороту терміном на 5 років, виплачується компенсація в певному розмірі. У разі якщо фермер відводить орні угіддя під пасовища або високобілкові фуражні культури, розмір виплати збільшується в середньому на 50% [56, с. 25].

Інший не менш поширений метод державного контролю за обсягами виробництва сільськогосподарської продукції полягає в застосуванні ринкових квот. Так, наприклад, у багатьох країнах встановлюються квоти на виробництво і збут молочних продуктів. У країнах ЄС вони встановлюються на кілька років вперед з розподілом по країнам, з встановленим процентом

приросту або скорочення виробництва молока і наступним уточненням. За основу при розподілі приймається фактичне виробництво в країні за базовий період і плановане в рамках ЄС зміна структури виробництва. При цьому податок на перевищення квоти становить 75% від ціни на кожен кілограм молока. Крім того, в Німеччині за скорочення поголів'я корів виплачується «молочна рента», що компенсує значну частину доходів від виробництва молока.

Важливо підкреслити, що до способів реалізації державного контролю в розвинених країнах Заходу належить також і прийняття природоохоронного законодавства.

І ще: в усіх без винятку розвинених країнах введені жорсткі стандарти на використання в аграрному виробництві хімічних і біохімічних препаратів (хоча їх застосування теж не виключено).

Узагальнюючи все вищевикладене про систему державного регулювання розвитку аграрного сектору в країнах з розвинутою ринковою економікою, можна зробити наступний висновок:

- держава надає потужну фінансово-кредитну допомогу фермерським господарствам за допомогою особливих пільгових умов кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування;

- важлива роль у державному регулюванні сільськогосподарського виробництва відводиться контролю за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів;

- функції управління і контролю в системі державного регулювання аграрного виробництва покладені на Міністерство сільського господарства;

- домінуюча роль в комплексі заходів державного регулювання в розвинених капіталістичних країнах належить цінамі. За допомогою

цінового механізму державні органи стимулюють зростання ефективності сільськогосподарського виробництва, впливають на доходи фермерських господарств [51, с. 17].

В результаті побудована таким чином система державного регулювання аграрного сектора є ефективною, забезпечує стабільність постачання населення продовольством, умови для підвищення рентабельності аграрного виробництва і необхідні соціальні гарантії для сільськогосподарських виробників, причому при збереженні конкуренції і ринкових стимулів.

Світовою практикою вже давно доведено, що в системі ринкових відноси аграрний сектор не може за рахунок реалізації своєї продукції отримувати дохід, достатній для відшкодування витрат на виробництво, збереженню земель і соціального розвитку села.

Існують дві моделі прямої державної підтримки сільського господарства: північноамериканська і західно-європейська. Сутність першої зводиться до того, що держава встановлює гарантовані ціни на продукцію фермерів і забезпечує в разі потреби закупівлі продукції за цими цінами. У країнах ЄС виплачують дотації фермерам на вироблену продукцію в межах встановлених квот, а на виробництво понад квоти дотації не виплачуються. Однак даний метод в Україні в умовах зниження обсягів виробництва і низького рівня споживання сільськогосподарської продукції населенням, на наш погляд, не зовсім прийнятний. У Канаді прямі платежі покривають різницю між ринковими і цільовими цінами на продукцію.

У країнах з розвиненою ринковою економікою досить висока ступінь впливу дії держави на формування виробничої інфраструктури (здійснення великих меліоративних проектів, створення дорожньої транспортної мережі,

здійснення заходів щодо рекультивації земель, будівництво електропередач). Здійснення подібних проектів було не під силу навіть великим об'єднанням фермерів. Тільки держава в стані вкласти великі кошти в забезпечення підтримки родючості ґрунтів, будівництва доріг, ліній електромереж [27, с. 47].

Особливе значення в політиці формування продовольчої безпеки США надається державними програмами продовольчої допомоги нужденним і бідним групам населення. До теперішнього часу в США їх діє вже понад 15, що не можна сказати про нашу країну.

Не менший інтерес для України представляє Японія, для якої характерно різноманіття природно-кліматичних умов і обмеженість природних ресурсів. Сільське господарство Японії є найважливішою галуззю економіки, незважаючи на орієнтацію на розвиток наукомістких галузей. Складаючи всього 2% ВВП, воно забезпечує понад 70% потреб країни в продуктах харчування, а переробні підприємства - в сільськогосподарську сировину. Незважаючи на високу потребу в земельних ресурсах (рілля складає близько 10% загальної земельної площі), Японія має високий рівень повноцінного продовольчого забезпечення.

З точки зору економічної політики аграрний сектор Японії отримує надійну і політики. політики. Практика державного регулювання аграрного сектору, країни ґрунтується на державному субсидуванні програм із закупівлі та виробництва сільськогосподарських культур, особливо рису, як основної культури в харчуванні населення.

У Норвегії компенсаційні платежі і прямі субсидії виплачуються по схемами, багато з яких передбачені для здійснення природоохоронного та соціальних проектів в сільській місцевості. Потрібно відзначити, що в

Норвегії за рахунок досить значних надходжень від нафтової і газовидобувної промисловості, кольорової металургії величезні кошти йдуть на підтримку фермерів. Зараз в розрахунку на одного зайнятого в місяць виплачується 4 тис. євро різних субсидій, дотацій і виплат. При цьому не тільки в Норвегії, але і в багатьох інших країнах виплати обґрунтовуються не так виробленою продукцією, скільки тим фактом, що фермер живе і працює в несприятливих умовах, що не кидає свою ферму і не допускає здичавіння природи в своєму мікрорайоні [2, с. 54]. Такий підхід до встановлення компенсацій вельми важливий і для України з її величезними територіями.

Для України глобальною метою є підвищення рівня самозабезпечення продовольством (т.б. перехід від імпорто орієнтованого типу аграрної політики до протекціоністського) і зростання ефективності аграрного виробництва. Система бюджетного фінансування аграрного сектору в Україні повинна будуватися виходячи з необхідності відновлення продовольчої безпеки країни, виробництва відповідних сільгосппродукцій і виведення сільгосптовар виробників з фінансової кризи.

Державна підтримка аграрного сектору регламентується Угодою по сільському господарству, яке повинно бути підписано країнами-учасниками СОТ. Основні сфери, в яких учасникам необхідно виконувати певні зобов'язання, - це доступ до ринку, внутрішня підтримка, експортна конкуренція, санітарні та фітосанітарні заходи [4].

Відповідно до Угоди, всіх заходів внутрішньої підтримки класифікується на три групи, так звані «кошика».

Популярна група заходів «зеленої скриньки» - способи державної підтримки, що не роблять «спотворює» впливу або надають мінімальний негативний вплив на торгівлю і виробництво. Ці заходи фінансуються з

держбюджету (а не за рахунок коштів споживачів) і не передбачають підтримки цін виробників. Держвидатки з цього кошика включають прями платежі, субсидування досліджень, охорони природного середовища і програм з розвитку сільських територій.

Дані заходи не підлягають «зв'язуванню» і скороченню, і держава, має право фінансувати вищезгадані програми в необхідному обсязі, виходячи з можливостей бюджету, що є проблемою для багатьох суб'єктів підприємництва України.

Будь-які субсидії держави, які обмежують виробництво сільськогосподарської продукції, поміщаються в «блакитний кошик». Державні видатки тут повинні виділятися на фіксовані сільськогосподарські площі (при цьому посилюється значення землі ємності) або поголів'я худоби.

Заходи внутрішньої підтримки, що впливають на торгівлю і виробництво, класифікуються як заходи «жовтої скриньки». До них відносять дотації на продукцію тваринництва і рослинництва, на племінне тваринництво, елітне насінництво, комбікорми; компенсації частини витрат на придбання мінеральних добрив та засобів хімічного захисту рослинності; енергоресурси; підвищення родючості ґрунтів; відшкодування вартості техніки, придбаної в порядку зустрічного продажу сільгосппродукції; виділення коштів на ремонт і утримання меліоративних систем; капіталовкладення виробничого призначення. «Жовтий кошик» передбачає також цінову підтримку: компенсацію різниці між закупівельними та ринковими цінами на сільськогосподарську продукцію; надання виробникам товарів (послуг) за цінами, нижчими від ринкових і покупку у них товарів (послуг) за цінами, вищими за ринкові; пільгове кредитування сільськогосподарських товаровиробників за рахунок коштів державного і

регіонального бюджетів, включаючи списання та пролонгацію боргів; надання пільг на транспортування сільськогосподарської продукції.

Максимально допустимий рівень підтримки розраховується як середньорічна величина фактичних витрат на заходи «жовтої скриньки» за останні 3 роки (базовий період) як на державному, так і на регіональному рівні. Учасники СОТ протягом 6-річного перехідного періоду повинні скоротити витрати на субсидії та кількість субсидованого імпорту відповідно на 36 і 21%. При цьому вони мають право не скорочувати витрати «жовтої скриньки», якщо можуть забезпечити підтримку в розмірі не більше 5% від валової вартості сільськогосподарського виробництва [73].

Обмеження максимального рівня мит і їх поступового зниження на всі види сільгосппродукції призведе до зниження цін на імпортні сільськогосподарські і продовольчі товари і збільшення ввезення. А в умовах підвищення доходів населення при відносно низьких темпах зростання валового виробництва продукції обсяг імпортних закупівель зросте. І це при тому, що імпорт в Україні вже сьогодні в рази перевершує, експорт, а темпи зростання першого перевищують темпи зростання другого.

Система заходів щодо регулювання та підтримки аграрного сектору в закордонних країнах не залишається постійною. Вона безперервно удосконалюється під впливом економічних, політичних, соціальних та інших факторів. Але у всіх змінах державного регулювання розвитку аграрного сектору України чітко простежується економічна підтримка сільгосптоваровиробників. Інтереси фермера незмінно виступають одним з головних пріоритетів в країнах з ринковою економікою.

2.2. Методичний базис формування державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Україна має в своєму розпорядженні величезні земельні ресурси, але це національне багатство країни використовується вкрай неефективно. Криза в аграрному секторі економіки України стала наслідком численних помилок, допущених при проведенні аграрної реформи. Найбільшими з них були відмова від регулювання соціально-економічної та виробничої сфери в розрахунку на ринкову самоорганізацію, безсистемність у земельно-аграрному законодавстві, неадекватна податкова і фінансово-кредитна політика, різке ослаблення наукового, технічного і технологічного забезпечення аграрно-промислового комплексу. Можна погодитися з авторами Пугачов М. І., Мельник А. О., що в результаті в Україні склалися економічні відносини, характерні для відсталих країн периферійного капіталізму, відбулося обмеження інтересів внутрішнього ринку, перерозподіл власності і доходів на користь експортерів сировини, спекулятивних структур і кримінальних елементів [256].

При цьому слід зазначити, що обрана модель аграрних відносин не враховувала національних традицій та історичного досвіду ведення сільськогосподарського виробництва, а також колективно-індивідуальної діалектики розвитку аграрних відносин в Україні. Реформування аграрного сектора країни проводилося без урахування ментальності сільського і міського населення країни, його готовності в найкоротші терміни сприйняти і адаптуватися до нової системи соціальних відносин, цінностей і норм поведінки.

Причини помилок і настільки важких наслідків пов'язані з невідповідністю аграрної реформи (і економічної реформи в цілому), вкрай слабким науковим забезпеченням, а нерідко і зневагою до науки.

З метою формування ефективної концепції державного регулювання, що включатиме найбільш доцільні в сучасних умовах принципи, методи, інструменти та чинники впливу, важливим є врахування історичного досвіду, зокрема, наукового надбання вчених-економістів, які приділяли велику увагу саме теоріям регулювання економіки. Серед них слід відмітити зарубіжних дослідників різних економічних шкіл, таких як: Л. Бальцерович, А. Монкретьєн, Ф. Кене, А. Сміт, К. Маркс, Ф. Енгельс, Дж. Кейнс, П. Самуельсон та інші.

Серед сучасних дослідників проблеми державного регулювання слід відзначити наукові праці Аллен У. Р., Бородіної О. М., Бабенка А. Г., Гальчинский А.С. та інших.

Кризові явища в аграрному секторі мали і мають об'єктивну основу. Це сезонне, немонопольне за своїм характером виробництво, яке постійно має протистояти монопольним діям заготівельних, переробних, обслуговуючих та торгових підприємств і організацій, постачальників матеріально-технічних ресурсів.

Більшість господарств втратило власні оборотні кошти.

Крім того, серйозне значення має незавершеність інституціональних і земельних перетворень в аграрному секторі. Мотивація праці засновників нових господарських структур залишається слабкою.

Проведена приватизація харчових, переробних та обслуговуючих підприємств посилила їх монополізм по відношенню до сільськогосподарських підприємств.

Спад виробництва і неконкурентоспроможність багатьох видів вітчизняних продовольчих товарів зумовлюють експансію продуктів харчування із зарубіжних країн і загострюють проблему збуту вітчизняної продукції.

Частина доходу, створюваного в аграрному секторі економіки, перерозподіляється і реалізується в інших галузях.

Однак слід зауважити, що накопичений досвід здійснення економічної реформи дозволив позбутися суто абстрактного сприйняття ринку. Необхідна глибоко продумана стратегія переходу до ринку, особливо для такої країни, як Україна, в якій виросло покоління не з реальним, а з абстрактним розумінням ринкових відносин [208, с. 189].

Вихід з кризи в сучасних умовах можливий шляхом посилення державного регулювання економіки, що забезпечує плавне цивілізоване входження в ринок за рахунок ефективного використання державних економічних важелів в поєднанні з широким розвитком підприємництва, а не за рахунок зниження життєвого рівня людей.

Криза в аграрному секторі, по суті, не був несподіваним і готувався всім періодом соціалістичного будівництва. І якщо в попередні роки стабілізація в якійсь мірі підтримувалася жорсткими централізованими методами управління, то з початком демократичних перетворень негативізм став проявлятися, перш за все, в сільськогосподарській галузі економіки країни. Тривалий час підтримуваний репресивними методами жорсткий адміністративно командний режим в сільському господарстві став руйнуватися швидкими темпами, оголюючи негативність і неспроможність використовуваних методів централізованого управління економічними процесами в даній сфері економіки. На наш погляд, з відомою умовністю

утворилась криза, яку можна пояснити дією наступних причинно-наслідкових чинників:

— інфляція, податкова політика і, як одне з її наслідків, дефіцит бюджету не могли створювати необхідні умови для розширеного відтворення в сільському господарстві. Зниження, а в ряді випадків припинення фінансово-економічної підтримки сільськогосподарських товаровиробників паралізувало їх фінансову діяльність;

— формування ринкового середовища і ринкових відносин в аграрному секторі економіки істотно гальмувався непослідовністю дій як керівництва країни, так і регіональних влад, всіляко регламентують ринкові відносини через обмеження на ціни, що між попитом і пропозицією, вартістю і ціною, прибутком та податками, що в підсумку стримує формування ринкових відносин у сільському господарстві;

— широкомасштабне протиставлення фермерського руху колгоспам та радгоспам, що демонструється, по суті, в більшості владних

— розпад виробничо-господарських зв'язків в аграрно промисловому комплексі внаслідок розпаду меморіалу, давнього загальносоюзного ринку засобів виробництва для сільського господарства. Створення ж розвиненою ринковою інфраструктури дилерських систем агросервісу, маркетингу для величезної України справа багатьох років. Механізм же створення подібних ринкових структур тільки формується, в більшості випадків стихійно, в результаті чого перетворення в сільськогосподарській галузі економіки проводяться з великими втратами.

— сформовані за останні роки інтеграційні зв'язки виробників і переробників сільськогосподарської сировини в ході безсистемної приватизації власності в основному зруйновані. І, як було зазначено раніше,

виробники сільськогосподарської продукції потрапили у велику залежність від переробних підприємств монополістів, які жорстко диктують ціни і умови здачі виробленої продукції;

— безсистемність земельно-аграрного законодавства і, як результат, роз'єднаність в управлінні процесом реформування аграрно промислового комплексу [181].

У той же час загальною тенденцією розвитку земельно-аграрного законодавства при переході до ринкової економіки стало підвищення ролі закону в регулюванні аграрних відносин. Як було зазначено вище, за останні 15 років прийнято цілу низку нормативних актів вищої юридичної сили, що зробили серйозний вплив на розвиток всього земельно-аграрного законодавства. .

Проблема якості законів взагалі, і земельно-аграрних зокрема, є на сьогодні особливо актуальною. Складність полягає в тому, що ця проблема залишається не вирішеною в теоретичному плані (до теперішнього часу, не вироблено єдиного розуміння якості закону).

Крім того, не можна не сказати і про якість підзаконних нормативно-правових актів, які повинні конкретизувати містяться в законах загальні положення, але ніяк їм не суперечити і вже тим більше не скасовувати.

Для надання сільським жителям в довічне успадковане володіння, оренду або тимчасове користування земельних ділянок під індивідуальне житлове будівництво, особисте підсобне господарство, городництво, сінокосіння і пасіння худоби сільським і селищним органам місцевого самоврядування було передано із земель колгоспів і радгоспів - як вільний фонду перерозподілу земель.

Поряд з цим було встановлено, що земельні ділянки, передані в приватну власність, за винятком садових, дачних і присадибних ділянок, не можна протягом 10 років продавати, дарувати, здавати в заставу або іншим способом виробляти відчуження. У грудні 2001 року рахунок цим 10 років закінчився.

Другий етап земельної реформи був покладений Указом Президента України Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва від 10.11.1994 № 666/94 приватизації та реорганізації підприємств і організацій агропромислового призначення дозволив викуп земельних ділянок при приватизації державних і місцевих підприємств.

Власник земельної частки отримав право: передавати земельну частку у спадщину; виділити її в натурі для ведення фермерського та особистого підсобного господарства; продати; подарувати; обміняти земельну частку на майновий пай; передати в оренду фермеру або сільськогосподарської організації; передати на умовах договору довічної ренти, договору довічного утримання або договору про внесення земельної частки в статутний капітал (пайовий фонд) сільськогосподарських організацій, створених на місці колишнього колгоспу чи радгоспу.

Неважко помітити, що даний Указ своїми нормами вводив вільний оборот землі сільськогосподарського призначення, але його юридичної сили було явно недостатньо, щоб «узаконити» свободу обороту, надати належну легітимність. Для цього необхідний був головний земельно аграрний закон країни - Земельний кодекс.

Вся наведена вище статистика дозволяє зробити висновок, що до кінця 90-х років і початку нового століття об'єктивно склалися всі передумови для

вступу земельної реформи Росії в третій етап - законодавчо забезпеченого, повноцінного ринку землі, що дозволяє розвивати вшир і вглиб аграрні економічні відносини.

Згідно із зазначеним Земельним кодексом України від 25.10.2001 № 2768-III, земля поділена на сім категорій: землі населених пунктів, підприємств, лісів, сільгосппризначення, водного фонду, особливо охоронюваних територій і землі запасу. Належність земель до тієї чи іншої категорії визначається територіальним зонуванням. Віднесення земельних ділянок до певної категорії земель означає поширення на режим його використання загальних вимог і обмежень, що пред'являються до земель зазначеної категорії. Власник, орендар або інший землекористувач може вибрати на свій розсуд будь-який з передбачених територіальним зонуванням видів дозволеного використання цієї земельної ділянки без додаткових дозволів і погоджень.

Слід зазначити, що весь комплекс проблем ринкової економіки, а також досвід країн, які пережили в минулому і знаходяться сьогодні в перехідному стані, дозволяє сформулювати найважливіші принципи державного регулювання аграрного сектора економіки (рис. 2.1).

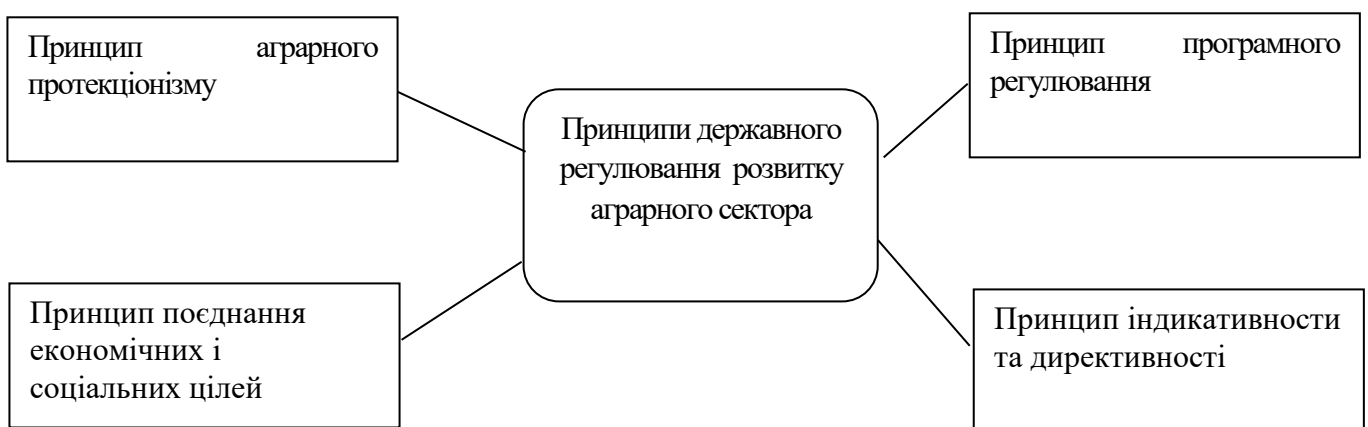

Рис 2.1. Принципи державного регулювання розвитку аграрного сектора

В цілому виділяються методи державного регулювання аграрного сектора економіки в залежності від того, на які елементи людської діяльності вони спираються: економічні, фінансові, юридичні, ідеологічні, соціально-психологічні (рис. 2.2).

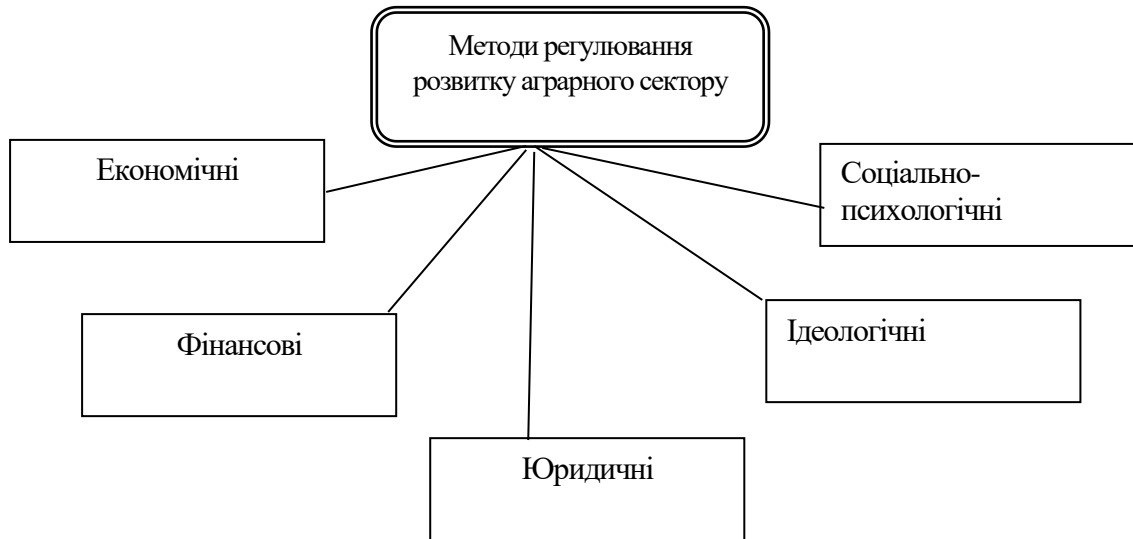

Рис. 2.2. Методи регулювання розвитку аграрного сектору

На сучасному етапі розвитку аграрної економіки провідна роль в процесі виходу сільського господарства з кризи відводиться становленню та розвитку конкурентоспроможного регіонального аграрного сектора, що неможливо без використання всіх доступних механізмів, прискорюють реформування і вдосконалення системи державного регулювання агропромислового виробництва (рис. 2.3). Такий підхід до вивчення проблем підвищення економічної ефективності сільського господарства ставить нові завдання.

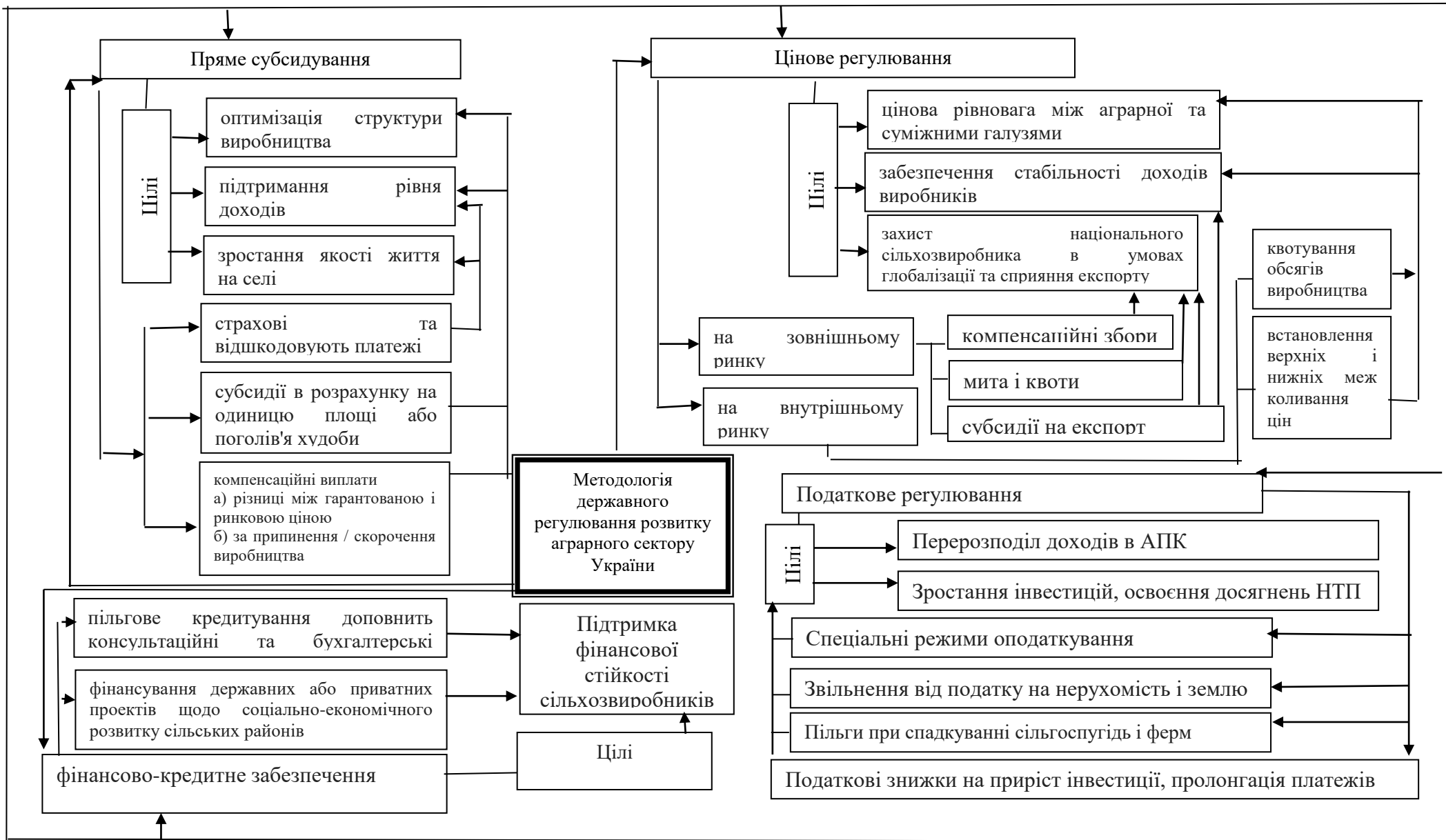

Рис.2.3. Методологія державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Систематизація основних аспектів викладених сценаріїв розвитку аграрної сфери здійснюється за допомогою табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Порівняльний аналіз різних сценаріїв розвитку аграрної сфери

Критерії оцінки	Сценарії розвитку аграрного сектор		
	Інерційний розвиток	Еволюційний розвиток	Сталий розвиток
1	2	3	4
Роль аграрної сфери як фактору розвитку економіки України	Дуже низька або негативна	Значна, але не основна	Провідний чинник зростання добробуту населення і розвитку економіки країни
Реалізація державної агропродовольчої політики	Затруднена, обмежується прийняттям окремих нормативних актів при відсутності комплексної програми розвитку	Орієнтована переважно на підтримку доходів сільгоспвиробників; обмежується фінансовими можливостями бюджету і зовнішньоекономічною політикою	Орієнтована, передусім, на трансформацію інституціональної структури аграрних ринків, і лише потім корекцію прямого потоку бюджетних ресурсів — коррекцію прямого потоку бюджетних ресурсів
Джерело задоволення зростаючого попиту на продовольчі товари	Імпортна аграрна продукція та продовольство	Продукція вітчизняного АПК за умови збереження і активного використання сприятливої кон'юнктури внутрішнього ринку; в іншому випадку імпортна продукція в противном випадку — імпортна продукція	Вітчизняна аграрна продукція і продовольство, за винятком тих видів, які не можуть робитися на території країни в силу природно-кліматичних умов
Відновлення продовольчої безпеки	Не уявляється можливим	Можливо за умови збереження і активного використання сільгоспвиробниками сприятливої кон'юнктури внутрішнього ринку	Можливо, є основний стратегічний метою на перший етап реалізація сценарій

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4
Динаміка соціальних процесів в сільській місцевості	Збільшення розриву в рівні життя міського і сільського населення	Позитивна, при збереженні сприятливого економічної кон'юнктури; в іншому випадку негативна	Позитивний; у основі зростання доходів сільгоспвиробників і розвиток соціальної інфраструктури
Ризики та можливі негативні наслідки	Повна деградація сільського способу життя - історично сформованого джерела духовного і фізичного здоров'я нації	Циклічність економічного розвитку ставить під загрозу можливість досягнення продовольчої безпеки і передбачає високий ступінь ймовірності збереження кризових тенденцій в АПК	На початковому етапі реалізації сценарій можливо не викличе підтримки з боку населення; при низькому рівні довіри уряду це може істотно понизити

2.3. Методика визначення потреби в бюджетній підтримці сільського господарського виробництва України

Структуру субсидій слід формувати знизу, так як оптимізувати виробництво, виявити найбільш вузькі місця можна безпосередньо в сільгосппідприємствах. Така система розподілу бюджетних коштів державної підтримки створюється з метою взаємоузгодження виділених коштів з кінцевими показниками віддачі від їх використання та підвищення відповідальності за їх досягнення. Основою системи є нормативи витрат і потреби в субсидіях. Розміри субсидій обумовлюються в угодах, укладених між державними органами і сільськогосподарськими організаціями. Перевагою такого механізму є те, що середні і слабкі організації набувають шанс на отримання коштів для збереження і розвитку свого виробництва. Крім того, вони безпосередньо включаються в процес планування субсидій,

що сприятиме їх більш раціонального використання.

Можна назвати кілька фінансових джерел, які покрийуть потреби сільськогосподарського виробництва. Одним з них може стати рента, що утворюється за рахунок зміни цільового призначення сільськогосподарських земель. Землі сільгоспідприємств купуються за ціною земель сільськогосподарського призначення, а потім продаються за ціною земель для будівництва, яка зростає в сотні разів. При цьому переклад земель з однієї категорії в іншу здійснюється безкоштовно. Доцільно внести відповідні зміни в законодавство, і що стягується плату за переклад земель використовувати як джерело держпідтримки.

Іншим великим джерелом можуть стати квоти на імпорту сільськогосподарської продукції, якщо їх продавати на конкурсній основі. На тлі убогості вітчизняних сільгосптоваровиробників імпортери продовольства отримують колосальні прибутки.

Необхідно вирішити питання про направлення частини мит, одержуваних від імпорту продовольчих товарів, на потреби сільського господарства. Як відомо, в західних країнах такі мита акумулюються для підтримки фермерів.

Стратегічні аспекти розвитку вітчизняного аграрного сектора, останнім часом, є пріоритетною сферою наукових досліджень значної кількості провідних вчених економістів. Вагомий внесок у розвиток науково-теоретичних і прикладних основ формування ефективної методики державної підтримки розвитку аграрного сектора внесли: Гриценко А.А., Зверяков М.І., Мочерний С.В., Шпичак О.М. та інші.

Разом з тим, низький рівень інноваційної активності вітчизняних агропромислових формувань свідчить про недостатню результативність

фундаментальних досліджень. складність, багатоаспектність і багатофункціональність розвитку сфери агропромислового виробництва вимагає подальшого обґрунтування та удосконалення ефективної методики державної підтримки розвитку аграрного сектора, що є неодмінною умовою отримання конкурентних переваг в сучасних економічних умовах.

Засобами підтримки сільського господарства можуть також бути: залучення приватного капіталу, фінансових структур, створення агропромислових фінансових груп, сільських кредитних кооперативів, накопичення власних коштів, міжгосподарська кооперація, в тому числі створення обласного кооперативу з виробництва, переробки та реалізації продукції, залучення інвестицій, створення спеціального фонду підтримки виробництва та ін.

Таким чином, державі необхідно докласти максимум зусиль, щоб аграрна галузь стала одним з «двигунів» національної економіки, поряд з паливно-енергетичним комплексом, транспортом, сучасними наукомісткими і високотехнологічними галузями. було б сформувати сільське господарство, засноване на середньому і помірно великому за розмірами виробництві, яке охоплювало б максимально доцільну територію, що переважно з позицій екології, і забезпечувало б політичну стабільність і цілісність держави. З огляду на зростаючу роль продовольства на світових ринках і роль аграрного сектора у світовій економіці, доцільно зберегти пріоритетний характер розвитку галузі та забезпечити ефективне використання унікального сільськогосподарського потенціалу нашої країни.

З метою підвищення ефективності держпідтримки нами проведено аналіз розподілу коштів бюджетної підтримки програм і заходів з розвитку рослинництва і їх впливу на фінансові показники діяльності виробників з

метою встановлення статистичної зв'язку між обсягом державної підтримки сільськогосподарських організацій і рівнем рентабельності виробництва продукції рослинництва, а також окупністю витрат на основне виробництво зернових і зернобобових культур [42].

Фактично вдосконалена методика дозволяє розподіляти обмежені ресурси, які держава здатна виділити на підтримку галузі, таким чином, щоб максимізувати кількість організацій, здатних вести розширене відтворення. Якщо нормативний рівень окупності збільшити, то число сільгосп підприємств, що залишилися без держпідтримки або отримали її в недостатньому обсязі, збільшиться.

Представляється можливим подальше вдосконалення запропонованої методики. В першу чергу, необхідно більш точно визначити, яка частка отриманих субсидій припадає на кожну культуру, оскільки фінансування за такими статтями, як компенсація вартості мінеральних добрива ний, компенсація вартості паливно-мастильних матеріалів, які використовуються на сезонних роботах, субсидії на заходи по елітному насінництві та іншим, не диференційованим за видами культур. Це дозволить більш точно виявляти взаємозв'язки між субсидіями та отриманими результатами. Продовження роботи з даним показником ефективності використання потенціалу земель може призвести до розробки моделі, яка описує взаємозв'язки між витратами на одиницю площі, одержуваної врожайністю і рівнями окупності витрат.

Так як виробник не в змозі заздалегідь точно спрогнозувати результати діяльності своїх конкурентів, то він також не здатний визначити розмір належних йому коштів. Таким чином, він не може планувати своє виробництво з розрахунком на пряму підтримку держави. У цьому випадку виробник зацікавлений максимізувати свої виробничі показники. Працюючи

над поставленим завданням, виробник прагне або досягнути нормативного рівня окупності, і, таким чином, отримати кошти, необхідні для розширеного відтворення, або, якщо йому по об'єктивним нормативним причин не вдається досягти нормативного рівня, виявитися як можливість вище в черги на розподіл держпідтримки. За рахунок цього застосовується механізм надає стимулюючу дію на виробника. При такому механізмі розподілу виділяються бюджетні кошти формують особливий додатковий фонд, який сумлінний виробник здатний інвестувати в своє виробництво.

Крім того, оскільки нормативним показником є окупність витрат на основне виробництво, виробник змушений більшу увагу приділяти оцінці ринку збуту з метою максимально точного визначення можливого обсягу попиту і, як наслідок, майбутнього обсягу виробництва, так як його витрати будуть компенсовані тільки в рамках виручки від реалізованої продукції [48].

Слід зазначити, що розроблену методикою пропонується застосовувати тільки до засобів за програмами і заходами з підтримки рослинництва, оскільки саме вони не досягають свого цільового призначення. У комплексі з ними необхідно використовувати субсидії на компенсацію частини витрат по кредитах і страхування посівів, оскільки, як показує світовий досвід, вони є найбільш ефективними.

Згідно з розробленою методикою, виробник отримує кошти тільки після здачі річної звітності, саме в ній відображені показники, необхідні для визначення обсягів бюджетного фінансування. У зв'язку з цим для реалізації пропонованого нами механізму необхідно організувати систему оперативного збору необхідної інформації, перевірки її достовірності, для того, щоб в максимально короткі терміни здійснити виплати виробникам. Якщо виробник рекомендує монтаж і отримують кошти до початку нового

виробничого циклу, вони зможуть більш точно здійснити планування свого виробництва [57, с. 13].

Виробники, що знаходяться в складному фінансовому становищі, отримуючи кошти в своє розпорядження, мають можливість зберегти і розвивати своє виробництво. Крім того, виробник здатний найефективніше використовувати отримані кошти, так як він найкращим чином обізнаний про слабкі місця своєї організації. У цьому випадку виробник має право вкласти кошти в своє технічне переоснащення, придбання якісного посівного матеріалу, добрив, засобів хімізації та захисту рослин.

Природно, що державна підтримка не повинна обмежуватися тільки виділенням коштів. Для активного розвитку сільського господарства в цілому і галузі рослинництва зокрема необхідна консолідація не тільки фінансових, а й адміністративно-управлінських ресурсів. Органи державної влади повинні працювати над забезпеченням сільськогосподарських організацій інформаційними і кадровими ресурсами [40, с. 2]. В обов'язковому порядку повинні бути реалізовані такі проекти, як створення системи державного інформаційного забезпечення в сфері сільського господарства, надання консультаційної допомоги сільськогосподарським товаровиробникам та перепідготовка фахівців.

Крім того, найважливішим завданням є допомога в збуті продукції. В першу чергу треба виходити з принципу, що продукція у виробника є, необхідно лише допомогти реалізувати її за цінами, які можуть забезпечити виробникові прибуток, достатню для ведення розширеного відтворення. Для вирішення цього завдання існує безліч шляхів, наприклад, створення резервних продовольчих фондів, проведення державних закупівельних інтервенцій, стимулювання експорту. Державі потрібен значний обсяг

продукції сільського господарства для лікарень, пансіонатів, військових частин, установ системи виконання покарань і багатьох інших. Органи державної влади можуть укласти ф'ючерсні контракти на поставку необхідної продукції шляхом проведення тендерів. Такий механізм вигідний обом сторонам угоди, так як держава застраховано від придбання продукції за завищеними цінами, від корупційних схем, а виробник заздалегідь знає, який обсяг продукції і за якою ціною він зможе реалізувати. Природно, що такі угоди, як і будь-які інші угоди за участю держави, повинні бути захищені від корупційних схем. У такому випадку виробник здатний більш точно здійснювати планування своєї діяльності, що багато в чому є запорукою успішного розвитку.

Ще один варіант організації збуту створення сільськогосподарських ринків, організація доступу на них виробника безпосередньо, оскільки серйозною проблемою є наявність більшої кількості посередників на шляху сільгосппродукції до покупця. За даними Міністерство аграрної політики та продовольства України, частка всіляких націнок в структурі собівартості кінцевого продукту становить 60-80% [80, с. 34]. Така ситуація робить на економіку вкрай негативний вплив:

- виробник реалізує продукцію за заниженими цінами;
- покупець переплачує за продукцію;
- прибуток посередника, багаторазово перевищує прибуток виробляй теля, йде з реального сектора економіки.

- В умовах глобальної фінансової кризи необхідно використовувати ті конкурентні переваги, які отримала сільське господарство:

- зростання курсу долара і євро по відношенню до рубля робить вітчизняну продукцію більш конкурентоспроможною як на внутрішньому,

так і на зовнішньому ринку;

— зниження цін на паливо, будівельні матеріали та техніку дає можливості для розширення виробництва, поліпшення соціально-побутових умов для працівників;

— скорочення числа робочих місць в місті може дещо компенсувати значний кадровий дефіцит в сільському господарстві;

— в умовах кризи особливу роль набуває забезпечення економічної безпеки держави, зокрема самозабезпеченість продуктами харчування; за рахунок цього пріоритети можуть переміститися в сторону сільського господарства [304, с. 145].

Застосування вдосконаленої методики розподілу бюджетних коштів на основі коефіцієнта ефективності використання земельних ресурсів і обмеження рівня окупності призводить до скорочення числа сільгоспорганізацій з рівнем окупності витрат до 50% в 2 рази, і збільшення їх числа з рівнем від 100 до 130% - в 2 рази [304, с. 147].

Тваринництво є однією з найважливіших галузей сільського господарства за своїм значенням для забезпечення зайнятості населення та постачання його м'ясом і м'ясопродуктами. Протягом всього періоду реформування сільського господарства чисельність поголів'я сільськогосподарських тварин і птиці, обсяги виробництва м'яса знижувалися і лише в останні 8 років намітився деякий ріст виробництва і споживання м'яса, в основному м'яса птиці і свинини як скоростиглих галузей.

Згідно з прогнозом, поголів'я молочної худоби в найближчій перспективі збільшуватиметься буде незначно і не дозволить забезпечити потреби населення в яловичині. Розвиток же спеціалізованого м'ясного скотарства стримують низькі закупівельні ціни на продукцію.

Прискорений розвиток м'ясного скотарства не має альтернативи і його слід розглядати як проблему обласного значення, рішення якої дозволить науково обґрунтовано і в інтересах усього населення в перспективі задовольнити платоспроможний попит на яловичину.

М'ясо, отримане від спеціалізованих м'ясних порід, має закуповуватися за цінами вищими, ніж, отримане від порід молочно - м'ясного напрямку, так як значно перевершує його за якісними показниками.

При гарній організації м'ясного скотарства виробництво яловичини в цій галузі більш прибутково, ніж в молочній. Досягається це застосуванням ресурсозберігаючих технологій. З урахуванням більш високої якості яловичини м'ясної худоби її рівень рентабельності на 20-30% вище, ніж молочного.

Прискорений розвиток тваринництва передбачає значно більш повне і збалансоване використання наявних в області ресурсів землі, худоби, робочої сили, кормових та інших ресурсів, технологічне оновлення галузі з метою підвищення її стійкості і конкурентоспроможності. При цьому буде внесений істотний внесок у вирішення проблеми розвитку північних територій області.

Нами визначені основні напрямки і розміри державної підтримки формування племінної та матеріально-технічної бази м'ясного скотарства на основі надання субсидій:

- на утримання маточного поголів'я;
- на покупку і зміст бугаїв-плідників, насіння високоцінних биків, рідкого азоту для зберігання насіння бугаїв-плідників, племінної худоби спеціалізованих м'ясних порід;
- на відшкодування частини витрат на сплату відсотків за кредитами, будівництво внутрішньогосподарських доріг, підключення до електромереж і

мереж у водопостачання, підтримку виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням природно-кліматичних умов; підготовку, підвищення кваліфікації та закріплення кадрів на селі;

- для компенсації частини витрат на придбання техніки та обладнання для заготівлі та приготування кормів, сприяння і обслуговування спеціалізованого м'ясного скотарства, переробку м'яса.

Висновки до другого розділу

1. Головними заходами щодо стабілізації економічної ситуації в США, таким чином з'явилися заходи з регулювання грошового обігу в країні, які привели до підвищення внутрішніх цін, скорочення надлишкового виробництва і зростання зайнятості населення.

Хороший приклад зростання ролі держави в умовах економічних криз дає досвід довоєнної Німеччини.

Модель німецького військового соціалізму, з державним втручанням в економіку, введенням хлібної монополії, твердих цін і карток на продукти забезпечило в 1916 році перемогу Німеччини над Росією, яка виявилася нездатною до організації Військової економіки в період першої світової війни.

До 1933 року господарство Німеччини було ринковим без будь-якої серйозної системи централізованого управління. На ринку праці панувала «двостороння часткова монополія» - німецькі профспілки і союз роботодавців. Держава рятувало монополії від банкрутства шляхом доставляння їм дотацій, кредитів і гарантій, дотримуючись у своїй діяльності протягом тривалого часу принципу збалансованості державного бюджету.

Разом з тим в той період була потрібна невелика експансія цін в економіці, а політика колишнього канцлера Гінденбурга збалансованості бюджету будь-яку ціну привела країну до серйозних економічних потрясінь, в певній мірі сприяючи приходу нацистів до влади.

2. Україна має в своєму розпорядженні величезні земельні ресурси, але це національне багатство країни використовується вкрай неефективно. Криза в аграрному секторі економіки України стала наслідком численних помилок, допущених при проведенні аграрної реформи. Найбільшими з них були відмова від регулювання соціально-економічної та виробничої сфери в розрахунку на ринкову самоорганізацію, безсистемність у земельно-аграрному законодавстві, неадекватна податкова і фінансово-кредитна політика, різке ослаблення наукового, технічного і технологічного забезпечення аграрно-промислового комплексу. Можна погодитися з авторами Пугачов М. І., Мельник А. О., що в результаті в Україні склалися економічні відносини, характерні для відсталих країн периферійного капіталізму, відбулося обмеження інтересів внутрішнього ринку, перерозподіл власності і доходів на користь експортерів сировини, спекулятивних структур і кримінальних елементів.

При цьому слід зазначити, що обрана модель аграрних відносин не враховувала національних традицій та історичного досвіду ведення сільськогосподарського виробництва, а також колективно-індивідуальної діалектики розвитку аграрних відносин в Україні. Реформування аграрного сектора країни проводилося без урахування ментальності сільського і міського населення країни, його готовності в найкоротші терміни сприйняти і адаптуватися до нової системи соціальних відносин, цінностей і норм поведінки.

3. Структуру субсидій слід формувати знизу, так як оптимізувати виробництво, виявити найбільш вузькі місця можна безпосередньо в сільгосп підприємствах. Така система розподілу бюджетних коштів державної підтримки створюється з метою взаємоузгодження виділених коштів з кінцевими показниками віддачі від їх використання та підвищення відповідальності за їх досягнення. Основою системи є нормативи витрат і потреби в субсидіях. Розміри субсидій обумовлюються в угодах, укладених між державними органами і сільськогосподарськими організаціями. Перевагою такого механізму є те, що середні і слабкі організації набувають шанс на отримання коштів для збереження і розвитку свого виробництва. Крім того, вони безпосередньо включаються в процес планування субсидій, що сприятиме їх більш раціонального використання.

Можна назвати кілька фінансових джерел, які покривають потреби сільськогосподарського виробництва. Одним з них може стати рента, що утворюється за рахунок зміни цільового призначення сільськогосподарських земель. Землі сільгосп підприємств купуються за ціною земель сільськогосподарського призначення, а потім продаються за ціною земель для будівництва, яка зростає в сотні разів. При цьому переклад земель з однієї категорії в іншу здійснюється безкоштовно. Доцільно внести відповідні зміни в законодавство, і що стягується плату за переклад земель використовувати як джерело держпідтримки.

РОЗДІЛ 3

ДІАГНОСТИКА СУЧАСНОГО СТАНУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1. Аналіз діючого механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Законодавчою базою визначаючої загальні організаційно-правові норми в галузі державної підтримки аграрного сектору України є Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV (далі - Закон).

Законом встановлено основні принципи, напрями і форми державної підтримки сільськогосподарського виробництва.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва здійснюється на основі наступних принципів:

- свободи підприємств агропромислового комплексу в організації сільськогосподарського виробництва;
- державної поставки сільськогосподарської продукції в розмірі затверджених лімітів;
- цільового використання коштів окружного бюджету, спрямованих на державну підтримку.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва може здійснюватися за такими основними напрямками:

- тваринництво, в тому числі оленярство, велика рогата худоба молочного напрямку, свинарство, засоби захисту рослин та інші галузі;

- збереження і підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення;
- розвиток ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;
- вилов риби та водних біоресурсів у внутрішніх водоймах
- сільськогосподарськими товаровиробниками;
- наукове забезпечення діяльності агропромислового комплексу;
- інші напрямки, які визначаються органами державної влади.

Державна підтримка сільськогосподарського виробництва може здійснюватися за такими основними формами:

- встановлення органами законодавчої влади пільгового порядку оподаткування в межах сум, що зараховуються до регіонального бюджету;
- надання бюджетних кредитів за рахунок коштів регіонального бюджету;
- надання субсидій на оплату вартості транспортних послуг, використовуваних на потреби сільськогосподарського виробництва, субсидій на енергозабезпечення сільськогосподарського виробництва, а також субвенцій та інвестицій;
- надання майна, що є власністю держави;
- прийняття окружних цільових програм;
- надання інформаційних і консалтингових послуг.

Законом також визначено, що державна підтримка розвитку аграрного сектора - комплекс заходів економічного, управлінського, інформаційного та правового характеру, спрямованих на створення економічних умов для виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, забезпечення потреб в продовольстві і сільськогосподарській сировині.

Сучасна система державного регулювання агропромислового виробництва регіону заснована на бюджетній підтримку, виражена в фінансуванні різних видів субсидій (рис. 3.1.) і програм розвитку.

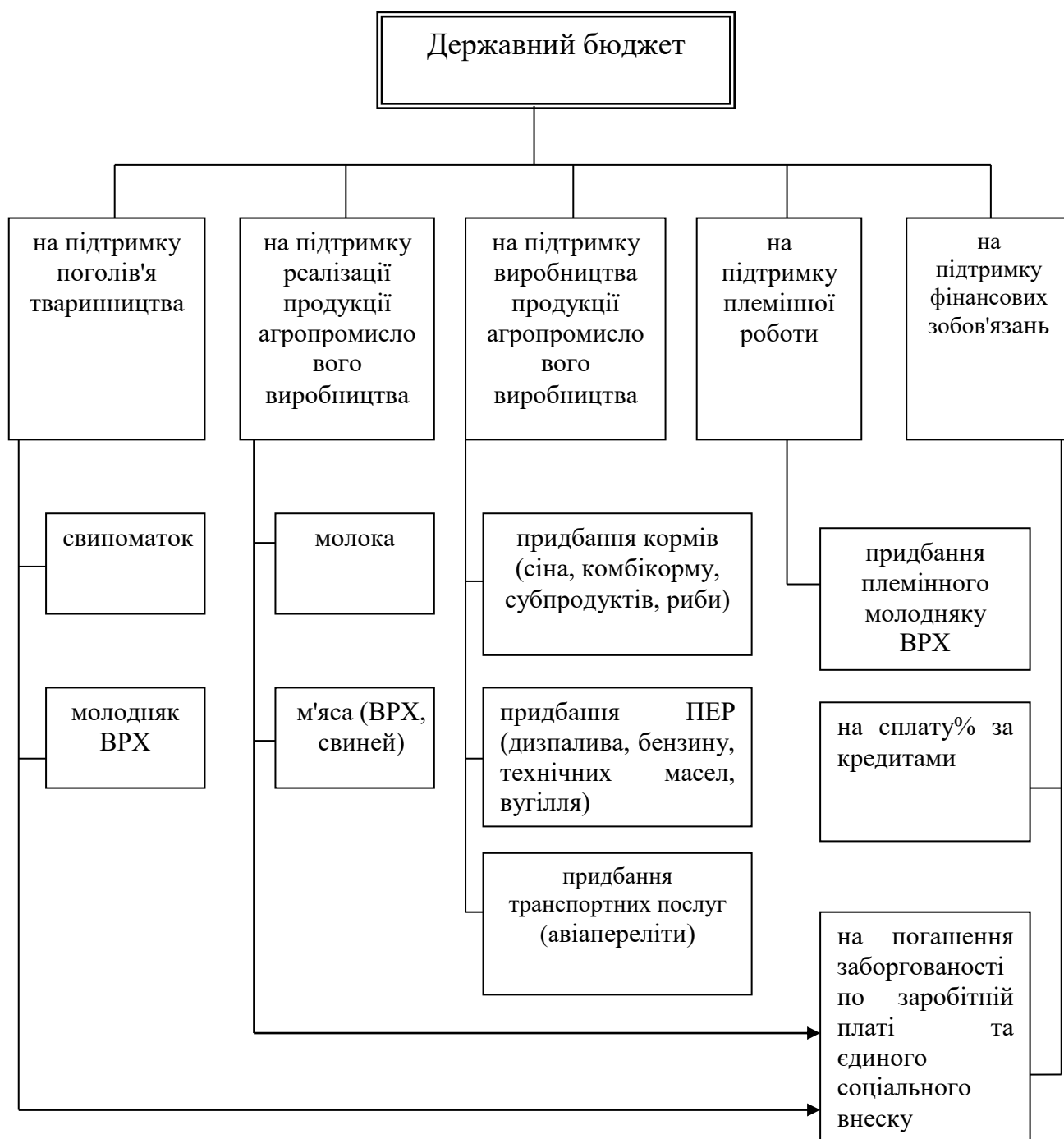

Рис.3.1.Напрями бюджетних субсидій щодо підтримки агропромислового виробництва

Субсидії, спрямовані на підтримку поголів'я тваринництва (свиноматок і молодняка великої рогатої худоби) здійснюються у вигляді разових виплат сільгосп підприємствам за встановленою ставкою на 1 голову виходячи з врахованого поголів'я на початок поточного року.

Субсидії, спрямовані на підтримку реалізації продукції агропромислового виробництва (молока, м'яса оленів, свиней, великої рогатої худоби, промисловий хутра, риби) здійснюються у вигляді бюджетних асигнувань сільгосп підприємствам виходячи з встановлених ставок субсидій за видами продукції і обсягів реалізації сільгосппродукції.

Субсидії, спрямовані на підтримку виробництва продукції агропромислового виробництва здійснюються у вигляді бюджетних асигнувань постачальникам сільгосп підприємств на придбання кормів (сіна, комбікорму, субпродуктів, риби), паливно-енергетичних ресурсів (дизпалива, бензину, технічних масел, вугілля) і транспортних послуг (авіапольоти).

Субсидії, спрямовані на підтримку племінної роботи здійснюються у вигляді бюджетних асигнувань сільгосп підприємствам на придбання молодняка ВРХ в спеціалізованих племінних господарствах за межами регіону.

Субсидії, спрямовані на підтримку фінансових зобов'язань здійснюються у вигляді бюджетних асигнувань сільгосп підприємствам як на погашення заборгованості по заробітній платі так і на відшкодування частини витрат на сплату відсотків по кредитах отриманим в українських кредитних організаціях. Причому прями субсидії сільгосп підприємствам на погашення заборгованості по заробітній платі носять несистемний характер, тобто використовуються в разі істотної по ній заборгованості.

Субсидії на відшкодування частини витрат на сплату відсотків по кредитах отриманим сільгосп підприємствами в українських кредитних організаціях надаються в разі використання ними даних кредитних ресурсів на придбання як племінного так і не племінного поголів'я скота, кормів, кормових і харчових добавок (преміксів), ветеринарних препаратів, паливно мастильних матеріалів. Субсидії надаються щомісяця в межах коштів окружного бюджету з розрахунку однієї третьої вироблених сільгосп підприємствами витрат на сплату відсотків, але не більше однієї третьої ставки рефінансування (облікової ставки) НБУ, що діє на дату надання кредиту, за умови сплати позичальниками нарахованих відсотків відповідно до кредитного договору, укладеним з банком [216].

Особливістю субсидування агропромислового виробництва є те, що сільгосп підприємства зобов'язані направляти від 30 до 80% отриманих субсидій (на підтримку виробництва молока, м'яса оленів, великої рогатої худоби та свиней) на виплату заробітної плати працівникам і сплату податків, нарахованих на заробітну плату.

Система державного регулювання агропромислового виробництва регіону також передбачає розвиток аграрного сектора програмним методом. В рамках програми запропоновано здійснення заходів щодо закупівлі скота, відновленню факторій, розвитку потужностей з переробки тваринницької продукції, зоотехнічні та лікувально-профілактичні заходи.

У тваринництві племінна робота (закуп племінного молодняка); зоотехнічні і ветеринарно-профілактичні заходи (придбання вітамінних, мінеральних добавок і кормів, медикаментів); розвиток і модернізація потужностей клітинного хутового звірівництва (придбання обладнання для кормоцехів, реконструкція і модернізація шедів для хутових звірів).

У скотарстві: племінна робота; зоотехнічні і ветеринарно-профілактичні заходи; розвиток і модернізація потужностей скотарства.

Підпрограмою також передбачено: відновлення і розвиток факторій; кадрове забезпечення; наукове, інформаційно-консультаційне забезпечення; розвиток сільської споживчої кооперації.

Додатковою підтримкою аграрного сектора стала реалізація Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року з метою збереження і подальшого розвитку агропромислового комплексу, в тому числі традиційних галузей, підвищення економічної ефективності виробничої діяльності підприємств, стабілізації економічного стану підприємств і забезпечення їх сталого розвитку.

Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року передбачає додаткове фінансування заходів спрямованих на підтримку аграрного сектора за рахунок коштів обласних бюджетів і бюджетів місцевої влади. Стратегією також передбачається виділення субсидій на північне оленярство і виробництво м'яса за рахунок коштів окружного бюджету і субсидій на відшкодування частини витрат на сплату відсотків по кредитах на розвиток малих форм господарювання за рахунок коштів окружного і федерального бюджетів. Захід в рамках Стратегії з придбання племінних тварин і обладнання для тваринництва на умовах лізингу буде фінансуватися тільки за рахунок коштів державного бюджету.

Бюджетні субсидії на підтримку агропромислового виробництва і фінансування програм розвитку аграрного сектора об'єднані в єдину систему державного регулювання агропромислового виробництва механізм організації, якій можна представити у вигляді схеми (рис. 3.2.).

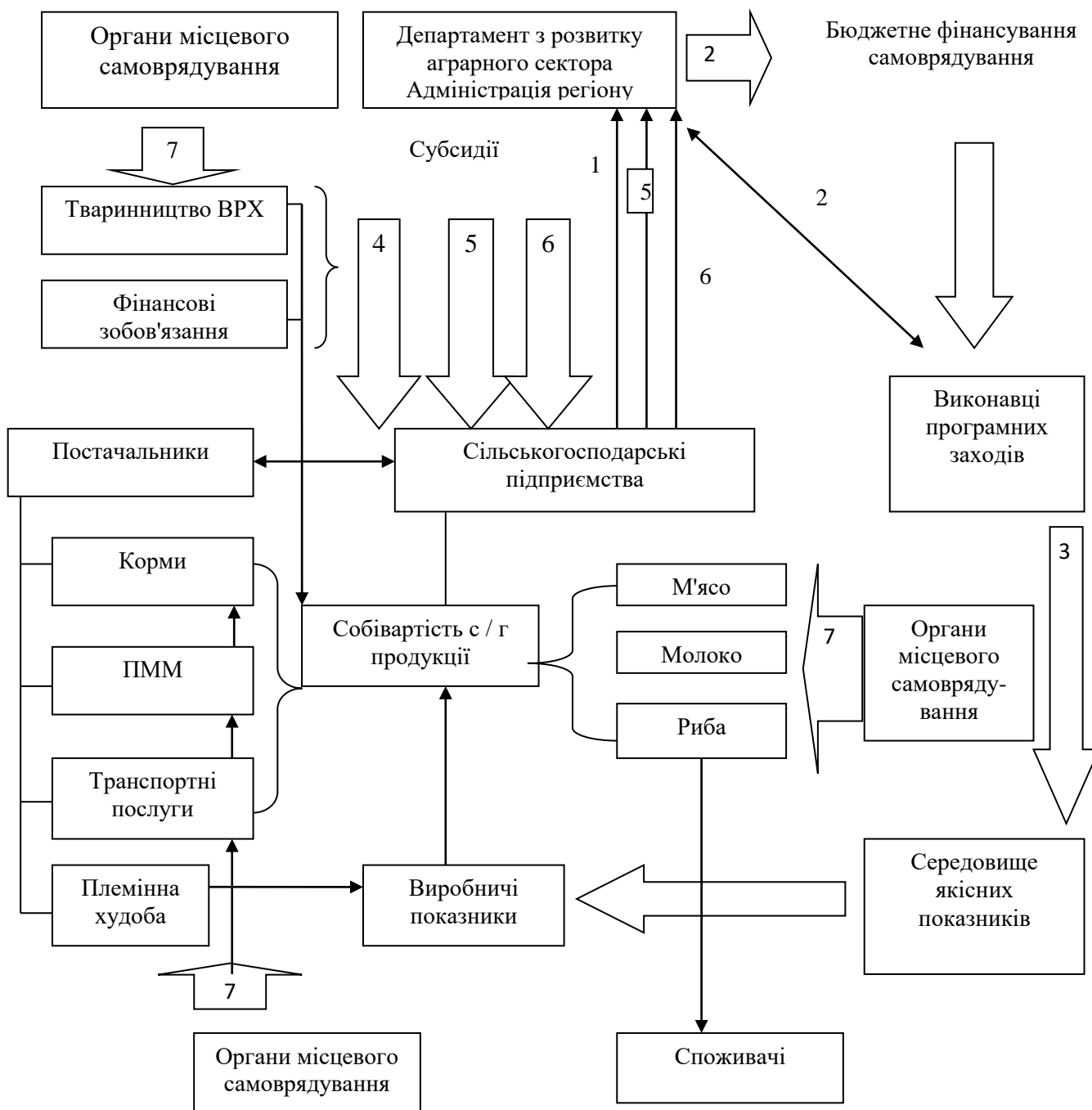

Рис. 3.2 - Механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора регіону

Механізм передбачає по етапне взаємодія учасників-одержувача бюджетних асигнувань з департаментом з розвитку АПК Адміністрації області (уповноважений орган).

1. Уповноважений орган приймає плани виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств на черговий фінансовий рік, проводить аналіз їх ефективності і на їх основі визначає необхідність сільськогосподарських підприємств в субсидіях і реалізації програм розвитку.

2. Уповноважений орган щорічно протягом всього періоду дії програми проводить серед потенційних виконавців програмних заходів торги на поставку товарів, виконання робіт і надання послуг.

За результатами торгів укладаються договори і їх бюджетне фінансування.

3. Виконавці програмних заходів здійснюють поставку техніки, обладнання, виробляють будівництво та модернізацію об'єктів переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, надають освітні, наукові, інформаційно-аналітичні, зоотехнічні і ветеринарно-профілактичні послуги та інше передбачене програмою.

4. Перерахування субсидій на підтримку тваринництва, вирощування молодняка великої рогатої худоби і погашення фінансових зобов'язань здійснюється уповноваженим органом на підставі наданих в його адресу сільгоспідприємствами документів встановлених нормативно-правовими актами.

5. Сільськогосподарські підприємства укладають договори сторонніми організаціями на поставку ПЕР, кормів, племінної худоби, племінних звірів і надання транспортних послуг на суму лімітів бюджетних асигнувань по

даних видів субсидій. Копії даних договорів направляються сільгосп підприємствами на адресу уповноваженого органу для виплати субсидій в формі авансових платежів в межах 50 відсотків від затверджених річних бюджетних асигнувань. На підставі документів встановлюють фактичне виконання договорів уповноважений орган здійснює інші платежі по авансованих субсидіях.

6. Сільськогосподарські підприємства надають на адресу уповноваженого органу документи, що встановлюють фактичну реалізацію м'яса, молока, хутра, риби споживачам. На підставі наданих документів уповноважений орган здійснює фінансування даних видів субсидій на суму лімітів, затверджених нормативно-правовими актами.

7. Фінансування субсидій по молоку, хутрі, м'яса, риби, кормів, транспортних послуг, паливно-енергетичних ресурсів і фінансових зобов'язаннями здійснюється окремими районами регіону самостійно за рахунок субвенцій з місцевих бюджетів.

З метою дослідження ефективності діючої регіональної системи державного регулювання агропромислового виробництва нами застосовується оцінка впливу бюджетних асигнувань на результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

В цілому бюджетні субсидії та заходи програм розвитку, спрямовані на вирішення певних завдань в аграрному секторі та в тій чи іншій мірі створюють певний позитивний ефект у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств. Даний ефект можна охарактеризувати як локально-ефективний, тобто присутність ефекту в період реалізації державної підтримки. Ефективність вище означеної фінансової підтримки з окружного бюджету в основному полягає в забезпеченні засобами

виробництва, функціонування виробничого процесу і співфінансуванні витрат сільськогосподарських підприємств при виробництві і реалізації продукції.

Наведені вище напрямки фінансової підтримки на нашу думку не сприяють корінної зміни кризової ситуації в аграрному секторі регіону. Так збільшення субсидій на молоко, фінансування першочергових витрат виробництва (паливно-енергетичні ресурси, корми), транспортних витрат не сприяли до скорочення регресивною різниці між ціною і собівартістю продукції, кредиторської заборгованості, підвищення рівня оплати праці, вирішення проблем з реалізацією сільськогосподарської продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Реалізацію програм розвитку регіону також як виділяються субсидії можна розглядати як заходи в не система антикризового управління. З позиції довгострокового розвитку сільського господарства дана регіональна система державного регулювання агропромислового виробництва є неефективною, оскільки не вирішує цілий комплекс проблем пов'язаних з просуванням і конкуренцією продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, ціновою політикою, збільшенням отримання з вихідної сировини кінцевої продукції, оптимізацією витрат, розвитком міжгосподарських зв'язків, прямою залежністю виробничих і фінансових результатів з вкладеними бюджетними коштами в сільське господарство.

По суті в рамках діючої регіональної системи державного регулювання аграрного сектора регіону на нашу думку відбувається фінансування збитків як економічно обґрунтованих, так і від неефективного господарювання.

Державна підтримка сільського господарства в Україні в цілому, виступає як безумовна вимога позитивного розвитку сучасного стану

економіки. Всі заходи підтримки розвитку аграрного сектору можна розділити на: фінансуються з державного бюджету - національний рівень державної підтримки; з пайовою участю бюджету регіону, міст та селищ.

Відповідно до Закону України від 24.06.2004 № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України», що становить правову основу державного регулювання сільського господарства в Україні, державна підтримка здійснюється за допомогою надання юридичним особам, селянським (фермерським) господарствам субсидій, а громадянам - субсидій (допомог , інших соціальних виплат) з метою стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва.

У зв'язку з реалізацією пріоритетної національної «Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки» і Проект Закону про розвиток сільського господарства та сільських територій в 2017 - 2022 рр. (інтегральне село)», основним напрямком фінансової політики України стало субсидування процентних ставок по кредитах, здійснення державної підтримки за основними напрямками сільськогосподарського виробництва, а також розвитку сільських територій (рис. 3.3).

Сучасний механізм кредитування ставить сільських виробників у важкі умови. Позитивним моментом є відшкодування частини відсоткової ставки за користування кредитами кредитних організацій, але на цьому державне регулювання грошового кредитування закінчується. Поки що слабо відрегульований механізм надання пільгових кредитів. У цих умовах поширення набуває товарне кредитування з усіма своїми недоліками.

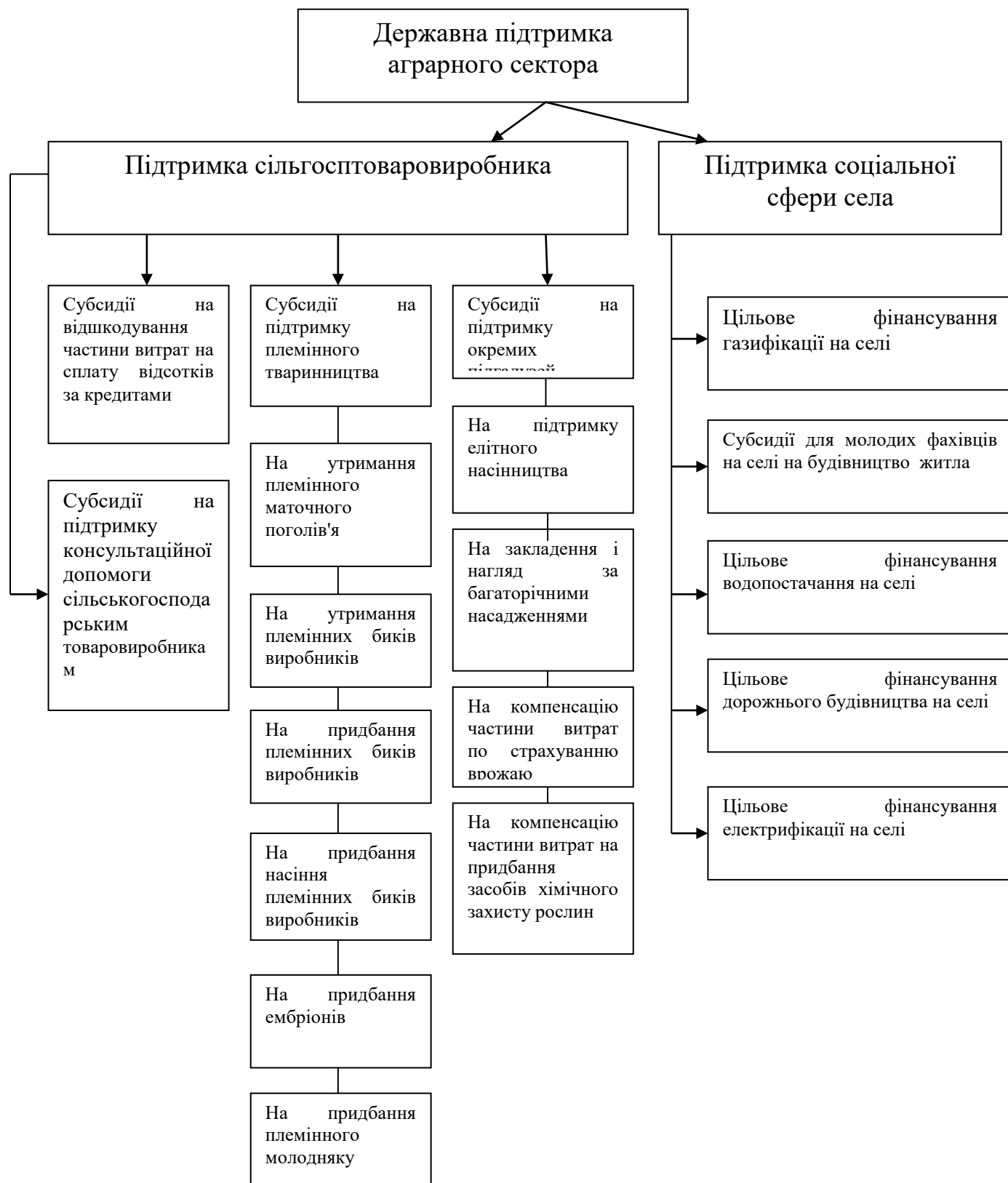

Рис.3.3. Основні інструменти державної підтримки аграрного сектора України, які фінансуються з бюджету

Як відомо, діяльність багатьох сільськогосподарських підприємств носить сезонний характер. Це визначає і динаміку їх витрат. Гостра потреба відчувається, а оплатити ці витрати підприємства зможуть тільки після збору врожаю. Тому багато господарств беруть товарні кредити, тобто купують матеріали і техніку в розстрочку, розплачуючись за них продукцією нового врожаю.

В даний час лізинг є важливим джерелом технічного переоснащення сільськогосподарських організацій. І поки їх діяльність не має стійких темпів зростання, не отримує стабільного прибутку розвиток і вдосконалення лізингових операцій за участю держави може стати одним із шляхів виходу з аграрної кризи. Однак як таких лізингових відносин не існує. Звертає на себе увагу те, що в структурі придбаної техніки, особливо тракторів, зростає кількість зарубіжної техніки. Масштаби імпорту сільськогосподарської техніки багато в чому пов'язані не тільки з її привабливістю за технічними параметрами, але і з неконкурентоспособності вітчизняної техніки за показниками ціна / якість.

Слід констатувати, що державна підтримка сільського господарства, застосовувана в Україні далека від досконалості. Хоча частка витрат республіканського бюджету на фінансування сільського господарства збільшується, проте підсумки розвитку аграрної сфери економіки показали недостатність даного обсягу державної бюджетної підтримки, нездатність її вирішити проблеми сільського господарства.

Механізм виділення субсидій з державного бюджету залишається незрозумілим і недоступним для багатьох сільських виробників. Причиною цього є низька інформованість їх про свої права. Причому виконання умов виділення багатьох видів субсидій негативно позначається на фінансових

результатах діяльності сільгоспвиробників, змушуючи відмовлятися від вигідних пропозицій з реалізації сільськогосподарської продукції. Крім того, не можна не відзначити тривалість даного процесу. У цих умовах необхідно: чітко визначати цілі і напрямки витрачання бюджетних коштів; постійно здійснювати моніторинг фінансових потреб сільгоспвиробників; здійснювати контроль над раціональністю розподілом.

Таким чином, в Україні приділяється увага підтримці молодих фахівців на селі. Але цих заходів явно недостатньо. Модернізація АПК можлива тільки за допомогою фахівців, випускників аграрних вузів. Для залучення молодих фахівців, їх трудової адаптації та стабілізації колективів на селі необхідний ряд соціально - економічних, управлінських та організаційно-технічних заходів: підвищення рівня реальних доходів працівників підприємств; розширення пакета соціальних пільг; розвиток соціальної інфраструктури села; докорінне поліпшення умов і охорони праці, особливо в виробничих підрозділах підприємств.

Одним з напрямків державної підтримки національного ринку збуту сільськогосподарської продукції є здійснення закупівель для державних потреб. Нерідко виконання державного замовлення з продажу продукції залишається єдиним джерелом доходів сільськогосподарських організацій і фермерів. З метою формування національного фонду сільськогосподарської продукції Уряд України визначає обсяги поставок сільськогосподарської продукції для державних потреб на термін до п'яти років з щорічним уточненням. Державні замовники укладають договори з сільгосптоваровиробниками на закупівлю і поставку сільськогосподарської продукції для державних потреб до початку року. Уряд України гарантує закупівлю сільськогосподарської продукції за укладеними державними

контрактами у постачальників і підприємств, які переробляють сільськогосподарську сировину, за гарантованими цінами, які можуть змінюватися до моменту поставки продукції. Закупівлі продукції рослинництва здійснюються за укладеним двостороннім контрактом, продукції тваринництва - тристороннього, де в якості третьої сторони виступають підприємства, що переробляють сільськогосподарську сировину.

Слід констатувати, що під товарним кредитуванням і державними закупівлями ховається один і той же механізм. За поставку матеріальних ресурсів товаровиробники розплачувалися виробленою сільськогосподарською продукцією. Реальних грошей вони не мали. Кошти, виділені субсидії виробники також не отримували. Вони йшли в рахунок сплати боргів перед Корпорацією на підставі програми реструктуризації, проте належна сума пені на ділі просто "прощалася". При цьому Корпорація, а, отже, і бюджет країни, залишався в збитку.

До недоліків даної системи слід віднести: відсутність конкурсної системи розміщення державного замовлення; монополія і диктат організацій здійснюють закупівлі; труднощі відстеження реальних обсягів закупівель продукції тваринництва, оскільки поставка продукції здійснюється переробним підприємством, діяльність яких важко контролювати.

Державне регулювання цін здійснюється Урядом України шляхом встановлення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію, що поставляється для державних потреб. Ціни підлягають уточненню виходячи з створених ринкових цін, погодних умов і врожайності, рівня інфляції.

Таким чином, лібералізація цін, що проводиться на початку 90-х років, виявилася непридатною для сільського господарства країни. Але і цінова політика, яка проводиться в Україні, не враховує особливості сільського

господарства. В даний час все державне регулювання зводиться лише до встановлення гарантованих закупівельних цін, при цьому слабо враховується собівартість виробленої продукції. Заготівельні організації проводять дискримінаційну політику щодо виробників сільськогосподарської продукції. Відсутній механізм проведення закупівельних і товарних інтервенцій. Слід зазначити, що індекс цін на реалізовану сільськогосподарську продукцію в останні роки нижче індексів зростання цін на придбану підприємствами АПК промислової продукцію і послуги в середньому на 10%. Така різниця є досить значною. Найбільше зростання цін спостерігається на споживані сільськогосподарськими підприємствами для виробничих потреб енергетичні ресурси (паливно-мастильні матеріали, електроенергію та ін.).

В даний час ведеться робота з розвитку заставних операцій. Обов'язковою умовою застави є страхування заставленого майна. Однак сільські товаровиробники не поспішають брати участь в цих відносинах.

Починаючи з 2013 року пріоритетний національний проект трансформується в Стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. У державну програму увійшли всі напрямки і параметри національного проекту. Важливо відзначити, що вона є також і розширенням пріоритетного проекту. У ній також застосовані принципи програмно-цільового підходу, ув'язки фінансування з досягненням результатів, чіткої взаємодії між державними та регіональними рівнями управління АПК.

Програма передбачає комплексний підхід до розвитку виробництва і соціальної сфери села. У держпрограмі закріплений новий підхід держави до сільського господарства як до перспективної і потенційно високотехнологічної галузі економіки, а до села - як до важливого укладу

життя народу. Зберігається принцип співфінансування заходів програми з боку бюджетів регіонів.

Для оцінки програми, слід зазначити чотири основні моменти:

- по-перше, сам факт прийняття програми свідчить про те, що держава відносить сільське господарство до пріоритетних галузей економіки;

- по-друге, програма робить передбачуваною і прозорою політику на найближчі 5 років, що створює гарантії для бізнесу і робить галузь більш привабливою для потенційних інвесторів;

- по-третє, програма систематизує заходи в області аграрної політики і визначає розміри державної підтримки з державного і регіонального бюджетів. Це консолідує ресурси держави на решту напрямках, сприяє формуванню єдиного економічного простору;

- по-четверте, програма створює передумови для розвитку всіх форм господарювання на землі і різних форм агробізнесу, як великих, так і дрібних, залишаючи остаточний вибір за самими селянами. У державній програмі визначені три головні цілі на середньострокову перспективу:

1) сталий розвиток сільських територій та підвищення рівня життя сільського населення;

2) підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції через прискорену модернізацію основних фондів;

3) збереження і відтворення використовуваних в сільськогосподарському виробництві земельних та інших природних ресурсів.

Відповідно до цілями визначено п'ять основних напрямків роботи, в яких передбачено 54 цільових індикатора.

Перше - це соціальний розвиток села. По даному напрямку передбачено 4 ключові показники, такі як введення і придбання житла на селі, в тому числі для молодих фахівців і членів їх сімей, забезпеченість сільського населення питною водою і рівень газифікації будинків.

Друге - створення загальних умов функціонування сільського господарства. Включає в себе 13 індикаторів, які характеризують підтримку ґрунтової родючості, створення системи інформаційного забезпечення, надання консультаційної допомоги, участь спілок сільгосптоваровиробників в формуванні аграрної політики.

Третє - розвиток пріоритетних підгалузей сільського господарства. Ця робота оцінюється по 23 індикаторами. У тому числі динаміка виробництва тваринницької продукції за видами, підтримка племінного тваринництва та провидіння протиепізоотичних заходів. В рослинництві увага приділяється підтримці елітного насінництва, закладання багаторічних насаджень.

Четверте - досягнення фінансової стійкості господарств. Включає 9 індикаторів, що характеризують обсяг залучених кредитів, в тому числі короткострокових, інвестиційних, для малих форм господарювання, кількість придбаної сільськогосподарської техніки, питома вага застрахованих посівних площ.

П'яте - регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства. За цим напрямком передбачено 5 індикаторів в частині регулювання ринків зерна, м'яса та цукру.

В цілому виконання держпрограми оцінюється вісьмома агрегованими показниками, які в комплексі характеризують стан розвитку галузі, за якими ведеться моніторинг: індекс виробництва продукції сільського господарства в господарствах всіх категорій, індекси виробництва продукції тваринництва

та рослинництва, індекс обсягу інвестицій в основний капітал в сільському господарстві, обсяг наявних ресурсів домашніх господарств у сільській місцевості, частка вітчизняного виробництва в формуванні ресурсів, коефіцієнт оновлення основних видів сільськогосподарської техніки, індекс продуктивності праці в господарствах усіх категорій.

Таким чином, можна констатувати зміну ставлення держави до розвитку аграрної сфери економіки, про що свідчать розробка і реалізація Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки, яка покликана вирішити найбільш гострі проблеми села. Розширюються застосовуються методи і інструменти державної підтримки, зростають обсяги державного фінансування. Оскільки процеси протікають дуже швидко, часто органи управління сільським господарством не встигають адекватно їм відповідати, через що підвищується необхідність оцінки ефективності заходів, що вживаються і витрачених коштів.

3.2. Оцінка використання інструментів державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Велике значення для ефективного функціонування ринкового господарства має правове забезпечення реалізації його принципів. В якості найважливіших напрямків правового забезпечення виступають: по-перше, створення відповідної нормативно-правової бази для підтримки основних умов функціонування ринкового господарства (економічної свободи і цінової конкуренції); по-друге, визначення та забезпечення «правил гри» між суб'єктами ринкових відносин.

На державі лежить відповідальність за створення загальноприйнятих законів і правил, що регулюють економічну систему.

Діюча в даний час в цілому на території України законодавча база в сфері розвитку сільського господарства та регулювання земельних відносин потребує вдосконалення.

Прийняті окремо нормативні правові акти не могли заповнити прогалини земельно-аграрного законодавства. Вони або носили загальний характер, не передбачаючи механізм реалізації закладених в них правових норм, або входили в суперечність з існуючою нормативною правовою базою.

Нами зазначається необхідність, на державному рівні доробка діючих і прийняття ряду нових законів, необхідних для створення умов реалізації перетворень в області аграрної сфери, як в цілому в країні, так і в регіонах. До числа таких законів України необхідно віднести наступні:

- «Закон України "Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві"», як єдиного комплексного закону, що визначає політику держави в аграрній сфері. Закон дозволить розмежувати повноваження державного і регіонального рівня в проведенні програм регулювання сільського господарства та агропродовольчого ринку, а також провести розмежування повноважень між відомствами в регулюванні аграрного сектора. Закон повинен визначити бюджетні орієнтири, які могли б враховуватися в рамках щорічного бюджетного процесу і давати сигнали суб'єктам ринку для функціонування аграрного ринку.

- «Про соціальний розвиток села», де село повинно розглядатися в якості однієї з найважливіших складових частин суспільства, як історично сформована соціально-територіальна підсистема суспільства, що виконує певні виробничі,

соціальні і духовні функції і відрізняється особливими умовами і способом життя людей. Концепція даного закону повинна передбачити в якості стратегічної мети створення в місті і селі соціально рівних умов життя, можливостей рівного прикладання праці та інвестицій, оптимального виконання селом його функцій;

- «Про реформування неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств», який повинен визначити конкретні заходи фінансової та економічної допомоги збитковим господарствам і одночасно позначити їх організаційно-правову реорганізацію;

- «Про паритеті цін на сільськогосподарську і промислову продукцію (послуги)», який повинен з'явитися подальшим етапом у формуванні законодавчої основи для функціонування ефективної системи підтримки сільськогосподарських товаровиробників; забезпечити фінансове і економічне дотримання інтересів сільськогосподарських товаровиробників незалежно від форми власності при обміні на, ринку результатами їх праці з виробниками продукції інших секторів економіки; встановити механізм, що забезпечує сформований паритет економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, з виробниками основних сировинних і матеріальних ресурсів, використовуваних у виробництві сільськогосподарської продукції;

- «Про матеріально-технічне забезпечення сільського господарства в ринкових умовах», в якому необхідно встановити правові основи взаємовідносин учасників ринку матеріально-технічних ресурсів в аграрно-промисловому комплексі і регулюючу роль державного впливу на формування та функціонування цього ринку з метою захисту інтересів вітчизняних товаровиробників та забезпечення продовольчої безпеки країни.

На обласному рівні вдосконалення законодавства в галузі державного регулювання аграрної сфери важливо проводити з опорою на національну законодавчу базу, що згодом виключить правові колізії неоднозначного застосування тих чи інших правових норм.

Крім того, Уряду необхідно розробити закон «Про основні засади управління аграрно-промисловим комплексом», що враховує конкретні умови регіону, в якому повинні бути законодавчо закріплені:

- склад галузей і відомств, недержавних підприємств, що входять в обласну структуру АПК;
- основні принципи управління аграрно-промисловим комплексом;
- функції органів державного управління і їх відповідальність за прийняті рішення.

А також прийняти обласну цільову програму «Розвиток агропромислового комплексу в регіоні.», над розробкою якої Адміністрація регіону повинна працювати.

Таким чином, оновлена і вдосконалена нормативна правова база, як на рівні України, так і на рівні регіону, міста матиме позитивний вплив на ефективне державне регулювання в аграрному секторі економіки.

З метою забезпечення сталого та ефективного розвитку аграрного сектора в сучасних умовах необхідний економічний механізм, заснований на поєднанні державного регулювання, самоорганізації і саморегулювання, проведення збалансованої цінової, податкової, кредитної, інвестиційної та страхової політики. Елементи даного механізму повинні бути спрямовані на більш ефективне використання людського фактора, інтелектуального потенціалу в системі ринкових відносин, на максимальне використання ресурсів підприємств усіх форм власності, селянських (фермерських) господарств, особистих

підсобних господарств населення. Тому слід внести суттєві зміни в аграрну політику і, перш за все, реалізувати систему невідкладних загальноекономічних і соціально-економічних заходів.

Нами запропоновано, до заходів загальноекономічного характеру слід віднести заходи, орієнтовані на зміцнення економіки сільських товаровиробників і відновлення цінового паритету між продукцією сільського господарства і продукцією інших галузей економіки, формування різноманіття форм власності і господарювання в аграрному секторі, створення умов для посилення зацікавленості працівників у кінцевих результатах праці, вільне підприємництво, захист вітчизняних товаровиробників від зовнішньої експансії сільськогосподарської продукції і продовольства, підвищення сприйнятливості агропромислового виробництва до досягнень науки і техніки, розвиток ринкової інфраструктури і соціальної сфери на селі.

На першому етапі подолання депресивного характеру виробництва і споживання найважливішим чинником стає посилення державного регулювання аграрної сфери, кінцевою метою якого має бути стабільне виробництво сільськогосподарської товарної продукції, засноване на високопродуктивних технологіях, реалізація її за економічно обґрунтованими цінами, що забезпечує самоокупність виробництва. Слід враховувати, що вирішення питань ефективного економічного регулювання неможливо проводити в окремо взятому регіоні, вона може тільки брати участь в єдиному комплексі реформ, що проводяться в країні.

До базових напрямках політики державного регулювання агропромислового виробництва слід віднести:

- розробку антикризових заходів, спрямованих на призупинення спаду обсягів виробництва продуктів харчування і сільськогосподарської сировини

для промисловості, недопущення продовольчої залежності від імпортного сільськогосподарської сировини і продовольства;

- - введення ефективного механізму формування продовольчих ресурсів, заснованого на економічне стимулювання вітчизняних товаровиробників і розвитку ринкової інфраструктури;

- - розробку і введення в дію механізму регулювання паритетних цінових відносин на сільськогосподарську і промислову продукцію, більш досконалих податкових, кредитних, страхових та інших регуляторів економіки;

- - створення сучасної системи планування і прогнозування з урахуванням розвитку ринкових відносин;

- - вдосконалення земельних відносин, встановлення державного контролю за використанням землі;

- - забезпечення правової і економічної рівності всіх форм господарювання, охорону потужностей великотоварного виробництва;

- - стимулювання розвитку кооперації та інтеграції всіх типів підприємств різних організаційно-правових форм при виробництві, переробці, збуті сільськогосподарської продукції, агросервісних обслуговуванні, торгівлі та кредитуванні;

- - вдосконалення системи управління, організаційно-правове оформлення та виділення аграрно-промислового комплексу як єдиного об'єкта управління;

- - техніко-технологічне переоснащення АПК на основі прискореного розвитку фондovиробничих галузей промисловості і відновлення інтеграційних зв'язків;

- - широке застосування енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій виробництва, зберігання і переробки сільськогосподарської продукції;

- - державне регулювання продовольчого ринку шляхом безперешкодного придбання всієї або квотної частини пред'явленої до реалізації продукції, створення запасів продовольства і маневрування ними;

- - фінансово-кредитну підтримку сільськогосподарських виробників, що включає забезпечення оплати всієї або квотної частини реалізованої державою продукції за гарантованими заставними цінами, проведення дотування виробництва, індексування гарантованих і заставних цін з урахуванням інфляційних процесів в економіці;

- - розвиток ринкової інфраструктури і проведення заходів по демонополізації аграрної сфери;

- - перегляд зовнішньоекономічної політики в інтересах забезпечення захисту вітчизняних товаровиробників;

- підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів для агропромислового комплексу;

- підвищення ролі регіонів у вирішенні продовольчої проблеми на основі розробки і реалізації програм стабілізації і розвитку агропромислового виробництва;

- соціальне перетворення села, створення економічних умов для підвищення життєвого рівня селян, рішення проблем стабілізації трудових ресурсів;

- відновлення і розвиток наукового потенціалу, застосування механізму економічного стимулювання вчених і фахівців, фінансову підтримку реалізації науково-технічних програм.

На наш погляд, система державного регулювання аграрного сектора економіки повинна представляти єдиний комплекс заходів, що визначає сукупність цінового, кредитного, податкового, інвестиційного, страхового

важелів впливу, а також заходів з підтримки товаровиробників, спрямованих на виконання розроблених програм розвитку аграрної сфери.

Як було зазначено вище, сьогодні однією з найбільш складних завдань аграрного сектора як і раніше залишається проблема цінового паритету на продукцію сільського господарства і промислову продукцію сільськогосподарського призначення, через якого погіршується фінансове становище сільськогосподарських підприємств, втрачається стимул виробництва, порушується відтворення матеріальної бази та оновлення основних виробничих фондів.

Рішення завдання досягнення цінового паритету між сільським господарством та іншими галузями національного господарства багато в чому залежить від реалізації загальних заходів, спрямованих на стабілізацію економічного становища в цілому в країні, на подолання інфляції та монополізму. У зв'язку з цим в хід проведення економічних реформ необхідно вносити відповідні коригування до зниження загального рівня податків і здешевлення кредитів для сільськогосподарських товаровиробників, щодо формування ефективної ринкової інфраструктури, щодо подолання монополізму і створення конкурентного середовища, зі створення адекватного механізму державного регулювання цін на продукцію сільського господарства.

Вирішення цих завдань потребує напружених спільних зусиль державних органів влади, включаючи, насамперед, органи управління аграрним сектором всіх рівнів (як державного, так і обласного), самих, сільськогосподарських підприємств і вчених-економістів.

Існують три основних джерела компенсації фінансових втрат сільськогосподарських підприємств від диспаритету цін: кошти державного і обласного бюджетів; доходи населення.

У зв'язку з тим, що компенсація фінансових втрат сільськогосподарських товаровиробників за рахунок їх власних доходів і за рахунок доходів населення за нинішньої цінової політики практично неможлива, потрібно використовувати тактику цінового регулювання, засновану на використанні бюджетних коштів. У процесі такого регулювання велике значення набуває отримання на законній основі державної підтримки з коштів федерального і обласного бюджетів. Розмір підтримки повинен бути економічно обґрунтований. Часткова компенсація фінансових втрат сільськогосподарських товаровиробників можлива і за рахунок коштів інших позабюджетних джерел.

Однак важливо застосування не окремих цінових регуляторів або розрізнених дотаційних та компенсаційних заходів, а цілої системи, що містить стабільні елементи, гнучко застосовуються в залежності від конкретних економічних умов.

У зв'язку з цим важливо підкреслити, що пріоритетними напрямками вдосконалення політики ціноутворення в сучасних умовах є:

- - відновлення платоспроможного попиту населення; встановлення паритетності обміну між сільським господарством та іншими галузями економіки;

- - збалансована система цін, що сприяє еквівалентному товарно-грошового обміну на продовольчому ринку;

- - розвиток інтеграційних процесів в сферах виробництва, переробки і торгівлі сільськогосподарською продукцією, забезпечення джерел фінансування по здійсненню цінової політики.

Реалізуючи політику державного регулювання необхідно враховувати принцип взаємодоповнюваності механізмів регулювання, оскільки будь-який механізм має свої плюси і мінуси і може впливати на проблеми економіки

різноспрямовано.

Також одним з основних напрямків державного регулювання аграрного сектора економіки, є система оподаткування сільськогосподарських товаровиробників.

Сучасна податкова система повинна бути сконструйована таким чином, щоб стимулювати науково-технічний прогрес, структурну перебудову, ресурсозабезпеченості, збільшення виробництва в пріоритетних галузях. Крім того, вона повинна пригнічувати монополізм, зростання витрат, неефективне використання фондів, спекулятивну активність.

Як відомо, найбільш реальна можливість отримати додаткові кошти для інвестицій в аграрний сектор - в максимальному ступені залишити доходи виробників сільськогосподарської продукції у них самих, що дозволить уникнути зайвого бюрократичного перерозподілу доходів, що призводить до потужних зустрічним потокам фінансових ресурсів.

Законодавством України для сільськогосподарських товаровиробників передбачено введення єдиного сільськогосподарського податку, сплата якого передбачає для його платників заміну сплати податку на прибуток організацій, податку на додану вартість (за винятком податку на додану вартість, що підлягає сплаті відповідно до цього кодексу та Митним кодексом України при ввезенні товарів на митну територію України), податку на майно організацій і єдиного соціального податку сплатою єдиного сільськогосподарського податку, що обчислюється за результатами господарської діяльності організацій за податковий період.

На сучасному етапі важливо законодавчо закріпити норму, яка регламентує право переходу на єдиний сільськогосподарський податок організацій, К (Ф) Х і індивідуальних підприємців, частка виручки яких від реалізації виробленої та

переробленої ними сільськогосподарської продукції в загальній виручці від реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) за попередній рік склала не менше 50% (тобто зменшити діючу на сьогоднішній день максимально допустиму шкалу, що дозволяє перехід на єдиний сільськогосподарський податок на 20%).

Реалізація даного заходу дозволить спростити процес переходу на єдиний сільськогосподарський податок для набагато більшої частини сільськогосподарських товаровиробників.

Спеціальний режим оподаткування для сільськогосподарських товаровиробників слід встановлювати на основі добровільності його застосування (тобто ініціатива «знизу»), можливості використання змішаними господарствами, а також прямої дії на всій території України.

В цілому введення єдиного сільськогосподарського податку для сільськогосподарських товаровиробників дозволяє:

- погасити заборгованість по податках і забезпечити своєчасність сплати платежів сільськогосподарських товаровиробників до бюджетів та до державних позабюджетних фондів всіх рівнів;

- поповнити обласний фонд продовольства сільськогосподарською продукцією, що поставляється в рахунок сплати єдиного сільськогосподарського податку;

- нормалізувати кредитно-фінансові відносини сільськогосподарських товаровиробників з банками;

- стимулювати сільськогосподарське виробництво;

- уникнути дорогої системи контролю за обсягами виробництва, доходами підприємств, посилити стимули до їх необмеженому нарощування;

- позбавити сільськогосподарських товаровиробників від непосильного тягаря всіляких штрафних санкцій за несплату цілого ряду податків.

Велике значення для ефективного функціонування ринкового господарства має правове забезпечення реалізації його принципів.

Одним з основних законів, що регулюють аграрний сектор економіки, була прийнята Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року.

Дана Стратегія встановлює правові основи, економічні та організаційні напрями та заходи державного регулювання сільського господарства в країні, а також визначає повноваження органів державної влади у сфері державної підтримки сільськогосподарського виробництва.

Нами виділяються основні принципи державної підтримки розвитку аграрного сектора:

- ефективність використання бюджетних коштів;
- послідовність і стійкість державної підтримки сільськогосподарського виробництва;
- забезпечення рівних умов конкуренції на території країни;
- адресність державної підтримки сільськогосподарського виробництва та цільове використання бюджетних коштів.

Державне регулювання розвитку аграрного сектора, на нашу думку, повинна здійснюватися за такими основними напрямками:

- 1) розвиток галузей тваринництва (в тому числі розвиток племінного справи і рибництва);
- 2) розвиток галузей рослинництва (в тому числі елітного насінництва) і кормовиробництва;
- 3) розвиток і підтримка ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;
- 4) забезпечення родючості земель сільськогосподарського призначення;

- 5) підтримка реалізації інвестиційних проектів з розвитку сільськогосподарського виробництва;
- 6) підтримка кредитування сільськогосподарського виробництва;
- 7) підтримка страхування в сільськогосподарському виробництві;
- 8) технічне оснащення АПК;
- 9) впровадження перспективних і ресурсозберігаючих технологій в АПК;
- 10) підтримка проведення сільськогосподарських посівних, кормозаготівельних і збиральних робіт;
- 11) підтримка галузей, що забезпечують сільськогосподарське виробництво необхідними ресурсами (в тому числі роботами і послугами) і (або) які обслуговують сільськогосподарське виробництво (в тому числі в сфері кредитування);
- 13) підтримка кадрового забезпечення організацій АПК та інших організацій, що знаходяться в сільських і міських. (В тому числі професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації керівників і фахівців організацій АПК);
- 14) науково-дослідне забезпечення АПК;
- 15) науково-методичне та інформаційно-консультаційне забезпечення АПК;
- 16) розвиток сільськогосподарської та споживчої кооперації;
- 17) розвиток і підтримка садівництва та городництва;
- 18) підтримка громадян, які ведуть особисте підсобне господарство;
- 19) розвиток підприємництва в сфері сільськогосподарського виробництва;
- 20) інші напрямки, передбачені чинним законодавством.

Для досягнення зазначених в Стратегії цілей реалізуються наступні заходи державної підтримки сільськогосподарського виробництва:

1) проведення заходів щодо фінансового оздоровлення сільськогосподарських товаровиробників відповідно до законодавством України (в тому числі реструктуризація заборгованості сільськогосподарських товаровиробників за платежами в обласний бюджет);

2) надання суб'єктам державної підтримки сільськогосподарського виробництва (юридичним особам) державних гарантій;

3) надання суб'єктам державної підтримки сільськогосподарського виробництва коштів обласного бюджету у формі субсидій, субвенцій, бюджетних кредитів (для юридичних осіб) та інших формах.

Нами запропоновано розмежування повноважень між органами державної влади області Обласною радою області та Адміністрацією області.

Обласна рада області здійснює такі повноваження:

1) визначає обласну державну політику в сфері сільськогосподарського виробництва;

2) приймає закони та інші нормативні правові акти в сфері державної підтримки сільськогосподарського виробництва в області;

3) затверджує обласні цільові програми з розвитку агропромислового комплексу області;

4) встановлює для суб'єктів державної підтримки сільськогосподарського виробництва податкові пільги відповідно до законодавства України про податки і збори.

Адміністрація області в сфері державної підтримки сільськогосподарського виробництва здійснює такі повноваження:

1) реалізує державну політику в сфері сільськогосподарського

виробництва;

2) при розробці проекту закону області про обласний бюджет на черговий фінансовий рік враховує кошти обласного бюджету для фінансування державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Томській області та реалізації обласних цільових програм з розвитку агропромислового комплексу області;

3) розробляє і приймає нормативно-правові акти у сфері державної підтримки сільськогосподарського виробництва, в тому числі встановлює порядок і умови надання державної підтримки сільськогосподарського виробництва;

4) розробляє і реалізує обласні цільові програми з розвитку агропромислового комплексу області;

5) реалізує заходи державної підтримки сільськогосподарського виробництва;

6) здійснює державне управління в галузі племінного тваринництва на території області;

7) здійснює державне управління в галузі насінництва на території області;

8) здійснює заходи по залученню інвестицій в сільськогосподарське виробництво області;

9) організовує моніторинг здійснення державної політики в сфері сільськогосподарського виробництва, розвитку сільських територій, агропромислового комплексу;

10) здійснює контроль за цільовим використанням коштів обласного бюджету, виділених на державну підтримку сільськогосподарського виробництва та заходи, передбачені обласними цільовими програмами з

розвитку агропромислового комплексу області;

11) здійснює підготовку звітів про витрачання коштів обласного бюджету, виділених на державну підтримку сільськогосподарського виробництва і заходи, передбачені обласними цільовими програмами з розвитку агропромислового комплексу області.

Фінансування заходів в області державного регулювання сільського господарства здійснюють обласні органи влади за рахунок коштів обласного бюджету в обсягах, передбачених законом про обласний бюджет на черговий фінансовий рік.

Автор пропонує в законі наділити органи місцевого самоврядування такими повноваженнями:

- реалізація заходів державної підтримки з розвитку підприємництва в сфері сільськогосподарського виробництва, в тому числі розвиток малих форм господарювання;

- реалізація заходів державної підтримки громадян, які ведуть особисте підсобне господарство;

- надання субсидій на розвиток і підтримку ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства (молока і молочної продукції);

- надання субсидій щодо забезпечення родючості земель сільськогосподарського призначення в частині внесення органічних добрив.

3.3. Організаційний механізм розвитку місцевого самоврядування в аграрному секторі України

Принципи організаційного характеру механізму державного регулювання аграрного сектору при формуванні системи місцевого самоврядування викладені

в таблиці 3.1.

1. Закон про місцеве самоврядування повинен бути прямого дії.

Закон України Про місцеве самоврядування в Україні від 21.05.1997 № 280/97-ВР є рамковим, внаслідок чого було потрібно прийняття відповідних регіональних законів і великої кількості додаткових нормативно-правових актів. Як показала українська практика, відсутність закону прямої дії кожного разу призводить до вихолощення додатковими нормативно-правовими актами багатьох раціональних ідей, закладених в законах про місцеве самоврядування, що, в кінцевому підсумку, не дозволяє належним чином реалізувати їх потенціал. В значній мірі це відноситься і до прийнятої зараз в Україні моделі місцевого самоврядування, основні недоліки якої пов'язані не з Законом України Про місцеве самоврядування в Україні, а з між бюджетними відносинами і податковою системою, що формують економічну начинку даної моделі. Слід також враховувати, що закони рамкової характеру ускладнюють і багаторазово збільшують обсяги супутньої нормативно-правової бази. У підсумку, звужуються повноваження місцевих органів влади, а соціальні проблеми залишаються невирішеними.

2. Система місцевого самоврядування повинна бути одно ступневою. Закон України Про місцеве самоврядування в Україні ввів дворівневе місцеве самоврядування.

Однак районна адміністрація, до якої відійшли основні повноваження місцевого характеру, малодоступна для сільського населення.

Крім того, досвід свідчить, що кожна вищестояща щабель управління прагне розширити свій вплив на нижчі рівні. Україна відноситься до числа країн, де даний принцип реалізується особливо послідовно.

Таблиця 3.1

Організаційні принципи механізму державного регулювання аграрного сектору при формуванні системи місцевого самоврядування

№	Принципи
1	2
1	Закон про місцеве самоврядування має бути прямої дії
2	Система місцевого самоврядування повинна бути одноступеневою
3	Дистанція між органами державної влади та місцевого самоврядування не повинна бути великою
4	Функції місцевого самоврядування повинні охоплювати весь комплекс заходів соціально-економічного розвитку території
5	Функції, повноваження та відповідальність органів місцевого самоврядування повинні відповідати один одному
6	Органи місцевого самоврядування повинні нести відповідальність за все, що відбувається на підвідомчій території
7	У системі місцевого самоврядування повинні бути відповідальні особи за кожен населений пункт
8	Натомість комісій з актуальних проблем в представницьких органах місцевої влади слід обирати кураторів (для персоніфікації відповідальності депутатів і охоплення більшої кількості питань; зобов'язання комісії або куратору більше одного напрямку небажано)
9	Чисельність і склад персоналу сільській адміністрації повинні бути підібрані, виходячи з необхідності виконання всього переліку функцій місцевого самоврядування (це передбачає збільшення її штатів в порівнянні з нині існуючим варіантом)
10	Проектування структури сільської та районної адміністрації доцільно здійснювати на основі угруповання функцій місцевого самоврядування по змістовному ознакою. Даний підхід передбачає формування 4-х функціональних або проблемних блоків: розвиток економіки, розвиток соціальної сфери, розвиток особистості та захист особистості.

Продовження табл. 3.1

1	2
11	Глава територіального утворення повинен обиратися на місцевих виборах і одночасно очолювати сільську (районну) урядовий орган (в цьому випадку діяльність представницького органу організовує голова, обраний місцевими депутатами зі свого складу; в сільських поселеннях і районах ще не дозріли умови для широкого застосування практики найму голови місцевої адміністрації за контрактом).
12	Представницький орган територіального району доцільно формувати з голів поселень, що входять до складу району, і з депутатів представницьких органів вказаних поселень, що обираються представницькими органами поселень зі свого складу
13	Контрольний орган територіального утворення краще формувати на місцевих виборах
14	Органи місцевого самоврядування повинні бути об'єднані систему. На федеральному рівні необхідно створення Міністерства з питань місцевого самоврядування РФ, що складається з зазначених раніше 4-х блоків.
15	Термін обрання органів місцевої влади має становити 2 роки
16	Загальна тривалість роботи глави сільської адміністрації в даній посаді не повинна перевищувати 10 років
17	У закон про місцеве самоврядування необхідно внести поняття «Стандарт прозорості діяльності органів місцевого самоврядування»

Це також дає підставу вважати, що закладена в новому законі дворівнева система місцевого самоврядування сприятиме подальшій концентрації влади на районному рівні. Мета ж демократизації управління полягає саме в підвищенні ролі поселень.

3. Дистанція між органами державної влади та місцевого самоврядування не повинна бути великою. Органам місцевої влади та низового рівня державного управління через взаємозв'язок функцій необхідно постійно і тісно взаємодіяти, в зв'язку з чим територіально їм доцільно перебувати поруч. Даному умові більше-

відповідає зв'язка «район - поселення», що має багато точок дотику, ніж закладена в Закон України Про місцеве самоврядування в Україні.

Крім того, система державної влади повинна мати сильну вертикаль, що дозволяє переглядати всі від верху до низу.

Країна зі слабкою владою не може бути ні розвиненою, ні демократичною. Тому неприпустимо, щоб розвиток місцевого самоврядування призвів до ослаблення системи державного управління. Якщо ця система завершиться на рівні регіону, то вона буде відірваною від життя, менш ефективною. У цьому плані досвід держав невеликих розмірів не може служити прикладом для України.

4. Функції місцевого самоврядування повинні охоплювати весь комплекс заходів соціально-економічного розвитку території. Практика розвинених країн, які накопичили великий досвід в області децентралізації державного управління, показує, що у відання місцевої влади доцільно передати всі функції по вирішенню найбільш часто виникають у населення проблем. Поки Закон України Про місцеве самоврядування в Україні ця вимога не враховує. Наприклад, функція «здійснення нотаріальних дій», як і в розвинених країнах, в Україні традиційно виконувалася на рівні сільського поселення

Є й інші важливі функції, які слід закріпити за органами влади поселення, зокрема, «сприяння підвищенню зайнятості та доходів населення». Однак Закон України Про місцеве самоврядування в Україні не зобов'язує місцеву владу вирішувати цю проблему. Аналіз свідчить, що подібні колізії нерідко пов'язані з тим, що в законі неможливо передбачити весь перелік місцевих питань. Тому названий закон повинен містити положення, яке зобов'язує влади поселень вирішувати всі питання розвитку підвідомчих територій.

В ході дослідження встановлено, що місцеві функції доцільно класифікувати за змістовною ознакою, розділивши на 4 групи: спрямовані на

розвиток економіки; розвиток соціальної сфери; розвиток особистості; захист особистості (рис. 3.4).

5. Повноваження, функції і відповідальність органів місцевого самоврядування повинні відповідати один одному.

При визначенні кола повноважень сільської адміністрації необхідно виходити з принципу примату місцевої влади. Це означає, що всі рішення, прийняті вищестоящими рівнями управління по території, яку курує сільській адміністрацією, в обов'язковому порядку повинні узгоджуватися з нею.

Детальна регламентація діяльності сільської адміністрації недоцільна. Предметом її турботи повинно бути все, що зачіпає інтереси населення території.

6. Органи місцевого самоврядування повинні нести відповідальність за все, що відбувається на підвідомчій території. Принцип відповідності один одному повноважень, функцій і відповідальності органів місцевого самоврядування передбачає, що місцева влада повинна нести відповідальність за все, що відбувається на яку курує території і стосується її жителів і природи.

7. У системі місцевого самоврядування повинні бути відповідальні особи за кожен населений пункт.

У Законі України Про місцеве самоврядування в Україні дана досить обґрунтована процедура формування органів місцевого самоврядування. Згідно з главою 6 закону, в неї входять представницький орган, глава територіального утворення, місцева адміністрація. Однак проблема сіл, прилеглих до основного поселення, вирішена недостатньо. На нашу думку, в цих селах, в залежності від чисельності населення і віддаленості їх один від одного, доцільно обрання старости.

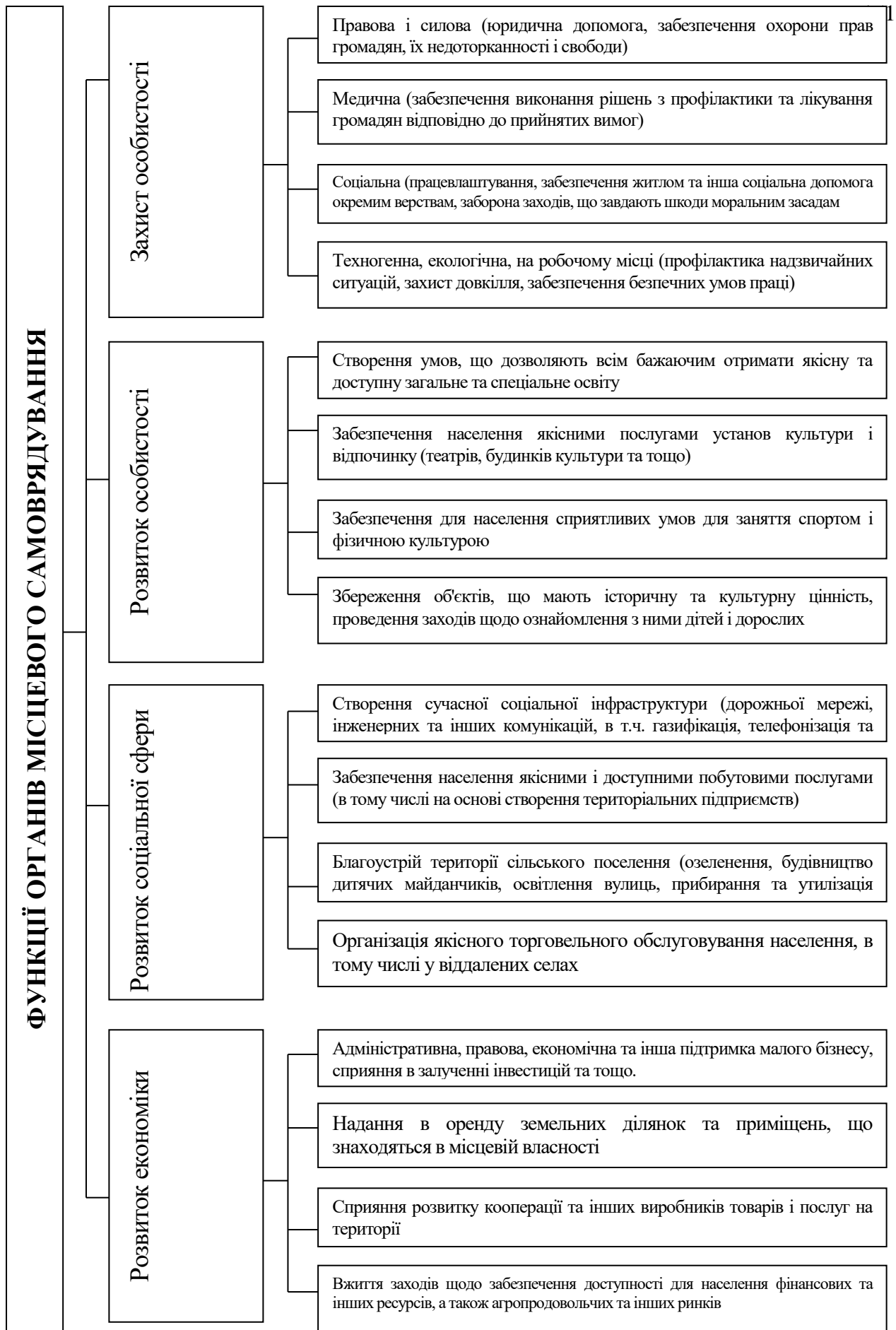

Рис.3.4. Функції органів місцевого самоуправління

8. У законі доцільно передбачити оцінку діяльності органів самоврядування сільського поселення.

9. У закон необхідно внести поняття «Стандарт прозорості діяльності органів місцевого самоврядування».

10. Органи місцевого самоврядування повинні бути об'єднані в систему. Для захисту та лобювання своїх інтересів, координації дій та обміну інформацією, вирішення ряду інших актуальних питань органам місцевого самоврядування доцільно тісно взаємодіяти в рамках єдиної системи, яка охоплює всі рівні управління.

З іншого боку, держава зобов'язана контролювати діяльність органів місцевого самоврядування. У зв'язку з цим ми вважаємо, що систему місцевого самоврядування необхідно розподіляти на дві складові: територіальної громади та державну. Остання повинна бути представлена органами державного управління. З урахуванням цього положення нами розроблена принципова схема системи місцевого самоврядування.

Як видно, для виконання контрольних та інших функцій державного регулювання в системі передбачено міністерство з питань місцевого самоврядування. На регіональному та районному рівнях його представляють управління (міністерство) і інспекція з питань місцевого самоврядування. Про доцільність подібної структури свідчить досвід Великобританії (Міністерство житлового господарства та місцевого управління), Японії (Міністерство у справах місцевої автономії) та інших країн.

Згідно перевіреним багаторічною практикою правилами формування систем управління, подібне розосередження функцій, розмиття відповідальності і розпорощення ресурсів недоцільно. Тим більше, що зазначені міністерства безпосередньо не пов'язані з органами місцевої влади:

перше визначає розміри фінансування; друге - головним чином зайнято проблемами реформи ЖКГ і взаємодіє переважно з регіональними адміністраціями; третє - в основному, зосереджено на вирішенні галузевих проблем.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне зосередження всієї повноти відповідальності щодо розвитку сільських територій в одному органі - в Міністерстві з питань місцевого самоврядування України. Його наявність і зосередження в ньому функцій, повноважень і ресурсів з місцевого самоврядування (мова йде лише про трансфертах, що передаються органам місцевої влади) дозволить істотно підвищити якість рішення місцевих проблем.

Дане міністерство рекомендується створити на базі чотирьох функціональних блоків, про які йшлося на початку розділу (зробивши їх наскрізними): розвиток економіки, розвиток соціальної сфери, розвиток особистості, захист особистості).

11. Термін обрання органів місцевого самоврядування повинен складати 2 роки.

Згідно з Законом України Про місцеве самоврядування в Україні, термін повноважень органів місцевого самоврядування коливається від двох до п'яти років. Таким чином, терміни обрання до органів влади всіх рівнів законодавством практично нівельовані, що необґрунтовано, особливо в умовах незміцнілої української демократії.

12. Загальна тривалість роботи глави сільської ради в даній посаді не повинна перевищувати 10 років.

В результаті було встановлено: в цілому, по переліку та змісту зазначені функції відповідають сучасним вимогам.

Вивчення переліку та змісту функцій проводилося, використовуючи такі методи: порівняльної оцінки функцій за рівнями місцевої влади (поселення - місцевий район); аналізу українського досвіду і передової зарубіжної практики в даній області; рейтингової оцінки повноти переліку функцій місцевого значення на основі опитувань населення і службовців.

Наприклад, однією з функцій місцевої влади поселення є «організація в межах поселення електро-, тепло, газо-і водопостачання населення, водовідведення, постачання населення паливом. Аналогічні обов'язки, але в дещо іншій редакції закон про місцеве самоврядування ставить і місцевому району («організація в межах).

В цілому, в сільських поселеннях складається ситуація, коли через низькі бюджетні можливості органів місцевої влади не здатні виконувати значну частину своїх функцій, і змушені делегувати їх на рівень району.

У наступному розділі, базуючись на сформульованих вище рекомендаціях по оптимізації функцій, розроблені пропозиції щодо вдосконалення структури органів місцевого самоврядування поселення і району.

До органів місцевого самоврядування сільського поселення відносяться глава місцевого утворення, представницький орган, місцева адміністрація і контрольний орган. Перші три з них законом визначені як обов'язкові. Винятком є випадки, коли чисельність жителів поселення з правом голосу менше 100 чоловік і повноваження представницького органу здійснюються сходом громадян. Статутом територіального утворення можуть бути передбачені й інші органи місцевого самоврядування, що не суперечать законодавству України.

Вищою посадовою особою місцевого утворення є його глава, який статутом територіального утворення наділяється власними повноваженнями у вирішенні питань місцевого значення. Незалежно від способу обрання, глава

утворення може поєднувати всі ці 3 посади, якщо чисельність населення сільського поселення менше 1000 чоловік. В цьому випадку представницький орган місцевого самоврядування може не наділятися правами юридичної особи.

При чисельності населення сільського поселення в 1000 чоловік і більше можливість суміщення головою територіального інших названих посад залежить від способу його обрання:

- якщо обраний на місцевих виборах, то: або входить до складу представницького органу територіального утворення з правом вирішального голосу і є його головою, або очолює місцеву адміністрацію;

- якщо обраний представницьким органом зі свого складу, то є його головою, в даному випадку глава місцевої адміністрації наймається за контрактом.

Як і в сільському поселенні, в складі органів управління територіального району входять представницький орган, глава територіального утворення, місцева адміністрація (виконавчо-розпорядчий орган), контрольний орган територіального утворення і інші органи, передбачені статутом місцевого району і володіють власними повноваженнями щодо вирішення питань місцевого значення.

Представницький орган місцевого району може:

- складатися з голів поселень, що входять до складу територіального району, і з депутатів представницьких органів вказаних поселень, що обираються представницькими органами поселень зі свого складу;

- обиратися на місцевих виборах на основі загального рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні.

Аналіз показує, що кожен з варіантів формування депутатського корпусу місцевого району має переваги і недоліки. Разом з тим практика свідчить, що в

силу ряду причин до районних депутатів сільські жителі звертаються нечасто. У зв'язку з цим другий варіант стає менш привабливим.

Структура управління - це склад і підпорядкованість органів і працівників управління. Чим складніша структура, тим проблематичніше забезпечити раціональну організацію діяльності органу управління.

Дослідження показують, що проблема формування структури представницького органу місцевого самоврядування поселення значно актуальніше, ніж прийнято вважати. Незважаючи на це, новий закон не дає жодних роз'яснень з цього приводу. На практиці, як правило, в представницькому органі з числа місцевих депутатів створюються різного роду комісії (з соціальних питань, освіти, охорони здоров'я, бюджету і податків, благоустрою, сприяння сім'ї та школі та інші).

Найчастіше, число комісій не перевищує трьох. Рід діяльності комісій визначається з урахуванням ступеня актуальності тієї чи іншої проблеми для території. Число членів комісії, як правило, становить 2-3 людини. Включення одного і того ж депутата в дві комісії і більше вважається недоцільним і тому, не практикується. Кілька комісій здатні охопити лише малу частину напрямків діяльності представницького органу. Кількість же важливих проблем в поселеннях значно більше, ніж число комісій. Це свідчить про необхідність пошуку більш доцільного способу формування представницького органу, який дозволить повніше охопити всі важливі напрямки його роботи. Такими, поряд з перерахованими раніше, є: допомога населенню, що має подвір'я (в обробці ділянок, реалізації продукції та тощо), охорона правопорядку, взаємодія з громадськими організаціями, розвиток підприємництва та інші.

Вирішення цього завдання може бути здійснене шляхом заміни комісій кураторами за відповідними напрямами з числа місцевих депутатів. Крім

можливості охоплення більшого числа актуальних проблем, доцільність такого підходу пояснюється ще й тим, що персоніфікація відповідальності депутата з того чи іншого питання дасть більший ефект, ніж колегіальна відповідальність в складі комісії.

З огляду на це, вважаємо за доцільне обрання місцевих депутатів адресно, тобто з урахуванням видів діяльності, за які вони будуть відповідальними в якості кураторів. Такий підхід допоможе населенню по кожному напрямку вибрати найбільш підходящі кандидатури в представницький орган.

Підвищенню ефективності роботи представницького органу сприятиме також розробка положень про кураторів за аналогією з посадовими інструкціями або положеннями про комісії місцевих депутатів.

Багато сільські поселення складаються з декількох населених пунктів. В цьому випадку для громадян, які проживають за межами центральної садиби, проблематично звернення до органів місцевої влади. У зв'язку з цим виникає необхідність наявності двох типів кураторів: функціональних (галузевих), і за кожен населений пункт. Виконання обов'язків кураторів другого типу бажано доручити депутатам, які проживають в цих населених пунктах.

У разі, якщо в населеному пункті не проживає депутат, або він з тих чи інших причин не може виконувати обов'язки куратора, то доцільно обрання старости села, який буде працювати в тісному контакті з органами місцевого самоврядування.

Структура сільській адміністрації затверджується представницьким органом поселення за поданням глави адміністрації. При її формуванні може бути використаний галузевий, територіальний і комбінований підхід.

Склад і чисельність персоналу сільській адміністрації залежить від розмірів бюджету сільського поселення. Однак трансфери з вищестоящих бюджетів розраховані таким чином, щоб в кожному сільському поселенні був певний мінімум працівників, нарахування якого необхідно для здійснення якогось переліку функцій. У таблиці 3.2. представлений найбільш поширений в даний час варіант складу і чисельності персоналу сільської адміністрації, що складається з 5-6 чоловік.

Таблиця 3.2

Типовий варіант штатного розкладу сільської адміністрації

Посада	Чисельність, чол.
Голова адміністрації	1
Спеціаліст	1
Бухгалтер	1(2)*
Водій	1
Технічка	1
Разом	5-6

* У відносно великих поселеннях в штаті, як правило, є 2 бухгалтера.

Аналіз функцій, які повинна виконувати місцева влада відповідно до законодавства, свідчить про доцільність уточнення складу і збільшення чисельності працівників сільської адміністрації. Особливо актуально стоїть ця проблема у великих поселеннях.

Дослідження, включаючи експертні оцінки, показали, що з метою забезпечення ефективного функціонування органів місцевого самоврядування в поселеннях в штат сільської адміністрації необхідно включити такі категорії

працівників, діяльність яких в сукупності охоплює весь перелік завдань, закріплених за даним органом.

У частині сільських поселень ряд зазначених в таблиці фахівців не буде зайнятий в повній мірі або зовсім виявиться незатребуваним. У таких випадках перші можуть бути оформлені на неповну ставку в штаті місцевого підприємства (або місцевої адміністрації). Перш за все, це відноситься до таких фахівців, як юрисконсульт, лікар, ветлікар, агроном, електрик і сантехнік. Наприклад, як показали опитування, послуги слюсаря-сантехніка потрібні не більше ніж в 10-15% сільських поселень: У подібних випадках частково зайнятий юрисконсульт, ветлікар або агроном може суміщати свою основну роботу з викладанням в школі. Тим більше, що в сільських школах нерідко має місце нестача вчителів.

Чи виправдала себе і така практика, коли ветлікар або агроном, який працює в сільгосп підприємстві, контора якого знаходиться на території поселення, надають послуги населенню. Організовує цю роботу, як правило, місцева адміністрація.

У зв'язку з вищевикладеними рекомендаціями слід зазначити, що в розвинених країнах практика суміщення посад в сільських поселеннях розвинена досить широко. Тому те, що сьогодні незвично для нас (наприклад, поєднання роботи викладача біології в школі і агронома-консультанта для подвір'їв) в найближчому майбутньому може стати звичайним явищем.

Згідно з принципами формування систем управління, всі ключові функції, повноваження і, відповідно до них, відповідальність повинні бути розподілені між кількома провідними працівниками організації.

Роль її керівника зводиться до забезпечення розробки стратегії і програми розвитку району, а також контролю діяльності своїх заступників по її ефективному виконанню.

Справедливості заради слід зазначити, що відсутність у деяких органів місцевої влади програм розвитку або формальний підхід до їх розробки пояснюється надмірно централізованим характером міжбюджетних відносин і жорсткою регламентацією видаткової частини бюджету в сільських поселеннях і територіальних районах. Так, високий ступінь централізації не дозволяє органам місцевого самоврядування в належній мірі самостійно планувати свою діяльність по соціально-економічному розвитку території.

В ході дослідження були вивчені різні підходи до розробки програм розвитку сільських територій. В результаті, зроблено висновок про те, що методику їх підготовки необхідно удосконалити. Сформульовані в цій області рекомендації передбачають, перш за все, підвищення якості підготовчої роботи і поліпшення формату програм. Найбільш значущими з них є наступні:

- програма повинна базуватися на попередньо розробленої стратегії розвитку, спрямованої на ефективне використання потенціалу території;

- в програму додатково повинні бути включені такі актуальні для території блоки, як «розвиток сільського господарства», «розвиток несільськогосподарської діяльності», «розвиток кооперації», «потреби сільської спільноти та курає території» (включаючи «основні потреби сільської спільноти», «потреби по основних групах населення»), «фінансова забезпеченість потреб», «оцінка місцевих ресурсів», «джерела додаткового фінансування», «внутрішні резерви», «шляху реалізації внутрішніх резервів», «очікуванні ризику», «відповідальні за реалізацію програми» та інші;

- при оцінці місцевих ресурсів необхідно провести детальну інвентаризацію об'єктів територіальної власності, кадрового, історичного, культурного, природно-кліматичного і мінерального потенціалу території,

вікового та кваліфікаційного складу населення, можливостей більш ефективної взаємодії між господарюючими суб'єктами, в т.ч. на основі кооперації в сфері АПК;

- програма повинна завершуватися розділом «оцінка виконання програми», що містить конкретні, так звані об'єктивні контрольовані показники (ОКП), за якими в кількісній формі можна судити про ступінь виконання програми. З цією метою в програму додатково слід включати таблицю, в якій відображені існуючі та плановані показники за принципом: «було-стало»;

- програма повинна бути складена за аналогією з бізнес-планом комерційного формування;

- програма повинна враховувати структуру адміністрації (сільської, районної), тому що це допоможе краще відобразити в ній ділянки роботи кожного підрозділу;

- розробці стратегії та програми розвитку повинні передувати соціологічні обстеження, спрямовані на виявлення думки населення, в тому числі громадських організацій, щодо ступеня актуальності існуючих проблем і можливих шляхів розвитку території;

- при розробці стратегії і програми розвитку доцільно також керуватися наступними положеннями: основним об'єктом уваги має бути людина; необхідно знаходити «точки зростання» і зосередити на них основна увага; для накопичення досвіду і зниження ризиків бажано починати з малих проектів; одним з основних напрямків діяльності органу місцевого самоврядування має стати створення соціальної та ринкової інфраструктури території.

Облік цих рекомендацій дозволить підвищити об'єктивність планування, забезпечить ефективне використання наявних резервів і ресурсів. Наприклад,

складання програми розвитку території за аналогією з бізнес-планом комерційної організації сприятиме зростанню зацікавленості органів влади в удосконаленні відносин з підприємствами і населенням території, поліпшення їх взаємодії. Це, в свою чергу, призведе до збільшення надходжень до бюджетів всіх рівнів, що, в кінцевому підсумку, забезпечить найкраще вирішення проблем соціально-економічного розвитку сільських територій.

Порівняльний аналіз діяльності районних адміністрацій свідчить, що наповнюваність районного бюджету в значній мірі залежить від ефективності інвестиційної політики керівництва району. У тих районах, де для розвитку підприємництва створюються сприятливі умови, поступово починається приплив інвестицій. Прискоренню цього процесу сприяє здійснення різного роду рекламних заходів. Так, досвід показав, що поряд зі зверненням до представників бізнесу через засоби масової інформації, доцільно проведення ярмарків інвестицій із запрошенням потенційних інвесторів.

Серйозну допомогу в пошуку інвестицій сільська та районна адміністрація можуть надати і місцевим підприємцям, які доведуть своє вміння ефективно господарювати.

Соціально-економічного розвитку сільських територій сприяють і такі напрямки діяльності місцевих адміністрацій, як сприяння підприємницьким структурам у встановленні ділових зв'язків з іншими територіальними районами та регіонами, тимчасове стимулювання виробництва продукції і послуг, необхідних для населення території, створення фондів мікрокредитування населення. Поряд з наданням кредитів, кооператив надає допомогу сільським жителям в складанні бізнес-планів, надає їм нескладні технології виробництва продукції, консультує з питань організації виробництва та реалізації продукції.

На наш погляд, інноваційна політика повинна формуватися на рівні територіального утворення з урахуванням наявного інноваційного потенціалу та вбудовуватися в стратегію і програми комплексного соціально-економічного розвитку відповідної території. В цьому випадку суб'єктом інноваційної діяльності виступає не окреме підприємство або група підприємств, а територіальне утворення в цілому. Такий підхід необхідний для реального поступального розвитку територіальних утворень. Він передбачає не тільки ефективне використання наявних на території ресурсів, а й активне застосування інновацій у всіх сферах життєдіяльності, підвищуючи тим самим якість послуг, що надаються і покращуючи умови проживання місцевого населення.

В даний час розвиток інноваційних процесів йде, в основному, стихійно. Інноваційна політика, орієнтована на довгостроковий період, в територіальних утвореннях відсутній. На нашу думку, причина такого становища криється в недосконалості законодавства з цих питань і недостатню зацікавленість місцевої влади у розвитку територій через слабку опрацьованості міжбюджетних відносин.

У ситуації, що склалася успіх інноваційного розвитку територій багато в чому залежить від організаційної активності місцевої влади. При цьому важливе значення має вибудовування механізмів взаємодії різних рівнів влади між собою, а також з бізнесом і суспільством в цілому. Хоча органи місцевого самоврядування обмежені в можливості стимулювання інноваційного розвитку, використовуючи економічні методи, вони мають можливість в деякій мірі впливати на суб'єкти інноваційної діяльності шляхом адміністративної підтримки, надання в оренду місцевих площ на пільгових умовах, регулювання тарифів на комунальні послуги та тощо.

У світлі посилення територіальної спрямованості інноваційної політики в діяльності органів місцевого самоврядування актуальною стає проблема розробки стратегії соціально-економічного розвитку територіальних утворень, що базується на інноваційному підході. При вирішенні цього завдання не завжди вдається використовувати механізми, що застосовуються при освоєнні технічних і технологічних нововведень. Пояснюється це тим, що для розвитку територій основний упор необхідно робити на впровадження соціально-управлінських інновацій. Саме їх недостатнє використання, головним чином, перешкоджає вирішенню проблем територіальних утворень. Як показує передовий досвід, активне застосування прогресивних методів в сфері управління сільськими поселеннями справляє позитивний вплив на економіку і соціальну сферу територій, сприяє їх ефективному розвитку.

Організація всієї роботи з інноваційного розвитку територіальних утворень, як в стратегічному, так і тактичному плані не може виконуватися тільки органами місцевого самоврядування, оскільки вони мають високу завантаженість поточними проблемами. Для підвищення ефективності організаційної діяльності в цьому напрямку доцільно створення спеціалізованих структур. Наявність даної структури дозволить посилити інноваційну орієнтованість стратегії і програм розвитку територіальних утворень.

Природно, ефективність вирішення цієї проблеми багато в чому буде залежати від рівня кваліфікації кадрів, що відповідають за даний напрямок. Як показує практика, тут потрібні фахівці, які мають хорошу науково-методичну підготовку і практичний досвід в сфері інноваційної діяльності. Тому органам місцевого самоврядування питань підвищення кваліфікації своїх кадрів слід приділяти особливу увагу.

Відродно, що в деяких регіонах з метою активізації інноваційної діяльності в територіальних утвореннях на практиці приступили до підготовки відповідних кадрів. В ході навчання основна увага приділяється питанням розвитку інноваційної інфраструктури, надання інноваційно-консультаційних послуг, розробці програм інноваційного розвитку територій. Основний контингент слухачів - державні службовці, керівники і фахівці підприємств і організацій.

В цілому, перехід на інноваційне управління - одна їх найбільш актуальних завдань органів місцевого самоврядування в Україні.

Висновки до третього розділу

1. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва здійснюється на основі наступних принципів: свободи підприємств агропромислового комплексу в організації сільськогосподарського виробництва; державної поставки сільськогосподарської продукції в розмірі затверджених лімітів; цільового використання коштів окружного бюджету, спрямованих на державну підтримку. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва може здійснюватися за такими основними напрямками: тваринництво, в тому числі оленярство, велика рогата худоба молочного напрямку, свинарство, засоби захисту рослин та інші галузі; збереження і підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення; розвиток ринку сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства; вилов риби та водних біоресурсів у внутрішніх водоймах сільськогосподарськими товаровиробниками; наукове забезпечення діяльності агропромислового комплексу; інші напрямки, які визначаються органами державної влади.

Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року передбачає додаткове фінансування заходів спрямованих на підтримку аграрного сектора за рахунок коштів обласних бюджетів і бюджетів місцевої влади. Стратегією також передбачається виділення субсидій на північне оленярство і виробництво м'яса за рахунок коштів окружного бюджету і субсидій на відшкодування частини витрат на сплату відсотків по кредитах на розвиток малих форм господарювання за рахунок коштів окружного і федерального бюджетів. Захід в рамках Стратегії з придбання племінних тварин і обладнання для тваринництва на умовах лізингу буде фінансуватися тільки за рахунок коштів державного бюджету.

2. Велике значення для ефективного функціонування ринкового господарства має правове забезпечення реалізації його принципів. В якості найважливіших напрямків правового забезпечення виступають: по-перше, створення відповідної нормативно-правової бази для підтримки основних умов функціонування ринкового господарства (економічної свободи і цінової конкуренції); по-друге, визначення та забезпечення «правил гри» між суб'єктами ринкових відносин. На державі лежить відповідальність за створення загальноприйнятих законів і правил, що регулюють економічну систему. Діюча в даний час в цілому на території України законодавча база в сфері розвитку сільського господарства та регулювання земельних відносин потребує вдосконалення.

Нами запропоновано, до заходів загальноекономічного характеру слід віднести заходи, орієнтовані на зміцнення економіки сільських товаровиробників.

На першому етапі подолання депресивного характеру виробництва і споживання найважливішим чинником стає посилення державного

регулювання аграрної сфери, кінцевою метою якого має бути стабільне виробництво сільськогосподарської товарної продукції, засноване на високопродуктивних технологіях, реалізація її за економічно обґрунтованими цінами, що забезпечує самоокупність виробництва. Слід враховувати, що вирішення питань ефективного економічного регулювання неможливо проводити в окремо взятому регіоні, вона може тільки брати участь в єдиному комплексі реформ, що проводяться в країні.

3. Соціально-економічного розвитку сільських територій сприяють і такі напрямки діяльності місцевих адміністрацій, як сприяння підприємницьким структурам у встановленні ділових зв'язків з іншими територіальними районами та регіонами, тимчасове стимулювання виробництва продукції і послуг, необхідних для населення території, створення фондів мікрокредитування населення. Поряд з наданням кредитів, кооператив надає допомогу сільським жителям в складанні бізнес-планів, надає їм нескладні технології виробництва продукції, консультує з питань організації виробництва та реалізації продукції.

На наш погляд, інноваційна політика повинна формуватися на рівні територіального утворення з урахуванням наявного інноваційного потенціалу та вбудовуватися в стратегію і програми комплексного соціально-економічного розвитку відповідної території. В цьому випадку суб'єктом інноваційної діяльності виступає не окреме підприємство або група підприємств, а територіальне утворення в цілому.

РОЗДІЛ 4

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

4.1. Концептуальні підходи до формування державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Перспектива розвитку сільських територій багато в чому залежить від того, чи буде там жити і працювати молодь. Дослідження по країні показали, що більше 80% випускників сільських шкіл не хочуть пов'язувати свою долю з роботою і життям на селі. Після завершення навчання в аграрних ЗВО країни, тільки близько 50% випускників розглядають в якості можливої перспективи працевлаштування в сільській місцевості. З аналогічною проблемою стикаються і розвинені країни Заходу. Наприклад, у Франції базовий закон про сільське господарство починається з переліку заходів по закріпленню молоді на селі [104, с. 127].

Порушення екологічних основ ведення аграрного виробництва, в середньо- і довгостроковій перспективі надає негативний вплив на якість сільськогосподарської продукції, здоров'я населення, рівень родючості земель, що, в свою чергу, посилює наслідки фактора, наведеного першим.

Поглиблено аналізують теоретичні й практичні проблеми сталого розвитку аграрного сектора Е. Грей, Б. Гремійнг, М. Бойлі, Дж.Кирстукас, А. Кучер, Л. Кучер, Д. Ортега, М. Роусан-Кейн, та інші.

Щодо виявлення та класифікації чинників сталого розвитку аграрної сфери, на наш погляд, цікавою видається позиція Дубініної М. В., де до числа факторів стійкого розвитку відносять наступні [95, с. 120]:

- інвестиції в основний капітал;
- державна підтримка особистих господарств, в тому числі, племінна, селекційна робота, збір молока і м'яса, створення заготівельної та переробної інфраструктури;
- залучення громадян до кредитних споживчі кооперативи;
- пільгове кредитування індивідуального житлового будівництва;
- благоустрій сільських населених пунктів, в тому числі, будівництво та реконструкція об'єктів у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, транспорту, зв'язку, торгівлі;
- ступінь активізації земельних відносин, рівень впливу державного сектора в питаннях власності на землі сільськогосподарського призначення;
- економічна мотивація сільських трудівників;
- духовно-моральний розвиток підростаючого покоління;
- динаміка народжуваності;
- розвиток і підтримка місцевого самоврядування.

Отже, сталий розвиток аграрної сфери формується під впливом наслідків комплексу взаємопов'язаних факторів, класифікація яких, на наш погляд, може бути здійснена за такими критеріями (рис. 4.1.):

1. В залежності від ступеня керованості (об'єктивності) розрізняють три групи факторів:

1.1 Непідвладні впливу політичні (фінансово-кредитна і-бюджетно-податкова політика держави, політична стабільність), інституційні (правові основи ринкових відносин, - рівень культури, звички і норми споживання) і природно-кліматичні чинники: біологічні (довжина вегетаційного періоду та інше), ґрунтові (забезпеченість землею і ін.), метеорологічні (кількість опадів і ін.)

1. 2 Частково піддаються регулюванню еколого-економічні та соціальні фактори: структура земельних угідь, ґрунтову родючість, чисельність і структура сільського населення та ін.

1. 3 Фактори, що формуються під суб'єктивним впливом учасників господарських відносин в аграрній сфері: забезпеченість матеріально-технічними ресурсами, платоспроможність товаровиробників, функціонування продовольчого ринку, рівень кваліфікації кадрів, інноваційна активність.

2. В залежності від швидкості мінливості розрізняють наступні фактори [96]:

2.1 Довгострокові - амплітуда змін яких має крок в 3 і більше років (політичні, соціальні, екологічні фактори).

2.2 Середньострокові - значні зміни яких, як правило, наступають раз в період від року до трьох (економічні фактори).

2.3 Короткострокові - змінюються практично постійно (інформаційно-технологічні та виробничі фактори).

За ступенем прогнозованості чинники сталого розвитку аграрного сектора поділяються на:

3.1 Прогнозовані (виробничі та економічні).

3.2 Не прогнозовані (політичні, екологічні, соціальні, інформаційно-технологічні).

У цьому дослідженні ми вважаємо за доцільне більш докладно зупинитися на вивченні таких чинників сталого розвитку аграрного виробництва, як інституційні (зокрема, система державного регулювання і підтримки), і економічні (насамперед, трансформація сформованих форм господарювання і міжгосподарських зв'язків).

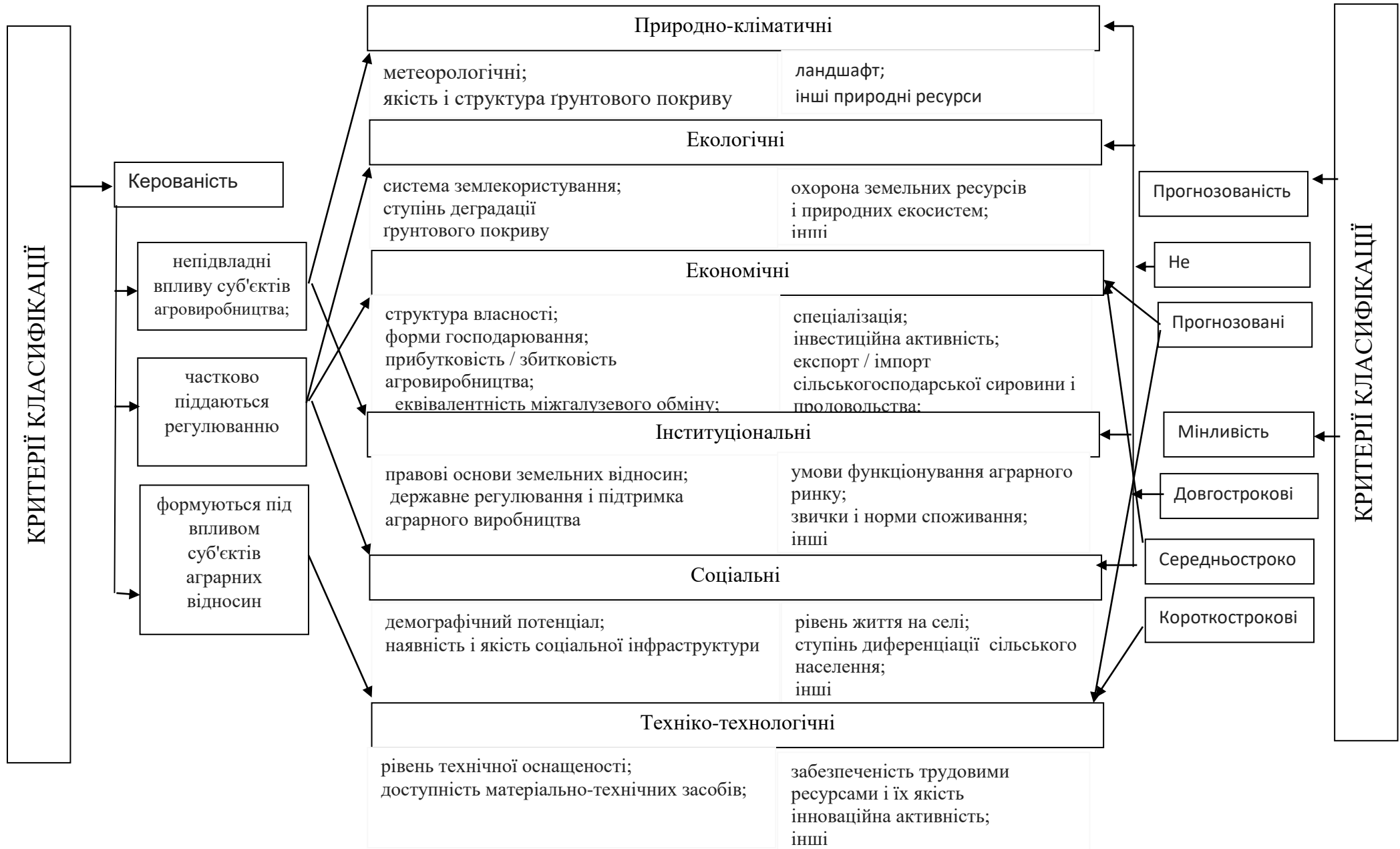

Рис. 4.1. Класифікація чинників державного регулювання розвитку аграрного сектора

Згідно з нашим припущенням, саме ці напрямки на сучасному етапі відкривають найбільший потенціал для реалізації можливостей формування сталого розвитку аграрного виробництва [14].

Для визначення концептуальних підходів до формування ефективної аграрної політики важливим є концептуальний аспект проблеми, чітке і однозначне визначення самого поняття цієї політики. В існуючій спеціальній літературі позиції різних авторів сходяться в розумінні того, що аграрна політика є складовою специфічної частиною загальної економічної політики держави. Що стосується конкретних визначень сутності цієї політики, то вони і раніше, і зараз характеризуються великим різноманіттям, тим більше в енциклопедичних виданнях такого визначення зазвичай не дається. Є терміни «аграрна реформа», «аграрна революція», «аграрні перетворення», «аграрні програми», «аграрні відносини» та тощо, в яких ті чи інші аспекти аграрної політики, як функції держави по відношенню до сільського господарства, селянству так чи інакше відбиваються [7, с. 76].

На думку А.В.Кучер, державна аграрна політика - комплекс заходів законодавчо-правового, економічного, соціального, мотиваційного і структурно-інституційного характеру, орієнтується на сталий розвиток аграрних господарств та сільських територій (як стабільно-оптимальне співвідношення між обсягами виробництва і реалізації агропродукції, між темпами розвитку соціальної та виробничої інфраструктури, обсягами продовольчої самозабезпеченості і імпортом, що досягаються за рахунок використання в основному власних конкурентних переваг, що дозволяють долати ризики і прояви негативних впливів бифуркаційного характеру; стабільне надання аграрному підприємництву умов для нормального функціонування, що дозволяє максимізувати доходи муніципальних

бюджетів) [75, с. 32].

Рис 4.2. Алгоритм формування концепції сталого розвитку аграрної сфери з використанням інструментарію маркетингового аналізу

У західних країнах аграрна політика зазвичай відбивається в поняттях «Сільськогосподарська політика» (зокрема, проведена в ЄС) або «Агропродовольча політика». При цьому і в тому, і в іншому випадку відповідні цілі покладання, економічні та правові заходи держави по відношенню до сільського господарства або агропродовольчої системі зводяться в основному до державного регулювання і аграрному протекціонізму. Політекономічний аспект проблеми (власність, соціальні форми і типи господарств, інші аспекти економічних відносин) або не зачіпається, або відходить на другий план. На думку автора, такий вузький підхід до аграрної політики «усталених» ринкових економік справедливий, так як має бути поділ «повноважень» між функціями держави.

На думку автора, аграрна політика - функція держави по формуванню системи сценаріїв розвитку аграрної економіки країни, головними інструментами, реалізації яких є державне регулювання агропромислового виробництва та аграрний протекціонізм.

Слід зазначити, що одноразові виплати покликані поступово замінити кількість субсидій і дотацій за кожним видом сільськогосподарської продукції. Постатейні субсидії включали в себе: підтримку ринкової ціни, виплати в залежності від обсягів виробництва, виплати в залежності від цільового використання, виплати в залежності від розміру посівних площ, поголів'я худоби, компенсаційні виплати, компенсацію обмеження обсягів виробництва, виплати на основі доходу одного сільгоспугіддя.

Нові країни - члени ЄС, які приєдналися до союзу в 2004 році, поступово вбудовувались в єдиний аграрний ринок. Вони отримували прямі погектарні виплати незалежно від обсягів виробництва наростаючим

підсумком: з 25% у 2004 році до 100% рівня старих членів ЄС до 2013 року [31].

Таким чином, в країнах ЄС регулювання аграрного ринку здійснюється постійно. Змінюються лише його методи. В період дефіциту продукції вітчизняного виробництва стимулюються його розширення і інтенсифікація, головним чином, за рахунок цінового субсидування, селективного протекціонізму і створення відповідної інфраструктури. У міру насичення внутрішнього ринку акценти Єдиної аграрної політики зміщуються в бік стабілізації виробництва, його перерозподілу у регіони з мінімальними витратами, поетапної лібералізації та екологічної складової. Це досягається за рахунок переходу до дотування не продукт, а ресурсу, за рахунок прямого субсидування фермерів, яке поступово замінюється фіксованими виплатами.

В Україні та за її межами багато наукових досліджень ведеться навколо проблем державного регулювання розвитку аграрного сектора. Цю проблему досліджували відомі вітчизняні вчені В. Андрійчук, О. Бородіна, П. Гайдуцький, Т. Лункіна, О. Шпичак, В. Юрчишин та ін. Безумовно, розвиток аграрного сектора проблема системна і як будь-яка система складається з безлічі елементів. Вкрай вагомими елементами цієї системи виходячи із досліджень державного регулювання аграрної політики.

США ще одна країна, що демонструє розвинену аграрну політику. У 30-х рр. минулого століття було покладено початок формуванню системи державного регулювання сільського господарства США [26].

В даний час агропромисловий комплекс США базується на фундаменті всебічного державного регулювання і підтримки, на використанні різноманітних факторів інтенсифікації виробництва, новітніх організаційних, технічних і технологічних досягненнях прогресу [26].

Основні напрямки агропродовольчої політики: розширення зовнішньої торгівлі; підтримка сільськогосподарського виробництва; розвиток інфраструктури; охорона навколишнього середовища; розвиток сільської місцевості; політика здорового харчування; політика інтеграції.

У США, як і більшості розвинених країн, програми підтримки фермерів здійснюються по каналах міністерства сільського господарства. Програми підтримки передбачають заходи з контролю за рівнем цін, обсягами виробництва, прямі виплати фермерам, субсидування експорту, а також інші форми непрямого субсидування фермерських господарств. Їх реалізація спрямована на забезпечення стабільності або зростання цін на продукцію сільського господарства і доходів фермерів.

При цьому політика стабілізації фермерських доходів через надання цінової підтримки спрямована головним чином на підвищення добробуту найбільш процвітаючих виробників, а ті, хто дійсно цього потребує, отримують мінімальну допомогу [26]. Кожна програма підтримки має свої відмінні риси. Найбільш ґрунтовно розроблені програми підтримки по зерновим культурам.

Програма підтримки виробництва зерна передбачає встановлення урядом мінімальних цін на продукцію фермерів, але при цьому площі, які вживали під відповідні культури, повинні бути обмежені. Після збору врожаю уряд позичає фермерам гроші під заставу зібраного зерна. Фіксована величина коштів видається в кредит за кожну одиницю фізичного обсягу продукції. Цей питомий показник позики називається заставною ставкою. Вона по суті фіксує мінімальну ринкову ціну товару. Якщо ринкова ціна перевищує заставну ставку, фермери можуть продавати свою продукцію за цією ціною, а потім погасити позику з відсотками. Якщо ринкова ціна

опускається нижче рівня заставної ставки, фермери можуть передати все зібране зерно в розпорядженні уряду в якості погашення позики.

Заставні операції в США регулюються відповідними законами, які приймає приблизно один раз в 5 років і стверджує Конгрес. Заставні ціни зазвичай встановлюються на рівні 85% середньої ринкової ціни за попередні 5 років [19].

Іншою формою підтримки фермерських цін в США є "різницеві платежі", що представляють собою різницю між цільовими державними цінами і заставними або ринковими цінами (в залежності від того, які з цих цін виявилися вищими). Як і заставні кредити, різницеві платежі представляються не всім фермерам, а тільки беруть участь в спеціальних програмах. До їх числа відносяться програми виведення земель з сільгосп обороту через можливе перевиробництва.

У США також застосовуються програми "взаємного фінансування", відповідно до яких на певні продукти встановлюються спеціальні податки. Акумуляуються таким чином кошти йдуть на підтримку рівня цін на ці продукти. Виходять, що самі фермери в разі несприятливої ринкової кон'юнктури виділяють кошти на підтримку цін.

Найбільший обсяг коштів отримують великі, ефективно працюють господарства. Хоча введені обмеження сум підтримки, призначених кожної окремої фермі.

Важливим важелем державного регулювання та протекціоністської підтримки сільського господарства є пільгове кредитування. У США ще в 1916 був прийнятий Федеральний акт по фермерському кредиту, який здійснювався через спеціальні земельні банки. Пізніше були утворені кооперативні кредитні установи та банки середньострокового іпотечного

кредитування сільських товаровиробників. Всі вони в 30-ті роки були внесені в єдину Систему федерального кредиту (СФК), яка, по суті, функціонувала на кооперативних принципах. Важливо відзначити, що саме в зв'язку із застосуванням в системі цих принципів її структурні ланки не платили податків (за винятком податку на нерухомість). Тримачі позикових документів також звільнялися від федеральних податків.

Державне регулювання в галузі сільськогосподарського кредиту знайшло своє вираження в таких формах:

- створення особливих державних кредитних інститутів;
- наділення кредитних організацій правом випуску цінних паперів;
- полегшення фермерам доступу до кредиту за допомогою зменшених кредитних ставок, знижених вимог до забезпечення кредиту, видачі приватним кредитним банкам гарантій на повернення кредитів і відсотків по ним;
- бюджетне фінансування організації сільськогосподарського кредиту для покриття збитків, викликаних зниженням кредитних ставок і несплатою кредитів [138, с. 133].

Плата за кредит (процентна ставка) встановлювалася на рівні, при якій фермер мав можливість покрити витрати і забезпечити певний приріст капіталу. В результаті вже на початку 70-х років СФК змогла повернути державний кредит, який був узятий в початковий період діяльності системи. Але оскільки процентні ставки по кредиту СФК були досить високими, фермерам паралельно надавався державний кредит через сільські банки і кооперативи.

Крім інших форм підтримки в США розробляються програми розширення збуту сільськогосподарської продукції як усередині країни, так і

на світовому ринку. Така, наприклад, програма "Продовольство заради миру", основною метою якої є стимулювання експорту. Уряд США взагалі проводить досить агресивну експортну політику, аж до обов'язкового вивозу агропродовольчої продукції американським водним транспортом.

Канада також як ЄС і США є країною з розвиненою ринковою економікою, агропродовольчої політикою і має розвиненим сільським господарством. Канада є другим у світі експортером продовольства. Для неї характерний високий рівень товарності, механізації, спеціалізації виробництва. Сільськогосподарська продукція виробляється в фермерських господарствах, 98% яких є сімейними підприємствами.

У Канаді створена розгалужена мережа державних організацій, які пропонують сільськогосподарському виробнику особливі умови кредитування і підтримки його діяльності. Щорічно в бюджеті Канади передбачається фінансування програм підтримки сільського господарства, а також уряду Канади надається право в разі надзвичайних ситуацій (наприклад, в разі протиепізоотичних заходів) використовувати можливості бюджету для подолання таких ситуацій. Якщо говорити про структуру розподілу коштів державної підтримки між сільськогосподарськими виробниками, то можна відзначити наступне. На одну третину фермерських господарств з об'ємом продажів, що перевищує 100 тис. канадських доларів (великі ферми), припадає 87% від загального обсягу фермерського виробництва і 75% виплат в рамках сільськогосподарських програм [142]. Малі та середні ферми складають іншу третину від загального числа канадських ферм, але на них припадає лише 12% виробництва, і вони отримують 25% допомоги в рамках сільськогосподарських програм. Любителське фермерство є останню третину канадських ферм. Воно не

вносить істотного внеску в сімейні доходи, фінансової державною підтримкою з боку держави не забезпечується.

Провідною організацією по кредитуванню сільськогосподарських виробників є федеральна Канадська сільськогосподарська кредитна корпорація, фінансові фонди якої (6,3 млрд канадських доларів) роблять її основним кредитором в сільському господарстві [142].

Канадської сільськогосподарської кредитної корпорацією реалізуються такі зернові програми фінансових гарантій: 1) щорічна Програма весняних попередніх платежів (ПВПП); 2) щорічна осіння Програма авансових платежів за зерно, яке зберігається на фермах.

Федеральна щорічна Програма весняних попередніх платежів призначена для часткового покриття витрат фермерів в період весняно-польових робіт. За ПВПП товаровиробник може отримати кредит в розмірі до 50 тис. канадських доларів (без нарахування відсотків) [142]. У ПВПП може брати участь фермер, розрахувався з виплатами за державною Програмою попередніх платежів за зерно, яке зберігалось безпосередньо на фермах. Відповідно, фермер, у якого залишилися борги за вищезазначеною програмою, не може розраховувати на отримання кредиту по ПВПП.

За участю в щорічній осінній програмі авансових платежів за зерно, яке зберігається на фермах, зерно виробник сумарно може отримати до 250 тис. Канадських доларів за все культури, вирощені в поточному технологічному році. Загальний розмір платежів і безвідсоткова частка можуть бути знижені на розмір боргу, що залишився від попередніх виплат восени, і весняного кредиту. Перші 50 тис. канадських доларів авансових платежів є безпроцентними до 31 серпня або до моменту розрахунку за наданий весняний кредит, дивлячись, що станеться раніше, забезпечуючи тим самим

погашення весняного кредиту. На решту авансу понад 50 тис. канадських доларів нараховується відсоток, який є первинним позиковим відсотком; він обчислюється щодня і підсумовується щомісяця. Безвідсоткова частина авансового платежу поривається в першу чергу. Фермер, який не зможе виплатити суму авансового платежу до 23 серпня наступного року, потрапляє в категорію неплатників. Якщо фермер потрапляє в категорію неплатників, то все решта безпроцентні зобов'язання анулюються, а на борг накладаються підвищені пені.

Від імені федерального уряду Канади реалізує програму для фермерів, зайнятих виробництвом пшениці м'яких і твердих сортів і ячменю кормового і пивоварного, Канадський пшеничний комітет (КПК), який, в свою чергу, працює через мережу первинних елеваторів.

КПК - урядова організація, створена 1935 році. Має статутні повноваження з експорту та внутрішнього споживання пшениці і ячменю, виробленого в певних районах Західної Канади [156]. Метою торгових операцій КПК є повернення кожному виробнику максимальної ціни за його конкретну продукцію (в залежності від кількості і сорти поставленого зерна) при пулів знеособлених поставках високоякісного зерна на внутрішньому і міжнародних ринків. Діяльність КПК базується на трьох принципах: організації продажів за принципом «одного вікна», використання схеми цінового пулу і державних гарантій. Принцип «одного вікна» означає, що КПК виступає єдиним продавцем пшениці і ячменю від імені 85 тис. фермерів західних провінцій Канади.

Схема цінового пулу передбачає акумулювання доходів від продажів зерна, здійснюваних КПК протягом сільськогосподарського року (1 серпня - 31 липня), на чотирьох рахунках відповідно до виду проданого зерна

(пшениці, пшениці «дурум», ячменю кормового і ячменю пивоварного). Після закінчення року відбуваються взаєморозрахунки з фермерами, які залежать лише від виду і якості поставленого ними зерна та не залежать від того, кому і коли було продано це зерно.

Держава гарантує фермерам отримання при поставках зерна в КПК початкового внеску в розмірі 75% від прогнозованих світових цін на майбутній сільськогосподарський рік. Держава також дає гарантії на кредити, які КПК може брати під невеликі відсотки для здійснення взаєморозрахунків за операціями із зерном.

Зерно закуповується у фермерів на підставі контрактів на поставку в межах встановлених квот і за початковими цінами, щорічно визначаються урядом до початку збору врожаю відповідно до очікуваної ринковою кон'юнктурою. Розмір квот залежить від загального обсягу пропозиції. Розподіл квот на поставку зерна вважається в Канаді досить ефективним інструментом регулювання зернового господарства, оскільки дозволяє робити істотний вплив на рівень і структуру виробництва, підтримувати фермерські доходи практично без використання бюджетних коштів і з мінімальним фінансовим ризиком.

Зернові залишаються основним експортним сільськогосподарським товаром Канади. На експорт йде більш 80% виробленого в країні зерна. Таким чином, роль КПК як експортера канадського зерна на зовнішні ринки велика. Організація, що має налагоджений протягом більше 70 років механізм взаємодії з виробниками всередині держави і надає надійного партнера на зовнішніх ринках, показала свою життєздатність в умовах мінливого ринку.

Практичний інтерес з точки зору виконання завдання органів державної влади (національної та місцевої), відповідальних за функціонування сільського господарства, - забезпечення доходів фермерів представляє Програма стабілізації рівня чистого доходу фермера (ПСРЧДФ).

Сутність ПСРЧДФ зводиться до відшкодування фермеру з бюджету коштів для скорочення збитків від виробничої діяльності в поточному році. Хоча термін «збитки» може бути тут застосований в нетрадиційній формі.

Збитком в рамках ПСРЧДФ є недоотриманий дохід фермера внаслідок впливу різних чинників. Програма спрямована на нейтралізацію стабілізаційного, виробничого і фінансового ризиків діяльності фермерських господарств.

Аналіз заходів державного регулювання в країнах з розвинутою ринковою економікою, проведений Лазором О. Я. [165], показав, що «при всіх розбіжностях в умовах виробництва немає жодної країни з розвиненим ринковим господарством, де б повністю панували вільні ринкові сили».

В цілому державна аграрна політика в країнах з розвинутою ринковою економікою є науково обґрунтований комплекс заходів, що забезпечують національну продовольчу безпеку [167], обмеження надлишкового виробництва, допомога в адаптації населення до нових умов. В аграрній політиці цих держав чітко розуміють, що конкуренція стане більш глобальною і жорсткою, ніж будь-коли, і «ті, хто програв» будуть здавати свої позиції тим, хто більш підготовлений і має більше засобів [174].

Таким чином, ефективність державної аграрної політики визначається досягненням інтересів суб'єктів ринкової економіки, отже, необхідна наявність регулюючої системи здатної адаптувати до мінливих внутрішніх і зовнішніх умов діяльність таких суб'єктів і їх потреби. Вітчизняна аграрна

політика в умовах глобальної економіки має формуватися з урахуванням досвіду аграрної політики розвинених країн і особливостей господарської діяльності регіональних суб'єктів. Пріоритетом такої політики має стати отримання довгострокового ефекту від вкладеного бюджетного рубля в сільськогосподарську галузь, насамперед такий ефект повинен бути виражений у збільшенні отримання з вихідної сировини кінцевої продукції, частки сільгоспвиробників у такої продукції і зниження її собівартості.

4.2. Інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Багаторічний досвід переконує, що окремим господарствам, фірмам, фермерським утворенням та іншим формам власності включаючи бізнесу і агробізнесу, сільському підприємництву, словом сільськогосподарським виробникам вкрай важко в умовах незалежності і ринкових відносин визначити найбільш вигідні і перспективні економічні напрямки своєї діяльності. Стихійні коливання ринку, в даний час, породжували спад виробництва сільськогосподарської продукції та розміщення України в зоні «гуманітарної допомоги» тому свідчення. Вільне ринкове регулювання попиту і пропозиції може призвести до значного розгойдування аграрної економіки і глибоким контрастів, до непродуктивної перевитрати матеріальних і трудових ресурсів, в тому числі невідновлюваних.

Більшість фермерських господарств, сільських підприємств, включаючи навіть середніх і великих утворень, вирішують нагальні завдання, часто оперативного рівня. Такий підхід, безсумнівно, тягне, як показує сучасний досвід, до сумних наслідків саме в довгостроковій перспективі. І не

тільки для самих виробників, а й усього суспільства в цілому. Аграрна історія України представляє нам багато різнопланових прикладів - цього «перевиробництво» сільгосппродукції, а потім багаторічна боротьба з цим «злом»; розорювання земель з відмовою від сівозмін і, як наслідок, небачені розміри втрат цінного, родючого їх горизонту, «освоєння» приземкуватих і гірських територій, а потім їх відтворення і так далі.

У цих умовах тільки держава може і покликана бути тією структурою, що стримує, направляє і стимулює, яка розглядає соціально-економічний розвиток села, міст і промислових центрів, словом країни в тісній єдності з іншими загальнонаціональними завданнями - політичними, соціальними, екологічними, демографічними та іншими.

Проблемам визначення інституціональних механізмів державного регулювання аграрного сектору приділяли увагу у своїх наукових працях такі учені, як Л.А. Батюк, А.А. Гриценко, М. І. Зверяков, О.М. Кравченко, М.А. Латинін, В.С. Онегіна, Н.М. Шибасєва, О.М. Шпичак, та інші. Але в сучасних умовах та постійних змін законодавства, виникає необхідність подальшого обґрунтування теоретичних засад впливу держави на формування і функціонування аграрного ринку.

Створення «нової» багатоукладної аграрної економіки в Україні яскравий приклад реалізації такої стратегії в життя.

У підтвердженні сказаного наведемо ряд аргументів зі світового досвіду і досвіду країн СНД, найкращим чином показують об'єктивну необхідність державного регулювання аграрної економіки в умовах ринкових відносин.

Світовий досвід показує, що ринкова економіка не в змозі сама регулюватися в періоди важких потрясінь. Робити це повинна держава.

Наприклад, з 1956 р до теперішнього часу в Японії держава регулює сільське господарство настільки ж ретельно реалізованими п'ятирічними планами [181, с. 9]. Досвід країн Центральної та Східної Європи, СНД і Китаю також свідчить про те, що нові ефективні ринкові інститути можуть бути створені тільки сильною державою, які вміють управляти своєю власністю.

Мова йде не про створення колишньої планово-директивної економіки адміністративного по суті та змісту, а про регулюючої ролі держави, для досягнення розвитку країни і її економіки в нових ринкових умовах. У зв'язку з цим особливо важливим є вивчення ефективних сторін світового досвіду. Так, на думку того ж М.І.Зверькова «не можна забувати про модель державного диригування економікою Шарль де Голя (вісім п'ятирічних планів повоєнної Франції), політиці соціального ринкового господарства Л. Ерхарда в післявоєнній Німеччині теорії державного стимулювання попиту Дж. М. Кейнса, успішно застосовувалася в США і в усьому світі після Великої депресії 1929-1933 рр.» [184, с. 14].

У зв'язку з цим слід згадати, що в Україні існували добре працюють елементи ринку: колгоспні ринки базари, широка є оптово-роздрібної торгівлі, розвитку постачальницько-збутова система. Були відсутні тільки стихійне ціноутворення, анархії виробництва і вільні стосунки між виробниками і споживачами. Тому важливе значення має і визначення поняття «реформи» в сільському господарстві. На нашу думку, реформи в аграрному секторі, перш за все, означає прогресивне зміна самої сільської життя з метою зміцнення місця сільськогосподарського виробництва в розвитку суспільства.

Тому без вирішення проблеми державного регулювання розвитку аграрного сектору про будь-які істотні зміни в галузях АПК говорити не доводиться.

Тому розвиток економічного законодавства і механізми його застосування повинні забезпечити і захист прав та інтересів малих підсобних і фермерських господарств, словом розвитку сільського підприємництва, роботодавців. Можна стверджувати що, по суті, в області створення «нового» сільського господарства немає жодних перешкод правового характеру, за винятком деяких Постанов Уряду, які були згадані раніше. Необхідно прийняття ряду законів щодо організації «гірського сільського господарства» і «долинного сільського господарства» виходячи з природно-кліматичних особливостей України для організації взаємодії та співпраці між гірничо-долинних місцевостей в формується ринкових умовах [192, с. 8].

Необхідно прийняти новий закон про малий агробізнес і закон про розвиток сімейних, сімейно-групових та садибних форм організації виробництва і праці в аграрному секторі.

Таким чином, перше десятиліття незалежності і переходу до ринкових відносин приніс Україні злети і падіння, надії і розчарування. Весь цей непростий шлях пройшли разом з країною і дехкане, і жителі сіл України.

Разом з тим багатоукладний аграрний сектор економіки України результат перетворювальних реформ має величезний потенціал, здатний не тільки забезпечити гідне і якісне продовольче постачання всього населення, а й активно брати участь в світогосподарських зв'язках України. Головним напрямком цієї роботи стало реформування колишніх колгоспів і радгоспів і створення на їх базі фермерських господарств, орендних підприємств,

сільського підприємництва та інших нових формувань як результат нової аграрної політики України.

Таким чином, створення системи державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки країни, відповідна особливостям і характеру ринкових відносин може стати особливим досягненням національної економіки та наукових установ України. Саме наявність такої, чітко функціонуючої системи регулювання і підтримки фермерських господарств та інших форм сільського підприємництва в умовах ринкової економіки і незалежності, дозволяє аграрному сектору економіки України в найближчому майбутньому не тільки випереджати інші країни у виробництві продукції, а й гарантувати соціальну стабільність України і її регіонів, відкрити реальний шлях до сталого розвитку [199, с. 137].

Зауважимо, що в умовах змішаної аграрної економіки як економіки стійкого типу буде змінюватися як характер спеціалізації сільського господарства, так і виду праці. Виходячи зі світового досвіду найбільший приріст очікується в сферах планування, консультації, послуг і реклами, які в сукупності є особливими принципами економіки сталого розвитку або ж нової економіки, де аграрний сектор не виняток. Розвиток цих проблем потребує держрегулювання як ніколи.

Все це означає, що для працівників сільського господарства первинного професійної освіти, гарантованого державою не вистачить на все життя. Велике значення і майбутнє матиме навчання протягом усього життя і навчання на практиці. Звідси виникає ряд питань. Яка буде потрібно кваліфікація? Які професії майбутнього? Як ми будемо працювати? Цілком ймовірно робота буде оцінюватися за результатами. В умовах «нової економіки» має гнучкі організаційні структури, в основному наймані

працівники будуть винагороджуватися не так за тривалістю робочого часу, ретельності і лояльності, скільки за результатами. Проблемою номер один буде продуктивність праці, а не витрати. Згідно з аналізом і оцінками особливостей нової економіки Никитюк Ю. А. характерною рисою «нової економіки» буде «комп'ютер, Інтернет і біотехнологія як збагачувачі нової економіки, а знання стане її паливом» [209, с. 90]. Як бачимо, нова економіка рухається до прогресу і нове сільське господарство вимагає фундаментальних змін і в області ставлення до праці. Остання може стати особливим фактором вже не постійною, а часткової зайнятості населення, що і вимагає економіка XXI століття. Тому синтез праці і творчої самореалізації, зростання частки знання в створенні нових цінностей, використання людських ресурсів будуть ключовими проблемами XXI століття. Звідси випливає, що ринкова економіка висунула в Україні класичні професії. В цьому плані в найближчому майбутньому кордону у праці і кваліфікації будуть розмиватися. Різні спеціалізації будуть доповнювати один одного і приведуть до появи нових професій. Нові робочі місця в аграрному секторі будуть з'являтися, перш за все, в наслідок нового поділу праці - наприклад, між державними і приватними формами праці і виробництва [213, с. 30]. Як бачимо, світ праці змінюється буквально на наших очах. Син уже не працює все життя в тій же сфері або ж галузі, що і батько. Багато хто змінює роботодавців і галузі, найману працю на самостійний, а коли справи йдуть погано, то стають безробітними. Всі ці деталі праці і трудових відносин з точки зору пересування сільській робочої сили з однієї сфери в іншу, з одного місця на інше має певне значення. Все це говорить про те, що світ сільськогосподарської праці як зазначили раніше, змінився. Суть проблеми полягає в тому, що аграрна праця - притому ручної і мало мінливою мало приваблива для молоді [223]. В умовах

ринку і реальних ринкових відносин ці проблеми піддаються державному регулюванню.

Зауважимо, що вільні форми зайнятості стають все більш поширеними, звичайні і трудові відносини, характерні для промисловості, втрачають своє значення. Тривала і необмежена термінами зайнятість повний робочий день - справа минулого.

Триваюча інформатизація і динаміка сфери послуг призвели за останні півтора десятиліття до появи нових форм зайнятості, наприклад, до роботи неповний робочий день, роботі на дому, до малозначним трудових відносин, до зайнятості по робочому договором, до роботи «напрокат». Немає сумніву в тому, що через певний час аграрний сектор АПК України стане стійко розвиненою [259, с. 12]. Шлях до цього бачиться як в структурної модернізації галузі, так і до сучасних підходів до управління. Швидкість входження сільського господарства в смугу сталого розвитку, яка докорінно змінить соціально-економічну ситуацію на селі, залежить від готовності і здатності людей. І хоча в Україні рівень аграрної освіти є досить високим, разом з тим, новий час вимагає вже не простого запам'ятовування фактів і наукових істин, а здатності до постійного вдосконалення своїх знань і вміння застосовувати їх на практиці. Аграрне перетворення в сільському господарстві України змінили не тільки форму власності більшість підприємств і рівень технологій, але також і самих людей, що живуть на селі, їх ставлення до свого життя і до своєї роботи [260, с. 68]. Нові часи вимагають від людей таких якостей, як самостійність, підприємливості. В першу чергу, це відноситься до тих, хто керує господарством або ж підприємствами, фірмами, компаніями та тощо. З переходом до ринкових відносин цим людям довелося або повністю змінити стиль своєї поведінки, або поступитися своїм місцем новому поколінню.

Поступовий розвиток різних форм власності в господарстві призвело до поширення нових форм праці. У цих умовах господарствам потрібна свобода політики. Старожили і молодь єдині в тому, що нові робочі місця з'являться, перш за все, у сфері переробних галузей продукції сільського господарства, послуг. Нові форми праці будуть орієнтовані на виконання конкретних завдань. Недалеко той час, коли категорія «робочий час» буде служити лише орієнтовною величиною для оплати праці, а найману працю буде більш продуктивним, як і праця на дому.

Перехід до регульованої змішаної економіці останнім часом став головним критерієм радикальної економічної реформи. Перш ніж перейти до детального вивчення питання необхідно спочатку з'ясувати, що собою являє змішана економіка регіонального типу.

На наш погляд, по-перше, це економіка, всі ланки якої занурені в ринкове середовище, підкоряються вимогам товарно-грошових відносин. По-друге, самі ринкові відносини в такій економіці регулюються державою, причому між стихійними ринковими механізмами і державним регулюванням існує зворотний зв'язок. По-третє, це економіка багатокладна, яка зберігає досить розвинений державний сектор і в той же час має цілий ряд різновидів недержавних форм власності. У цьому сенсі економіка регульованого ринку може розглядатися як двухсекторна. По-четверте, державний сектор і в регульованій ринковій економіці може підкорятися цілком певним методам адміністративного управління, але він також входить в єдину ринкову систему, залежить від її стану і особливостей функціонування.

Необхідність формування змішаної економіки декларувалася давно. Але до якогось моменту мова йшла, в основному, про те, що ринок повинен бути обмеженим за охопленням об'єктів товарного обміну. А ринковий механізм

стає ефективним тільки тоді, коли він діє при мінімальних обмеженнях, відповідно до власних об'єктивних законів.

Проблематика дослідження економічних інтересів знайшла своє відображення в загальній теорії інтересів, яку започаткували славнозвісні стародавні мислителі (Арістотель, Демокрит, Епікур, Платон), надалі розвинули Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, К. Гельвецій, П. Гольбах, Д. Дідро, Г. Гегель, А. Сміт, Д. Рікардо, А. Тюрго, Дж. Мілль, І. Бентам, В. Ленін, К. Маркс, Ф. Енгельс, Г. Плеханов, М. Вебер, А. Файоль, Ф. Тейлор, У. Оучі, Д. Карнегі, Р. Уотермен, Т. Пітер, Л. Яккоку, Д. Френсіс, М. Вудкок та інші представники економічної і філософської думки.

Вплив економічних інтересів на державне регулювання розвитку аграрного сектора розкривалися такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як: О. Булавка, В. Заяць, П. Кропивко, Ю. Луценко, М. Малік, С. Попель, В. Рябоконт, П. Саблук.

Розглянемо деякі об'єктивні умови і закономірності, що виникли ще під час існування СРСР, які підштовхують нас до необхідності переходу до регульованих ринкових відносин.

Критика адміністративно-командної системи управління економікою в останні роки була досить ґрунтовною, щоб більше не повертатися до неї. Правда, її прихильники продовжують стверджувати, що у нас ніколи не існувало по-справжньому централізованого планування, що його переваги не можна вважати вичерпаними. Вони також наполягають на тому, що ця система може знайти друге дихання, якщо доповнити її політичною демократією і розвиненим на всіх рівнях самоврядуванням.

Однак можна сказати, що якщо не було більш ефективного централізованого планування, то з тієї причини, що його просто не могло

бути. Межа можливої централізації була досягнута, а далі вступили в силу закони життя і еволюції самої системи, які визначили її деградацію.

Відмова в 50-х роках від жорстких репресивних заходів контролю, органічних для командної економіки при повній їх аморальності, зробив необхідною ставку на економічні стимули [273, с. 13]. Тим самим уже була порушена цілісність системи. Застосування стимулів замість позаекономічного примусу при відсутності свободи господарської діяльності та конкуренції, коли заохочувалося виконання встановлених зверху планових показників, неухильно вело до падіння віддачі кожного рубля заробітної плати, посилення незбалансованості економіки, загострення дефіциту і як наслідок - до ще більшого зниження дієвості стимулів. Криза, подолати який можна лише шляхом зміни системи, був справою часу.

Після того як спроба проведення господарської реформи 60-х років кілька підбадьорило економіку за рахунок посилення інфляційних чинників, в 70-х роках, коли реформа була повалена, почався реальний, хоча тоді ще повільний спад [279]. Видимість благополуччя підтримувалася офіційною статистикою, систематично прикрашати показники зростання. Це дозволило, не замислюючись про майбутнє, закуповувати зерно, поповнювати прилавки імпортними товарами, а також здійснювати руйнівні для країни проекти. На ділі ж виробництво багатьох видів продукції вже тоді стало скорочуватися, і, що більш істотно, зменшилася різноманітність продукції, погіршувався, в тому числі навмисно, якість. Гасли темпи науково-технічного прогресу, пов'язані з самою кризою системи.

Зараз багато хто вважає причиною економічної кризи перебудову, розпочату радикальною реформою господарського механізму. Насправді вони,

можливо, підштовхнули процес розпаду, прискорили наступ кризи, але аж ніяк не були його головною причиною.

Криза є, таким чином, неминучим наслідком розкладання самої адміністративно-командної системи. Він харчується також створеної нею структурою виробництва, в якій перекиє в сторону важкої промисловості при слабкому розвитку галузей, що виробляють товари народного споживання, обумовлює низький рівень добробуту народу і наповнення господарства зайвими грошима. Тому і без будь-яких спроб реформ тільки зміна кон'юнктури на світовому ринку енергоносіїв, антиалкогольної кампанії, вистачило б для того, щоб вивести цю «самоїдську» економіку з штатного рівноваги необхідно створювати і забезпечувати ефективним механізмом регулювання.

Щоб ринковий механізм функціонував ефективно, необхідні певні умови і структури, пов'язані з економічним, соціальним і політичним відносинам.

В економічному відношенні першим необхідною умовою функціонування ринкової економіки змішаного типу є повна самостійність і незалежність підприємств, що діють на ринку, в поєднанні з їх економічною відповідальністю. Тільки за цієї умови в поведінці господарських суб'єктів можуть з'явитися ті мотиви, які забезпечують дійсність ринкового механізму.

Друга умова є те, що ринкова економіка це економіка договору, угод між рівноправними партнерами, розвиненої мережі горизонтальних зв'язків, що спираються на ринкову інфраструктуру.

Третьою необхідною умовою ринку є вільні ціни. Свобода ціноутворення в ринковій економіці - прописна істина. Інакше не можна задіяти механізм саморегулювання і забезпечити збалансованість народного господарства.

Четвертою умовою функціонування ринку є вільна конкуренція. Конкуренція вимагає поєднання економічних, технологічних і соціальних передумов. На ринку кожного виду товарів має бути достатня кількість продавців і покупців. За західними оцінками, число виробників має бути 8-15 і ніяк не менше 4-5. Ринок вважається монополізованим, якщо 4 найбільші фірми контролюють понад 80% продажів [281, с. 66].

П'ятою умовою нормального функціонування ринкового механізму є також стійка фінансова і грошова система. Ринок сам забезпечує збалансованість товарів і грошей в економіці, але робиться це, перш за все, за допомогою вільного ціноутворення. Останнє тільки тоді не буде вести до неприпустимих темпами інфляції, коли в господарській системі передбачені дієві інструменти обмеження державних витрат і грошової маси.

Шоста умова означає те, що ефективність ринкового механізму багато в чому залежить від того, наскільки повно економіка охоплена ринковими відносинами. В умовах нашої економіки це означає формування поряд з товарними ринками фінансового ринку і ринку робочої сили. Якщо товарні ринки в країні є, то фінансового ринку і всіх пов'язаних з ним інститутів немає взагалі. Немає і ніякого досвіду в цій сфері.

Сьоме - зовнішньоекономічна діяльність. Величезне значення для формування ринкової економіки в Україні матимуть розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, відкритість національного ринку, його тісний зв'язок зі світовим ринком.

Однак на шляху активізації зовнішньоекономічних зв'язків стоять великі перешкоди, перш за все, слабкий розвиток експортної бази, важкий стан платіжного балансу, що не конвертованість національної валюти. Необхідно перш за все домогтися внутрішньої конвертованості. Для цього

потрібно як мінімум вирішити проблеми ціноутворення і фінансового оздоровлення економіки, створити постійно діючий валютний ринок.

Восьме. Особливо слід виділити соціальні та політичні проблеми, пов'язані з формуванням ринкової економіки.

Ринок - соціальний інститут, що вимагає від людей певних норм поведінки, а економічна людина з властивим йому раціональним поведінкою, сильними мотивами особистої вигоди, розважливості і підприємливості, готовністю йти на ризик, з відчуттям особистої відповідальності за свої дії повинен отримати суспільне визнання [294, с. 100].

Значна частина населення України живе на межі бідності. Саме ця обставина визначає негативне ставлення чималої частини населення до перших результатів зародження ринкових відносин, в тому числі і до приватних підприємців. У зв'язку з цим формування ринку неминуче буде пов'язано із загостренням соціальних і політичних проблем.

Таким чином, можна говорити про відсутність у нас або слабкості основних інститутів, необхідних для ефективного функціонування ринку. Це означає, що перехід до ринкової економіки ні в якому разі не буде легким. Країні доведеться пережити важкий період, в якому слід розв'язати численні економічні, соціальні і політичні проблеми, про що вже сьогодні свідчать факти.

Було б невірно драматизувати ситуацію, залякувати людей ринком і супутніми йому негативними явищами - зростанням цін, безробіттям та тощо. Але настільки ж невірно було б сіяти ілюзії, очікувати швидкого і безболісного вирішення всіх проблем. Тоді завтра, зіткнувшись з ними, люди знову, вкотре, відчують себе обдуреними. І навряд чи це буде сприяти соціально-економічній і політичній стабільності. Найкраще постаратися

об'єктивно оцінити ситуацію, визначити цілі переходу до ринку, необхідні заходи і варіанти їх здійснення, очікувані наслідки.

Перш за все, про цілі. Реальний підйом національної економіки і, як наслідок відчутне підвищення добробуту народу на основі нової господарської системи можуть наступити тільки в тому випадку, якщо по-перше, будуть створені сильні стимули трудової і господарської активності; по-друге, буде кардинально покращена координація діяльності учасників суспільного виробництва, включаючи кожної сім'ї і їх ролі в економічному розвитку країни як особлива осередок інституційної політики держави.

Ринок повинен забезпечити досягнення цих цілей. Свобода господарської діяльності, економічна відповідальність, конкуренція створять необхідні стимули. Механізм вільного ціноутворення відповідно до динаміки попиту і пропозиції дозволить поліпшити координацію дій господарських суб'єктів, орієнтує їх, що, в якій кількості і як слід робити в своїх і суспільних інтересах, позбавить від безглузлого розтринькування ресурсів, величезних втрат. Підвищиться ефективність виробництва, буде подолано дефіцит. Але має бути ясно і інше: всі ці настільки бажані результати нам вдасться побачити тільки тоді, коли обидві зазначені цілі будуть досягнуті.

Щоб реалізувати ці цілі і створити ефективно діючий, регульований ринковий механізм, необхідно, як це впливає з наведеного вище аналізу інститутів ринку, здійснення програми взаємопов'язаних заходів в основних галузях економіки.

1. Продовження політики роздержавлення економіки і трансформації відносин власності, що забезпечують свободу господарської діяльності, незалежність і економічну відповідальність виробників, що на даному етапі розвитку дуже важливі. Ми їх привели з двох міркувань. По-перше, щоб

підкреслити їх взаємодоповнюваність. По-друге, в залежності від того, які заходи будуть передбачені, як і в які терміни, вони стануть здійснюватися, якою буде їхня координація в часі, можна буде визначити основні варіанти стратегії переходу до ринкової економіки, область допустимих рішень, а також оцінити можливі наслідки їх реалізації.

Реалізація активної ролі держави в нинішній ситуації вимагає, на наш погляд, рішення цілком певного кола проблем в рамках традиційних сфер державного регулювання. Зупинимося на цих проблемах.

2. Інституційна політика. Під інституційною політикою розуміються цілеспрямовані дії держави по перетворенню або усунення економічних інститутів, властивим командно-адміністративній економіці і по формуванню нових «діючих осіб», характер функціонування яких відповідав би переходу до ринкових відносин. На наш погляд, видається обґрунтованим виділити три напрямки інституційних перетворень: реформування інститутів державного регулювання; формування і розвиток інфраструктури ринку; приватизація державної власності.

Головні завдання реформування інститутів державного регулювання - це відповідність складу і функцій цих органів загальним цілям і своєрідності даного етапу реформ; забезпечення їх ефективної взаємодії; досягнення нормальної виконавської дисципліни та адекватної відповідальності вищих чиновників і апарату за результати, як конкретних управлінських рішень, так і економічної політики в цілому.

3. Потрібно чітка і послідовна політика щодо формування та розвитку інфраструктури ринку. Найбільш важливими є фінансово інвестиційні інститути. У їхньому розвитку в даний час спостерігаються найрізноманітніші тенденції. Державою в цілому ряді випадків не визначені принципові позиції.

В області приватизації, на наш погляд, потрібно йти по шляху поглиблення трансформації відносин власності. При всіх більш ніж ймовірних і вже ясно виявляються і економічних, і особливо соціальних витратах іншого шляху просто немає.

Зміни законодавчої основи приватизації державної власності дозволило виключити підхід до приватизації знизу-вгору, передбачений колишньої редакції закону, і органи управління державним майном отримали можливість самостійного вибору об'єкта і включення його в програму приватизації.

Розробка нормативно-правової бази приватизації дозволила прискорити процес реалізації програми малої приватизації. Мала приватизація включає приватизацію об'єктів торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування населення та невеликих підприємств деяких інших галузей народного господарства. По суті місцева адміністрація і територіальні комітети держмайна міст і регіонів завершили приватизацію об'єктів малої приватизації. Проведена робота по реалізації середньострокової економічної

Проведена робота по приватизації об'єктів незавершеного будівництва. З метою прискорення завершення будівництва таких об'єктів і ефективного їх використання був застосований голландський метод проведення торгів.

Підсумки роботи по приватизації державної власності дозволяє зробити висновок про те, що в Україні цей процес став незворотнім. Успішне проведення процесу приватизації сприяє створенню ринкової економіки, сталого розвитку суспільства, розширенню суті інституційної політики держави і підвищення добробуту народу.

5. Структурно-інвестиційна та промислова політика. Ці два дуже тісно взаємопов'язані напрями економічної політики покликані забезпечити розвиток пріоритетних, з позиції державних інтересів, секторів економіки на основі диференційованого підходу до них, з використанням різноманітних методів державного регулювання: інвестицій, податків, кредитів і різних видів пільг.

6. Фінансова політика. В умовах нової економічної системи повинна бути докорінно перетворена і вдосконалена фінансова і податкова політика. Необхідно сформувати ефективні фінансово-кредитні структури регульованого ринку і забезпечити реалізацію пріоритетів соціально-економічного розвитку України і її регіонів.

Найважливішим ланкою фінансової політики стануть податки, які до цих пір практично виключені з економічних відносин в сфері виробництва.

Податкова політика щодо суб'єктів господарювання повинна ґрунтуватися на єдиних і обов'язкових для всіх податкових ставках, які націлюються на підвищення ефективності виробництва, припинення не обумовленого комерційними інтересами внутрішньогалузевого перерозподілу коштів [295, с. 9]. Для здійснення структурних зрушень, прискорення науково-технічного прогресу, переорієнтації суспільного виробництва на задоволення соціальних потреб і підвищення життєвого рівня населення України необхідна гнучка система податкових пільг. Такі пільги доцільно застосувати щодо доходів державних і інших підприємств і організацій, які направляються на впровадження досягнень науково-технічного прогресу, природоохоронні заходи, нарощування виробництва товарів народного споживання і платних послуг населенню.

Податкова політика повинна передбачати жорсткі заходи щодо підприємств, об'єднань, організацій і посадових осіб при неправильному обчисленні і несвоєчасної сплати податку до бюджету.

У найближчі роки буде потрібно більш активне включення податку з обороту в систему регулювання економічних процесів в Україні.

Нова фінансова політика повинна також сприяти надійному фінансовому забезпеченню місцевого самоврядування, тісній залежності соціального і економічного розвитку регіонів від ефективності їх господарської діяльності.

Нова кредитна політика покликана відновити на ділі загальноприйняті принципи кредитування - терміновість, платність, зворотність і цільову спрямованість. З огляду на особливу значимість принципу зворотності в кредитній політиці, слід спиратися на заставу, гарантії, поручительства та інші відомі світовій практиці форми. Вкрай важливо надавати кредити галузям і сферам народного господарства, а також громадянам, керуючись виключно критеріями соціальної та економічної ефективності.

Ще раз підкреслимо, що історичний досвід і сучасна практика здійснення економічних реформ показують, що їх успіх і забезпечення соціальної стабільності в суспільстві визначаються прогресом аграрної реформи. Проведення аграрної політики в Україні все більше орієнтується на пряму і непряму державну підтримку ринкової перебудови аграрного сектора, сприяння формуванню і регулюванню сільськогосподарського ринку, включаючи цільові заходи по використанню зовнішньоекономічних зв'язків та широкому залученню в нього іноземних інвестицій. І все ж реформи і інструменти державного регулювання перетворення аграрного сектора і його

розвитку на нових виробничо-організаційних і соціально-економічних засадах далекі від досконалості.

4.3. Формування ефективних інструментів реалізації механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Проведення аграрної реформи на початкових етапах було пов'язано з переділом власності. Більшість підприємств АПК стало приватними, і вирішення питань з управління господарською діяльністю повністю перейшло до їх власникам. Значно посилюється при цьому неефективне використання сільгоспугідь багато в чому стало результатом недосконалості земельного законодавства, який не забезпечує економічної та екологічної відповідальності сільгоспвиробників.

Держава як елемент інституційної структури не може бути пасивним спостерігачем цього процесу, так як це призводить до дестабілізації агроекономічної ситуації, як з-за об'єктивних умов перехідного етапу, так і внаслідок суб'єктивних інтересів учасників сфери перерозподілу.

За роки реформ сформувалася багатоукладна економіка, почали діяти ринкові інститути приватної власності на землю, форми господарювання, системи кредитування і страхування ризиків, які становлять базу для реального реформування сільського господарства. У зазначених умовах формування інституційного середовища аграрного сектору, що включає розвиток норм і правил, інститутів-організацій, передбачає підвищення ефективності функціонування його підприємств за рахунок удосконалення внутрішніх і міжгосподарських відносин, а також їх фінансового оздоровлення. Важливе завдання державного регулювання при цьому

полягає в використанні інституту приватної власності в інтересах всього суспільства, розвитку соціальної функції приватної власності.

Разом з тим, сформована сукупність заходів державної підтримки все ще не носить системного характеру, часто стає причиною дискусій не тільки в питаннях обсягів фінансування, але і необхідності багатьох діючих напрямків розміщення коштів. Тому, на наш погляд, перспективним в даний час є розвиток форм і методів державного регулювання, виходячи з принципів системності, комплексності впливу і можливості отримання кумулятивного ефекту.

Цінова політика - складова частина механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору, спрямована на забезпечення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників, відновлення і підтримання цінового паритету в сільському господарстві та інших галузях економіки, усунення диспропорцій між сферами виробництва, зберігання і переробки агропродукції.

Об'єктивна необхідність формування організаційно-інституційного механізму державного регулювання цін на агропродукцію в регіоні зумовлена тим, що ціни на продовольство і сільськогосподарську сировину нездатні забезпечити суб'єктам аграрного підприємництва доходи на рівні, необхідному для розширеного відтворення [311, с. 15].

Можна констатувати, що в ціноутворенні на продукцію аграрного сектору в 90-і роки відбулися докорінні зміни, але системи підтримки сільського господарства, адекватної економічної ситуації в агропродовольчому комплексі України, сформувати не вдалося. На національному і особливо регіональному рівнях йде пошук ефективних ринкових методів такого регулювання, прийнята програма реструктуризації

заборгованості і відновлення платоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Крім того, стимулюючий вплив з боку адміністрації регіону щодо орієнтованих на експорт підприємств призводить до вивозу з внутрішнього ринку сільгосппродукції кубанського виробництва [293, с. 47].

З метою виконання викладених рекомендацій і формування системи вбудованих інститутів, покликаної забезпечити стійке фінансове становище сільськогосподарських товаровиробників, на наш погляд, слід, перш за все, чітко позначити нижні межі коливання цін і гарантований обсяг збуту за встановленими мінімально допустимим цінами, шляхом ефективної організації державних закупівельних інтервенцій (рис. 4.3).

Даний вид державного втручання в агроекономічні процеси знаходить своє застосування в Україні, однак, має ряд істотних недоліків.

1. Державні закупівельні інтервенції здійснюються в напрямку обмеженого переліку сільгосппродукції, насамперед, зерна.

2. Щорічне проведення закупівельних інтервенцій до Державного інтервенційного фонду (який формується Аграрним фондом за рахунок фінансових інтервенцій) у починається у вересні-жовтні, в той час як зерно починають прибирати в липні. Таким чином, до осені невеликі фермерські господарства, малі та середні сільгоспідприємства, які відчувають дефіцит оборотних коштів і змушені залучати дорогі кредитні ресурси, збувають продукцію за заниженими цінами посередникам-експортерам.

3. Для участі в торгах на біржі необхідно внести заставу (що, за вказаними в попередньому пункті причин, представляється можливим далеко не всім суб'єктам аграрного підприємництва) і виграти конкурс.

Рис. 4.3. Удосконалення організаційно-інституційного механізму проведення державних закупівельних інтервенцій в Україні

Таким чином, більшість малих і середніх сільгосппідприємств навіть з настанням осені не можуть прийняти участі в торгах [272, с.101].

4. Далеко не всі елеватори приймають продукцію в рамках державних закупівельних інтервенцій, що тягне за собою значні додаткові витрати, пов'язані з транспортуванням продукції за рахунок виробників.

Сучасна система державних закупівель сільгосппродукції в Україні, яка ефективна лише щодо обмеженого числа досить великих підприємств зернового підкомплексу. Для забезпечення гарантованого обсягу збуту продукції фермерських господарств, малих і середніх підприємств за оптимальними цінами необхідно:

- створення біржі з проведення державних закупівельних інтервенцій;
- розширення переліку найменувань сільгосппродукції, включення в нього продукції тваринництва;
- узгодження початку проведення інтервенційних торгів з термінами виробництва (збирання врожаю) за окремими найменуваннями продукції, особливо, рослинництва;
- коригування системи застави як необхідну умову участі в конкурсі і наступних торгах;
- додаткове залучення елеваторів, хладо- і м'ясокомбінатів, спеціалізованих сховищ в систему організації державних закупівельних інтервенцій [268, с. 8].

При цьому активні заходи зі стимулювання та підтримки експорту продовольства і сільськогосподарської сировини, на наш погляд, доцільно здійснювати тільки після досягнення регіоном повного самозабезпечення з кожного конкретного виду продукції.

В якості фінансових джерел здійснення заходів щодо вдосконалення цінової політики, впровадження інтервенційних (гарантованих) цін, можуть виступати цільові відрахування від коштів, одержуваних в результаті зовнішньоекономічної діяльності, експорту мінеральних добрив, митних імпорتنих мит на ввезене продовольство [257, с. 40]. Також в якості одного з джерел може виступати спеціально створений Фонд кредитної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що утворюється в регіоні за рахунок відрахувань певної частки податку на додану вартість і акцизів при реалізації продуктів харчування.

В кінцевому рахунку, регулювання цінових пропорцій має забезпечити суб'єктам аграрного підприємництва умови для простого і розширеного відтворення, а також рівень оплати праці в сільському господарстві не нижче середнього по галузях економіки в цілому. Позитивна динаміка згаданих показників є необхідною умовою досягнення продовольчої безпеки регіону і переходу аграрного сектору України до сталого розвитку [225, с. 34].

Пряме субсидування є інструментом державного впливу на соціально-економічний розвиток аграрної сфери і може розглядатися не тільки як самостійний механізм, але і виступати в якості елемента цінового регулювання.

В останньому випадку прямі платежі визначаються як різниця між цільовою (індикативної, розрахункової) ціною і фактичною ринковою ціною реалізації даного виду сільгосппродукції.

Істотною відмінністю прямого субсидування від інших організаційно-інституційних форм державного регулювання аграрного сектору є можливість, поряд з коригуванням структури виробництва і підтриманням доходів економічних агентів, забезпечувати зростання якості життя на селі.

Дана особливість набуває особливої важливості в досліджуваному контексті з огляду на те, що найбільш суттєві загрози продовольчій безпеці України виявлені за критерієм економічної доступності продуктів харчування для споживачів, безпосередньо залежному від рівня добробуту сільського населення.

Світова практика свідчить про те, що чим більше прямі субсидії ув'язані з умовами виробництва, тим більший ефект можна очікувати від їх впливу. У зв'язку з чим, на наш погляд, оптимізація використання методу прямого субсидування можлива лише при наявності відповідної диференціації виплат.

З огляду на те, що динаміка рівня врожайності і продуктивності, як і показника загальної площі сільськогосподарських угідь України, нестабільна, пропонується застосовувати фіксовані за розміром прямі виплати, що розраховуються з урахуванням урожайності та розміру площі.

Подібна методика сприятиме зростанню ефективності аграрного виробництва, що дуже актуально на сучасному етапі.

Важливим, на наш погляд, є також надання допомоги починаючим фермерам (в залежності від умов виробництва) і компенсація витрат на укрупнення господарств.

Фінансування зазначених заходів державної підтримки аграрного сектору України може бути здійснено за рахунок відволікання частини коштів, що витрачаються в даний час в рамках фінансово-кредитного забезпечення, що має, як показано в попередньому розділі, низький рівень ефективності. Трансформація фінансових потоків сприятиме не тільки зростанню продовольчої стабільності та безпеки регіону, а й оптимізації

бюджетних витрат, збільшення віддачі від коштів, вкладених в розвиток аграрного сектору України.

Сукупний потенціал пропонованих заходів в процесі переходу до сталого розвитку може бути повністю реалізований тільки за умови паралельного вдосконалення інституційно-правової системи, яка регулює функціонування продовольчого ринку.

Даний напрямок передбачає, з одного боку, стимулювання платоспроможного попиту на аграрну продукцію і підтримання доходів населення, з іншого - розвиток трансакційних (посередницьких) структур, а також формування відповідної інфраструктури.

Удосконалення державної системи підтримки споживачів передбачає, перш за все, поглиблення диференційованого підходу до споживача, більш ретельне вивчення попиту різних дохідних груп, диверсифікацію пропозиції продовольства і сільськогосподарської сировини, рішення методичних і організаційних проблем, пов'язаних з індексацією доходів, визначенням величини прожиткового мінімуму і наданням соціальної допомоги [214, с. 10].

При цьому важливе завдання - створення на базі функціонуючих в Україні інформаційно-консультаційних центрів, маркетингових структур, здатних здійснювати безперервний моніторинг і доводити до відома учасників продовольчих ринків своєчасну і точну інформацію про їх кон'юнктуру. Ефективною, на наш погляд, буде централізація ринкових досліджень і маркетингової інформації, організована за принципом «місцевого утворення - регіон» із застосуванням комп'ютерних мереж в режимі «on-line» [207, с. 353].

Розвиток трансакційних структур слід здійснювати в напрямку створення ефективного інституту посередників. Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що значна частина трансакційних витрат сільгоспвиробників обумовлена високими торгово-посередницькими націнками. Крім того, про нерозвиненості ринкових інститутів і низьку економічну культуру суб'єктів продовольчого ринку свідчить надмірне число посередників.

У даній ситуації видається доцільним розвиток таких великих посередницьких структур як оптові продовольчі ринки, біржі. Укрупнення організацій-посередників дає значну економію витрат (торгових, транспортних, складських, пошуку інформації та ін.), розширює можливості автоматизації, створює додаткові робочі місця, дає змогу вдосконалювати процеси оформлення угод. Формування центрів оптової торгівлі передбачається здійснювати на конкурсних засадах за наявності контролю з боку владних структур [189, с. 56].

Зарубіжний досвід підтверджує важливість системи оптових продовольчих ринків. Більш ніж в тридцяти країнах світу вони займають ключові позиції в забезпеченні населення продовольством, як точки концентрації продукції, де існує конкуренція, яка обумовлює оновлення асортименту, підвищення якості реалізованих товарів.

У процесі формування інституціонального середовища аграрного сектора особлива увага повинна бути приділена проблемі пошуку нових, оптимальних в нинішній економічній обстановці організаційно-правових форм консолідації сільськогосподарських, промислових та інших підприємств, розвиток нових механізмів взаємовідносин між господарюючими суб'єктами на продовольчому ринку. До таких форм можна

віднести створення фінансово-промислових груп, агрохолдингів та інших інтегрованих структур в АПК.

Збалансована і розвинена агропродовольча система характеризується інтенсивними раціональними міжгалузевими зв'язками, оптимальною структурою, в основі якої лежить принцип еквівалентного міжгалузевого обміну.

Сформоване за роки ринкових реформ недосконалість міжгалузевих взаємовідносин в АПК спричинило за собою зростання виробничих витрат, збільшення частки трансакційних витрат в структурі ціни, негативно відбилося на кон'юнктурі продовольчого ринку.

У багатьох регіонах ЛПГ стали найбільш прийнятною формою ведення сільськогосподарського виробництва, взяли на себе основне навантаження щодо забезпечення населення продовольством. Разом з тим, на наш погляд, потенціал господарств населення до теперішнього часу практично вичерпаний. Основним стимулом їх розвитку в 90-і рр. стала боротьба сільського населення за фізичне виживання в умовах катастрофічного падіння виробництва, що супроводжується гіперінфляцією. З підйомом економіки і зростанням реальних наявних доходів населення обсяг продукції ЛПГ стане скорочуватися. Зазначений факт вже знаходить своє підтвердження в Україні, де зростання реальних доходів населення в останні роки супроводжується тенденцією до скорочення частки підсобних господарств в загальному обсязі виробництва за всіма основними видами сільгосппродукції.

На наш погляд, подальші перспективи розвитку малих форм підприємництва на селі в загальному вигляді можна описати у вигляді двох паралельних тенденцій:

1) зниження зайнятості і обсягів сільгоспвиробництва в подвірних господарствах, які ведуть наймані працівники різних галузей економіки, темпи якого визначаються в залежності від спаду виробництва в сільгоспідприємствах, а також ступенем прибутковості найманої праці;

2) стабілізація і деяке зростання виробництва в селянських (фермерських) господарствах товарного типу з визріванням в їх середовищі життєздатних ринкових структур, що не роблять значного впливу на рівень продовольчої безпеки регіону, однак, виконують важливу соціальну функцію по формуванню і розвитку середнього класу в сільській місцевості.

Крім того, мінігосподарства в аграрному секторі економічно малоперспективні з огляду на те, що не мають стабільних каналів збуту продукції, фінансових ресурсів та мотивації для впровадження передових технологій, мають вкрай низьку продуктивність праці і зростаючу величину матеріальних витрат [165, с. 32].

Використання рівня матеріальних витрат для порівняльної оцінки ефективності діяльності різних за організаційно-правовій формі суб'єктів господарювання на селі пов'язане з найбільшою часткою даного виду витрат в структурі собівартості продовольчої продукції.

Диференціація функцій господарюючих суб'єктів в процесі виробництва продовольчих товарів і необхідність координації їх дій створює об'єктивні умови для розвитку аграрного виробництва за рахунок інтеграційних процесів [165, с. 13]. Переваги інтеграції і створення великих господарських одиниць (асоціацій, спілок, холдингів, фінансово-промислових груп) як найбільш мобільних, адаптивних і конкурентоспроможних структур АПК доведені багаторічної вітчизняної та зарубіжної практикою.

Найбільш розповсюдженою організаційною формою вираження інтеграційних процесів в аграрному секторі стають агрохолдинги - великі вертикально інтегровані структури, що охоплюють повний цикл «виробництво-переробка-продаж». До теперішнього часу в Україні, найбільшого поширення набули холдинги, які спеціалізуються на виробництві та переробці зерна, цукру, м'яса, птиці [146, с. 160].

Холдингова структура, як юридична особа, на наш погляд, є найменш витратною організаційною формою інтеграції з огляду на те, що не зобов'язує головну компанію купувати активи дочірніх підприємств. Так, компанія «Вімм-Білль-Данн» не набуває господарства, а працює з ними за договорами. Вона інвестує чималі кошти в постачальників сировини, а в ряді господарств України встановила сучасне доїльне обладнання, оновлює стада високопродуктивними породами, впроваджує нову кормозбиральну техніку. Устаткування і техніка поставляються на вигідних умовах з розстрочкою на 15 років з оплатою в середньому 1-2 рази на місяць по бартеру. Ціни на молоко варіюються залежно від якості, яке підвищується завдяки новому обладнанню. Ростуть надої з однієї корови і загальні обсяги молочної продукції, компанія має гарантовані поставки сировини.

Можливі й інші схеми роботи холдингових компаній з господарствами в регіонах. Одна з них полягає в створенні в регіоні дочірньої фірми з кваліфікованими менеджерами на орендованій землі. Стратегію і тактику розвитку господарства визначають керівники фірм. Місцеві кадри стають найманими працівниками і навчаються в процесі спільної роботи. Друга схема заснована на укладенні договорів з сільськогосподарськими підприємствами на проведення всього комплексу робіт з використанням техніки, що належить компанії. Оплата всіх видів робіт і послуг проводиться

продукцією, наприклад, 4% валового збору - це плата за техніку, використану при збиранні врожаю.

У майбутній урожай вкладають гроші не тільки представники харчової промисловості. Нафтові компанії, для яких село - великий, хоча й не дуже платоспроможний споживач паливно-мастильних матеріалів створюють спеціальні структури, які контролюють повернення виданих коштів.

Так, ВАТ "ПОЛТАВНАФТОПРОДУКТ" укладає довгострокові угоди про співпрацю з господарствами суміжних районів, згідно з якими сільгоспвиробники здійснюють оплату отриманого палива в розстрочку на 2-3 місяці, а також мають можливість здійснювати оплату за бартером, так як ВАТ "ПОЛТАВНАФТОПРОДУКТ" має власне тваринницьке підрозділ.

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що в якості фірм-інтеграторів, що ініціюють формування холдингових структур в аграрній сфері можуть виступати абсолютно різні за галузевим, територіальним та іншими ознаками організації. При цьому відповідним чином варіюються і цілі здійснення інтеграційних процесів .

Інтеграційні об'єднання мають вигоди від спільного використання оборотних коштів (їх виборчого перемикавання на актуальні в кожен момент часу види діяльності), економії при сплаті податків, використанні об'єктів спільної інфраструктури, а також мають переваги в інвестиційній діяльності, освоєнні досягнень науки і вирішенні соціальних проблем.

У той же час поглиблення міжгалузевих зв'язків при певних умовах може виступати фактором, що стримує розвиток конкурентного середовища на продовольчому ринку. В рамках інтегрованих структур створюються потенційні можливості для укладення антиконкурентних угод, що відповідно

розширює відтворювальну базу монополізму, знижує ступінь маневреності підприємств, створює перешкоди для розвитку конкуренції.

Таким чином, рішення проблеми виведення аграрного виробництва є траєкторію сталого розвитку представляється нам можливим багато в чому за рахунок створення в регіоні оптимальних за величиною холдингів, що функціонують в рамках жорсткого антимонопольного законодавства. Далі нами зроблена спроба визначити основні напрямки та принципи, облік яких дозволить підвищити ефективність аграрного сектору за допомогою оптимізації інтеграційних процесів.

Перш за все, слід зазначити, що в українському правовому полі відсутня організаційно-правова форма під назвою «холдинг», державна реєстрація інтегрованих формувань холдингового типу здійснюється в даний час в вигляді ТОВ, ВАТ, ЗАТ та тощо [147, с. 83]. Тому існує суперечність між юридичною самостійністю і реальним станом членів таких організацій. Ця обставина перешкоджає широкому впровадженню інтегрованих систем. З огляду на досить високу ефективність холдингових структур, дана проблема повинна бути незабаром вирішена на державному рівні.

Далі, перешкодою в процесі створення холдингів, ініціаторами яких виступають сільськогосподарські підприємства (частка таких об'єднань в краї мінімальна), є той факт, що сільські товаровиробники, що увійшли до складу інтегрованого формування, позбавляються податкових пільг, якщо частка сільськогосподарської продукції в загальній виручці об'єднання складе менше 70% (що дуже ймовірно, так як до складу агрохолдингу входить, як правило, велике переробне підприємство) [143, с. 39]. Дана ситуація вимагає перегляду податкової політики, яка реалізується регіональною владою. Крім того, з метою активізації інтеграційних процесів в аграрному секторі Кубані,

рекомендується надавати податкові преференції новоствореним агрохолдингам на середньостроковий період (від 1-го року до 3-х років).

Запропонована міра набуває особливої актуальності в сучасних умовах, коли, поряд з міцною у фінансовому відношенні організацією-інтегратором, учасниками агропромислового об'єднання стають, частіше за все, економічно неспроможні підприємства.

На даному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва нам представляється найбільш доцільним утворення агрохолдингів, в першу чергу, як агропромислових об'єднань акціонерного типу шляхом приєднання економічно слабких підприємств з втратою ними статусу юридичної особи. Зазначена позиція обумовлена тим, що, на нашу думку, першочерговим завданням здійснення інтеграційних процесів в аграрному секторі України є економічне оздоровлення нерентабельних підприємств (число яких, хоч і має тенденцію до скорочення, але все ще залишається значним, складаючи близько 10% від загальної кількості господарств) і соціальний розвиток прилеглих територій [135].

При цьому надзвичайно важлива активна позиція місцевих органів влади. Зокрема, ініціатива в процесі пошуку і ведення переговорів з потенційними інвесторами, надання юридичної та іншої інформаційно-консультаційної підтримки. Вхідження в число засновників агрохолдингу органів державного управління в особі адміністрації району (краю) або відповідних управлінь (департаментів) аграрного сектору з контрольною або блокує часткою в його статутному капіталі, дозволить не тільки захищати його інтереси, гарантувати повернення коштів зовнішнім інвесторам, а й перешкоджати розвитку тенденцій до монополізації.

Крім перерахованого вище, найважливішою умовою створення і ефективного функціонування інтегрованого формування холдингового типу в аграрному секторі є відносини, пов'язані з використанням землі, як основного засобу виробництва. В даному аспекті, інтегрування може здійснюватися двома способами: шляхом покупки або оренди земельних паїв. Кожна з перерахованих форм земельних відносин має як переваги, так і недоліки. Нашим завданням є обґрунтування оптимального їх варіанти з позицій переходу аграрного сектору України до сталого розвитку.

З одного боку, компаніям-інтеграторам орендовані землі дозволяють здійснювати комерційні угоди, результат яких проявляється в найближчим часом. Механізм короткострокової оренди спрямований на отримання швидкої віддачі, а впровадження ресурсозберігаючих технологій і наукових досягнень не відноситься до числа першочергових завдань орендаря. Крім того, оренда землі в сучасних умовах, коли в більшості господарств вона розпайована, досить складна справа. Треба укласти договори з кожним пайовиком, що займає багато часу і тягне за собою зростання трансакційних витрат.

Для здійснення більш ефективних довгострокових інвестицій потрібні гарантії у вигляді права власності на землю. Крім того, часта зміна власників несприятливо позначається на родючості ґрунтів. Однак інтегрування на базі покупки земельних паїв, на наш погляд, також має ряд недоліків. У разі викупу земельного паю, ріллі є об'єктом купівлі-продажу, отже, товаром, який володіє певною ціною. Ціна землі переноситься на вартість кінцевої продукції і стимулює її зростання. В результаті скорочуються можливості збуту продукції і швидкого виходу на оптимальний масштаб виробництва,

збільшується термін окупності вкладень, що, безумовно, має негативну оцінку з позиції інвестора.

Таким чином, на наш погляд, в умовах квазірегульованої ринкової економіки найбільш оптимальною є модель довгострокових орендних відносин (терміном не менше 10-15 років) з можливістю подальшого викупу орендованих сільськогосподарських угідь [130].

Передача землі у тимчасове користування на умовах оренди запобігає відволіканню коштів інвестора на придбання земель на початковому етапі формування агрохолдингу, збільшує інвестиційну привабливість вкладення і позначається на скороченні вартості кінцевої продукції. Крім того, оренда землі дозволяє, в разі слабкої окупності капітальних вкладень, швидко позбутися від основного засобу виробництва і знизити ринкові ризики організації-інтегратора [106].

Зазначений строк оренди, а також можливість подальшого викупу земель в якості обов'язкової умови, мотивуються тим, що головна компанія холдингу, вкладаючи в землю великі гроші, виходить з можливості довгострокової роботи по інвестується проекту.

У висновку хотілося б відзначити, що при виборі стратегічних напрямків розвитку аграрного виробництва необхідно враховувати, що інтеграційні процеси повинні здійснюватися комплексно, як у вертикальному, так і в горизонтальному напрямку.

Отже, агропромислове об'єднання, побудоване на запропонованих принципах, буде відрізнятися значним потенціалом розвитку, реальними можливостями по виділенню фінансових ресурсів на відновлення основних фондів господарств (і / або переробних підприємств), підвищення родючості

ґрунтів, закупівлю добрив і якісних кормів, вирішення соціальних проблем регіону та тощо.

Соціально-економічна ефективність вже діючих в аграрній сфері інтегрованих формувань обґрунтована вище, однак, результативність пропонованих нами заходів може бути повністю оцінено тільки при розгляді всіх можливих сценаріїв розвитку інтеграційних процесів [97, с. 200]. Отже, крім наявних прикладів, слід оцінити ситуацію «нульовий активності» і її наслідки, а також проміжний етап, коли склалися об'єктивні передумови для інтеграції, однак процес ще не розвивається.

Крім того, в процесі аналізу, на наш погляд, особливу увагу слід приділити проблемі стимулювання інтеграційних процесів в тваринництві, як найменш рентабельною сфері аграрного виробництва України.

Отже, ситуацію «нульовий активності» з боку господарюючих суб'єктів АПК, місцевих органів влади, а також зовнішніх інвесторів в напрямку розвитку інтеграційних процесів, пропонуємо розглянути на прикладі окремих підприємств.

Таким чином, руйнування міжгосподарських зв'язків в сфері м'ясо молочного виробництва району та недостатня увага органів влади до необхідності розвитку інтеграційних процесів привели до практично повного руйнування досліджуваної підгалузі в районному центрі, що спричинило за собою істотні втрати соціально-економічного характеру.

Такі, на наш погляд, основні напрямки інституційних перетворень, які повинні сприяти поліпшенню стартових економічних умов функціонування сільськогосподарських товаровиробників і які можуть бути практично реалізовані в сучасній ситуації, сприяючи досягненню продовольчої безпеки і переходу аграрного виробництва до сталого розвитку.

Висновки до четвертого розділу

1. Щоб ринковий механізм функціонував ефективно, необхідні певні умови і структури, пов'язані з економічним, соціальним і політичним відносинам. В економічному відношенні першим необхідною умовою функціонування ринкової економіки змішаного типу є повна самостійність і незалежність підприємств, що діють на ринку, в поєднанні з їх економічною відповідальністю. Тільки за цієї умови в поведінці господарських суб'єктів можуть з'явитися ті мотиви, які забезпечують дійсність ринкового механізму.

Друга умова є те, що ринкова економіка це економіка договору, угод між рівноправними партнерами, розвиненої мережі горизонтальних зв'язків, що спираються на ринкову інфраструктуру.

Третьою необхідною умовою ринку є вільні ціни. Свобода ціноутворення в ринковій економіці - прописна істина. Інакше не можна задіяти механізм саморегулювання і забезпечити збалансованість народного господарства.

Четвертою умовою функціонування ринку є вільна конкуренція. Конкуренція вимагає поєднання економічних, технологічних і соціальних передумов. На ринку кожного виду товарів має бути достатня кількість продавців і покупців. За західними оцінками, число виробників має бути 8-15 і ніяк не менше 4-5. Ринок вважається монополізованим, якщо 4 найбільші фірми контролюють понад 80% продажів.

П'ятою умовою нормального функціонування ринкового механізму є також стійка фінансова і грошова система. Ринок сам забезпечує збалансованість товарів і грошей в економіці, але робиться це, перш за все, за допомогою вільного ціноутворення. Останнє тільки тоді не буде вести до

неприпустимих темпами інфляції, коли в господарській системі передбачені дієві інструменти обмеження державних витрат і грошової маси.

Шоста умова означає те, що ефективність ринкового механізму багато в чому залежить від того, наскільки повно економіка охоплена ринковими відносинами. В умовах нашої економіки це означає формування поряд з товарними ринками фінансового ринку і ринку робочої сили. Якщо товарні ринки в країні є, то фінансового ринку і всіх пов'язаних з ним інститутів немає взагалі. Немає і ніякого досвіду в цій сфері.

Сьоме - зовнішньоекономічна діяльність. Величезне значення для формування ринкової економіки в Україні матимуть розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, відкритість національного ринку, його тісний зв'язок зі світовим ринком.

Однак на шляху активізації зовнішньоекономічних зв'язків стоять великі перешкоди, перш за все, слабкий розвиток експортної бази, важкий стан платіжного балансу, що не конвертованість національної валюти. Необхідно перш за все домогтися внутрішньої конвертованості. Для цього потрібно як мінімум вирішити проблеми ціноутворення і фінансового оздоровлення економіки, створити постійно діючий валютний ринок.

Восьме. Особливо слід виділити соціальні та політичні проблеми, пов'язані з формуванням ринкової економіки.

2. Держава як елемент інституційної структури не може бути пасивним спостерігачем цього процесу, так як це призводить до дестабілізації агроекономічної ситуації, як з-за об'єктивних умов перехідного етапу, так і внаслідок суб'єктивних інтересів учасників сфери перерозподілу.

Важливим, на наш погляд, є також надання допомоги починаючим фермерам (в залежності від умов виробництва) і компенсація витрат на

укрупнення господарств. Фінансування зазначених заходів державної підтримки аграрного сектору України може бути здійснено за рахунок відволікання частини коштів, що витрачаються в даний час в рамках фінансово-кредитного забезпечення, що має, як показано в попередньому розділі, низький рівень ефективності. Трансформація фінансових потоків сприятиме не тільки зростанню продовольчої стабільності та безпеки регіону, а й оптимізації бюджетних витрат, збільшення віддачі від коштів, вкладених в розвиток аграрного сектору України.

Для здійснення більш ефективних довгострокових інвестицій потрібні гарантії у вигляді права власності на землю. Крім того, часта зміна власників несприятливо позначається на родючості ґрунтів. Однак інтегрування на базі покупки земельних паїв, на наш погляд, також має ряд недоліків. У разі викупу земельного паю, ріллі є об'єктом купівлі-продажу, отже, товаром, який володіє певною ціною. Ціна землі переноситься на вартість кінцевої продукції і стимулює її зростання. В результаті скорочуються можливості збуту продукції і швидкого виходу на оптимальний масштаб виробництва, збільшується термін окупності вкладень, що, безумовно, має негативну оцінку з позиції інвестора.

РОЗДІЛ 5

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

5.1. Формування державної аграрної політики України

Відсутність принципових успіхів у розвитку аграрної сфери економіки сучасної України в значній мірі обумовлено наступними причинами: 1) прорахунками при розробці та реалізації державної аграрної політики, оскільки даний процес не носить публічного характеру (наприклад, не досягнуть громадський консенсус щодо стратегічних проблем розвитку сільського господарства і суміжних галузей); 2) недоліками системи державного регулювання розвитку аграрною сферою, яка не відповідає сучасним вимогам публічності, гласності, відкритості, прозорості (транспарентності), що проявляється, зокрема, в корупції, шахрайстві та інших негативних явищах і тягне за собою відсутність довіри населення до органів публічної влади.

Як інструмент наукового дозволу зазначених проблем ми використовували моделювання. Мета застосування моделі - сформулювати рекомендації щодо організації розробки та реалізації аграрної політики, базуючись на уявленнях про публічний характер останньої і розглядаючи етап реалізації в контексті суб'єктно об'єктних управлінських відносин з використанням технологій публічного управління.

Розроблена модель згідно з термінологією теорії моделювання віднесена нами до класу концептуальних, що мають структурно

функціональний характер У моделі запропоновано розглядати два блоки - блок розробки і блок реалізації публічної аграрної політики (табл. 5.1), при цьому передбачена оцінка ступеня досягнення результату в плані вдосконалення суб'єкта та об'єкта управління.

Таблиця 5.1

Концептуальна модель використання технологій державного
регулювання розвитку для підвищення ефективності державної
аграрної політики

ПЕРШИЙ БЛОК	РОЗРОБКА ПУБЛІЧНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ		
1	2		
вид політики	Суб'єкт управління	об'єкт управління	Основні публічні документи
Загальний політичний курс	Держава Еліта Громадянське суспільство	Соціальні групи і спільності, їх інтереси	Доктрини, стратегії, концепції
Державна економічна політика	Уряд України (Міністерство економічного розвитку та торгівлі України), Бізнес-спільнота Науково-експертне співтовариство Некомерційні громадські організації та інші	Соціально економічна система країни і її підсистеми (виробництво, інфраструктура, соціальна сфера та тощо)	Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020" (діюча затверджена в 2015 р)
Державна аграрна політика	Уряд України (Міністерство аграрної політики та продовольства України), Бізнес-спільнота Науково-експертне співтовариство Некомерційні громадські організації та інші	Аграрна сфера економіки, її підсистеми (сільськогосподарське виробництво, сільська інфраструктура, соціальна сфера та тощо)	Потрібно прийняття стратегії розвитку з горизонтом 10-20 років, яка забезпечує консенсус всіх зацікавлених сторін («стейкхолдерів») шляхом застосування технологій публічного управління (Форсайт, «дорожнє картування» і ін.)

Продовження табл. 5.1

ДРУГИЙ БЛОК	РЕАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ		
1	2		
Суб'єкт і об'єкт управління	Технології публічного управління	Очікуваний результат	Оцінка ступеня досягнення результату
Суб'єкт управління (Органи публічного управління аграрною сферою економіки)	Адміністративна регламентація Антикорупційні заходи Бюджетування за результатами Інформаційна відкритість Комунікаційна технологія «Політичні мережі» Громадський (цивільний) контроль Звітність органів влади перед населенням Громадський моніторинг Відповідальність публічної влади Публічні послуги Зв'язки з громадськістю Створення іміджу органів публічної влади і службовців Соціальні технології «прозорий бюджет», «гранти» Стиль управління Стратегічне планування «Електронний уряд»	Якісне поліпшення суб'єкта управління	Оцінка здійснюється відповідно з індексами міжнародних організацій (відкритість сайтів, довіру до публічної влади, якість державного управління і т.п.) Потрібна розробка методик, розрахованих на специфіку українських органів управління
Об'єкт управління (аграрна сфера економіки)	Державно-приватне партнерство Державні закупівлі і поставки Інформаційно консультативна система Кооперація форм господарювання	Якісне поліпшення об'єкта управління	Необхідна розробка економіко математичних моделей розвитку аграрної сфери для кожного регіону України, заснованих на офіційних даних Державної служби статистики України
Суб'єкт і об'єкт управління	Сервісне адміністрування Управління за результатами Контроль Інформаційно комунікаційні технології	Якісне поліпшення суб'єкта й об'єкта управління	Здійснюється відповідно з індексами міжнародних організацій (відкритість сайтів, довіру до публічної влади, якість державного управління і т.п.) Потрібна розробка методик, розрахованих на специфіку українських органів управління

Нижче розглянемо запропоновану модель більш детально відповідно до виділених блоків.

Блок розробки публічної аграрної політики. Державна аграрна політика як частина загальної державної економічної політики є продовженням загальнополітичного курсу, що виробляється політичною елітою держави, що отримала легітимність від народу шляхом виборів.

В даний час головним завданням при розробці та реалізації аграрної політики є, на нашу думку, підвищення її публічності за рахунок активної участі суб'єктів громадянського суспільства, а також застосування нових управлінських технологій і методів публічного характеру.

Конкретизуючи сказане, можна уявити цей процес у вигляді наступних необхідних кроків, що включають:

— по-перше, розширення списку базових принципів розробки та реалізації державної аграрної політики з включенням таких понять, як «публічність», «гласність», «відкритість», «прозорість», «транспарентність» та тощо в нормативні акти аграрного законодавства;

— по-друге, формування публічної сфери, в рамках якої необхідно консолідувати зусилля органів влади всіх рівнів, бізнес-структур, суб'єктів громадянського суспільства для розробки і реалізації ефективної аграрної політики, що сприяє якісному вдосконаленню об'єкта управління - аграрної сфери економіки;

— по-третє, розширення участі громадянського суспільства (висновки експертів, думка некомерційних громадських організацій, громадський контроль, система постійного моніторингу, запити громадян та тощо) в рішенні наступних завдань: а) обґрунтування розвитку аграрної сфери та сільських територій як пріоритетний напрям державної економічної політики

країни; б) здійснення відбору державних програм і проектів розвитку аграрної сфери економіки для реалізації аграрної політики на основі чітко сформульованих пріоритетів, перегляд їх цільової спрямованості для виділення бюджетних коштів на строго окреслені пріоритетні напрямки;

— по-четверте, розробка прогнозу та базової середньострокової стратегії розвитку аграрної сфери, координованої з національним доктринальним документом «Стратегія-2020»), яка буде документом, що містить загальнозначущі цілі і доступним широкому колу людей;

— по-п'яте, застосування при створенні прогнозів, концепцій, стратегій сучасних управлінських технологій і методів публічного характеру (Форсайт, «дорожнє картування» та інше);

— по-шосте, вдосконалення державної сільськогосподарської статистики, що є суспільним благом і тому представляє собою публічну практику;

— по-сьоме, посилення громадського контролю (моніторингу) за виконанням програм та проектів в аграрній сфері.

Головним завданням етапу розробки державної аграрної політики є стратегічне планування (стратегування) і розробка національної стратегії розвитку аграрної сфери економіки на різних рівнях управління. На стадії формування державної соціально-економічної політики розробка національної стратегії розвитку різних сторін суспільного життя, в тому числі економіки, є важливим суспільним процесом, оскільки вимагає участі науково експертного співтовариства і суб'єктів громадянського суспільства при розробці даного документа і доведення змісту затвердженого документа до всіх членів суспільства. Потрібно врахувати, що характер цієї роботи значно змінила «інформаційна революція», нові інформаційно-комунікаційні

технології. Саме інформатизація, розвиток інформаційно-телекомунікаційної мережі Інтернет та соціальних Інтернет-мереж дозволяє в даний час залучити до інтерактивному Інтернет-режимі в процесі розробки стратегії численних суб'єктів громадянського суспільства, представників різних соціальних груп, що, зокрема, дозволяє охопити велику кількість учасників і значно прискорити обмін думками.

Реальна практика, як підтверджують сучасні дослідження, поки далека від досконалості і тому потрібні такі удосконалення даного процесу:

— використання новітніх методичних схем і прийомів замість застарілих;

— при формуванні стратегій обліку принципів відмінностей між стратегічним і традиційним довгостроковим плануванням;

— при регіональному (місцевому) стратегічному плануванні облік специфічних особливостей регіональних (місцевих) систем як об'єктів подібного планування;

— здійснення стратегічного планування в рамках реального і ефективного стратегічного управління, наприклад, використовуючи в повній мірі можливості моніторингу ефективності реалізації стратегій, проектів, програм і окремих заходів.

Завдання сучасного етапу розробки і реалізації державної аграрної політики полягає, на нашу думку, у виробленні єдиної національної стратегії розвитку аграрної сфери економіки та координації її з національною стратегією сталого розвитку України (Стратегія-2020). При цьому необхідно інтегрувати цілий ряд документів стратегічного характеру, які використовуються в цій сфері економіки, серед яких:

1) базові доктринальні документи національного рівня, що стосуються проблем розвитку аграрної сфери та службовці керівними документами, які затверджені указами Президента України, а також постановами і розпорядженнями Уряду України

2) відомчі документи, розроблені і схвалені Національна академія аграрних наук України і Міністерством аграрної політики та продовольчої безпеки України

3) розроблення концепцій щодо розвитку окремих галузей і підгалузей (ринок зерна, птахівництво та інше), напрямків діяльності (споживча кооперація, аграрна наука, агротехнопарк та тощо) та інше.

В аграрній сфері дуже важливим є стратегічне планування соціально-економічного розвитку сільських місцевих утворень, яке може служити головним інструментом забезпечення сталого розвитку сільських територій, при цьому стратегічний план повинен грати роль організуючого документа, націленого на забезпечення конкурентності територій. На жаль, поки такий план розглядається найчастіше як короткий документ презентаційного характеру, що містить систему заходів і проектів, спрямованих на створення умов для реалізації пріоритетних функцій об'єкта планування. На ділі ж стратегічний план розвитку сільських місцевих утворень міг би забезпечувати не тільки презентацію території для інвесторів, але і грати організуючу роль, що виражається, на нашу думку, в таких аспектах:

1) головний напрям, що дозволяє концентрувати увагу на проблемах району (сільського поселення) і їх рішеннях;

2) дати можливість керівникам і фахівцям постійно коригувати цілі, завдання розвитку сільської території, оцінюючи сильні і слабкі сторони,

загрози і можливості, і на цій базі формувати нові проекти і програми розвитку;

3) сприяти виробленню у керівників якостей стратегічного менеджера, який вміє організовувати рух до кінцевої мети шляхом закріплення за ними певного напрямку соціально-економічного розвитку.

Виділення стратегічних аспектів державної аграрної політики на регіональному та місцевому рівнях в даний час стає можливим завдяки розвитку процесу децентралізації державної влади, що розширює повноваження регіональних і місцевих властей, і підвищенню рівня самостійності в прийнятті управлінських рішень, що стало наслідком ряду реформ - адміністративної, державної і місцевої служби, місцевого самоврядування.

Як сучасної технології створення стратегій в аграрній сфері можна використовувати таку публічну технологію, як Форсайт, і в його рамках метод «дорожнє картування». Вважають, що застосування Форсайт-технології досить затратно, проте отримані результати дають суттєвий позитивний довгостроковий ефект, який здатний виправдати початкові витрати.

«Дорожня карта» повинна являти собою компромісний варіант між досить складним і професійним підходом і чисто презентаційним стилем викладу (більш простим для розуміння масової аудиторії без спеціальної підготовки) і в підсумку дати чиновникам не тільки чіткий і зрозумілий план роботи, але і забезпечити прозорість дій влади для громадян та потенційних інвесторів.

Оскільки публічний характер використання Форсайт-технології і методу дорожнього картування полягає також в тому, що в розробці

підсумкової «дорожньої карти» зазвичай бере участь широке коло представників виробництва і науки, бізнес-спільноти, некомерційних громадських організацій і інших суб'єктів громадянського суспільства, прийнятий шлях розвитку нічого очікувати бути прямим втручанням держави в ринкові відносини, тут буде відсутня тоталітарно-бюрократичний стиль управління. У той же час проведення цієї роботи має здійснюватися під керівництвом Міністерства аграрної політики та продовольчої безпеки України і регіональних відомств, оскільки в аграрній сфері роль державного управління (наприклад, у формі регулювання і підтримки) велика як в нашій країні, так і в розвинених країнах Заходу.

В даний час теоретико-методологічні основи «дорожнього картування» як методу стратегічного прогнозування і планування в різних сферах економіки тільки формується, тому ми пропонуємо авторський алгоритм розробки довгострокової «дорожньої карти» соціально-економічного розвитку аграрної сфери економіки. У процесі її створення потрібно облік новітніх техніко-технологічних можливостей, тобто «Карта» повинна носити інноваційний характер.

Процес створення «дорожньої карти» відповідно до запропонованого алгоритму включає складається з трьох етапів: перший - підготовчий з метою забезпечення всіх необхідних умов для її розробки, другий - власне розробка «дорожньої карти» і третій - представляє собою впровадження «карти» в роботу і моніторинг реалізації (табл. 5.2).

Форма підсумкової «дорожньої карти» повинна містити, крім тексту, графічне зображення «шляху руху», що складається з «вузлів» (етапів розвитку або пунктів прийняття управлінських рішень) і «зв'язків» (причинно-наслідкових взаємовідносин між «вузлами»).

Таблиця 5.2

Алгоритм розробки «дорожньої карти» соціально-економічного інноваційного розвитку аграрної сфери економіки в рамках публічної Форсайт-технології

Попередній етап	Основний етап	Заключний етап
1	2	3
<p>1. Дослідження аграрної сфери економіки включає в себе оцінку стану ринку, можливих векторів технологічного розвитку, необхідних компетенцій, рівня конкурентоздатності, основних учасників та тощо.</p> <p>2. Вибір координуючої організації і переговори з Урядом країни. Міністерство аграрної політики та продовольства України як координуюча організація має провести переговори з усіма урядовими організаціями, які беруть участь в даному процесі.</p> <p>3. Переговори з представниками аграрної сфери (галузеві союзи і асоціації, фонди татощо). Необхідно з'ясувати, які підприємства галузі проявляють особливий інтерес до роботи по створенню «дорожньої карти», а також обговорити питання фінансування робіт і участь в них підприємств.</p> <p>4. Вибір підприємства (компанії, корпорації) - лідера аграрної сфери економіки, зацікавленого в результатах «дорожньої карти» і готового інвестувати в її розробку.</p>	<p>1. Деталізація цілей і завдань розробки «дорожньої карти», поставлених на попередньому етапі.</p> <p>2. Опис аграрної сфери і потреб її клієнтів в певній точці майбутнього. Спочатку визначається сучасна ситуація, основні продукти, послуги, клієнти, постачальники, матеріали, потім на підставі прогнозів ринку, робиться загальний опис майбутньої ситуації.</p> <p>3. Виділення продуктів або технологій, які будуть перебувати у фокусі роботи. Тут потрібне узгодження позицій всіх учасників роботи. При цьому можна провести попередню процедуру розробки сценаріїв.</p> <p>4. Виділення критично важливих характеристик майбутньої системи (продукт, технологія та тощо), з якою доведеться працювати. «Дорожня карта» буде спрямована на покращання цих характеристик.</p> <p>5. Уточнення основних напрямів і областей технологічного розвитку, які будуть вивчатися в процесі роботи.</p>	<p>Дослідження і критика минулих етапів, розробка плану реалізації «дорожньої карти» і процедури відстеження результатів</p>

Продовження табл. 5.2

1	2	3
<p>5. Формування робочого комітету з вироблення «дорожньої карти», що включає широке коло учасників - представників різних секторів і галузей (в тому числі основний, її клієнтів і постачальників), Уряду, експертного співтовариства.</p> <p>6. Формування підкомітетів і робочих груп (по розвитку технологій, по реалізації «дорожньої карти», координаційної та організаційного комітетів та тощо).</p> <p>7. Розробка документа, що містить в собі цілі і завдання «дорожнього картування», який повинен формулювати, які технології і продукти галузь повинна створити або впровадити, щоб досягти бажаного результату.</p> <p>8. Визначення меж і часового горизонту «дорожньої карти».</p>	<p>6. Уточнення галузей аграрної сфери, які зажадають сучасних технологій, що дозволяє встановити період часу, через який ці технології будуть потрібні (5-50 років). У свою чергу це дасть можливість галузі визначити, коли буде необхідно почати планування, підготовчі роботи, дослідження та тощо.</p> <p>7. Виділення основних драйверів технологічного розвитку, при цьому слід вказати ту характеристику системи, на яку драйвер надає вплив.</p> <p>8. Виділення варіантів технологічного розвитку та прописування тимчасових ліній («тайм-лайнів») їх розвитку. При цьому необхідно виявити різні технологічні колії, які забезпечать поліпшення набору характеристик об'єкта.</p> <p>9. Визначення пріоритетним напрямом - технологічний розвиток. Необхідно розробляти не тільки прості рішення для короткострокових завдань, а й брати до уваги дорогі та складні технології, які в майбутньому зможуть зробити істотний вплив на весь ринок або сектор економіки.</p>	

Продовження табл. 5.2

1	2	3
	<p>10. Визначення набору навичок і знань, які будуть потрібні в майбутньому працівникам аграрної сфери для застосування нових технологій, при цьому повинні бути осмислені шляхи отримання цих знань.</p> <p>11. Підготовка тексту звіту по «дорожній карті». Звіти всіх робочих груп на цьому етапі зводяться в єдиний текст</p>	

Головним же в процесі створення «дорожньої карти» є те, що вона повинна бути результатом консенсусу всіх учасників розробки і мати досить лаконічну форму, доступну для розуміння людей без спеціальної підготовки, що є принциповим теоретико-методологічним положенням методу «дорожнього картування».

Реальним результатом застосування Форсайт-технології з використанням методу «дорожнього картування» повинен стати план-сценарій розвитку об'єкта з урахуванням альтернативних шляхів і можливої ліквідації потенційних «вузьких місць», що надзвичайно важливо для аграрної сфери економіки України (особливо на регіональному рівні), оскільки значні проблеми в сільському господарстві і суміжних галузях характерні для багатьох регіонів країни.

Перспективним напрямком в державному регулюванні розвитку аграрною сферою є використання так званих соціальних технологій (наприклад, «прозорий бюджет» і «гранти»), які дозволяють громадянському суспільству брати активну участь в управлінні економікою і її сферами.

Удосконалення сільськогосподарської статистики. В даний час в Україні поки не створена сучасна система збору показників розвитку сільського господарства, у зв'язку з чим життєво необхідне подальше вдосконалення сільськогосподарської статистики.

Завданням сучасного часу є також активне впровадження нових методологій статистичних спостережень, які розробляють українські вчені. Так, в системі регіональної статистики сільського господарства пропонується розробка спеціального виду моніторингу, який, з одного боку, дозволить найбільш точно оперативно відстежувати ситуаційні моменти, а, з іншого боку, стане базою для якісного аналізу, моделювання і прогнозування розвитку сільського господарства. Крім того, перехід на міжнародні стандарти і класифікатори в українській статистиці вимагає нових підходів до визначення сучасних тенденцій та особливостей розвитку територіальних одиниць (регіонів, міст, сіл), що в значній мірі відноситься до сільськогосподарських територій. При цьому найважливішим завданням є створення додаткової інформаційної бази. Перехід статистики на новий рівень буде сприяти в свою чергу активному розвитку аграрної сфери економіки за рахунок підвищення публічності і прозорості управління.

У блоці реалізації публічної аграрної політики ми розглядаємо процес управління в контексті суб'єктно-об'єктних відносин за наступними напрямками:

- вдосконалення суб'єкта управління - органів публічної влади («внутрішнє управління») при використанні технологій державного регулювання розвитку відповідно до сучасних концепцій проведення адміністративної реформи;

- якісне перетворення об'єкта управління як головної мети управлінського процесу під дією технологій публічного управління, що дозволяють вносити елементи гласності, публічності, відкритості в процес вдосконалення об'єкта.

Створення єдиного інформаційного простору в регіонах, включаючи сільські території, є в даний час серйозною проблемою, яка повинна вирішуватися в рамках концепції «електронного уряду». Необхідно створити в повному обсязі регіональні «електронні уряду» у всіх суб'єктах України (це завдання все ще залишається актуальною), що має дозволити контролювати виконання програм і проектів, забезпечити більш ефективно і менш витратне адміністрування і в цілому кардинально змінити взаємини між суспільством і урядом, підвищити відповідальність влади перед народом. При цьому регіональні і місцеві органи управління аграрною сферою повинні отримати можливість у будь-який момент часу у своєму розпорядженні достовірної та вичерпної інформацією про стан виробництва і реалізації аграрної продукції, використанні основних виробничих фондів і земельних угідь, рівні цін на сировину і продовольство для прийняття рішень про заходи щодо стимулювання сільськогосподарських товаровиробників, надання їм фінансової допомоги з коштів регіонального і місцевих бюджетів, що особливо важливо в умовах членства України в СОТ. На нашу думку, ефективність управлінської праці і можливість його громадської оцінки буде зростати при встановленні управління сільськогосподарським виробництвом в єдине регіональне інформаційний простір. Зокрема, в регіонах перспективний проект електронної взаємодії «область - район - сільське поселення».

Потрібно відзначити, що в Україні реалізуються різні напрямки адміністративного реформування виконавчої влади, кожне з яких містить заходи, пов'язані як з вдосконаленням традиційної організації публічного управління, так і з впровадженням нових технологій (механізмів, інструментів) управління. Найбільш актуальним зараз є впровадження в громадське управління: 1) інструментів, принципів, норм адміністративної регламентації; 2) принципів і процедур управління за результатами.

Дійсно, правильно і в повному обсязі проведена адміністративна регламентація в органах влади всіх рівнів здатна кардинально посилити ефективність державного менеджменту, оскільки будуть освоєні, що вкрай важливо, технології забезпечення державних послуг в електронній формі та технології функціонування «електронного уряду» на всій території України. Саме розвиток адміністративної регламентації здатне визначити соціально-економічне благополуччя регіонів і країни в цілому, а завершення роботи з розробки адміністративних регламентів на всіх рівнях управління аграрною сферою економіки повинно дозволити не тільки оптимізувати управлінську діяльність, але і зробити органи державного регулювання розвитку сільським господарством і суміжними галузями більш відкритими, підвищити їх ефективність, встановити суворий контроль якості управлінського процесу, підвищити персональну відповідальність виконавців. Це, в свою чергу, повинно ввести процес управління аграрною сферою в більш жорсткі рамки, встановити зрозумілий алгоритм адміністративних дій, зробити доступними критерії та показники оцінки якості службової діяльності.

Узагальнюючи сказане, можна сказати, що вдосконалення органів державного управління аграрною сферою (національний і регіональний рівні) має здійснюватися шляхом:

- подальшого подолання наслідків командно-адміністративної моделі управління (відмова від принципу залишкового фінансування аграрної сфери, повноцінна підтримка сільського соціуму відповідно до законодавства та ін.);
- створення ефективних органів контролю діяльності державного апарату та аудиту (зовнішнього і внутрішнього) його роботи
- подолання закритості від суспільства процесу висунення нових лідерів;
- створення дієвої системи парламентського контролю діяльності виконавчої влади - Уряду України, міністерств і відомств на національному і регіональному рівнях, в якій об'єктами служать державні фінанси і власність, виконання конституційних та інших встановлених законом повноважень (в основному в сфері політичної і нормотворчої діяльності), державна кадрова політика і кадрові призначення на ключові державні посади, дотримання прав людини і громадянина;
- створення єдиного інформаційного простору для всіх рівнів влади;
- завершення створення «електронного уряду» в регіонах України, розвитку ІКТ на сільських територіях різної віддаленості;
- підвищення професіоналізму держслужбовців, включаючи розвиток в управлінців здатності до інтерпретації завдання, особливо для нижнього шару чиновників, над якими важко встановлюється контроль, і які безпосередньо займаються реалізацією державних рішень;
- приведення у відповідність функцій і повноважень Міністерству аграрної політики та продовольчої безпеки України і його регіональних ланок (в даний час вони мають значно менше повноважень, ніж цього вимагають функції даних органів), щоб це невідповідність не перешкоджав повнішої реалізації потенціалу системи даного міністерства;

- впровадження конкретних механізмів взаємодії державних органів влади (національних, регіональних, місцевих) і господарюючих суб'єктів, визначення міжвідомчої координації, наприклад, шляхом прийняття закону про комплексне і сталий розвиток сільських територій;

- більш широкого використання передачі функцій на нижні рівні управління шляхом підписання публічних договорів Міністерству аграрної політики та продовольчої безпеки України з регіональними органами місцевої влади (районний чи місцевий рівень);

- забезпечення прозорості бюджету шляхом активного впровадження технологій, що забезпечують цивільний контроль бюджетного процесу;

- розробки методики для України по впровадженню ключових показників результату діяльності (Key Performance Indicators, KPI) для оцінки діяльності державних і місцевих службовців;

- забезпечення підйому України в рейтингу ефективності державного управління за індексом GRICS (Governance Research Indicator Country Snapshot).

Істотні перетворення потрібно проводити на рівні місцевого самоврядування (район чи сільське поселення), розвиток якого має позитивно позначитися на стані сільського господарства і суміжних галузей в масштабі району. Хоча рівень самоврядування не є державним, однак правила управління тут встановлюються органами влади, і держава повинна вдосконалювати «правила гри», в тому числі посилюючи роль і значення принципів публічності, гласності, відкритості. Для подальшого вдосконалення органів влади місцевих утворень (районний рівень) необхідно:

- уточнити управлінські функції відповідно цілям і задачам, провести їх децентралізацію (аутсорсинг повноважень та ін.) І жорстку регламентацію;
- чітко визначити повноваження керівників і фахівців з урахуванням їх кваліфікації і особистих якостей, створити умови для підвищення відповідальності;
- використовувати в повному обсязі сучасні інформаційні технології і технічні засоби в процесі виконання своїх посадових прав обов'язків, що забезпечують ефективну комунікаційну зв'язок;
- наділити місцеві органи влади повноваженнями і механізмом по формуванню «малих» земельних політик на своїх сільських територіях з використанням відповідних регламентів;
- удосконалювати систему підготовки, підбору і атестації управлінських кадрів, створювати умови для обміну досвідом, постійного підвищення професійного рівня та самоосвіти, зокрема в рамках інформаційно-консультаційної системи та тощо.

Чіткого механізму залучення населення до оцінки діяльності місцевої влади, в тому числі глав місцевих утворень, на даний момент не розроблено, немає вказівок з обліку думки населення в оцінці діяльності місцевого самоврядування, необхідно здійснити наступні дії :

1) наділити місцеві освіти достатніми адміністративними та фінансовими повноваженнями, щоб населення зрозуміло, що місцеві органи влади має реальну владу і здатний покращувати якість життя населення;

2) дати можливість населенню впливати на ротацію кадрів в органах місцевої влади; 3) здійснювати на регіональному рівні активну роботу з місцевою владою і населенням (регулярні наради і семінари представників регіональної влади з главами місцевих утворень, місцевими службовцями

регіонів України ; інформаційні дні; робота приймальних в місцевих районах та тощо).

Оцінка якості публічного характеру управління аграрною сферою у відповідних органах влади може бути здійснена відповідно до індексів міжнародних організацій - відкритості сайтів, довіри до публічної влади, якості державного управління та тощо. Однак в даний час потрібна розробка методик, розрахованих на специфіку українських органів управління.

Досягнення реформування безпосереднього об'єкта управління - аграрної сфери економіки - і підйом його на якісно новий рівень розвитку може бути здійснений, на думку автора, шляхом активного розвитку технологій публічного управління, що включають державно-приватне партнерство (ДПП), кооперацію форм господарювання, державні закупівлі та постачання, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційно-консультаційну службу. Під їх впливом за допомогою спеціальних інструментів перетворюються окремі підсистеми (ланки, компоненти) аграрної сфери економіки - сільськогосподарське виробництво, сільська інфраструктура, сфера інвестицій, соціальна сфера (рис 5.2).

Перспективи використання запропонованих технологій державного регулювання розвитку аграрною сферою як об'єкта управління, які повинні якісно перетворювати її підсистеми, на нашу думку, полягають в наступному.

Рис.5.2. Технологія публічного управління розвитку аграрного сектору України

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). Роль інформаційних технологій в сільськогосподарському виробництві і в розвитку сільської місцевості сьогодні велика. Однак в Україні цей напрям тільки формується. Створення сприятливого середовища сучасного програмного забезпечення, формування техніко технологічної бази (бездротовий широкопasmовий доступ до мереж і високошвидкісним системам передачі даних та ін.) є актуальним завданням поточного моменту. Це особливо важливо, враховуючи велику протяжність нашої країни. Крім того, необхідно повністю сформувати земельний кадастр на базі сучасних техніко технологічних прийомів його створення, а також розвивати геоінформаційні системи (ГІС), точне землеробство, інформаційно-комп'ютерні технології управління фермами, тепличними господарствами та ін. Так, в аграрній сфері України недостатньо використовується один з найбільш ємних резервів розвитку, пов'язаний з більш повним урахуванням природно-кліматичних умов при веденні сільськогосподарського виробництва, що має, до того ж, публічне значення - розробка «Продовольчої карти України», наявність якої дозволить оцінити продовольчий потенціал країни, підняти на новий рівень систему планування на всіх рівнях, помітно підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва та створити умови для правильного природокористування.

Найважливішим засобом економічного надання інформаційних послуг досить великим і розосередження сільському населенню є Інтернет. Складним завданням сучасного моменту є надання цих послуг мільйонам пересічних користувачів, які не мають, як правило, великих доходів. Відзначається, що «в світі, що розвивається вартість базового «кошика» інфокомунікаційних послуг (фіксована і мобільна телефонія і базовий доступ

в Інтернет) становить близько 20% від сукупного доходу, тобто в 10 з гаком разів більше, ніж в розвинених країнах. Складність і повільні темпи поширення ІКТ в країнах, що розвиваються поглиблюються незрілістю ІТ-індустрії, нестачею кваліфікованих фахівців і необхідністю доставки послуг сільським жителям, в масі своїй проживають на величезних територіях з низькою щільністю населення »Ці ж проблеми існують і в Україні, що вимагає координації діяльності органів публічної влади, представників агробізнесу, сільського співтовариства, щоб забезпечити інформаційно комунікаційними технологіями все сільське населення країни.

Впровадження сучасних ІК-технологій, а також прискорена реалізація організаційно-правових заходів, що забезпечують поступальний розвиток національного інформаційного простору, має істотне значення для подальшого поглиблення демократичних реформ і формування громадянського суспільства. Нові технологічні засоби і культура використання відкритих електронних ресурсів сприяють активній співпраці між будь-якими групами і спільнотами, що вкрай важливо для існування сільського соціуму.

Державно-приватне партнерство (ДПП) в аграрній сфері економіки України вимагає великої уваги в силу його безумовної соціально-економічної значущості, істотної новизни (впроваджується в Україні в останні 20 років) і очікуваного значного обсягу заходів при впровадженні в процес управління даною сферою. При цьому механізм ДПП необхідно використовувати при фінансуванні соціально культурних програм та інвестуванні в будівництво і обслуговування об'єктів соціальної сфери (житлово-комунальне господарство, освіта, медицина, культура та ін.). При страхуванні сільськогосподарських ризиків і кредитування власників особистих

підсобних господарств, в сільськогосподарській логістиці, в сфері впровадження високоефективних аграрних технологій, для розвитку аграрного туризму та ін.

Кооперація форм господарювання. Завдання кооперації в сільській місцевості в плані підвищення публічного характеру, на нашу думку, полягають в посиленні ролі кооперативних спілок і організацій в регулюванні кооперативного руху, захисту прав та інтересів членів кооперативів, в популяризації кооперативного руху, повномасштабному розвитку кадрового потенціалу, посилення взаємодії кооперативних організацій.

Система державних закупівель та поставок. Завданням сучасного етапу розвитку системи державних закупівель і поставок як ефективною технології публічного державного управління аграрною сферою є проведення максимально голосних державних закупівель з метою допомоги в реалізації продукції сільгосптоваровиробникам, які часто змушені продавати свою продукцію за низькими цінами в основному перекупникам, які окупували, завдяки корумпованим чиновникам, багато продовольчі ринки в великих містах України.

Основною вимогою в процесі реорганізації системи державних закупівель і поставок в українській економіці, її сферах і галузях є вимога поставити під громадський контроль і зробити прозорим весь цикл державних закупівель, в той час як зараз гласною є лише стадія процедури закупівлі. Це, як слід очікувати, буде сприяти подоланню корупції і шахрайства вже на етапі планування, на якому раніше власне і обґрунтовувалися завищені бюджетні заявки, встановлювалася завищена початкова ціна на торгах, готувалися технічні завдання, спрямовані на

заздалегідь передбачуваного постачальника, виставлялися нереальні терміни здійснення замовлення.

Інформаційно-консультаційна система (ІКС). Значення подальшого розвитку ІКС в аграрній сфері України важко переоцінити, тому що у багатьох країнах світу успішна робота інформаційно консультаційних служб в значній мірі зумовила високий рівень розвитку агробізнесу. Оскільки зарубіжний досвід показує, що сільське консультаційне обслуговування ефективно здійснюється державою, особливо на початковому етапі його розвитку в Україні також потрібна активна участь в даному процесі державних структур. Розвиток ІКС вимагає вдосконалення механізмів її дії, а також введення нових напрямків діяльності. Так, перспективною може бути розробка державних зразкових господарств і моделей сільськогосподарських організацій, що має сприяти розвитку аграрного виробництва і забезпечення суспільних запитів.

Перспективною є розробка моделей сільськогосподарських організацій і селянських (фермерських) господарств для різних регіонів України, що визначається різноманіттям розмірів і спеціалізацій господарств, а також природно-кліматичних умов, техніко технологічного стану та інших факторів в регіонах України. Наявність таких моделей дозволить створювати обґрунтовані бізнес-плани, раціонально використовувати ресурси, а також буде сприяти притоку інвесторів і висококваліфікованих фахівців в аграрну сферу економіки, вирішення інших актуальних проблем, що має забезпечити зростання сільськогосподарського виробництва, сталий розвиток сільських територій, підвищення рівня життя сільського населення .

Для оцінки ступеня досягнення якісного поліпшення об'єкта управління - аграрної сфери економіки - можна рекомендувати використання

сучасних методів економіко-математичного моделювання, що ґрунтуються на офіційних статистичних даних, що надаються Державною службою статистики України і його територіальними органами. Розвиток таких методів має стати найважливішим завданням державного управління аграрною сферою на сучасному етапі розвитку, що особливо важливо для регіонального рівня управління, оскільки регіонів України значно різняться за рівнем свого розвитку, отримані ж результати необхідно робити доступними для широкого кола зацікавлених осіб і організацій.

Що стосується оцінки ефективності державної програми або проекту як базового інструменту реалізації державної аграрної політики, то форми оціночних досліджень повинні включати: наукові дослідження - соціологічні опитування, спостереження, експертні оцінки, моделювання, проведення експериментів, а також публічні форми оцінки - парламентські слухання, звіти керівників і контролюючих органів, державний аудит, громадську думку, громадські обговорення, матеріали в засобах масової інформації (аналітичні статті, журналістські розслідування тощо), доповіді громадських палат і громадських комітетів, звернення громадян та інше, в тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Таким чином, принцип публічності повинен бути присутнім на всіх етапах розробки і реалізації аграрної політики, включаючи і стадію оцінки результатів.

Розроблена нами концептуальна структурно-функціональна модель, що включає блоки розробки і реалізації публічної аграрної політики, в яких основним елементом є технології публічного управління, повинна дати можливість після виконання всіх етапів сформулювати остаточний висновок щодо аграрної політики - чи потрібно її продовження, зміна «порядку денного», вдосконалення, припинення дії або інші зміни. Головні причини

проблематичності діяльності української аграрної сфери в цих умовах, полягають в наступних моментах:

- низьку конкурентоспроможність багатьох видів продукції та ряду галузей аграрної сфери, що визначається технологічним відставанням виробництва;

- провалах реформування аграрної сфери в 90-ті роки ХХ ст. і неадекватною аграрної політики останнього десятиліття;

- критичний фінансовий стан більшості сільських територій за рівнем соціальної інфраструктури, зайнятості і доходів сільського населення;

- неефективних механізмах регулювання ринку і зрослої залежності продовольчого забезпечення від імпортової продукції.

Все це свідчить про те, що потрібна розробка нової аграрної політики, тим більше що Державна програма розвитку сільського господарства та регулювання ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства на 2015-2020 роки як практичний документ щодо реалізації аграрної політики поки відстає від вимог часу, оскільки в щодо розвитку сільських територій має вузькогалузевий підхід, до того ж нечітко сформульовані цілі не дозволили збудувати в певному порядку завдання розвитку аграрної сфери

З огляду на членство України в СОТ, необхідно взяти до уваги, що правила цієї організації обмежуючи розміри державної підтримки сільського господарства в рамках «жовтої скриньки», які (за версією СОТ) спотворюють ринкові механізми, в той же час не обмежують «зелену корзину», програми якої в даний час в Україні застосовуються недостатньо. Так, до «зеленої кошику» відносяться фінансові витрати держави на програми, які безпосередньо не впливають на збільшення виробництва або умови торгівлі:

витрати на страхування врожаїв, компенсацію втрат від стихійних лих, розвиток консалтингу та інформаційного забезпечення в сільській місцевості, модернізацію сільської інфраструктури, наукові дослідження, підготовку кадрів, інвестиційне субсидування, розвиток ветеринарії та науково-дослідних розробок, участь у виставках та тощо.

Формування програм в рамках "зеленої скриньки", націлених на довгострокову перспективу, є перспективним шляхом для розвитку аграрної сфери, при цьому в Україні потрібні великі інвестиції в будівництво сучасних аграрних комплексів і розвиток сільських територій, в оновлення породного складу худоби і в комплексну переробку рослинного і м'ясної сировини, а також перехід на нові ресурсозберігаючі технології, принципово новий рівень зооветеринарного обслуговування та тощо.

Рішення проблем функціонування аграрної сфери економіки України в умовах членства в СОТ здатні забезпечити технології публічного управління, а саме:

- стратегія соціально-економічного розвитку аграрної сфери з горизонтом 10-20 років, розроблена при використанні форсайт-технології (метод «дорожнього картування»), дозволить досягти суспільного консенсусу всіх зацікавлених сторін - держави, бізнес-спільноти, різних соціальних груп, дасть новий імпульс до сучасного розвитку аграрної сфери;

- державно-приватне партнерство здатне забезпечити великі інвестиції в сільськогосподарське виробництво та об'єкти соціальної сфери в рамках дозволених СОТ вимог "зеленої скриньки";

- кооперація форм господарювання, яка, як відомо, добре розвинена в багатьох країнах Заходу, в Україні надасть допомогу сільським жителям в подоланні бідності та тощо;

- інформаційно-комунікаційні технології (з умовою виконання вимог СОТ до регулювання сучасного ринку телекомунікацій) будуть виконувати роль універсальних технологій, всебічно забезпечують ефективну реалізацію аграрної політики та державного регулювання розвитку аграрною сферою економіки;

- інформаційно-консультаційна система підтримує конкурентоспроможність аграрної сфери шляхом сприяння сільгосптоваровиробникам в прийнятті обґрунтованих економічних рішень, в більш ефективному господарюванні в умовах, коли на аграрний ринок прийде агресивний іноземний капітал.

Таким чином, публічний характер розробки та реалізації державної аграрної політики є важливим ресурсом підвищення ефективності політики в сучасних умовах господарювання (глобалізація, перманентний соціально-економічна криза останніх років), здатним забезпечити якісне поліпшення об'єкта управління - аграрної сфери економіки.

Інтеграційний процес в аграрному секторі України як захід щодо вдосконалення системи державного регулювання агропромислового виробництва нами пропонується здійснити за наступним сценарієм.

У проект організації корпоративного співтовариства (рис. 5.3) необхідно включити функціональні обов'язки органів управління корпоративним співтовариством і структурних підрозділів компанії, що управляє:

У функціональні обов'язки органів управління корпоративним співтовариством входить:

- наглядова рада формується з вищих представників учасників інтеграції, державних і місцевих органів влади (Рада акціонерів), збирається

не рідше одного разу на рік для вибору голови ради, призначення на посаду та зняття з неї генерального директора керуючої компанії, підведення підсумків роботи корпорації в поточному фінансовому році, затвердження стратегії розвитку та плану виробничо-фінансової діяльності корпорації на черговий фінансовий рік і плановий період та інших рішень відповідно до статуту товариства;

- рада директорів формується з вищих представників учасників інтеграції, збирається не рідше одного разу на рік для вибору голови ради, прийняття управлінських рішень щодо функціонування корпорації в поточному фінансовому році і реалізації рішень наглядової ради;

- координаційну раду формується з керівників секторів керуючої компанії, очолює координаційної ради генеральний директор керуючої компанії, в функції якого входить також організація проведення наглядової ради і ради директорів, збирається протягом фінансового року для реалізації рішень ради директорів, поточних господарських питань пов'язаних з діяльністю корпоративного суспільства.

У функціональні обов'язки структурних підрозділів керуючої компанії входять:

- сектор розвитку, що складається зі служби стратегічного планування та служби інноваційної та науково-технічної політики, забезпечує розробку стратегічного плану виробничо-фінансової діяльності корпорації, розробку фінансово-економічного аналізу ефективності господарської діяльності корпорації, розробку програм розвитку з техніко-економічним обґрунтуванням, розробку і супровід інвестиційних проектів, управління фінансовим портфелем, впровадження інновацій, науково-технічну підтримку корпорації в оптимізації витрат, диверсифікації, спеціалізації та

інтенсифікації виробництва, розробку та впровадження єдиної корпоративної системи управління, організацію взаємодії корпорації з органами державної і місцевої влади та іншими суб'єктами;

- сектор фінансів, що складається зі служби бухгалтерського обліку та служби аудиту, забезпечує ведення бухгалтерського обліку керуючої компанії та учасників інтеграції за погодженням, формування бюджету корпорації, аудит господарської діяльності учасників корпорації, вироблення рекомендацій щодо вдосконалення організації господарського обліку;

- сектор маркетингу, що складається зі служби постачання і служби збуту продукції забезпечує учасників корпорації матеріально-технічними ресурсами необхідні для здійснення виробництва, просування корпоративної продукції на ринок, рекламну діяльність корпорації, вивчення ринків збуту, розробку бренду корпорації та інші операції необхідні для збуту корпоративної продукції;

- сектор виробництва та інвестицій, що складається зі служби організації та управління виробництвом і служби капітальних вкладень забезпечує контроль, координацію і підтримку учасників корпорації по досягненню плану виробничої діяльності в поточному році і організації спільної роботи з громадами, реалізацію капітальних вкладень в інфраструктуру корпорації та інших інвестиційних проектів;

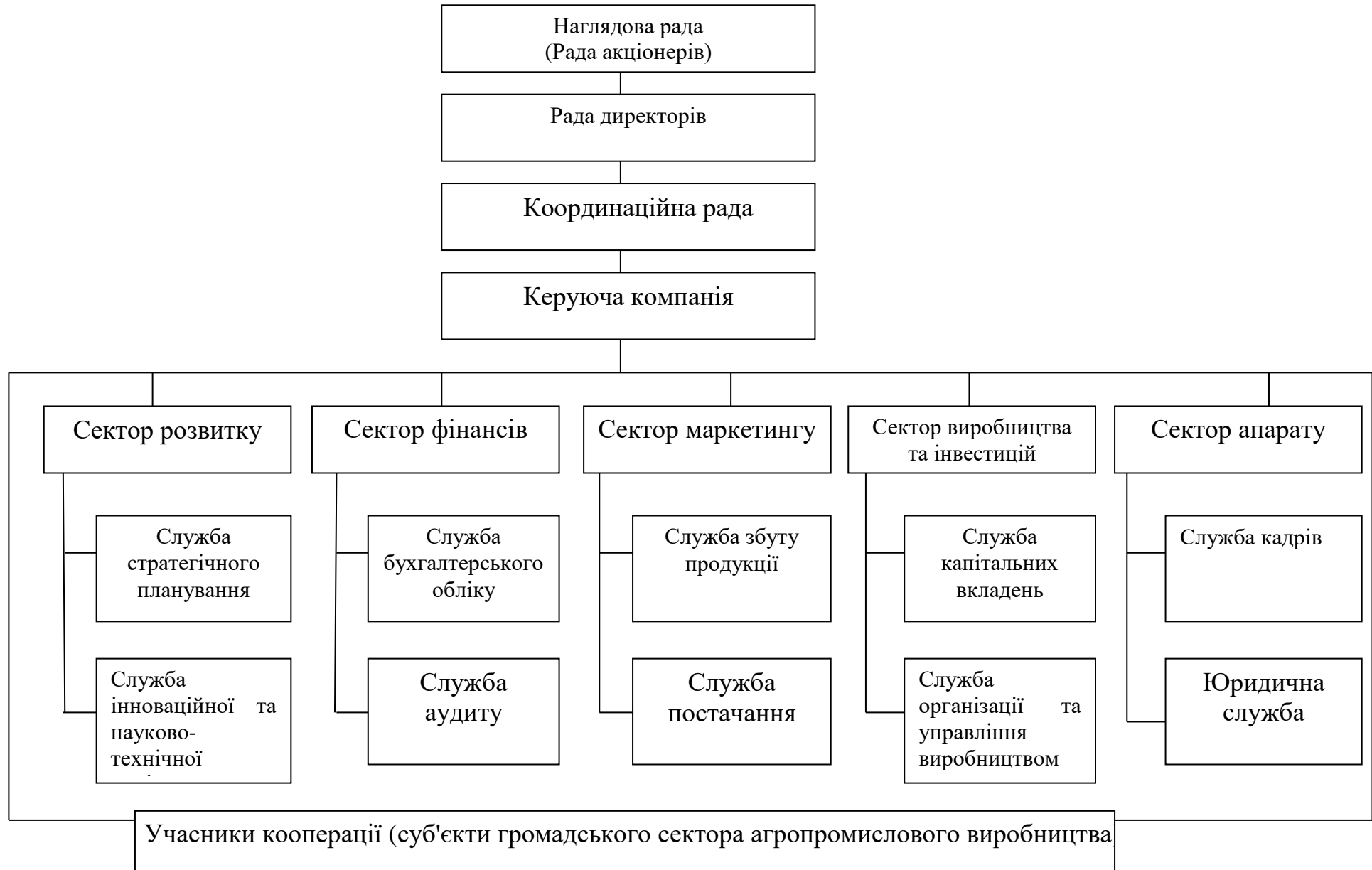

Рис. 5.3. - Схема механізму державного регулювання організації корпоративного співтовариства аграрного сектору

- сектор апарату, що складається зі служби кадрів та юридичної служби, забезпечує проведення атестацій, організацію навчання та перепідготовки кадрів корпорації, аналіз ефективності персоналу на ключових місцях, аналіз ефективності горизонтального і вертикального взаємодії управлінських команд, супровід юридичних питань пов'язаних з діяльністю корпорації, реалізацію механізму субсидування першорядних витрат виробництва.

Проект оптимізації організаційно-виробничої структури учасників корпорації розробляється таким чином, щоб забезпечити реалізацію переходу учасників корпорації знаходяться на загальній системі оподаткування, на сплату єдиного сільськогосподарського податку в цілях економії коштів на фіскальних витратах і приведення процесу формування фінансового результату до однакової системі.

Проект розподілу функціональних обов'язків в корпорації представлений в табл. 5.3.

На другому етапі або етапі активізації регіональної інтегрованої корпоративної структури реєструється суспільство, проводяться збори акціонерів, яким затверджуються генеральний директор керуючої компанії, розроблені проекти механізму організації корпоративного співтовариства, бізнес-план на черговий фінансовий рік і плановий період, оптимізації організаційно-виробничої структури учасників корпорації та розподілу функціональних обов'язків в корпорації.

Таблиця 5.3

Розподіл функціональних обов'язків в регіональній інтегрованій
корпоративній структурі

Загальні функції	Функції керуючої компанії	Загальні функції	Функції учасників корпорації
1	2	3	4
Виробництво	Формування стратегічних планів виробництв і програм розвитку по галузях, контроль, координація та підтримка реалізації планів виробничої діяльності та галузевих програм розвитку, участь в зооветеринарних заходах, організації підгодівлі тварин, регулювання виробничих відносин з громадами	Виробництво	Планування, оперативне управління виробничою діяльністю на місцях, виконання заходів програм розвитку підприємства та спільних функцій з керуючою компанією
Постачання	Комплексне забезпечення учасників корпорації матеріально-технічними ресурсами (механізм субсидування першорядних витрат виробництва)	Постачання	Постачання виробничих підрозділів
Збут	Просування корпоративної продукції на ринку, рекламна діяльність, вивчення нових ринків збуту, створення бренду корпорації	Збут	Реалізація продукції дрібним і великим споживачам на внутрішньому і зовнішньому ринках

Продовження таблиці 5.3

Загальні функції	Функції керуючої компанії	Загальні функції	Функції учасників корпорації
1	2	3	4
Фінанси та облік	Бюджет корпорації, управління фінансовим портфелем, інвестиції, кредитна політика, бухгалтерський облік керуючої компанії, аудит господарської діяльності учасників корпорації, вироблення рекомендацій щодо вдосконалення господарського обліку	Фінанси та облік	Планування бюджету та бухгалтерський облік господарських операцій
Кадри	Формування ефективного менеджменту корпорації	Кадри	Проведення кадрової політики на місцях
Майно	Координація в управлінні майном	Майно	Управління майном
Поради корпорації	Організація проведення вищих рад корпорації	Поради корпорації	Участь у вищих радах корпорації
Цільові функції		Цільові функції	
Імідж	Організація роботи з потенційними споживачами		
Інновації та інвестиції	Забезпечення науково-технічного розвитку корпорації та реалізація інвестиційних проектів		

Реалізація перших двох етапів необхідно реалізувати протягом одного фінансового року, щоб уникнути негативних ефектів від інтеграції, таких як незбалансованість прийнять управлінських рішень, розчарування в об'єднаних процесах, погіршення фінансового становища учасників корпорації.

На третьому етапі або етапі функціонування РІКС керуюча компанія укладає угоду з учасниками корпорації про обіг продукції і цінову політику в регіональній інтегрованої корпоративної структури. Згідно з цією угодою учасники корпорації реалізують вироблену продукцію консолідовано від свого імені на внутрішньому і зовнішніх ринках за участю керуючої компанії. Роль керуючої компанії відповідно до такої угоди полягає в представницьких і координаційних функцій, тобто керуюча компанія виступає одноосібним представником перед споживачами корпоративної продукції і отримує дохід за такою угодою у вигляді відсотка від угоди.

Важливим моментом третього етапу є щомісячний моніторинг керуючою компанією виробничої діяльності учасників корпорації з метою оперативного реагування на усунення негативних процесів.

Згідно з виробничим планом забійній компанії забій поголів'я тварин учасників корпорації призначеного для переробки з метою задоволення попиту іноземних і вітчизняних споживачів в різних видах продукції з тварин здійснюється МП «Регіональне тваринництво», забій решти поголів'я тварин здійснюється на забійних комплексах учасників корпорації в цілях реалізації продукції з первинної сировини споживачам на внутрішньому ринку.

Керуюча компанія вибудовує переважно з громадами сільських поселень, зайнятими в тваринництві виробничі відносини. За результатами, яких встановлюються ліміти та графік забою тварин громад на виробничих

ділянках того чи іншого учасника корпорації. Цінова політика щодо м'ясної продукції громад встановлюється від сортності м'яса. Ціна за вищий сорт м'яса встановлюється рівною середній ціні реалізації м'яса тварин по інтегрованого суспільству.

Відносно даних видів продукції за результатами фінансового року керуючою компанією виробляються в експертних оцінках про економічну доцільність виробництва і реалізації такої продукції.

Фінансування діяльності керуючої компанії має бути забезпечено за рахунок емерджентність інтегрованої структури вираженою переважно в досягненні мінімізації витрат, максимізації цін, обсягів реалізованої продукції і поліпшення виробничих показників.

Запропонована модель інтегрованої структури, відрізняючись головним чином від класичної моделі відсутністю прямої необхідності розподілу корпоративного прибутку, отже, іншим підходом до фінансування корпоративного суспільства вимагає визначення показників ефективності РІКС.

Якщо запропоновані показники оцінки ефективності інтеграційних процесів з фіскальних і загальногосподарських витрат дозволяють виявити явний ефект, який можна достовірно отримати розрахунковим шляхом на початковому етапі інтеграційних процесів, то оцінка ефективності за впливом бюджетних субсидій на виручку від реалізації продукції і за основними виробничими показниками учасників корпорації вимагає вироблення механізмів і організаційних впливів керуючої компанії на приріст таких показників.

Механізмами впливу бюджетних субсидій на приріст виручки від реалізації продукції повинні з'явитися механізм забезпечує вплив на обсяги

виробництва і реалізації продукції, а також механізм забезпечує вплив на ціну реалізації продукції. Реалізація таких механізмів здатна вплинути субсидій на формування позитивного фінансового результату, що є на нашу думку необхідною умовою реалізації державної підтримки. Детальніше про дані механізми піде далі в цій роботі.

Організаційні впливу керуючої компанії на приріст виробничих показників можна виділити по заходам:

1. Організація протягом усього зимнього періоду. Реалізація даного заходу дозволить забезпечити поліпшення утробного розвитку плоду тварин.

2. Організація інтенсивної відгодівлі організованих в окрему групу після весняних коральних робіт слабких, виснажених за зиму тварин для подальшого їх забою. Реалізація даного заходу дозволить скоротити захворюваність і падіж тварин в літній період, збільшити вихід м'ясної продукції. Коральні роботи - комплекс заходів, при якому виконуються всілякі зооветеринарні роботи, весняний і осінній переоблік тварин весняна і осіння вибракування тварин, формування нагульних і відгодівельних стад та тощо.

3. Організація обміну хорами-виробниками між учасниками корпорації і з громадами місцевих територій. Реалізація даного заходу проводиться тільки щодо тих громад, які беруть участь в ветеринарно-профілактичних заходах і чисе поголів'я підлягає забою на виробничих ділянках учасників інтеграції. Мета реалізації такого заходу - освіжити кров, підвищити плодючість важенок і життєвість телят.

4. Організація ветеринарно-профілактичних робіт, як в тваринницьких стадах учасників корпорації, так і в тваринницьких стадах громад. Ветеринарно-профілактичні роботи проводяться в громадах маршрути

випасу тварин в, яких перетинаються або збігаються на тривалому ділянці з маршрутами випасу тварин учасників корпорації, а також з тими громадами забойная компанія, яких планується на виробничих ділянках учасників корпорації. Реалізація даного заходу дозволить підвищити ефективність ветеринарно-профілактичних робіт, знизити захворюваність тварин, яловість маток, непродуктивний відхід оленів, збільшити вихід м'ясної продукції за підсумками забійній компанії.

Організація даних заходів керуючою компанією дозволить активізувати спільну роботу учасників корпорації за цими напрямками. Фінансова складова по організації даних заходів закладається керуючої організацією в відсоток від угоди відповідно до укладеної угоди про обіг продукції і цінову політику в регіональній інтегрованої корпоративної структури.

Запропонована інтеграційна модель розвитку аграрного сектора регіону повинна стати базою для подальшого розвитку сільського господарства регіону, забезпечити інтереси сільгосп підприємств в реалізації продукції тваринництва на регіональному та зовнішньому ринках за цінами, що забезпечує позитивний фінансовий результат, регіональних органів влади в проведенні політики збереження і розвитку трудової зайнятості на селі, ефективності вливання в аграрний сектор економіки бюджетних асигнувань, а також в стабільному джерелі збуту м'ясної продукції.

5.2. Інтенсифікація бюджетної підтримки державного регулювання розвитку аграрного сектору України

Діюча система державної підтримки та регулювання агропромислового виробництва, спрямована на фінансування збитків як економічно

обґрунтованих, так і від неефективного господарювання. Реалізація аграрної політики регіону на базі такої системи, не сприяє мотивуванню сільськогосподарських підприємств до досягнення прогресивних результатів у виробництві та реалізації аграрної продукції і лише сприяє підтримки поточного виробничого процесу.

Для подолання кризових явищ, що відбуваються в громадському секторі сільського господарства регіону необхідно розробити якісно іншу систему державного регулювання аграрного виробництва. Дана система повинна базуватися на регіональній інтегрованій корпоративній структурі і включати в себе механізми, спрямовані на стимулювання сільськогосподарських підприємств до дій сприяє виходу сільського господарства регіону з економічної кризи.

Нами пропонується механізм вдосконалення системи державного регулювання розвитку аграрного сектору регіону представити у вигляді схеми (рис. 5.4), який повинен включати:

- механізм субсидування поголів'я скота;
- механізм субсидування кінцевої корпоративної ціни продукції агропромислового виробництва.

Запропонований механізм передбачає по етапне взаємодія учасників корпорації, компанії, що управляє регіональної інтегрованої корпоративної структури з департаментом з розвитку АПК Адміністрації регіону (уповноважений орган). Керуюча компанія РІКС надає в уповноважений орган план виробничо-фінансової діяльності корпорації на черговий фінансовий рік і плановий період. Проводиться аналіз ефективності плану і визначається потреба корпорації в субсидіях.

При формуванні програми розвитку аграрного сектора на ряд років уповноважений орган спільно з керуючою компанією розробляють економічно обґрунтовані заходи щодо розвитку агропромислового виробництва інтегрованого суспільства.

1. Уповноважений орган щорічно протягом всього періоду дії програми забезпечує проведення серед потенційних виконавців програмних заходів торги на поставку товарів, виконання робіт і надання послуг.

2. За результатами торгів укладаються договори, і здійснюється їх бюджетне фінансування. Виконавці програмних заходів надають на адресу уповноваженого органу відповідну звітну документацію про поставку продукції, виконаних роботах і наданих послуг в рамках програми.

3. Виконавці програмних заходів здійснюють поставку техніки, обладнання, виробляють будівництво та модернізацію об'єктів переробки і зберігання сільськогосподарської продукції, надають освітні, наукові, інформаційно-аналітичні, зоотехнічні та ветеринарно-профілактичні послуги та інші заходи, передбачені програмою на адресу учасників корпорації. Якість виконання заходів передбачених програмою знаходиться під контролем керуючої компанії, яка для реалізації даної функції проводить моніторинг виконання програмних заходів. результати моніторингу доповідаються в уповноважений орган для прийняття в разі негативних процесів відповідних рішень на адресу виконавців програм.

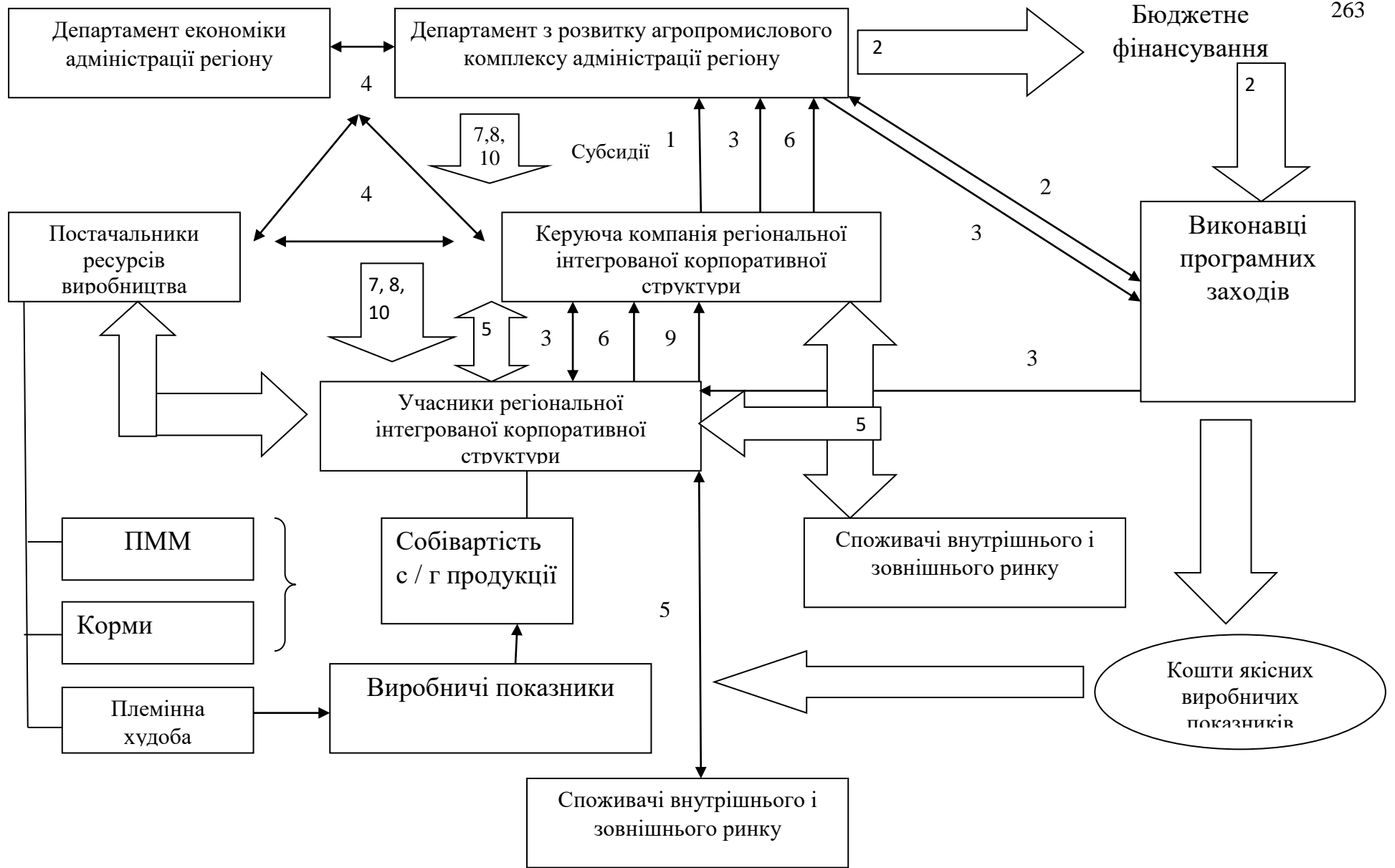

Рис. 5.4. Механізм вдосконалення системи державного регулювання розвитку аграрного сектору регіону

4. Для поставки паливно-енергетичних ресурсів, кормів, племінного худоби повинен реалізуватися механізм субсидування першорядних витрат виробництва, який повинен включати:

- економічно обґрунтовану заявку керуючої компанії в потреби першорядних ресурсів виробництва учасників корпорації на адресу уповноваженого органу;

- експертний висновок уповноваженого державного органу влади в сфері економіки на економічно обґрунтованість заявки;

- нормативно-правовий акт регіональних органів влади включає порядок надання субсидій РІКС на придбання першорядних ресурсів виробництва, перелік першочергових витрат виробництва і ліміти їх фінансування;

- розроблений спеціалізованим управлінням корпорації порядок розміщення на конкурсній основі замовлень інтегрованої структури узгоджений з уповноваженими державними органами влади в сфері економіки, АПК і затверджений представницьким органом товариства (головою ради директорів);

- проведення конкурсу керуючою компанією на поставку ресурсів виробництва, в межах доведених уповноваженим органом лімітів бюджетних асигнувань;

- за результатами конкурсу висновок потрійного договору між керуючою компанією, учасниками корпорації і постачальниками першорядних ресурсів виробництва;

- на підставі укладених договорів здійснення уповноваженим органом виплат постачальникам в формі авансових платежів в межах 50 відсотків від затверджених річних лімітів бюджетних асигнувань. На підставі документів

встановлюють фактичне виконання договорів уповноважений орган здійснює інші платежі постачальникам за авансованих субсидіях.

5. Згідно з угодою про обіг продукції і цінову політику в РІКС учасники корпорації реалізують вироблену продукцію тваринництва консолідовано від свого імені на внутрішньому і зовнішньому ринках за участю керуючої компанії. Іншу продукцію самостійно.

6. Керуюча компанія надає на адресу уповноваженого органу документи надані учасниками корпорації, встановлюють фактичні обсяги реалізації продукції субсидування, фактично досягнуті на дані види продукції ціни. Перелік встановлюють документів затверджується нормативно-правовим актом автономного округу регулює порядок виплати субсидій.

7. На підставі наданих компанією, що управляє відповідних документів уповноважений орган здійснює виплату субсидій на поголів'я скота учасникам корпорації.

8. На підставі наданих відповідних документів уповноважений орган здійснює виплату учасникам корпорації субсидій призначених на фінансування кінцевої корпоративної ціни реалізованої продукції агропромислового виробництва в межах встановлених лімітів бюджетних асигнувань за даними видам субсидій на поточний фінансовий рік.

9. Учасники корпорації здійснюють розрахункові платежі з керуючою компанією відповідно до укладеної угоди.

10. Здійснення фінансування субсидій на відшкодування частини витрат на сплату відсотків по кредитах отриманим учасниками корпорації в українських кредитних організаціях надаються в разі використання ними даних кредитних ресурсів на придбання як племінного так і не племінного

поголів'я скота, кормів, кормових та харчових добавок (преміксів), ветеринарних препаратів, паливно-мастильних матеріалів. Субсидії надаються щомісяця в межах коштів окружного бюджету з розрахунку однієї третьої вироблених сільгоспвиробниками витрат на сплату відсотків, але не більше однієї третьої ставки рефінансування (облікової ставки) Національного банку України, що діє на дату надання кредиту, при умови сплати позичальниками нарахованих відсотків відповідно до кредитним договором, укладеним з банком.

Чинний механізм виділення бюджетних асигнувань на підтримку розвитку галузі тваринництва в формі субсидій на поголів'я і реалізоване м'ясо скота не враховує стимулюючий фактор щодо сільгоспідприємств.

З метою вдосконалення системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону пропонується механізм субсидування поголів'я скота заснований на стимулюючому характері розподілу бюджетних субсидій і об'єднанні асигнувань на поголів'я і реалізоване м'ясо скота для єдиного розподілу.

В якості найважливішого зовнішнього умови розробки та реалізації сучасної аграрної політики і подальшого вдосконалення державного регулювання розвитку аграрної сфери України в контексті суб'єктно-об'єктних відносин в роботі пропонується активно формувати інституційне середовище відповідно до розробленої нами структурно-логічною схемою взаємодії органів публічної влади, агробізнесу, експертно-наукового співтовариства і суб'єктів громадянського суспільства в публічній сфері (рис. 5.5).

Створення відповідного інституційного середовища в державному регулюванні розвитку аграрної сфери в контексті суб'єктно-об'єктних відносин в кінцевому підсумку повинно забезпечити розробку і реалізацію ефективної

державної аграрної політики, здатної забезпечити якісне перетворення суб'єкта публічного управління органів державної влади і місцевого самоврядування та об'єкта управління - аграрної сфери економіки. Інституційна середа і система суспільних інститутів на сучасному етапі вимагають подальшої модернізації. Нижче наведемо шляхи їх вдосконалення.

Оскільки публічне управління аграрною сферою економіки здійснюється на трьох рівнях, необхідна подальша модернізація таких інститутів публічного управління, як інститут державного управління (національний і регіональний рівні) та **інститут місцевого самоврядування (ІМС)**, що має найважливіше значення для розвитку сільськогосподарського виробництва та сільських територій.

Однак, як зазначено в Стратегії сталого розвитку "Україна - 2020", прийнятої в 2015 р, інститут ІМС в сільській місцевості розвинений недостатньо.

Подальшого вдосконалення інститутів публічного управління сприяють продовжуються в даний час реформи - адміністративна, державної служби, місцевого самоврядування.

Оскільки зазначені інститути носять формальний характер, то їх модернізація в ході реформ здійснюється відповідно з законами і програмами, в яких вказані етапи, заходи, терміни виконання та тощо, тобто даний процес перебуває під контролем держави. В процесі реалізації програм реформування організаційно-управлінські інститути (Державна і місцева служба, місцеве самоврядування) формуються шляхом прийняття цілого комплексу нормативно-правових документів (законів, указів Президента України, постанов і розпоряджень Уряду України, відомчих нормативно-методичних документів та тощо).

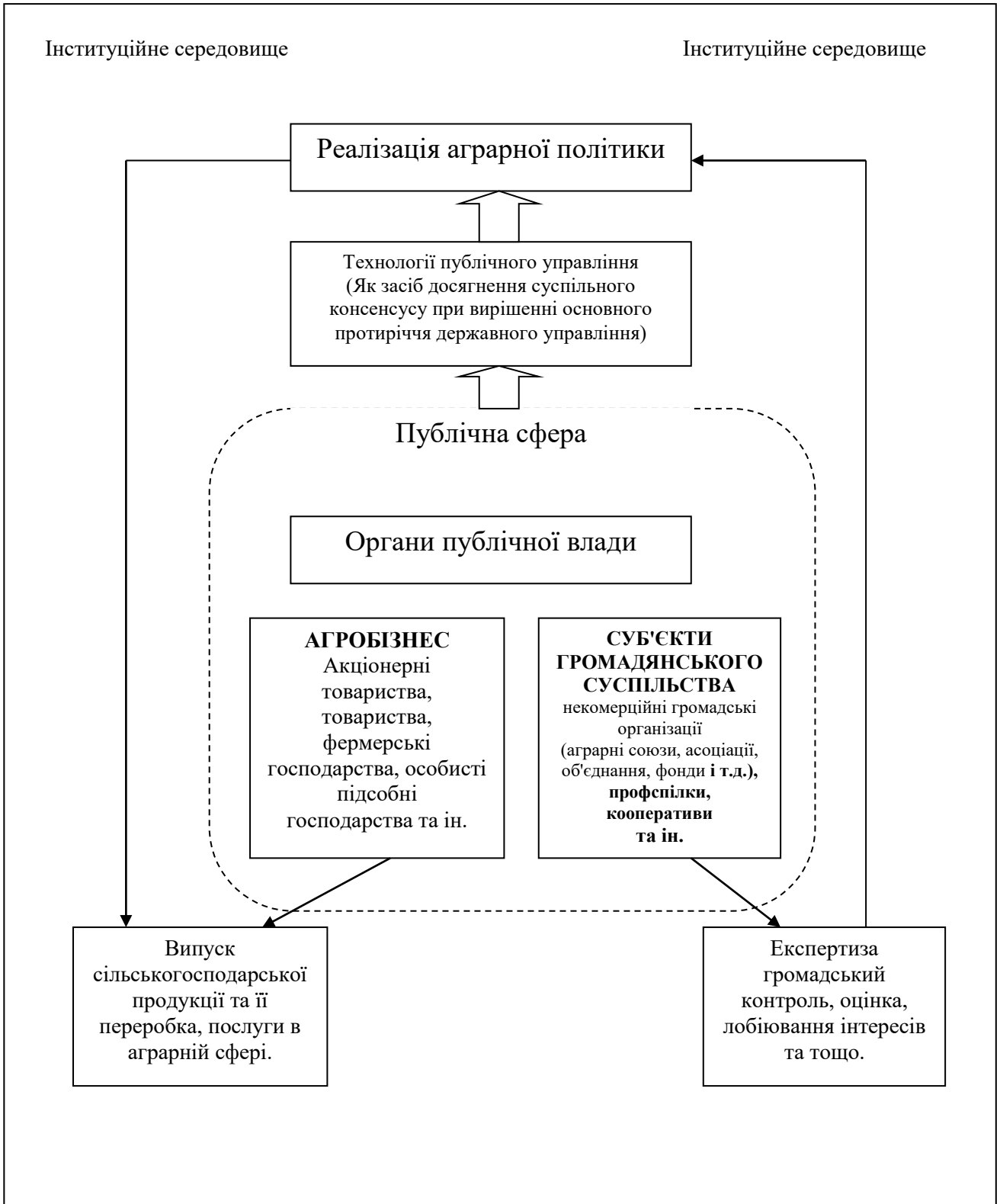

Рис. 5.5. Структурно-логічна схема сучасного державного регулювання в публічній сфері взаємодії органів публічної влади, агробізнесу, суб'єктів громадянського суспільства в умовах модернізації інституційного середовища

Державне регулювання розвитку аграрної сфери, будучи в принципі галузевим управлінням, заснованим на такому правовому інституті, як аграрне законодавство, вимагає його істотного перетворення сучасної України в рамках ринкового господарювання, де основним є інститут приватної власності, в тому числі на землю. Хоча за роки реформ аграрне законодавство в цілому сформовано, проте багато його боку потребують удосконалення відповідно до новим етапом розвитку українського суспільства і економіки. Так, в аграрному законодавстві необхідно розмежувати деякі функції органів влади державного і регіонального рівнів, для чого потрібно: 1) законодавчо закріпити перелік повноважень державних органів виконавчої влади та органів виконавчої влади регіонів України;

2) виключити зайве регулювання підзаконними нормативними правовими актами питань, які потребують законодавчого врегулювання; 3) привести у відповідність з законодавством, що регулює розвиток аграрної сфери, якщо воно суперечить іншим законодавчим актам, дублює норми нормативних правових актів;.

Для подальшого підвищення рівня державного регулювання розвитку аграрної сфери при розробці та реалізації державної аграрної політики в аграрне законодавство необхідно більш широко включити такі принципи, як публічність, гласність, відкритість, прозорість, а також представити публічні механізми (інструменти) реалізації положень закону.

Комплексний громадський інститут публічного управління аграрною сферою, що включає інститути державної (місцевої) громадянської служби та інститут місцевого самоврядування, не можна вважати остаточно сформованим, хоча в рамках адміністративної реформи і реформи місцевого самоврядування він був істотно перетворений. Усередині цього комплексного інституту

необхідно вдосконалити інші інститути (підінститути), а саме: 1) ефективно використовувати інститут кадрового резерву, посилити відбір на надходження в органи публічної влади; 2) розвивати інститут наставництва; 3) удосконалювати правову основу (розробити законодавчі механізми взаємозв'язку органів різних рівнів влади, усунути суперечності і прогалини в законодавстві України про державну службу та місцеве самоврядування); 4) модернізувати інститути підвищення професійного рівня і атестації службовців в органах публічної влади; 5) сформувати інститут оцінки діяльності органів публічної влади; 6) продовжити формування інституту довіри до органів публічної влади.

Багато дослідників особливо відзначають відсутність реального функціонування на сільських територіях інституту місцевого самоврядування, що призводить до того, що ціла гілка публічного управління не використовується в повному обсязі, а це є однією з причин швидкого знелюднення сільських територій. У той же час інститут місцевого самоврядування є основою реальної демократії, що забезпечує формування громадянського суспільства, розвиток територій та сільського соціуму. Все це вимагає наступних дій з боку влади вищого рівня: 1) забезпечити перерозподіл влади і ресурсів на користь низової ланки системи управління - органів влади в поселеннях (районах); 2) спростити структуру органів місцевого самоврядування на районному рівні і тим самим забезпечити спрощення їх функціонування для досягнення більшої ефективності, оскільки територіально жителі сільських поселень, особливо нечисленних, відокремлені від влади, районна адміністрація малодоступна для сільського населення, можливості впливу на неї незначні.

Насущними завданнями в цій сфері управління є створення на державному рівні Концепції розвитку та кодифікація законодавства про місцеве самоврядування, основні цілі якої полягають: 1) у забезпеченні правового

регулювання відносин у сфері місцевого самоврядування на базі єдиного підходу за допомогою прийняття кодифікованого акту (розв'язання суперечностей, забезпечення однаковості дефініцій і нормативних встановлень, усунення прогалин, застарілих і неефективних норм); 2) в полегшенні правозастосування; 3) в найбільш ефективному вирішенні проблем, пов'язаних зі становленням, формуванням і розвитком права як галузі права і наукової дисципліни, з метою створення сучасної наукової бази, на якій могла б будуватися практика реформування місцевого самоврядування.

Що стосується інституту громадянського суспільства, то вважають, що він найменш розвинений саме на сільських територіях України. Так, досвід Сполучених Штатів Америки показує, що там, наприклад, будь-який виробник зерна в обов'язковому порядку є членом зернового союзу відповідного штату. Крім того, в Україні необхідно розвивати асоціації роботодавців, профспілкові організації сільськогосподарських працівників, які можуть також безпосередньо контактувати з органами влади при формуванні та здійсненні аграрної політики. Все це дозволить залучити в процес управління максимально можливе число сільськогосподарських товаровиробників.

Інституційною основою аграрних реформ в Україні в останні 20 років є становлення нових економічних інститутів в аграрній сфері економіки - економіко-правових, фінансових, управлінських та тощо. Завдання цього моменту полягає в розвитку суспільних інститутів, що сприяють управлінню аграрною сферою, а саме: інститутів приватної земельної власності, земельної іпотеки, публічних фінансів (бюджет, податки, державний кредит), сільської споживчої кооперації, державно-приватного партнерства, державних закупівель і поставок і ін. в процесі реформування структура названих інститутів в тій чи іншій мірі створена, однак потрібне подальше вдосконалення законодавства,

впровадження в повному обсязі нового закону про державні закупівлі, внесення змін до законодавства про земельну власність.

Інститут приватної земельної власності є економічною основою ефективного функціонування сучасної аграрної економіки. Хоча земельне законодавство сформовано, проте в нього потрібно внести зміни, які забезпечили б при роботі з земельною власністю більш широке впровадження публічних процедур в процесі межування, роздачі земельних ділянок, отримання відомостей з земельного кадастру та тощо.

Інститути публічних фінансів (бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, страхування сільськогосподарських ризиків та ін.) Вимагають фінансової прозорості організацій, через які проходять фінансові потоки, що має забезпечуватися перш за все публічним розміщенням результатів аудиторських перевірок (вільний доступ на сайтах та тощо). При цьому результативність перевірок контрольними відомствами повинна бути підвищена і забезпечувати виявлення фінансових порушень в контрольованому суб'єкті господарювання в повному обсязі".

У нашій країні потрібно активно розвивати інститут іпотечного кредитування. Сьогодні на Заході банки видають до 60% позик саме під заставу земельних ділянок, в Україні за земельної іпотекою бачать велике майбутнє, однак цей інститут практично не розвинений. Дійсно, іпотека частини земельної ділянки можлива тільки після її повного виділення в натуральному вигляді з земель, які перебувають у спільній частковій або спільній власності, і проходження процедури державного кадастрового обліку. Основною перешкодою на шляху розвитку земельної іпотеки є неоформлене право власності, оскільки тільки 13%) земель сільськогосподарського призначення поставлені на кадастровий облік, пройшли юридичну реєстрацію і можуть

використовуватися в якості застави (мають описані і засвідчені фіксовані кордону, визначено їх місце розташування, правовий статус і унікальний кадастровий номер). Таким чином, значні площі землі в Україні виявляються не залученими в ринковій оборот, а тому питання розвитку земельної іпотеки гальмується не тільки небажанням банків кредитувати сільгосп підприємства під заставу землі, а й тим, що обсяги даного активу на ринку надмірно малі. Крім того, необхідно прийняти закон про земельну іпотеку і детально описати цей інститут в законодавстві для того, щоб всі неясні питання набули правове обґрунтування.

Звісно ж, що в сучасних умовах найбільш придатною є державно комерційна структура, що має забезпечити узгодження інтересів багатьох учасників іпотечного кредитування, а також використання ресурсів приватного сектора.

Подальше вдосконалення інституту міжбюджетних відносин, системи збору податків надзвичайно важливо для розвитку аграрної сфери, особливо на регіональному та місцевому рівнях. Проблема фінансової забезпеченості сільських місцевих утворень виникає через слабкість податкової бази місцевого самоврядування, неможливість самостійного податкового адміністрування власних доходів, відсутність систематизованого обліку неподаткових доходів бюджету та систематизованого управління витратами місцевого бюджету. У той же час кожна сільська рада має близько 30 функцій, які вимагають фінансового забезпечення.

Згідно чинній податковій системі податки в Україні розділені на національні, регіональні і місцеві. До Регіональні та місцеві бюджети отримують податкові доходи від сплати податку на майно організацій, транспортного податку, податку на гральний бізнес, земельного податку та податку на доходи

фізичних осіб, а також частини податку на прибуток. Частка цих податків вкрай мала в порівнянні з національними податками, і в регіональних і місцевих бюджетах спостерігається нестача грошових коштів. Треба підкреслити, що за сільськими поселеннями закріплені найменш зібрані податки з малим потенціалом зборів і в міру переміщення з вищого рівня управління на більш низький надійність джерел податкових надходжень зменшується.

Вихід із становища полягає в тому, щоб сформувати ліберальну, прозору, стабільну податкову систему, використання якої буде ефективно стимулювати розвиток сільських поселень, а також застосовувати управлінські технології, які зможуть забезпечити максимальну збирання податків, повну мобілізацію власних доходів. Тут на перше місце можна поставити використання адміністраціями сільських поселень інформаційних технологій з метою проведення комп'ютеризації погосподарського обліку, що дасть можливість оперативно використовувати дані таких його розділів, як «Землі, що знаходяться в користуванні громадян» і «Житловий фонд», точно прогнозувати обсяги податків, зберігати контроль над податковою базою.

Принципове значення для розвитку аграрної ринкової економіки має такий інститут державного управління, як інформаційно-консультаційна служба, структура якої в даний час досить сформована на національному і регіональному рівнях, однак потрібно вдосконалення діяльності цієї системи за наступними напрямками: 1) поліпшення статистичних форм, введення показників ефективності; 2) розробка методик розрахунку ефективності; 3) підвищення відповідальності керівників за повноцінне використання даної системи; 4) підвищення бюджетного фінансування; 5) вдосконалення роботи з підготовки і перепідготовки сільськогосподарських консультантів; 6) створення навчальних

центрів для консультантів в кожному регіоні України; 7) посилення інноваційного характеру інформаційно-консультаційної роботи та ін.

В даний час важливе значення для розвитку аграрної сфери мають такі інститути, як інститут державно-приватного партнерства та інститут кооперації форм господарювання.

Розвиток інституту державно-приватного партнерства в Україні, на нашу думку, повинно привести до того, що держава, як і в інших розвинених країнах, розробляючи загальні норми роботи, тарифну політику, буде чинити певний вплив на діяльність господарюючого суб'єкта в аграрній сфері, а, обмежуючи діяльність монополій і вводячи певні «правила гри» для приватного сектора, забезпечувати внесення в їх діяльність елементів публічності, гласності та відкритості за рахунок залучення їх в зону відповідальності держави.

В аграрній сфері України велике значення має інститут споживчої кооперації, що виконує соціальну функцію державної ваги. Однак в умовах сучасної ринкової економіки він тільки починає розвиватися. У перспективі ж сільська споживкооперація спільно з виробничою кооперацією може створити велику торговельну мережу, що включає як невеликі сільськогосподарські ринки, так і сучасні супермаркети. Завдання органів влади - створити умови для такого об'єднання і співпраці, здатного забезпечити соціальну підтримку сільського населення, допомогти в боротьбі з бідністю.

Інститут «закупівлі і поставки для державних потреб», в основі якого лежить «державний (місцевого) замовлення», має велике значення для аграрної сфери. Формування замовлення, що є базовим елементом для системи державних (місцевих) закупівель і поставок, практично відбувається в регіонах і строго регламентовано. Оскільки в якості постачальника продукції для державних потреб найпростіше виступити великим інтегрованим формуванням

(агрохолдингам), для малих форм господарювання перспективним братиме участь в конкурсах на поставку продукції через споживчі кооперативи або галузеві аграрні союзи різної спрямованості, які повинні грати роль саморегулюючих організацій. Для цього необхідно розробити відповідне законодавство, особливо для рівня регіонів України. Цей процес також підвищить публічність, відкритість, прозорість в управлінні аграрною сферою, дасть можливість широкому колу осіб і організацій брати участь в процесі закупівель і поставок.

Оскільки участь фермерів в держзамовленні призводить до помітного скорочення бюджетних витрат для організацій, які купують їх продукцію, необхідно використовувати більш активні форми участі К (Ф) Х в поставках продуктів харчування в установи та організації соціальної сфери, наприклад, підвищуючи можливість прямих контрактів до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на поставку картоплі і овочів. Розвиток державного замовлення на сільськогосподарську продукцію дає фермерським господарствам ще більші можливості, оскільки тут можуть брати участь школи, дошкільні установи, дитячі будинки, лікарні та ін.

Соціокультурні інститути є дуже важливим аспектом сталого розвитку сільських територій». Історичний досвід аграрного реформування показує, що для вирішення проблем сучасного українського села потрібно принципову зміну державного підходу при формуванні державної аграрної політики, яка повинна враховувати не тільки економічні, а й соціальні, демографічні, культурні чинники. Дійсно, оскільки в центрі будь-якого управлінського впливу знаходиться людина, істотну роль в процесі модернізації економіки, в тому числі сільської, грає його ментальний стан, система духовних цінностей, відношення до власності та тощо. Для розвитку

сучасного українського села в зв'язку з докорінним знищенням традицій, всього укладу і способу життя сільського населення надзвичайне значення мають соціокультурні інститути, в рамках яких повинен виникнути новий соціокультурний фундамент і кардинально змінитися система цінностей, при цьому необхідно не тільки сприйняти цінності нової епохи, але і відродити ті, які були втрачені в епоху соціалізму.

Соціокультурні інститути носять переважно неформальний характер. В Україні потрібно їх активна модернізація за наступними напрямками: 1) зміна ментальності; формування свідомості людей, здатних жити у відкритому, вільному суспільстві, сприймати публічність як необхідний елемент у відносинах держави, бізнесу, суспільства; 2) виховання в сільському жителі ініціативності, прагнення ризикувати, націленості на досягнення економічного успіху (значимо для сільського підприємництва); 3) зміна системи цінностей, підвищення рівня культури; 4) вироблення довіри до політичних інститутів; 5) відродження інститутів морального контролю та ін.

В рамках національної модернізації необхідно вести активну культурну політику, що забезпечує еволюційну модернізацію масової свідомості, особливу увагу при цьому слід звернути на молодь, нове покоління якої сформувалося вже в пострадянській Україні. У світлі сказаного можна приєднатися до думки авторів доповіді «Культурні чинники модернізації», підготовленого в рамках проекту «Стратегія-2020», які вважають, що для досягнення поставленої мети необхідні: 1) ліквідація бар'єрів на шляху участі громадян в сучасній економіці і відкрити політику, усвідомлене залучення їх в суспільне і політичне життя; 2) розробка та затвердження Концепції культурної політики модернізації як невід'ємної частини законопроекту про культуру 1; 3) розвиток школи як «інституту ненасильницької

гуманітарної модернізації», де буде формуватися система цінностей наступного покоління; 4) рішення кардинального питання про місце і роль предметів гуманітарного циклу в середній загальноосвітній школі, на базі яких слід формувати загальноукраїнське громадянську свідомість; 4) створення проектів з розвитку бібліотек, музеїв, кінематографа, видавничої справи та тощо з використанням конкурсної системи; 5) розвиток позашкільних проектів культурного розвитку, особливо для підлітків (вітчизняний роман, кіно для підлітків); 5) пропаганда оновлюються духовних цінностей, формування ідеологічного тла модернізації та тощо.

У період триваючих аграрних реформ село потребує розвитку таких сфер сільського життя, як освітньо-виховна, культурно-досугова, розважально-пізнавальна. Велике значення в соціокультурному просторі села має освітнє середовище. При цьому особливо потрібно займатися модернізацією сільської школи, яка розглядається наукою і практикою як важлива і основна соціальна система, що формує моральні якості людини по відношенню до навколишнього середовища, культури, праці, способу життєдіяльності, і забезпечує в кінцевому підсумку соціалізацію сільської молоді. За основу повинні бути взяті такі моменти розвитку сільського шкільного утворений я: 1) принцип пріоритету патріотичних моральних цінностей української цивілізації; 2) встановлення взаємозв'язку сільської освіти з соціально-економічними концепціями розвитку регіонів з урахуванням всіх особливостей їх історичного, релігійного, культурного і етнічного розвитку; 3) розкриття ресурсу особистості кожного учасника педагогічного процесу (дитини, батьків, педагогів) і формування за допомогою прогресивних педагогічних технологій позитивної мотивації духовно-морального та соціокультурного поновлення окремого регіону і всієї

України; 4) перехід на нове розуміння якості освіти, яке забезпечується не тільки засвоєнням змісту навчальних предметів, а й розвитком духовності, комунікативності, здатності адаптуватися до мінливих інституційне середовище суспільства в цілому і сільського соціуму, придбанням відповідного досвіду; 5) створення системи підготовки, перепідготовки та консультування педагогічних кадрів різного рівня (від рядових педагогів до управлінців), соціальних працівників, педагогів додаткової освіти, здатних надавати допомогу в духовно-моральному, соціальному і культурному розвитку дітей та сільської молоді.

Велике значення сучасних інформаційних технологій (телевізійне мовлення, в тому числі цифрове, мобільний зв'язок, мережу Інтернет тощо), які починають проникати навіть у віддалені населені пункти, для комунікаційних зв'язків сільського населення. Так, Інтернет містить безліч корисних для агробізнесу дощок оголошень, майданчиків і каталогів, відкриває можливість регулярно і оперативно оновлювати інформаційні ресурси, оперативно використовувати нову інформацію, що стосується аграрного виробництва та тощо.

Таким чином, можна резюмувати, що для успішного державного регулювання розвитку аграрного сектора України необхідно не тільки імпульс (сигнал) з органів вищої державної влади, навіть підкріплений значними фінансовими засобами, а й підключення до цього процесу широких мас людей шляхом інституціоналізації різних сторін життєдіяльності в умовах розвитку публічної сфери з тим, щоб процес модернізації прийняв незворотного характеру, а збереження досягнутих результатів було завданням самого населення країни.

Створення інституційного середовища і сучасної системи публічних інститутів в аграрній сфері, адекватних умовам ринкової економіки і тенденції до глобалізації (членство України в ВТО), має з'явитися позитивною основою розробки і реалізації ефективної аграрної політики і розвитку відповідного вимогам часу публічного управління аграрною сферою економіки.

5.3. Формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора України

Державне регулювання аграрного сектора та інших галузей АПК на сьогоднішній день виступає як безумовна вимога дійсності. Зведення ролі держави до пасивного спостереження за дією чисто ринкових відносин не може дозволити собі жодна розвинута країна, а тим більше наша. У будь-якій економічно розвиненій країні держава здійснює не тільки довгострокове, але і короткострокове регулювання.

Держава і в умовах розвиненої ринкової економіки продовжує регулювати в аграрному секторі обсяги виробництва, ціни на основні товари, в значній мірі інвестиції, страхування сільськогосподарського виробництва, забезпечення матеріально-технічними ресурсами та інші елементи.

В умовах змішаної економіки, процес переходу до якої в Україні здійснюється в даний час, функція регулювання буде залишатися як прямий, розпорядчої, так і непрямий, індикативної.

У період трансформації економіка, як і все суспільство, переживає особливий стрес, що вимагає активного втручання держави в економіку,

особливо маючи на увазі той факт, що криза носить не циклічний, а глибока структурна і соціальний характер.

В аграрному секторі та продовольчому комплексі в цілому державне регулювання має особливе значення. Теоретично ні аграрний сектор, ні продовольчий комплекс не є саморегульованими системами внаслідок низької еластичності попиту і вкрай високої еластичності цін при загальній консервативності та інерційності аграрного сектора як виробничої системи. Без втручання ззовні під дією ринкових сил відбудуться розбалансування всього продовольчого комплексу і різке погіршення становища сільськогосподарських підприємств, свідками чого ми і є в нашій країні.

Догляд держави з ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, відмова від його регулювання - ці та ряд інших причин сприяли скороченню виробництва. Паралельно був відкритий доступ імпорتنної продукції на вітчизняний продовольчий ринок [160, с. 24].

Діючі в Україні ввізні мита не дозволяють вітчизняним сільгосптоваровиробникам протистояти зростаючому імпорту продукції аграрного сектора і зовсім не враховують того, що вся продукція, яка надходить в нашу країну субсидується в країнах-експортерах. Європейське співтовариство на ці цілі витрачає в цілому близько 54,0 млрд.євро на рік. Без цих дотацій європейський виробник не міг би конкурувати на українському ринку. Рівень митних зборів в Україні на сільськогосподарську продукцію становить всього 14,0-15,0%, в той час як рівень захисту в розвинених країнах досягає 60,0 і більше відсотків. У США діють 54 квоти на сільськогосподарську продукцію, в країнах ЄС - 87.

У цих умовах для захисту вітчизняних товаровиробників від масованого імпорту сільгосппродукції, особливо продукції тваринництва, необхідно

максимально можливе збільшення розміру ставок ввізних митних зборів і зниження рівня квоти на імпорту, тобто необхідний розумний державний протекціонізм.

Державне регулювання є обов'язковим компонентом сучасної аграрної політики. Причому, втручання держави у цілій низці напрямів має вирішальне значення в створенні відповідних економічних умов для ефективного функціонування АПК і суміжних з ним галузей народного господарства. Крім того, державна підтримка АПК необхідна через традиційно низьку рентабельність капіталовкладень в аграрну сферу, для вирішення екологічних проблем і підтримки родючості ґрунтів, створення сільської інфраструктури, підтримки соціального балансу між містом і селом.

В умовах ринкових відносин важливим напрямком удосконалення державного регулювання аграрного сектора є економічно обґрунтована система ціноутворення на продукцію сільського господарства.

З початком ринкових перетворень аграрне виробництво несе значні втрати, пов'язані з диспаритетом цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, неплатежами, неповним і невчасним бюджетним фінансуванням.

Як раніше, так і тепер, по різних каналах вилучається значна частина створеного в сільському господарстві доходу. Через не виправдано високих цін різко скоротилося придбання і використання мінеральних добрив. Непомірно здорожували електроенергія, нафтопродукти, газ. За 1993-2016 роки ціни на паливно-мастильні матеріали по відношенню до вартості зерна підвищилися в 9,0 разів. Ті ж процеси відбувалися з ціноутворенням на трактори, комбайни, іншу сільськогосподарську техніку. В результаті різко скоротилася їх закупівля товаровиробниками. Сільськогосподарське виробництво забезпечене тракторами і комбайнами лише наполовину. Тваринництво в більшості своїй

оснащено зразками морально застарілої і фізично зносилася техніки, понад 4/5 якої має наднормативний термін експлуатації [159, с. 20]. Тому основна маса підприємств аграрного сектора не має можливості здійснювати розширене відтворення на основі інтенсифікації.

Досвід розвинених країн свідчить про те, що і в умовах ринкового господарства активно використовується вплив держави на ціни і ціновий механізм, регулювання цін економічними методами.

Державне цінове регулювання залежить від стану економіки. У кризових ситуаціях (в умовах спаду виробництва, в період прискорення інфляції, зростання дефіциту окремих продуктів) воно посилюється і слабшає в міру виходу країни з кризи, тобто у міру стабілізації економіки сфера державного регулювання скорочується.

Для подальшого розвитку реформ і стабілізації економіки України необхідна кропітка робота по формуванню ринку, конкурентного середовища, ринкового ціноутворення і цінової політики, що включає створення відповідної законодавчої та нормативної бази, особливо в аграрному секторі, який має складну структуру.

Формування цінової політики в аграрному секторі базується на загальних закономірностях, які притаманні економіці в цілому. Разом з тим при вирішенні питань ціноутворення слід враховувати відмінні риси аграрного сектора. Перш за все, це безперервність попиту на продукти харчування, який може знижуватися або підвищуватися, але постійно є, оскільки задовольняє фізіологічну потребу людини в їжі, а промисловості - в сировині.

З одного боку безперервність попиту, а з іншого - нерівномірність виробництва. Саме в такому аспекті і проявляються особливості ціноутворення

та цінового регулювання в умовах переходу до ринку, які необхідно враховувати і в теорії, і в господарській практиці.

В економічній літературі обґрунтовуються різні підходи з питань встановлення цін на продукцію сільського господарства. Це говорить про їх складність та дискусійність.

Одні економісти пропонують формувати ціни на основі витрат виробництва і обігу, інші - з урахуванням взаємодії попиту і пропозиції.

Лібералізація цін особливо негативно позначилася на сільському господарстві України. Саме лібералізація цін, відкриття зовнішніх ринків, монополістичний характер галузей, що постачають сільське господарство, призвели до різкої зміни всієї системи ціноутворення. Колишня цінова політика, яка дозволяла аграрного виробництва вести більш-менш регулярне розширене відтворення, виявилася порушеною, а точніше зруйнованою.

Відновити нормальний перебіг економічних процесів можливо тільки за допомогою комплексу заходів. Головним тут є подолання монопольного характеру ціноутворення.

Проблема подолання цінового диспаритету в системі міжгалузевих економічних взаємовідносин в АПК органічно пов'язана з монополізмом підприємств 1 та 3 сфер по відношенню до сільськогосподарських товаровиробниками. Цієї точки зору дотримуються Н.А.Борхунов, А. В. Назаренко, які вважають, що прояв монополізму полягає у встановленні непропорційно високі ціни на промислові товари, що споживаються сільським господарством, і відповідно надмірно низьких цін на його продукцію [130, с. 153].

У практиці нормальних ринкових відносин виробник продукції і послуг визначає ціну пропозиції як суму питомих (тобто припадають на одиницю

продукції) витрат виробництва та питомої прибутку, яка забезпечує йому нормальний рівень рентабельності.

Ціна повинна визначатися на основі середніх витрат на виробництво і реалізацію на одиницю продукції, тобто нормативної собівартості і нормативного рівня рентабельності, що забезпечує здійснення розширеного відтворення.

Сільськогосподарські підприємства, що мають більш низьку собівартість продукції, будуть характеризуватися більш високим рівнем рентабельності ефективності сільськогосподарського виробництва в цілому.

Виходячи із зазначених вимог, рівень цін на основні види сільськогосподарської продукції в Україні повинен бути істотно підвищений у порівнянні зі сформованим рівнем.

Особливо гостро проблема еквівалентності обміну, вирівнювання цін до науково обґрунтованого рівня варто в м'ясопродуктового під комплексу АПК. Тут ціни на закуплену у сільськогосподарських товаровиробників м'ясну продукцію скотарства і свинарства при сформованих витратах повинні бути збільшені в рази. Звичайно, що в умовах ринкової системи господарювання ціна повинна формуватися під впливом попиту та пропозиції, врівноважуючи їх.

Виходячи з цієї вимоги, ясно, що в даний час держава не має, та й не може як в умовах централізованої командно-адміністративної системи управління економікою в директивному порядку встановлювати ціни. І це все правильно. Але має бути однозначно ясно також і те, що цей стан справ з ціноутворенням на сільськогосподарську продукцію нетерпимо, вимагає негайного зміни шляхом усунення всіх наявних недоліків цін і, перш за все, їх диспаритету.

До основних напрямів, які доцільно використовувати для подолання диспаритету цін і пов'язаних з ним неплатежів, ми пропонуємо відносити:

- державне регулювання цін на продукцію природних монополій;
- виплата дотацій і компенсацій на продукцію аграрного сектора з державного і регіонального бюджетів;
- використання паритетних (еквівалентних), цільових і гарантованих цін на продукцію сільського господарства;
- введення коефіцієнтів, що визначають співвідношення цін на сільськогосподарську сировину і вироблену з нього кінцеву продукцію.

Певне непрямий вплив на міжгалузеві економічні відносини, які можуть послабити гостроту цінового диспаритету цін в аграрному секторі, пов'язано:

- по-перше, з пільгами з оподаткування для промислових підприємств, які фіксують або знижують ціни на продукцію, що реалізується в аграрному секторі;
- по-друге, з кредитуванням аграрного виробництва на основі застосування пільгових процентних ставок;
- по-третє, поставками матеріально-технічних ресурсів аграрного сектору за товарним кредитом і лізингом за умови регулювання цін на них з метою захисту інтересів сільських товаровиробників;
- по-четверте, з використанням закупівельних і товарних інтервенцій з метою стабілізації внутрішнього продовольчого ринку та підтримки рівня прибутковості підприємств АПК; застосуванням граничних цін і митних зборів.

Здійснення зазначених напрямів щодо вдосконалення цінової політики в умовах ринкової економіки буде сприяти встановленню цін на сільськогосподарську продукцію, що дозволяють вести розширене відтворення. В умовах низької купівельної спроможності населення, їх платоспроможного

попиту на продовольство виключно важливе значення в системі заходів щодо вдосконалення ціноутворення має регулювання структури цін в напрямку значного збільшення частки сільськогосподарських товаровиробників в кінцевій ціні споживання.

Важливим напрямком державного регулювання аграрної сфери, як було показано раніше, є оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. У складний перехідний період ефективно державне регулювання у цій сфері має виражатися в диференційованій податкової політики.

З метою вдосконалення оподаткування сільськогосподарських товаровиробників нами запропоновано наступні рекомендації:

- використовувати для будь-яких організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі диференційовану систему платежів до бюджету, що сприяє більш ефективному використанню всіх факторів виробничого діяльності - засобів виробництва, землі і трудових ресурсів, тобто засновану на величині і рівні використання ресурсного потенціалу;

- скорочення на найближчу перспективу загального рівня платежів сільськогосподарських товаровиробників;

- звільнення від оподаткування частини прибутку сільськогосподарських, агросервісних і переробних підприємств, що направляються на капітальні вкладення, реконструкцію, технічне переозброєння виробництва, а також на розвиток соціальної сфери;

- встановлення пільгових ставок податків по продуктам першої необхідності, ряду послуг, для розвитку елітного насінництва та племінного тваринництва.

Шляхи вдосконалення системи оподаткування аграрних товаровиробників бачаться, перш за все, в обліку галузевих особливостей.

Доцільно забезпечити ослаблення загальної ваги податкового тягара, посилення стимулювання інвестиційної діяльності та зростання прибутковості підприємств, спрощення чинного порядку справляння податків. Все це необхідно для створення сприятливих економічних умов для товаровиробників, що є найважливішим фактором стабілізації аграрного виробництва. Потрібні більш гнучкі підходи до встановлення податкових пільг і квотуванню в аграрній сфері. Доцільно поєднувати різні підходи до встановлення податкових пільг товаровиробникам, що знижує собівартість і ціни на продукти харчування, які розвивають виробничу і соціальну інфраструктуру. Потрібно розширити вплив податкових інструментів на інвестиційну діяльність. Зниження бази оподаткування на величину коштів, що вкладаються в модернізацію виробництва і поліпшення земель, може стати серйозним стимулом збільшення вкладень в аграрний сектор АПК.

Досвід країн з розвиненою ринковою економікою свідчить, що потрібна велика диференціація оподаткування сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням ефективності використання ресурсного потенціалу і досягнутого рівня економічної ефективності виробництва, потрібні більш гнучкі податкові пільги.

Всіма розвиненими державами з ринковою економікою використовується багатоканальна податкова система (табл.5.4).

Порівняння рівня основних податкових ставок в аграрному секторі України та розвинених країн з ринковою економікою показує, що за кордоном, в більшості країн, податки відрізняються більш щадним, стимулюючим характером. Якщо навіть рівень процентних ставок вище за окремими країнами, ніж в Україні, то в них передбачаються різні пільги, а це сприятливо впливає на розвиток аграрної сфери.

Для аграрного сектора основними видами податків за їх питомою вагою в бюджеті, є податок на додану вартість і податок на прибуток з фізичних осіб.

В кінці 20 століття намітилася яскраво виражена тенденція розширення використання ПДВ за окремими країнами. З членів ОЕСР лише Австралія і США не використовують цей податок. Більшість зарубіжних країн звільняють багато товарів і послуги від ПДВ.

Таблиця 5.4

Рівні податкових ставок в країнах світу, % (за станом на 2022 рік)

Країни	Види податків			
	ПДВ	Податок на майно	Податок на прибуток	Податок з фізич.осіб
США	-	д.с.	15,0	11,0
Франція	16,6	-	34,0	д.с.
Германія	16,0	1,3	36,0	19,0
Великобританія	17,5	-	33,0	20,0
Україна	20,0	д,с	18,0	18,0

д.с. – диференційовані ставки

У більшості країн, таких як США, Великобританія, Німеччина, Італія, Швеція, Данія, Нідерланди, прибутковий податок з фізичних осіб займає перше місце серед дохідних статей бюджету. У Франції - друге після ПДВ. Зростає його роль і в Україні в межах стабілізації економіки.

Виходячи з цього, рекомендується знизити рівень податкових ставок по ПДВ і податку на прибуток, а з прибуткового податку встановити диференційовані ставки з урахуванням рівня отриманого доходу.

В сучасних умовах доцільно застосування на регіональному рівні єдиного земельного податку (для господарюючих суб'єктів, що мають земельні угіддя) і

податку з продажів на сільськогосподарську продукцію і продовольство (для підприємств, які не мають земельні угіддя) замість безлічі існуючих податків.

Ряд вчених вважають, що базою обчислення єдиного земельного податку слід прийняти кадастрову (або нормативну) вартість земельних угідь [120, с.5], яка повинна встановлюватися в розмірі, достатньому для забезпечення можливості отримання процентного доходу (виходячи з прийнятої ставки банківського кредиту) в розмірі рентного доходу з відповідної ділянки землі. При цьому рентний дохід слід визначати виходячи з нормативної врожайності сільськогосподарських культур на землях різної якості, нормативних витрат на виробництво і реалізацію продукції і єдиних зональних цін на неї, що забезпечують рентабельність виробництва. Розміри бази оподаткування повинні встановлюватися на державному рівні, а ціна одиниці сільськогосподарських угідь по конкретним господарствам (платникам) - на регіональному рівні. Ставка податку, в цьому випадку, повинна виражатися у відсотках від ціни землі і бути, як правило, єдиною для всіх регіонів.

Нами визначені переваги даної системи платежів, які полягають в наступному:

- по-перше, сільськогосподарські товаровиробники, сплативши єдиний земельний податок, змогли б прогнозувати свої фінансові показники;
- по-друге, вона змусить власників і орендарів землі мати оптимальний розмір угідь і ефективно і раціонально їх використовувати;
- по-третє, раціональне використання землі зобов'язує її власників покращувати родючість ґрунту, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню економічної ефективності виробництва;
- по-четверте, визначення єдиного земельного податку і ціни землі сприятиме створенню ринку землі.

В Україні, особливо на регіональному рівні, податок на землю повинен зіграти особливо важливу роль. Практика багатьох країн показує, що в місцевих бюджетах його розмір досягає від 40,0 до 70,0% [117].

Однак при цьому необхідно мати на увазі, що якщо непомірно обкласти податками землю, то можуть втрачатися стимули виробляти продукцію, отримувати прибуток та тощо, тому земельний податок не є єдиним для аграрного сектора, він повинен використовуватися поряд з іншими видами надходжень в бюджет .

Базою оподаткування для розрахунку суми податку є зіставні по кадастрової вартості площі сільськогосподарських угідь.

Однак слід зазначити, що використання кадастрової вартості землі при включенні в розрахунок єдиного податку переважної частини платежів, створює нерівні умови при його застосуванні для товаровиробників у зв'язку зі значною диференціацією ресурсозабезпеченості виробництва. Відмінності в рівні ресурсозабезпеченості спричиняються диференціацію кінцевих результатів виробництва і, відповідно, можливостей по сплаті податків та інших платежів.

Виходячи з цього, в якості бази оподаткування нами рекомендується використовувати показник площі сільськогосподарських угідь, порівнянних за рівнем виробничого потенціалу, а не по кадастрової їх вартості.

Застосування методики визначення єдиного сільськогосподарського податку на підставі показників площі сільськогосподарських угідь, порівнянних по величині виробничого потенціалу дозволило б істотно перерозподілити суми його справляння по сільськогосподарським підприємствам РТ.

З огляду на положення, в якому в даний час виявилось аграрний сектор України в цілому, введення рекомендованої методики оподаткування має

сприяти створенню товаровиробникам нормальних умов, як для простого, так і для розширеного відтворення.

Говорячи про напрямки вдосконалення оподаткування в аграрному секторі, особливо слід підкреслити, що яка б система оподаткування не була прийнята, для аграрного сектора необхідно зберегти стабільний рівень платежів по відношенню до виручки. Найбільш реальна можливість отримання додаткових коштів для інвестування в АПК - в максимальному ступені залишати доходи виробників аграрної продукції для їх власного розвитку.

Перехідний період розвитку аграрного виробництва з усіма його суперечностями знаходить відповідне відображення і в становленні сучасної системи страхування в АПК.

Особливе значення для сільськогосподарських товаровиробників має такий вигляд страхової діяльності, як страхування майна сільськогосподарських підприємств, що включає в себе страхування:

- а) врожаю сільськогосподарських культур;
- б) сільськогосподарських тварин;
- в) основних засобів сільськогосподарських підприємств.

Аналіз вітчизняної історії страхування і досвід зарубіжних країн свідчать про те, що найбільш ефективним є поєднання в страхуванні сільськогосподарського виробництва добровільних і державних форм страхування. З 1931 по 1968 роки в СРСР діяло змішане - добровільне і обов'язкове - страхування врожаю та іншого майна сільськогосподарських підприємств. Введення добровільного страхування сільськогосподарських підприємств, як показав досвід, не створював умов для фінансової стійкості підприємств, терпіли збитки в результаті стихійних лих та інших непередбачених обставин, оскільки більшість сільськогосподарських

товаровиробників через високі ставок страхових платежів і гострої нестачі фінансових ресурсів, не мали доступу до системи страхування.

Внаслідок того, що частка добровільного страхування (через нестачу коштів) була незначною, починаючи з 1968 року в зв'язку з її неефективністю, воно було скасоване. До 1990 року в господарствах практикувалося обов'язкове державне страхування майна.

Використання системи державного страхування дозволяло господарюючим суб'єктам в неврожайні роки залучати великі фінансові кошти для здійснення капітальних вкладень і забезпечувати фінансування невідкладних заходів.

В якості основних принципів побудови системи страхування на перспективу необхідно виділити наступні:

- 1) добровільність укладання страхових договорів;
- 2) достатній рівень покриття збитків від стихійний лих і несприятливих погодних умов;
- 3) державну підтримку страхування сільськогосподарських посівних і тварин;
- 4) диференціацію по природно-економічних зонах.

Страхування є складовою частиною фінансів. Розглядаючи сутнісне значення даної економічної категорії, можна виділити наступні її характерні ознаки:

- при страхуванні виникають грошові перерозподільчі відносини, викликані наявністю ймовірності настання раптових непередбачених і непереборних подій, тобто страхових випадків, що тягнуть за собою можливість нанесення матеріального або іншого збитку;

- при страхуванні здійснюється територіальна і тимчасова розкладка нанесеного збитку між учасниками страхування, яка завжди носить замкнутий характер;

- замкнута розкладка збитку забезпечує зворотність коштів, мобілізованих до страхового фонду.

В силу несприятливих природно-кліматичних умов в Україні найбільш актуальними є види страхування врожаю сільськогосподарських культур (через те, що країна входить в зону ризикованого землеробства) і поголів'я худоби від стихійних лих.

У минулому, коли сільські товаровиробники не мали достатньої госпрозрахункової самостійності, і держава могла керувати їх фінансовими ресурсами, не було і гострої необхідності використовувати страхування в якості методу страхового захисту майна і доходів. Перехід на основи ринкового господарювання робить для них страхування необхідним.

В останні 10 років договори на страхування майна сільськогосподарських товаровиробників не укладаються на увазі їх збитковості для страхових компаній.

Раціональна побудова цілісної системи страхування в аграрному секторі при нинішньому його фінансовому та економічному становищі вельми проблематично. Будь-яка страхова компанія, як вітчизняна, так і зарубіжна, не має можливості вести ділові відносини з організацією, в якій або практично зруйнований виробничий процес, або він знаходиться на стадії депресії. З іншого боку, як уже зазначалося, саме перехідний стан економіки і обумовлює особливе значення страхування для сільського господарства.

Погіршила становище сільськогосподарських товаровиробників ліквідація єдиної інспекції державного страхування і створення на її основі комерційних страхових компаній.

В даний час навіть при активній допомозі держави в оплаті страхових платежів зі страхування майна підприємств, ніяка страхова компанія без централізованого, потужного резервного фонду своїх зобов'язань виконувати не зможе (при настанні великих страхових подій: посухи, вимерзання та тощо, які в нашій країні, зокрема, в нашій країні, носять постійний характер).

Таким чином, складається ситуація, коли товаровиробник бажає застрахувати худобу яка йому належить та сільськогосподарські культури, а страхова компанія не може надати таку можливість. Виходом з ситуації, що склалася, на наш погляд, може послужити укладення договору страхування з обов'язковим визначенням розміру франшизи (умовної або безумовної). Франшиза являє собою частку власної участі страхувальника у відшкодуванні збитку.

На наш погляд, страхування врожаю сільськогосподарських культур і поголів'я худоби з франшизою виконує стимулюючу і контрольну функції одночасно, а значить, є найбільш ефективною формою.

При укладанні договору страхування з умовною франшизою, в разі настання обумовленого в страховому полісі ризику, страхувальник отримає страхове відшкодування в повному обсязі тільки в тому випадку, якщо розмір фактичних збитків перевищує розмір встановленої франшизи. Якщо ж фактичний збиток не перевищує розміру франшизи, то відповідальність за відшкодування несе сам страхувальник.

Безумовна франшиза передбачає виплату страхувальнику страхового відшкодування в розмірі різниці між фактичною величиною збитку і франшизи.

Стимулююча функція укладення договору страхування врожаю сільськогосподарських культур і поголів'я тварин за допомогою франшизи полягає в тому, що при укладенні такого договору загальний розмір резерву страхових внесків зменшується пропорційно величині франшизи.

Контрольна функція полягає в тому, що страхувальник зацікавлений в проведенні заходів, що стосуються об'єкта страхування (своєчасної заготівлі насіння для сівби; проведення меліоративних робіт; заготівлі кормів; ремонту сільськогосподарської техніки та тощо).

Тісний взаємозв'язок функції стимулювання і контролю при укладанні договору страхування сільськогосподарських культур і поголів'я сільськогосподарських тварин має важливе народногосподарське значення.

При укладенні такого договору страхування страхувальник приймає на себе зобов'язання, які він зацікавлений дотримуватися. Наприклад, при укладенні договору страхування, головним критерієм вигідності для сільськогосподарського товаровиробника є розмір страхових внесків. Чим він менше, тим він привабливіший для товаровиробника. Зменшуватися же страховий внесок буде в міру збільшення франшизи. Отже, страхувальник зацікавлений укласти договір страхування з максимальною часткою власної участі у відшкодуванні потенційного збитку з метою сплати страхових внесків у меншому розмірі. І, в той же час, страхувальник буде своєчасно проводити всі сільськогосподарські роботи з метою зменшення розміру можливих збитків при настанні страхової події, так як частка його власної участі у відшкодуванні збитку велика.

Досвід страхування в нашій країні і зарубіжних країн свідчить про необхідність ув'язування добровільної форми страхування з її обов'язковою

державною підтримкою, як про найбільш перспективному напрямку подальшого вдосконалення системи страхування в аграрному секторі АПК.

З огляду на специфіку сільськогосподарського виробництва, для вдосконалення страхування доцільно:

- сформувати державно-комерційну систему страхування, маючи на увазі пайову участь бюджету в страхових виплатах, особливо в зонах ризикованого землеробства;

- на перехідному етапі повернутися до обов'язкового страхування посівів сільськогосподарських культур, але з мінімальними платежами господарств;

- знизити на певний час (2-3 роки) відсоток по відшкодуванню збитку від загибелі врожаю і, з огляду на допомогу бюджету в страхових платежах господарств, дати сформуватися державному резервному фонду, після чого підвищувати шкалу відшкодування до максимально можливої позначки;

- здійснювати виплату страхових відшкодувань по фактичному збитку від стихійних лих, несприятливих погодних умов;

- всіляко сприяти вільному вибору сільськогосподарськими підприємствами будь-яких страхових компаній на умовах, які не пов'язані з участю коштів державного бюджету;

- витрати на страхування майна включати в собівартість продукції, як це вже практикується в газовій промисловості, споживчої кооперації, на оборонних підприємствах і на атомних станціях.

В системі заходів по виходу з кризи, стабілізації і підйому аграрного сектора надзвичайно важливим напрямом є реформування системи матеріально-технічного постачання галузі. Сьогодні вирішення цієї проблеми в значній мірі зв'язується з удосконаленням лізингових відносин, в тому числі реалізованих через створення вертикально інтегрованих структур в АПК.

Йдеться про побудову лізингових компаній на основі фірм холдингового типу, що дозволить скоротити витрати по проведенню лізингових операцій в порівнянні з класичною схемою (рис.5.6) здійснення лізингових угод, коли взаємини між суб'єктами лізингу будуються таким чином: лізингоодержувач самостійно підбирає постачальника необхідного йому майна, але оскільки у нього немає власних коштів і доступу до кредитів, він звертається до лізингової компанії з пропозицією про участь в угоді. Однак недостатній доступ лізингових компаній до фінансування - найбільш важливий фактор, який стримує постачальників обладнання від більш активного використання механізму лізингу. Висока вартість позикових коштів і їх обмеженість ведуть до подорожчання угоди для лізингоодержувача. Висока вартість лізингового договору відлякує лізингоодержувача від укладення угоди, що неминуче веде до припинення продажів устаткування.

Обмеженість лізингових операцій пояснюється і загальним важким фінансовим становищем сільських товаровиробників, що стримує участь в таких операціях комерційних банків. З одного боку, при збитковості сільськогосподарських виробників у комерційних банків немає гарантій у своєчасному поверненні вкладених ними коштів, - вони не зацікавлені в лізингових угодах в силу їх довгострокового характеру. В результаті дезорієнтується ринок, порушується дія механізму ринкового ціноутворення. Все це свідчить про недосконалість даної специфічної форми кредитування аграрного сектора в Україні.

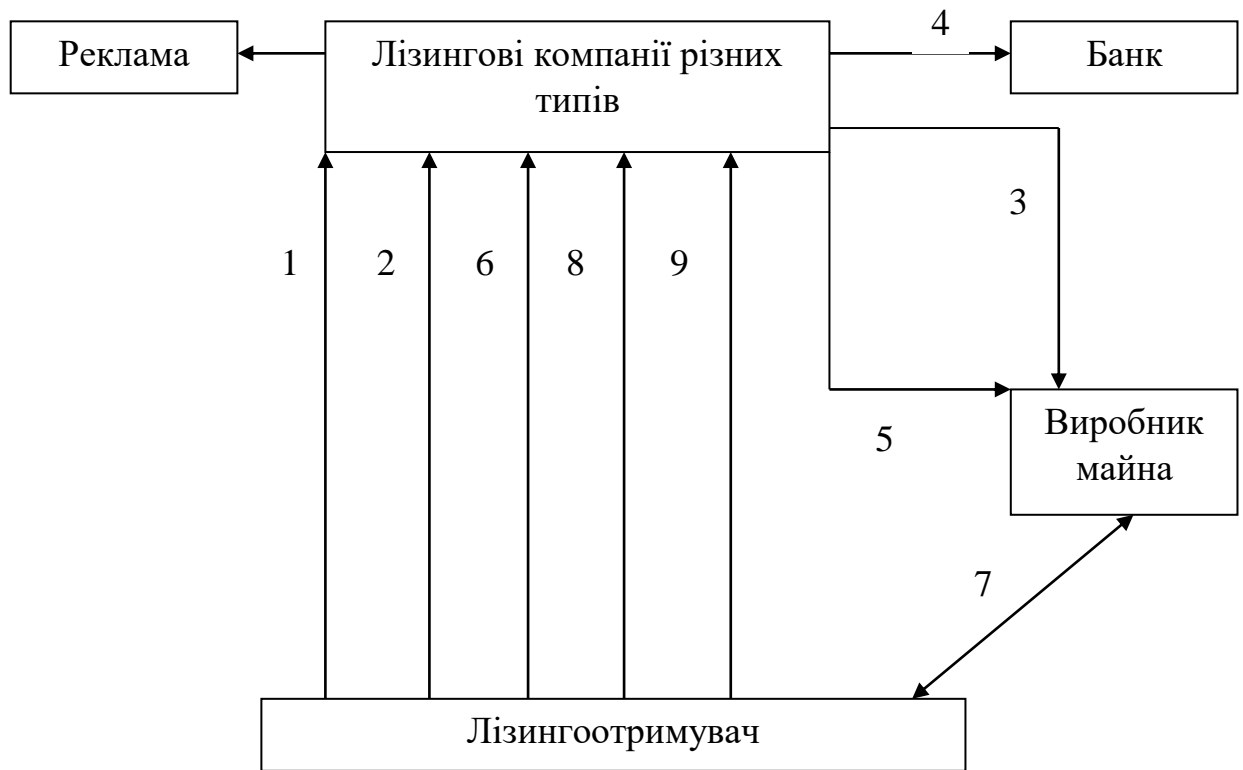

Рис. 5.6. Діюча схема лізингових угод в аграрному секторі

Розшифрування існуючої схеми лізингових угод

- 1 - Отримання заявки на лізинг.
- 2 - Аналіз пропозицій на проведення лізингових операцій.
- 3 - Замовлення - наряд.
- 4 - Видача позики.
- 5 - Складання договору купівлі-продажу.
- 6 - Укладення договору про лізинг.
- 7 - Підписання акту прийому майна в експлуатацію.
- 8 - Укладення договору про техобслуговуванні.
- 9 - Здійснення лізингових платежів.

Зважаючи на вище перелічені обставин пропонується створення лізингових компаній на основі груп компаній-холдингів, коли в системі агролізингу братимуть участь виробники (постачальники) машин, лізингодавець, сільськогосподарські товаровиробники – лізингоотримувач, інвестори і фінансово - кредитні установи (рис.5.7), що дозволить задовольнити потреби сільськогосподарських товаровиробників в обладнанні з мінімальними витратами через розвиток системи взаємних поставок всередині групи, заснованої на довірчих принципах і забезпеченні достатнього доступу лізингових компаній до фінансування.

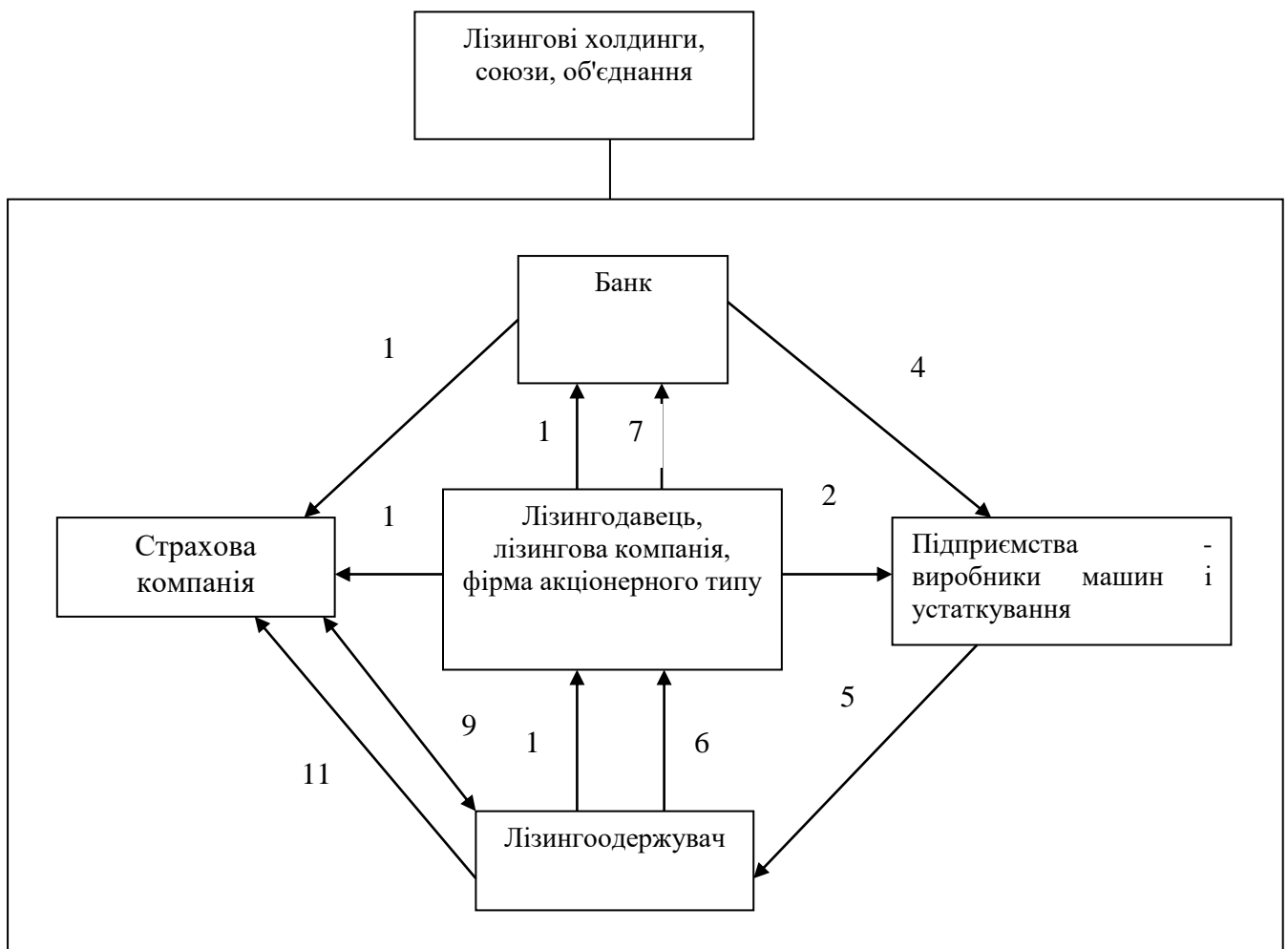

Рис. 5.7. Удосконалена схема здійснення лізингових угод в аграрному секторі

Таким чином, в рамках холдингової компанії схема здійснення лізингової угоди розкривається наступним чином: на першому етапі лізингодавцю надходить лізингова заявка і укладається договір про лізинг; 2 укладення договору купівлі-продажу; 3 - висновок кредитного договору; 4 - оплата договору купівлі-продажу; 5 - поставка техніки; 6 - лізингові платежі; 7 - погашення кредиту; 8, 9 - укладення договору страхування; 10, 11 - страхові платежі. Результатами розвитку пропонованої схеми агролізингу через скорочення відповідних витрат у порівнянні з класичною схемою реалізації лізингових угод будуть зниження простоїв і втрат продукції при виконанні сільськогосподарських робіт, підвищення енергоозброєння виробництва, зростання ефективності використання техніки за рахунок високоякісних сервісних послуг, що, в кінцевому підсумку, буде

При укладенні такого договору страхування страхувальник приймає на себе зобов'язання, які він зацікавлений дотримуватися. Наприклад, при укладенні договору страхування, головним критерієм вигідності для сільськогосподарського сприяти поліпшенню фінансового становища сільських товаровиробників. Крім того, прискорюється ліквідація взаємних неплатежів. У цих же цілях було б доцільним застосування вексельної форми розрахунків при фінансуванні лізингових угод.

Для створення адекватного для ринкового господарства економічного механізму необхідно істотне вдосконалення банківської системи, і, перш за все, кредитної. Кредитна система має особливе значення для аграрного сектора, який зараз відчуває гостру нестачу оборотних коштів.

Дослідження показують, що основними проблемами кредитування перехідного періоду є:

- недостатньо відпрацьований фінансово-кредитний механізм;

- відсутність ефективної державної підтримки сільського господарства, що забезпечує ефективне функціонування аграрного виробництва;

- недоступність кредитних ресурсів через високі відсоткові ставки і в зв'язку з цим недолік в них для ведення не тільки розширеного, але і простого відтворення; збиткова діяльність, що не дозволяє повертати отримані позикові кошти.

Позики, що видавалися на звичайних умовах під високі процентні ставки, не могли ефективно використовуватися сільськогосподарськими товаровиробниками і погашатися через низьку прибутковість аграрного сектора. Тому сільськогосподарські виробники стали забезпечуватися позиковими коштами на пільгових умовах - за допомогою банківських позик під 28,0% річних з відшкодуванням з бюджету різниці між застосовувалися і пільговими платежами за відсотками. Банки при неповерненні позичок, інфляції, нестабільності і збитковості відмовлялися кредитувати господарства на загальних умовах, так як і відстрочка, і списання заборгованості по кредитах були не вигідні для них.

Неможливість отримання кредиту призвела до того, що до початку весняної сівби в 1995 році у сільських товаровиробників бракувало паливно-мастильних матеріалів, насіння, добрив і коштів для їх придбання.

Застосовується з початку 1994 року механізм товарного кредиту має істотні недоліки. Його використання викликало щорічний, значне зростання цін на поставляються сільськогосподарським товаровиробникам матеріально-технічні ресурси. В результаті процентна ставка за товарним кредитом для придбання паливно-мастильних матеріалів складалася на рівні не нижче ставки Центробанку. Товарний кредит не був таким дешевим, як спочатку передбачалося, і не виправдав себе економічно.

Практика кредитування села дозволяє зробити важливий висновок: який би порядок надання позикових коштів сільськогосподарським товаровиробникам не був запропонований, в умовах збиткового і низькорентабельного виробництва він не забезпечить повернення позик. Кредитування як метод фінансової підтримки аграрного сектора може бути ефективним тільки в стійких, платоспроможних господарствах. У тих же товаровиробників, у яких в силу обставин, що склалися визначилася несприятлива фінансова ситуація, кредит стає «зашморгом» як для позичальника, так і для банку.

Процес розвитку кредитної системи аграрного сектора неминуче повинен протікати паралельно зі зміною ролі держави в кредитному процесі.

Становлення нової системи передбачає скорочення державного втручання в цю сферу і формування їм умов для ефективної взаємодії установ комерційного банківського сектора з АПК і розвитку в рамках цих відносин інтеграційних процесів. На наш погляд, перспективний варіант, коли банки кредитують аграрний сектор за рахунок власних коштів, а держава виплачує кредитні субсидії безпосередньо виробникам. У цьому випадку початкові конкурентні умови на ринку фінансових послуг не спотворюються, так як субсидії отримують не банки, а виробники, які і вирішують, в який фінансовий інститут звертатися за кредитом. Держава також може надавати часткові гарантії по банківських кредитах, коли у виробника немає достатнього застави, щоб забезпечити взятий кредит.

Така ситуація вельми характерна для всіх країн з перехідною економікою, де основне нерухоме майно в сільському господарстві - земля - не має ціни, а все інше потенційно заставляється (споруди, техніка), через низьку прибутковість галузі, практично неліквідне. Перехід на систему часткових гарантій дозволяє

розширити коло банків, які беруть участь у кредитуванні аграрного сектора, підвищує їх зацікавленість в більш ретельному аналізі фінансового стану клієнтів, вивільняє частину бюджетних коштів. Така система менше спотворює ринок сільських кредитів і сприяє формуванню конкурентного середовища на ринку фінансових послуг.

Виходячи з вищевикладеного, основними напрямками вдосконалення кредитної системи в умовах розвитку ринкових відносин в аграрному виробництві нами запропоновано:

- надання короткострокових кредитів сільськогосподарським товаровиробникам для покриття витрат виробництва і створення сезонних запасів;

- знижений відсотків за кредитом по основній діяльності повинен бути мінімальним, гнучким, доступним і ставитися на витрати виробництва;

- використання для оцінки кредитоспроможності як банками, так і господарствами, сучасних методів оцінки виробничої діяльності (наприклад, рейтингових оцінок);

- облік при встановленні показника кредитоспроможності характеристики особливостей діяльності господарюючого суб'єкта, його репутації, виконання договорів на постачання продукції; дотримання платіжної дисципліни; оцінки виробленої і реалізованої продукції; стану і перспективи, - економічної кон'юнктури і інші;

- розширення кредитної бази на основі розробки механізму іпотечного довгострокового кредиту з видачею кредитних коштів під заставу врожаю;

- створення цільових фондів довгострокового кредитування, з видачею позик безпосереднім виробникам.

Реалізація зазначених напрямів удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектора в частині ціноутворення, кредитування та оподаткування, протекціоністської політики, матеріально-технічного постачання і страхування позитивно позначиться на стані функціонування сільськогосподарських підприємств, створення сприятливих економічних умов для прискореного розвитку аграрної сфери. Разом з тим, найбільш результативно зазначені заходи можуть бути реалізовані лише в тому випадку, коли вони будуть спиратися на виявлення внутрішньогосподарських резервів зростання ефективності сільськогосподарського виробництва та його раціональну організацію. В цьому випадку істотно може бути підвищена ефективність заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що виділяються на ці цілі ресурсів.

Обґрунтування шляхів підвищення ефективності заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників є необхідною умовою вдосконалення системи державного регулювання аграрної сфери і підвищення її дієвості.

Особливо важливим у цьому зв'язку видається раціональний розподіл дотацій на сільськогосподарську продукцію і компенсацій підвищених витрат на її виробництво.

Дотаційна підтримка аграрного сектора є важливим елементом стимулювання розвитку аграрного виробництва.

Субсидії, дотації, пільги та інші регулюють важелі та інструменти повинні орієнтувати товаровиробників на більш ефективне господарювання, і їх необхідно застосовувати диференційовано, виходячи з досягнутого рівня ефективності використання ресурсного потенціалу.

На жаль, існуюча система дотаційних та компенсаційних виплат не створює стимулів для ефективного ведення господарства. Господарства, менш ефективно використовують ресурси, як правило, отримують великі розміри дотацій і, навпаки, що не сприяє економічній зацікавленості сільськогосподарських товаровиробників в підвищенні ефективності.

Необхідно відмовитися від витратного, по своїй суті, методу часткової компенсації витрат сільськогосподарських підприємств і перейти до виплати єдиних дотацій на одиницю реалізованої продукції з урахуванням загального подорожчання виробничих ресурсів і послуг. Крім того, є доцільним перехід до селективної підтримки сільськогосподарських товаровиробників на основі спеціальних оціночних критеріїв, в якості яких можна використовувати: ступінь участі в реалізації цільових програм, динаміку основних виробничих і фінансових показників, рівень і динаміку реалізації продукції, форми і ступінь участі у формуванні централізованих продовольчих фондів, взаємини з бюджетом в частині сплати податків та тощо.

Держава практично відмовилась від підтримки розвитку тваринництва, зокрема значно скорочені дотації на племінне справа і на підтримку вівчарства, в рослинництві - по елітному насінництві, витрати на підвищення родючості ґрунтів.

Розвинені країни світу офіційно розглядають аграрну політику в якості найважливішої і пріоритетною, про це свідчать розміри державної підтримки сільського господарства. У країнах ЄС державні субсидії в доходах фермерів становлять 49,0%, у Фінляндії - 71,0%, Норвегії - 77,0%, Швеції - 59,0%, Японії - 66,0% і т.д. [113, с. 54].

Чому розвинені країни йдуть на значні субсидії сільському господарству? Вони враховують, що ця галузь, в значній мірі, визначає соціально-економічні

умови життя людей, є споживачем великих обсягів матеріально-технічних ресурсів.

Загальний істотний недолік системи підтримки всіх сільських товаровиробників в нашій країні - розподіл коштів поза органічного зв'язку з критеріями і показниками економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, з собівартістю отриманої продукції, обсягами її реалізації. Гончарук Н. справедливо зазначає, що існуюча система дотаційних та компенсаційних виплат не створює стимулів для ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств [69, с. 121]. Крім того, це породжує утриманські відносини деяких товаровиробників.

Законодавчо (на державному рівні) закріплений принцип: дотувати сільськогосподарську продукцію необхідно з метою підвищення її конкурентоспроможності та економічної підтримки (стимулювання) ефективно працюючих підприємств. Досвід країн з розвиненою ринковою економікою свідчить про ефективність саме такого принципу розподілу державних коштів. Однак в цілому в Україні, зокрема, на практиці все виявляється зовсім навпаки. В країні підприємства розділені на дотуються і працюють без дотацій і компенсацій без урахування досягнутого рівня ефективності виробництва.

Чимало запитань викликає обґрунтованість ряду нормативів, за якими проводяться компенсаційні виплати. Наприклад, неясно, чим керуються при встановленні п'ятдесятивідсотковою ставки величини компенсації витрат за страховими платежами, тридцяти відсоткова - на придбання мінеральних добрив та тощо. До того ж застосування фіксованих нормативів не враховує відмінності в об'єктивних умовах господарювання.

Тим самим нерідко покриваються наднормативні витрати, а то і просто безгосподарність ряду підприємств, що в цілому призводить їх до «зрівнялівки», зниження зацікавленості в раціональній організації виробництва.

Викликає сумнів і ефективність існуючих на практиці підходів до дотування, заснованих на використанні в якості критеріїв розподілу коштів таких показників, як поголів'я худоби, обсяг виробленої продукції, а також напрямки їх під різного роду цільові програми.

До недоліків вищеназваних критеріїв розподілу слід віднести те, що вони не досить враховують ринкову кон'юнктуру та її вплив на формування фінансових результатів діяльності підприємств.

Подолання цих негативних моментів можливо, якщо стимулювання буде здійснюватися за критеріями, пов'язаним з фінансовими результатами діяльності товаровиробників і направлено на підвищення ефективності виробництва.

Таким чином, діюча в даний час схема державної підтримки аграрного сектора призводить до перерозподілу коштів, які можуть використовуватися як для підвищення ефективності виробництва, так і на покриття витрат неефективно господарюючих товаровиробників.

Існують і об'єктивні труднощі, пов'язані, перш за все, з необхідністю розробки сукупності критеріїв, показників оцінки, відбору і заохочення товаровиробників по кожній прийнятій програмі.

Орієнтація на вартісні показники розподілу дотацій і компенсацій обґрунтована тим, що в умовах ринкової економіки, скорочення державної підтримки аграрного сектора, зростає вплив на товаровиробників споживчого попиту і реалізаційних цін на продукцію як однієї зі складових успішного розвитку, формування дохідної сфери діяльності підприємств. Причому дохід

служить не тільки джерелом розвитку виробництва, а й соціальною основою, яка формує певний рівень матеріального добробуту і соціального забезпечення працівників.

При системі економічної підтримки, заснованої на вартісних показниках розподілу дотацій і компенсацій, основні фінансові потоки будуть направлятися товаровиробникам, які зуміють їх найбільш ефективно використовувати. Все це сприятиме розвитку здорової конкуренції між підприємствами, виробництва більшого обсягу продукції і кращої якості на одиницю вкладень і з найменшими витратами, створення сприятливих передумов для зниження споживчих цін.

З метою забезпечення раціонального використання коштів державної підтримки, дисертантом пропонується метод, який базується на розподілі фінансових коштів за інтегральним коефіцієнтом. У свою чергу ця модель базується на сукупності показників, які враховують обсяг, середню реалізаційну ціну, товарність, рентабельність реалізованої продукції, оцінку ефективності використання виробничого потенціалу підприємства, відображають вплив на кінцеві результати одночасно цінової і витратною сфер діяльності, орієнтує на оптимальне їх поєднання в залежності від виробничих можливостей підприємства.

Виходячи з даного методу, сільськогосподарські підприємства, які досягли більш високих виробничо-економічних показників, повинні отримувати і більш високий рівень дотацій на продукцію тваринництва.

Тим самим буде забезпечено більш раціональне використання коштів, що спрямовуються на підтримку сільськогосподарських товаровиробників.

Разом з тим необхідно відзначити, що вирішення проблеми підвищення ефективності заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників ні в якому разі не слід пов'язувати лише з раціональним

розподілом коштів, що виділяються. Будь-які заходи державної підтримки, державного регулювання в цілому, найбільший ефект забезпечать лише в тому випадку, якщо будуть спиратися на виявлення та реалізацію внутрішньогосподарських резервів зростання ефективності сільськогосподарського виробництва. Виключно важливе значення в зв'язку з цим має встановлення оптимальної структури виробництва на низових рівнях господарювання, раціональне розміщення і спеціалізація сільськогосподарського виробництва, вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів реалізації продукції та тощо.

У переліку цих напрямків особливо важливе значення має оптимізація виробничих структур сільськогосподарських підприємств, яка дозволяє при обмежених розмірах ресурсів отримувати максимальну віддачу від вкладених коштів.

Проведений аналіз показав, що сільськогосподарські підприємства України, володіють значними можливостями підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва за рахунок реалізації внутрішніх резервів.

Таким чином, реалізація всіх вищевказаних заходів щодо підвищення ефективності державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, щодо вдосконалення державного регулювання аграрного сектора позитивно позначиться не тільки на результатах діяльності окремо взятих сільськогосподарських підприємств, але і АПК РТ в цілому. Тим самим будуть створені необхідні умови для стабілізації, а в подальшому для прискореного та сталого розвитку аграрного сектора в конкурентному ринковому середовищі.

Аналогічні шляхи підвищення ефективності заходів державної підтримки сільськогосподарського виробництва та вдосконалення його регулювання з

урахуванням стану вихідного рівня і регіональних особливостей можуть бути з успіхом використані і іншими регіонами країни.

Висновки до п'ятого розділу

1. В аграрній сфері дуже важливим є стратегічне планування соціально-економічного розвитку сільських місцевих утворень, яке може служити головним інструментом забезпечення сталого розвитку сільських територій, при цьому стратегічний план повинен грати роль організуючого документа, націленого на забезпечення конкурентності територій. На жаль, поки такий план розглядається найчастіше як короткий документ презентаційного характеру, що містить систему заходів і проектів, спрямованих на створення умов для реалізації пріоритетних функцій об'єкта планування. На ділі ж стратегічний план розвитку сільських місцевих утворень міг би забезпечувати не тільки презентацію території для інвесторів, але і грати організуючу роль, що виражається, на нашу думку, в таких аспектах: 1) головний напрям, що дозволяє концентрувати увагу на проблемах району (сільського поселення) і їх рішеннях; 2) дати можливість керівникам і фахівцям постійно коригувати цілі, завдання розвитку сільської території, оцінюючи сильні і слабкі сторони, загрози і можливості, і на цій базі формувати нові проекти і програми розвитку; 3) сприяти виробленню у керівників якостей стратегічного менеджера, який вміє організовувати рух до кінцевої мети шляхом закріплення за ними певного напрямку соціально-економічного розвитку.

У блоці реалізації публічної аграрної політики ми розглядаємо процес управління в контексті суб'єктно-об'єктних відносин за наступними напрямками: вдосконалення суб'єкта управління - органів публічної влади («внутрішнє управління») при використанні технологій державного регулювання розвитку відповідно до сучасних концепцій проведення адміністративної реформи; якісне перетворення об'єкта управління як головної мети управлінського процесу під дією технологій публічного управління, що дозволяють вносити елементи гласності, публічності, відкритості в процес вдосконалення об'єкта.

2. Діюча система державної підтримки та регулювання агропромислового виробництва, спрямована на фінансування збитків як економічно обґрунтованих, так і від неефективного господарювання. Реалізація аграрної політики регіону на базі такої системи, не сприяє мотивуванню сільськогосподарських підприємств до досягнення прогресивних результатів у виробництві та реалізації аграрної продукції і лише сприяє підтримки поточного виробничого процесу. Для подолання кризових явищ, що відбуваються в громадському секторі сільського господарства регіону необхідно розробити якісно іншу систему державного регулювання аграрного виробництва. Дана система повинна базуватися на регіональній інтегрованій корпоративній структурі і включати в себе механізми, спрямовані на стимулювання сільськогосподарських підприємств до дій сприяє виходу сільського господарства регіону з економічної кризи.

Нами пропонується механізм вдосконалення системи державного регулювання розвитку аграрного сектору регіону представити у вигляді схеми, який повинен включати: механізм субсидування поголів'я скота;

механізм субсидування кінцевої корпоративної ціни продукції агропромислового виробництва.

3. З метою вдосконалення оподаткування сільськогосподарських товаровиробників нами запропоновано наступні рекомендації: використовувати для будь-яких організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі диференційовану систему платежів до бюджету, що сприяє більш ефективному використанню всіх факторів виробничого діяльності - засобів виробництва, землі і трудових ресурсів, тобто засновану на величині і рівні використання ресурсного потенціалу; скорочення на найближчу перспективу загального рівня платежів сільськогосподарських товаровиробників; звільнення від оподаткування частини прибутку сільськогосподарських, агросервісних і переробних підприємств, що направляються на капітальні вкладення, реконструкцію, технічне переозброєння виробництва, а також на розвиток соціальної сфери; встановлення пільгових ставок податків по продуктам першої необхідності, ряду послуг, для розвитку елітного насінництва та племінного тваринництва.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення важливої наукової проблеми обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробки науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектору України.

1. Уточнено поняття державне регулювання розвитку аграрного сектору у дуальній єдності синтезу національної економіки та аграрно-промислового комплексу, що на відміну від раніше існуючих має державний вплив на створення функціонально-галузевого спрямування розвитку соціальної і виробничої інфраструктури, за рахунок екологізації сільськогосподарського виробництва, що забезпечить прибутковість товаровиробників аграрного сектору, розвиток інфраструктури продовольчого ринку, аграрного протекціонізму. Головними напрямками державного регулювання розвитку аграрного сектора є: регулювання цін і фермерських доходів, кредитування, бюджетне фінансування, регулювання експорту та імпорту, податкове регулювання, стабілізація ринку сільськогосподарських продуктів, регулювання земельних відносин, допомогу господарствам, які перебувають в несприятливих кліматичних умовах, підтримка науково-технічного прогресу, соціальна підтримка фермерів.

2. Державне регулювання розвитку аграрного сектору являє собою взаємопов'язану сукупність економічного, організаційного, соціального, правового і політичного забезпечення державою сприятливого середовища для формування та розвитку стійкого відтворення підприємницького типу з метою постійного задоволення потреб населення країни в продуктах

харчування і в товарах народного споживання, що виробляються з сільськогосподарської сировини. Для забезпечення цього удосконалено класифікаційні ознаки складових елементів державного регулювання розвитку аграрного сектора за рахунок визначення сукупності заходів централізованого впливу держави, а саме: програмне регулювання, антимонопольне регулювання, індикативне планування і прогнозування, регулювання через структуру податків, які на відміну від раніше існуючих упорядковує ринкові відносини, забезпечує досягнення економічної і соціальної стабільності ринкових форм господарювання аграрного сектора.

3. Державне регулювання розвитком аграрного сектору широко застосовується в ряді західних країн, де воно покликане, перш за все, використовуючи економічні та адміністративні методи, стримувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції на рівні, що забезпечує відносну стабільність ринкових цін. Узагальнено систематизацію науково-методичних підходів до бюджетного фінансування розвитку аграрного сектора, які на відміну від інших базуються на використанні економічних та адміністративних методів, за рахунок державної фінансово-кредитної допомоги (пільгові умови кредитування, оподаткування, бюджетного фінансування), що дозволить здійснювати контроль за обсягом виробництва, якістю продукції, станом природних ресурсів.

4. Зазначена необхідність створення цілісної системи економічних методів регулювання державою. З цією метою обґрунтовано методичний підхід до побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору, який синтезує три форми державного регулювання розвитку аграрного сектора: протекціоністську (захист вітчизняних товаровиробників), ринкову (збут всієї виробленої сільськогосподарської

продукції), програмну (технічне переозброєння господарств у відповідності з вимогами ринку), шляхом поєднання інституційного та синергетичного підходів до управління, враховуючі системні властивості екологізації сільськогосподарського виробництва, застосування якого забезпечує стабілізацію та прискорення розвитку ініціативного та самостійного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та продовольства.

5. Обґрунтовано методичні засади побудови ефективної системи державного регулювання розвитку аграрного сектору на основі збалансування державного та громадського регулювання аграрним сектором, враховуючи інституціональні і земельні перетворення, що базується на принципах регулювання: виробництва, соціальної сфери села, взаємовідносин з навколишнім середовищем, що забезпечить державне регулювання: внутрішнього попиту, внутрішньої пропозиції, експорту, імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства. Забезпечить сталий економічний розвиток сільськогосподарських підприємств, виявленню внутрішніх резервів виробництва, розширенню корпоративних форм взаємовідносин, ліквідації диспаритету цін, вдосконаленню міжгалузевих відносин в аграрному секторі, а також державної підтримки аграрного сектора.

6. Визначено методику планування державними органами потреби в бюджетній підтримці сільськогосподарського виробництва, яка на відміну від інших базується на нормативах субсидування сільськогосподарських організацій та диференціюванні, за рахунок застосування принципів: перерозподілу ризиків всередині інтеграційної структури (організаційно-господарський механізм), диверсифікація виробництва, зростання реалізації (за рахунок збільшення обсягів випуску продукції), узгодження дій в

виробничій та маркетинговій діяльності, механізму залучення зовнішніх ресурсів, що забезпечить ефективне функціонування регіональної інтегрованої корпоративної структури аграрного сектора.

7. Досліджено методичні положення діагностики стану державного регулювання розвитку аграрного сектору шляхом доповнення оцінки напрямів бюджетних субсидій щодо підтримки розвитку агропромислового виробництва показниками: на підтримку поголів'я тваринництва, на підтримку реалізації продукції агропромислового виробництва, на підтримку виробництва продукції агропромислового виробництва, на підтримку племінної роботи, на підтримку фінансових зобов'язань, що дозволяє визначити пріоритетні напрями за критеріями достатності та своєчасності фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору.

8. В умовах сформованої тенденції прискореного падіння чисельності сільського населення і тривалості його життя, відсутність своєчасних і комплексних заходів з підвищення стійкості розвитку аграрної сфери, тягне за собою збільшення загальнонаціонального демографічної кризи. Обґрунтовано концептуальні напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору, які містять підходи до здійснення державних аграрних інтервенцій (вплив на цінову ситуацію на ринку сільськогосподарської продукції, стабільність споживчих цін на продовольство, продовольчу безпеку держави), які передбачають захист національних інтересів та врахування необхідності інтеграції України до Європейського Союзу та світового економічного простору, що дозволить гарантування продовольчої безпеки та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку; пріоритетний розвиток виробництва та реалізація експортного потенціалу продукції з високою доданою вартістю;

раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище.

9. Зазначено, що окремим господарствам, фірмам, фермерським утворенням та іншим формам власності включаючи бізнес і агробізнес, сільському підприємництву вкрай важко в умовах ринкових відносин визначити найбільш вигідні і перспективні економічні напрямки своєї діяльності. У цих умовах тільки держава може і покликана бути тією структурою, що стримує, направляє і стимулює, у зв'язку з чим удосконалено інституційний механізм державного регулювання розвитку аграрного сектору, який на відміну від раніше існуючого базується на формуванні політики роздержавлення аграрного сектору і трансформації відносин власності, за рахунок інституційних перетворень: реформування інститутів державного регулювання, формування і розвиток інфраструктури ринку, приватизація державної власності, що забезпечить спільну та скоординовану діяльність органів виконавчої влади з територіальними громадами та агробізнесом.

10. Визначено, що врахування комплексної взаємодії реальних економічних, соціальних, політичних і екологічних процесів, що складає державне регулювання розвитку аграрного сектору, передбачає використання організаційно-інституційного механізму державного ціноутворення на продукцію аграрного сектору. У зв'язку з чим удосконалено організаційно-інституційний механізм державного ціноутворення на продукцію аграрного сектору, за рахунок державних закупівельних інтервенцій: створення біржі з проведення державних закупівельних інтервенцій, розширення переліку найменувань сільгосппродукції, що надходить до державного фонду,

коригування системи застави як необхідної умови участі в конкурсі і наступних торгах, що сприятиме державному регулюванню на демократичних засадах та прозорості прийняття рішень.

11. Зазначено, що стратегічні аспекти державної аграрної політики України на регіональному та місцевому рівнях в даний час стає можливим завдяки розвитку процесу децентралізації державної влади, що розширює повноваження регіональних і місцевих властей, і підвищенню рівня самостійності в прийнятті управлінських рішень, що стало наслідком ряду реформ - адміністративної, державної і місцевої служби, місцевого самоврядування. Розвинуто підхід до формування державної аграрної політики України, який на відміну від раніше існуючого базується на суб'єктно-об'єктних управлінських відносинах з використанням технологій публічного управління (форсайт, дорожнє картування), за рахунок консолідування зусиль органів державної влади, бізнесу, територіальних громад, що забезпечить: реалізацію пріоритетних аграрних програм, формулювання цільової спрямованості розвитку території, виділення бюджетних коштів за окресленими напрямками.

12. З метою вдосконалення системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону пропонується удосконалити підходи до формування моделі реалізації державного регулювання розвитку аграрного сектора суб'єктами якої є, держава, агробізнес, територіальна громада, фінансові установи (банки, страхові та лізингові компанії), за рахунок інтеграційних процесів, що забезпечить раціональне розміщення і спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, вдосконалення внутрішньогосподарських виробничих відносин, вибір вигідних каналів

реалізації продукції, формування державно-комерційної системи страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Ю. О., Грінченко Є. М. та ін. Моніторинг надзвичайних ситуацій, Академія цивільного захисту України. Харків, 2005. 530 с.
2. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917–1921 рр.) / Н. А. Ковальова, С. В. Корновенко, Б. В. Малиновський, О. В. Михайлюк, А. Г. Морозов. Черкаси : Ант, 2007. 280 с.
3. Аграрна реформа в Україні / [П. І. Гайдуцький, П. Т. Саблук, Ю. О. Лупенко та ін.]; за ред. П. І. Гайдуцького. К. : ННЦ ІАЕ, 2005. 424 с.
4. Аграрна реформа в Україні: здобутки і прорахунки. *Національна безпека і оборона*. 2001. № 5. С. 2–55.
5. Аграрне право України : підручник / В. З. Янчук, В. І. Андрійцев, С. Ф. Василюк та ін.; за ред. В. З. Янчука. 2-ге вид., перероб. та допов. К. : Юрінком Інтер, 2000. 720 с.
6. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції : Монографія / Авт. кол.: Бетлій М. та ін.; за ред. О. М. Бородіної. Ужгород : ІВА, 2006. 496 с.
7. Адамовська В. С., Кривоконь А. О. Методологічні засади менеджменту внутрішнього і зовнішнього середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 8. С. 73–76.
8. Адамів М. Є., Мельник О. Г. Гармонізація інформаційного та методичного забезпечення діагностики інвестиційної привабливості бізнес-структур в умовах європейської інтеграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 5–11.
9. Андрійчук В., Бауер Л. Менеджмент прийняття рішень і ризик :

навч. посіб. К. : КНЕУ, 1998. 316 с.

10. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручн. К. : КНЕУ, 2002. 624 с.

11. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : Монографія. К. : КНЕУ, 2005. 292 с.

12. Андрушко Н. І. Організаційно-правові форми інноваційної діяльності господарюючих суб'єктів. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2006. № 554: Проблеми економіки та управління. С. 154–158.

13. Аксентюк М. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативного управління через формування системи інтегрованих показників. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 9. С. 42–45.

14. Акімова Л. М. Державне управління як суб'єкт забезпечення економічної безпеки України: сутність та зміст. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 110–115.

15. Аріков В. Г. Державне управління розвитком регіонального агропромислового комплексу на засадах сталості : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України . О., 2008. 20 с.

16. Архієреєв С. І., Тарасенко Т. В. Інноваційний потенціал України: прогнозно-аналітичні оцінки; Нац. ін-т стратег. досліджень, регіон. філіал у м. Харкові. Х. : Золоті сторінки, 2008. 111 с.

17. Атаманова Ю. Правові проблеми передачі інноваційних продуктів до статутних фондів господарських товариств. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 2. С. 118.

18. Бабаєв В. Ю. Державне регулювання розвитку обслуговуючої

кооперації в аграрній сфері: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2007. 19 с.

19. Бабкін Д. О., Нікітіна О. А. Антикризове управління трудовими ресурсами. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2014. № 1. С. 18–21.

20. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Х. : Дельта, 1993. 256 с.

21. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики : монографія. К. : Вид-во УАДУ, 2000. 320 с.

22. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України. Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2012. 54 с.

23. Банєва І. О. Аналіз використання ресурсного потенціалу аграрних підприємств та перспективи його розвитку. *Економіка та держава*. 2013. № 3. С. 4–6.

24. Банєва І. О. Пріоритетні напрями розвитку аграрних підприємств на основі ефективного використання їх ресурсного потенціалу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 1. С. 77–83.

25. Банєва І. О. Проблеми адаптації обробітку ґрунту до різноманітних ґрунтово-кліматичних умов України розвитку. *Інноваційно-технологічні аспекти формування сучасного конкурентоспроможного АПК України*. 2014. Ч. 1. С. 221–225.

26. Баштанник В. В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів : монографія. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. 390 с.

27. Беззубко Л. В., Захаров С. Є., Свешнікова Н. М. Інноваційний потенціал / Донбас. нац. акад. буд-ва і арх-ри. Донецьк : Б.в., 2008. 201 с.
28. Бричук К. Г. Особливості управління інформацією в системі надання електронних державних послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 15. С. 153–155.
29. Бричук К. Г. Функції державної влади та моделі надання електронних державних послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 14. С. 148–150.
30. Бидик А. Г. Основні методичні аспекти оцінки інноваційних інвестицій. *Економіка АПК*. 2007. № 4. С. 68–71.
31. Безус Р. М. Моніторинг конкурентних позицій виробників органічної продукції на аграрному ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 23. С. 19–21.
32. Бурова Т. А., Волковицька О. М. Організація обліку і аудиту основних податкових платежів в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 13. С. 18–21.
33. Богма О. С. Характеристика основних напрямів інноваційного розвитку як умови зростання економічного потенціалу України. *Держава та регіони*. 2006. № 6. С. 37–41.
34. Бородіна О. Аграрна політика України: витоки, сучасний стан і нові можливості в контексті інституціоналізму та викликів глобалізації. *Економіка України*. 2008. № 10. С. 94–111.
35. Борщук Є. М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем : моногр. Львів : Растр–7. 2007. С. 8–15.
36. Білий Ю. М. Загрози фінансовій безпеці України: смисловий простір державно-управлінського змісту та класифікація. *Інвестиції:*

практика та досвід. 2018. № 17. С. 120–123.

37. Біленко В. О., Іванов С. М. Моделювання інтернет-бізнесу за допомогою проактивного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 12. С. 51–54.

38. Бірдус Л. В. Економічні аспекти демографічної ситуації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 69–70.

39. Брик Г. В. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04; Львів. нац. аграр. ун-т. Л., 2012. 20 с.

40. Бродзянська А., Корюненко М. Стратегія інноваційного розвитку може перетворити Україну на сильну, впливову, економічно розвинуту державу. *Освіта України*. 2009. 26 червня. С. 2–3.

41. Буркінський Б. С., Степанов В. Н., Харичков С. К. Економіко-екологічні засади регіонального природокористування та розвитку. Одеса : Фенікс, 2005. 575 с.

42. Бутирська Т., Крюков О. Світогляд найвищих посадових осіб держави крізь призму елітної інженерії. URL: [//www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pubupr/2010/2010-1/doc/2/04.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Pubupr/2010/2010-1/doc/2/04.pdf).

43. Бутирська Т. О. Концептуальні засади формування перспективного світогляду державних службовців: робота з майбутнім. *Державне та муніципальне управління в умовах політико-адміністративної реформи* : матеріали наук.-практ. конф. : тези доп. (17–18 трав. 2007 р.) / відп. ред. В. Я. Малиновський. Луцьк : Волин. обл. друкарня, 2007. С. 94–96.

44. Вавдійчик І. М. Контрактне виробництво як інноваційне джерело формування товарних ресурсів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 6. С. 92–94.

45. Вайс К. Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики / пер. з англ. Р. Ткачука та М. Корчинської; наук. ред. пер. О. Кілієвич. К. : Основи, 2000. 671 с.

46. Васильєва Л. М. Системна модернізація механізмів державного регулювання аграрного сектору України : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2012. 40 с.

47. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / пер. О. Погорілий. К. : Основи, 1998. 534 с.

48. Вертелєва О. В. Математичне моделювання економічних процесів в умовах парадигмальних зрушень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 12. С. 48–56.

49. Виноградова Н. Л. Еволюція світоглядних принципів управління персоналом публічної влади: європейський досвід доби Середньовіччя та Нового часу. Управління персоналом публічної влади: світоглядний аспект : монографія / кол. авт.; за заг. та наук. ред. д. держ. упр. С. М. Серьогіна. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2010. С. 190–206.

50. Вишневська О. М. Розвиток аграрного сектору у геоекономічному середовищі. *Економіст*. Київ, 2014. Вип. 4. С. 16–18.

51. Вишневська О. М. Сутність і складові економічної безпеки країни. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. Випуск 4 (74). Миколаїв, 2013. С. 12–19.

52. Вітлінський В. В., Колобова Л. В. Перша всеукраїнська науково практична конференція з проблем економічного ризику. *Фінанси України*. 1999. № 1. С. 130–132.

53. Войтович Р. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз) : монографія; за заг. ред. В. М. Князева. К. :

Вид-во НАДУ, 2007. 640 с.

54. Волес В., Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі : пер. з англ. Р. Ткачук. К. : Основи, 2004. 871 с.

55. Володін С. А. Сутність і значення інновацій в економічному розвитку України. *Вісн. аграр. науки*. 2005. № 9. С. 63–67.

56. Гавриш В. І. Основні напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрних формувань. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. Економічні науки*. 2013. Випуск 137. С. 20–27.

57. Гайдучський П. І., Саблук П. Т., Лупенко Ю. О. та ін. Аграрна реформа в Україні. К. : ННЦ ІАЕ, 2005. 424 с.

58. Галацька Т. В. Сталий розвиток у глобальному інформаційному суспільстві. *Актуал. проблеми міжнар. відносин*. К., 2002. Вип. 37. Ч. 1. С. 24–25.

59. Гаман П. І. Державна політика екологічного розвитку економіки в трансформаційний період : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2005. 20 с.

60. Гаркуша О. М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв. 2014. № 2. URL: <http://global-national.in.ua>.

61. Гетманенко О. О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 40–49.

62. Геєць В. М., Кремень В. Г., Семиноженко В. П., Мельник Л. Г., Чухно А. А. Соціально-економічні проблеми інформаційного суспільства.

Суми : Університетська книга, 2005. 430 с.

63. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. К., 2009. 864 с.

64. Гетьман Л. Г. Удосконалення організаційного механізму інноваційного розвитку соціально-культурної сфери. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 4. С. 54–57.

65. Герасимчук З. В., Вахович І. М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : моногр. Луцьк : ЛДТУ, 2002. 248 с.

66. Глагович М. В., Діденко Н. Г. Повноваження кабінету міністрів України, функції та відповідальність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 7. С. 91–97.

67. Голтвенко О. В., Марова С. Ф. Шляхи управління інноваційним розвитком приморських територій як соціо-еколого-економічних систем. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 80–84.

68. Гончаренко І. В. Екологічний вектор трансформації аграрної економіки регіону. *Вісник аграрної науки Причорномор'я: науково-теоретичний фаховий журнал* / В. С. Шебанін (гол. ред.) та ін. Миколаїв, 2011. Випуск 3 (60). С. 30–35.

69. Гончарук Н. Сучасна аграрна реформа і потреби у реформуванні світогляду керівника. *Вісн. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України*. 2000. № 3. С. 118–122.

70. Гончарук Н. Т. Досвід підготовки та використання фахівців сільського господарства в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст. *Актуал. проблеми держ. упр.* : зб. наук. пр. Д. : ДФ УАДУ, 2001. Вип. 2. С. 196–203.

71. Гончарук Н. Т., Серьогін С. М. Кадри аграрного сектору економіки України: формування і розвиток : монографія. Д. : ДРІДУ УАДУ, 2003. 166 с.
72. Господарський кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
73. Гриневич А. О. Передумови та особливості розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Нафтова і газова промисловість*. 2007. № 3. С. 11–12.
74. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. К. : Генеза, 1996. 360 с.
75. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу : навч. посіб. К. : К.І.С., 2004. 260 с.
76. Груба Г. І. Чинники впливу держави на інноваційні процеси в Україні. *Держава та регіони*. 2008. № 3. С. 64–68.
77. Гудзинський О. Д., Судомир С. М. Ризики та економічна безпека соціально-економічних систем. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки)*. 2014. № 2 (26). С. 12–16.
78. Гудзинський О. Д., Судомир С. М., Гудзинська Ю. С. та ін. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико-методологічний аспект) : колективна монографія; за заг. ред. О. Д. Гудзинського. К. : ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2012. 771 с.
79. Гуляєва Н. М., Бедревський П. М. Системна єдність фінансування і використання фінансових ресурсів в інвестиційному процесі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 32–36.
80. Гуца А. В., Мордань Є. Ю. Інвестиційний клімат України та шляхи його поліпшення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 33–38.
81. Данилишин Б. М., Шостак Л. Б. Стійкий розвиток у системі

природно-ресурсних обмежень. К. : РВПС України НАНУ, 1999. 368 с.

82. Дацій О. І. Державне регулювання інноваційного розвитку підприємств. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2004. 52 с.

83. Дацій О. І. Нові інноваційні рішення у сільському господарстві. *Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць*. Випуск 154. Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. С. 169–174.

84. Дацій О. І. Організація інвестиційного забезпечення інноваційного процесу. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2004. № 2. С. 60–63.

85. Дацій О. І. Особливості державного регулювання інноваційного розвитку підприємств. *Держава та регіони. Серія «Державне управління»*. 2002. № 1. С. 40–42.

86. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. К. : ННЦ ІАЕ, 2004. 428 с.

87. Дацій О. І. Розвиток та сучасний стан інноваційної діяльності підприємств. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2004. № 1. С. 91–96.

88. Дацій О. І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України. *Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку*. 2011. № 1. С. 65–76.

89. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року від 19 вересня 2007 р. № 1158. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page>.

90. Деякі питання надання державної підтримки для реалізації інноваційних та інвестиційних проєктів у реальному секторі економіки: постанова Кабінету Міністрів України від 16. 06. 2010 р. № 475. *Урядовий*

кур'єр. 2010. 14 липня. С. 14.

91. Деякі питання продовольчої безпеки Постанова Кабінету Міністрів України (2007 р.) (редакція від 21.10.2011). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>.

92. Діброва А. Д. Сучасне трактування сутності державного регулювання аграрного сектору економіки. *Економічна теорія*. 2010. № 1. С. 76–84.

93. Дробязко С. І. Сучасний стан та тенденції розвитку ринків фінансових послуг в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 14. С. 20–23.

94. Дьячук І. В. Особливості промоційної діяльності підприємств виноробної галузі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 23. С. 92–96.

95. Дубініна М. В. Сучасний стан та інституціональні перспективи розвитку аграрного сектору регіону. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. Мелітополь, 2012. № 2. С. 117–124.

96. Дубініна М. В., Салькова В. С. Структурно-інституціональний аналіз забезпеченості аграрних підприємств Миколаївської області основними виробничими засобами. *Вісник ХНАУ. Сер. Економічні науки*. Х., 2012. № 5. С. 57–62.

97. Дядюк М. А. Особливості економічного ризику підприємств торгівлі в сучасних умовах та його систематизація. *Вісник Технологічного Університету Поділля*. 2001. № 6. С. 199–203.

98. Єгорова-Гудкова Т. І. Проектування сталої економічної системи держави на основі моделі золотого перетину. Гармонійний розвиток систем - третій шлях людства: [Моногр.]; за ред. Е. М. Сороко, Т. І. Єгорової-

Гудкової. Одеса: ТОВ «Інститут креативних технологій», 2011. С. 333–336.

99. Економіка та організація інноваційної діяльності : підручник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан та ін.; за ред. О. І. Волкова, М. П. Денисенка; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. 3-є вид., перероб. та доп. К. : Центр учб. л-ри, 2007. 660 с.

100. Економіка України: соціальні аспекти інноваційної моделі розвитку : монографія / В. О. Піщейко, Т. В. Лебедєва, О. В. Заворотько та ін.; за ред. В. Ф. Бесєдіна, А. С. Музиченка; М-во економіки України, Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. К. : НДЕІ, 2007. 546 с.

101. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Резол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Вид. центр «Академія», 2000. 864 с.

102. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Резол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Вид. центр «Академія», 2001. 848 с.

103. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Резол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.

104. Єрмаков О. Ю. Агропродовольчий потенціал сільськогосподарських підприємств: формування та ефективність використання. Монографія. К. : ЦП «Компринт», 2014. 214 с.

105. Жарков Ю. В. Формування системи механізмів управління інноваційним процесом в АПК регіону. *Економіка АПК*. 2003. № 8. С. 57–63.

106. Жебка В. В. Становлення інноваційного підприємства в системі регулювання економічного розвитку АПК. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. № 3. С. 51.

107. Жовнірчик Я. Ф., Гусєв В. О. Удосконалення механізму формування інвестиційного клімату у сфері агропромислового комплексу України. *Публічне управління та регіональний розвиток*. Миколаїв : Вид-во

ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. Вип. 17. С. 107–110.

108. Зайченко В. В. Механізми впровадження стратегії розвитку агропромислового комплексу України на регіональному рівні : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. О., 2006. 20 с.

109. Залізник Ю. Рапс і біопаливо: потрібен виважений підхід. URL: [//http://www2.dwworld.de/ukrainian/1.137936.1.html](http://www2.dwworld.de/ukrainian/1.137936.1.html).

110. Збарський В. К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи. *Економіка АПК*. 2010. № 11. С. 129–136.

111. Згуровский М. З., Панкратова Н. Д. Системный анализ: проблемы, методология, приложения. К. : Наук. думка, 2005. 743 с.

112. Земельний кодекс України. Закон від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 3–4, ст. 27.

113. Зборовська О. М., Лесів І. Г. Проблематика категорійності апарату планування в умовах ринкового невизначення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21. С. 53–59.

114. Зубець М. В., Баланюк І. Ф., Вергунов В. А., Власов В. І., Дем'яненко М. Я. Сільське господарство України – від минулого до сьогодення: у 4 т. / УААН; Державна наукова сільськогосподарська бібліотека ; ННЦ «Інститут аграрної економіки». К. : Аграрна наука, 2005. Т. 3 : Аграрна політика і макроекономічні відносини в аграрному секторі України. 358 с.

115. Зубець М. В., Панасюк Б. Я. Стагнаційні процеси на селі (історичний аспект). *Вісник аграрної науки*. 2003. № 11. С. 5–13.

116. Зубець М. В., Тивончук С. О. Наукові основи розвитку агропромислового виробництва на інноваційних засадах (теорія, методологія,

практика). К. : Аграрна наука, 2006. 480 с.

117. Іванов Г. С. Правове та організаційно-методичне забезпечення реалізації механізму державного управління розвитком морських портів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 14. С. 116–120.

118. Іванченко І. П. Зарубіжний досвід організації системи цивільного захисту: організаційно-економічна складова. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 156–159.

119. Іващенко О. А., Резнікова Н. В. Проблема реінституціоналізації світової економіки в умовах незалежності: нові виклики глобальному регулюванню. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 10. С. 5–10.

120. Іванюта С. М. Антикризове управління у аграрній сфері : Автореф. дис... д.е.н.: 08.6.01. К. : ННЦ ІАЕ, 2006. 35 с.

121. Ігнатенко М. М. Проблеми та перспективи підвищення зайнятості сільського населення на засадах соціальної відповідальності агробізнесу. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4662>.

122. Ігнатко В. М. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку України. *Продукт. сил і регіон. економіка*. 2006. Ч. 1. С. 173–180.

123. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України : проблеми та перспективи : монографія / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Шпикуляк О. Г. та інші]. К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. 516 с.

124. Іртищева І. О., Крамаренко І. С. Інвестиційна привабливість економіки: міжрегіональні асиметрії. *Регіональна економіка*. 2014. № 2 (72). С. 84–94.

125. Кавуненко Л. П., Гончарова Т. В. Актуальні питання інноваційного розвитку економіки. *Наука та наукознавство*. 2008. № 3. С. 3–20.

126. Калінчик І. М. Методи прогнозування можливих варіантів розвитку

агропромислового комплексу України. *Інвестиції: практика і досвід*. 2010. № 23. С. 49–56.

127. Каленська О. В., Голян В. А., Третяк Н. А. Фінансово-економічний механізм проєктного управління територіальним земельно-господарським комплексом: інституціональні передумови формування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 17–22.

128. Капінус Є. В. Державне регулювання розвитку регіонального продовольчого комплексу України (на прикладі Черкаської області) : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2005. 18 с.

129. Каракай Ю. Без інноваційного розвитку немає майбутнього. *Голос України*. 2006. № 245. 26 грудня. С. 4.

130. Каракай Ю. В. Теоретичні засади інноваційного розвитку економіки України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. Вип. 11. С. 152–156.

131. Карпенко А. В., Вознюк А. О. Сучасний стан та напрями активізації інноваційної діяльності в Україні. *Держава та регіони*. 2006. № 6. С. 118–122.

132. Кастельс М., Хіманен П. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. К. : Ваклер, 2006. 230 с.

133. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу : навч. посіб. : пер. з англ. Т-во «Знання», КОО, 2002. 381 с.

134. Кириленко І. Г. Контури глобального три-Е (економіка-енергетика-екологія) майбутнього та перспективи України. *Економіка АПК*. 2012. № 8. С. 93–103.

135. Кирилюк Є. М., Прощаликіна А. М. Трансформація структури

економічних відносин на аграрному ринку України. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation>.

136. Кіщак І. Т., Слюсаренко А. В. Проблеми розвитку аграрного сектору Миколаївської області. *Збірник наукових праць ЧДТУ: Серія «Економічні науки»*. Вип. 36. Частина 1. Том 2. Черкаси, 2014. С. 36–42.

137. Ключник А. В., Слюсаренко А. В. Особливості державного регулювання економічного розвитку аграрного сектору. *Науковий вісник МДУ ім. В.О. Сухомлинського*. Випуск 5.2(101). 2014. С. 7–11.

138. Ковальова Н. А., Корновенко С. В., Малиновський Б. В., Михайлюк О. В., Морозов А. Г. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917–1921 рр.): монографія. Черкаси : Ант, 2022. 280 с.

139. Ковбасенко В. М., Сидоренко О. П. Проблеми формування наукового світогляду у студентів сільськогосподарського навчального закладу. *Аграр. вісн. Причорномор'я: зб. наук. пр.* 1999. Вип. 3 (6). С. 99–103.

140. Козак І. І. Удосконалення організаційного механізму державного управління аграрним сектором (на прикладі Львівської області) : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Л., 2006. 20 с.

141. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні : монографія. К. : Вид-во НАДУ, 2007. 284 с.

142. Козаков В. М. Становлення та розвиток соціально-ціннісних засад державного управління в Україні : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2008. 36 с.

143. Колесніков Б. П. Критерії ефективності державного управління

розвитком інформаційного суспільства в Україні. *Фінансовий механізм державного управління економікою України : зб. наук. праць ДонДУУ*. Донецьк, 2009. Т. X, вип. 127, серія «Державне управління». С. 33–40.

144. Колесніков Б. П. Державне управління розвитком інформаційного суспільства в Україні : монографія. Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2010. 319 с.

145. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03; НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2005. 20 с.

146. Комп'ютерні технології в управлінні сільськогосподарським підприємством : монографія / М. Ф. Кропивко, Ю. С. Коваленко, В. В. Дерлеменко та ін.; Ін-т аграр. економіки УААН. К. : ІАЕ УААН, 1996. 168 с.

147. Козаченко Ю. В. Запровадження критеріїв оцінювання якості надання публічних послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 16. С. 82–86.

148. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. URL: <http://eurodocs.sdla.gov.ua>.

149. Концепції Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року від 3 лютого 2010 р. № 121-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>.

150. Копелець О. О. Механізми державного регулювання розвитку сільського господарства : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2006. 20 с.

151. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради. К. : Україна, 1992.

204 с.

152. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення : навч. посіб. К. : Ін Юре, 2001. 448 с.

153. Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці : монографія. К. : Видавництво УАДУ, 2002. 260 с.

154. Корепанов О. С., Лазебник Ю. О., Хавалиць Д. Л. Оцінка диференціації розвитку підприємств сільського господарства за регіонами України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 21. С. 15–20.

155. Котикова О. І. Концепція стійкого розвитку сільськогосподарського землекористування в Україні. *Інноваційна економіка*. 2012. № 6 (32). С. 22–28.

156. Корепанов О. С. Статистичне визначення видів економічної діяльності сектору інформаційно-комунікаційних технологій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 60–65.

157. Кремень В. Г., Табачник Д. В., Ткаченко В. М. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду). К. : ARS-UKRAINE, 1996. 793 с.

158. Кретинина Л. В. Державне стимулювання ринкових перетворень в аграрному секторі : автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2005. 20 с.

159. Кривега Л. Д. Світоглядні орієнтації особи в умовах трансформації суспільства : автореф. дис... д-ра філос. наук: 09.00.03; Ун-т внутр. справ. Х., 1999. 30 с.

160. Криворучко І. М. Використання комп'ютерних технологій в державному управлінні агропромисловим виробництвом. *Економіка АПК*. 2000. № 3. С. 23–28.

161. Круковський А. М. Розвиток соціальної інфраструктури села в умовах аграрних трансформацій : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. Миколаїв, 2006. 19 с.

162. Крючкова І. В. Макроструктурні фактори розвитку економіки України та Закон золотого перерізу. *Економіст*. 2005. № 9. С. 26–30.

163. Кузнець С. Адміністративна поведінка: Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / пер. з англ. К. : АртЕк, 2001. 392 с.

164. Краснова І. В. Роль та місце банківської системи в забезпеченні економічного зростання в умовах фінансової інтеграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 63–69.

165. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2004. 36 с.

166. Лановик Б. Д., Матисякевич З. М., Матейко Р. М. Економічна історія України і світу : підручник. К. : Генеза, 1998. 354 с.

167. Латинін М. А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання : монографія. Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2006. 320 с.

168. Латинін М. А. Державне регулювання аграрного сектору економіки України : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2007. 36 с.

169. Лахижа М. І. Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. 289 с.

170. Липчук Н. В. Розвиток агротуризму як напрямок диверсифікації

особистих селянських господарств : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04; Львів. держ. аграр. ун-т. Л., 2007. 20 с.

171. Литвин О. Особливості аграрної політики країн ЄС та США на ринку зернових. *Економіка України*. 2003. № 12. С. 78–82.

172. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : підручник. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. 824 с.

173. Лозовий В. С. Аграрна політика Директорії УНР. *Укр. іст. журнал*. 1997. № 2. С. 68–75.

174. Лопатинський Ю. М. Трансформація аграрного сектору: інституціональні засади. Чернівці : Рута, 2006. 344 с.

175. Лузан Ю. Я. Реформування аграрного сектору України: стан і перспективи. *Економіка АПК*. 2002. № 4. С. 3–7.

176. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озадовська Л. В., Мороз О. Я. Науковий світогляд на зламі століть : монографія / НАН України; Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. К. : ПАРАПАН, 2006. 288 с.

177. Лукінов І. І. Вибрані твори. У двох книгах. Кн. 1. К. : ННЦ ІАЕ, 2007. 816 с.

178. Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя). К. : ІН НАНУ, 1997. 455 с.

179. Лупенко Ю. Народа з обговорення проєктів Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та Концепції програми розвитку аграрного сектору на період до 2020 року. URL: http://uga-port.org.ua/sites/default/files/16.01.2015._press_overview.pdf.

180. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки. К. : ННЦ ІАЕ, 2005. 682 с.

181. Мармуль Л. О., Леваєва Л. Ю. Методологічні засади структурної

модернізації регіональної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 17–18. С. 5–9.

182. Масюк Ю. В., Пазюк Ю. В. Фінансова стратегія підвищення ефективності сільськогосподарського підприємства в ринкових умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 20. С. 48–51.

183. Марченко Н. А., Юрченко М. Є. Модель некомерційних фондів соціального страхування з експоненційним розподілом витрат. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 21. С. 136–138.

184. Марчук Ю. М. Фінансово-економічний механізм природокористування: сутність, складові та перспективи удосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 24. С. 13–18.

185. Мацеєв А. І. Практикум з моніторингу та інженерних методів охорони довкілля. Рівне : ВАТ «Рівен. Друк», 2002. 462 с.

186. Медведчук О. В. Про удосконалення законодавства України з питань саморегулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 102–106.

187. Мельник Л., Дегтярьова І. Еколого-економічне обґрунтування господарських рішень з урахуванням екстернальних ефектів. *Економіка України*. 2011. № 5. С. 75–83.

188. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 87–93.

189. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока) / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, М. І. Кісіль та ін.]. К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. 60 с.

190. Мироненко Д. С. Еволюція наукових підходів у дослідженні

конкурентоспроможності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 24. С. 137–139.

191. Мироненко Ю. С., Перхун Л. П. Модель взаємодії ринку освіти та ринку праці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 4. С. 116–120.

192. Мироненко М. Ю., Польова О. Л. Міжбюджетні відносини в контексті реформування регіональної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 10. С. 5–10.

193. Мікула Н. А., Шахраюк-Онофрей С. І. Факторні впливи на сталий розвиток сільських територій прикордонних регіонів. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 237–246.

194. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери. Ужгород : ІВА, 2005. 400 с.

195. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; за ред. Гейця В. М. : монографія. Х. : «ІНЖЕК», 2006. 240 с.

196. Мудрак Р. П. Безпека та якість продовольства, як фактори національної продовольчої безпеки. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки*. Вип. 2(53). Том 3. 2011. С. 37–43.

197. Мудрак Р. П. Динаміка розвитку національної агропродовольчої системи в умовах економічної кризи. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. Вип. 2. Миколаїв : Миколаївський державний аграрний університет. 2010. С. 83.

198. Музика П. М., Лайко П. А., Бабієнко М. Ф. Удосконалення інноваційної діяльності в АПК – вимоги часу. *Економіка АПК*. 2007. № 12. С.

85–91.

199. Набока Р. Ю. Концептуальні засади державного регулювання розвитку циркулярної економіки в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 136–139.

200. Надвиничний С. А., Єрмаков О. Ю. До методології кластеризації розвитку аграрної сфери регіонів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 14–21.

201. Наказ Мінагрополітики України «Про затвердження нової редакції Положення державної наукової установи «Український науково-дослідний інститут прогнозування та випробування техніки і технологій для сільськогосподарського виробництва імені Леоніда Погорілого» № 489 від 22.12.2015 р. URL: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=19913>.

202. Наказ Мінагрополітики України «Про затвердження нової редакції Статуту Українського державного фонду підтримки фермерських господарств» № 462 від 02.12.2015 р. URL: http://minagro.gov.ua/ministry?tid_hierachy=326.

203. Наказ Мінагрополітики України «Про затвердження форми Зведеного плану розвитку агропромислового комплексу» № 475 від 10.12.2015 р. URL: http://minagro.gov.ua/ministry?tid_hierachy=326.

204. Наказ Мінагрополітики України «Про організацію підготовки та проведення XXVIII Агропромислової виставки «Агро–2016» №390 від 12.10.2015 р. URL: http://minagro.gov.ua/ministry?tid_hierachy=326.

205. Наказ Мінагрополітики України «Про реалізацію пілотного проєкту щодо впровадження процедури електронних закупівель товарів» № 270 від 08.07.2015 р. URL: http://minagro.gov.ua/ministry?tid_hierachy=326.

206. Наказ Мінагрополітики України "Про утворення робочої групи

«Цільова команда реформ у сфері сільського господарства» № 452 від 30.11.2015 р. URL: http://minagro.gov.ua/ministry?tid_hierachy=326.

207. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України / редкол.: М. В. Зубець (голова) та ін. К. : Аграрна наука. 2010. 980 с.

208. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / І. П. Макаренко, П. М. Копка, О. Г. Рогожин, В. П. Кузьменко; Ін-т пробл. нац. безпеки і оборони України, ін-т еволюц. економіки. К. : Логос, 2007. 519 с.

209. Никитюк Ю. А. Стан та напрями підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного ринку лікарської рослинної сировини. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 24. С. 88–91.

210. Новіков О. Є. Ефективне управління регіональними трансформаціями в аграрній сфері економіки. *Таврійський науковий вісник : зб. наук. праць*. Вип. 70. Херсон : Айлант, 2010. С. 289–295.

211. Носирєв О. О., Осипова С. К. Соціальне підприємництво в управлінні регіональним економічним розвитком. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 122–128.

212. Оболенцева Л. В. Кон'юнктурні дослідження галузевого ринку: підручник; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. : ХНАМГ, 2010. 249 с.

213. Олійник О. О. Фінансова стратегія аграрного підприємства: теоретичний аспект розробки та моделювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 26–31.

214. Оскольський В. Раціональне природокористування – важлива умова ноосферного розвитку України. *Економіка України*. 2011. № 11. С. 4–13.

215. Основи аграрного підприємництва / За ред. М. Й. Маліка. К. :

Інститут аграрної економіки, 2000. 582 с.

216. Перебійніс В. І. Інноваційний розвиток та фінансова безпека соціально-економічних систем: монографія / за ред. С. В. Клімчук. Сімферополь : ДИАЙПИ, 2014. 154 с.

217. Перебійніс В. І. Інноваційна логістика: концепції, моделі, механізми : монографія / за ред. М. Ю. Григорак. К. : НАУ, 2016.

218. Перебійніс В. І. Конкуреноспроможність підприємств в умовах ринкової економіки : у 3-х томах: Том 2: Теоретико-методологічні основи конкуреноспроможності : монографія / за заг. ред. В. С. Ніценка, О. В. Захарченка, М. А. Зайця. Одеса : ВМВ, 2015. 174 с.

219. Перит І. О. Сутність та управління підприємницькою діяльністю домогосподарств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 20. С. 72–77.

220. Перспективи та можливі ризики розвитку сільського господарства України у 2014 році: науково-аналітичний прогноз / [Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, В. Я. Месель-Веселяк та ін.]; за ред. Ю. О. Лупенка та М. І. Пугачова. К. : ННЦ ІАЕ, 2014. 32 с.

221. Плаксієнко В. Я. Облік податку на додану вартість у системі електронного адміністрування: аспекти наукової дискусії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 19. С. 5–8.

222. Питання забезпечення діяльності Національної ради з питань науки, інновацій та сталого розвитку України від 8.02.2010 р. № 121. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 27. С. 18.

223. Піддубна Л. І. Конкуреноспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління : монографія. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2007. 368 с.

224. Погрішук Б. В. Формування наукового середовища як основи

розвитку інноваційної економіки. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. Вип. 3(80). Т. 2. С. 101–110.

225. Попова О. Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / АН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2009. С. 248.

226. Попова О. Л. Теоретичні основи стійкого розвитку агросфери та формування адекватної української стратегії. *Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства УААН»*. 2010. Випуск 3. С. 18–27.

227. Постанова Кабінету Міністрів України : Про проведення парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» № 965–VI від 17.02.2009 року (*Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2009, № 30, ст. 439). URL: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48721>.

228. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» (2007 р.) (редакція від 21.10.2011). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>.

229. Про державну підтримку сільського господарства України. Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 49, ст. 527.

230. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001. *Офіційний вісник України* від 09.08.2006. 2006 р. № 30. С. 36, стаття 2132.

231. Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 232. *Урядовий кур'єр* від 06.04.2011 р. № 62.

232. Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2010 р. № 164. *Урядовий кур'єр* від 10.03.2010 р. № 44.

233. Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 131. *Урядовий кур'єр* від 23.03.2011 р. № 52.

234. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. Указ Президента України № 615 від 11 червня 1998 р. *Офіційний вісник України* від 02.07.1998 р. № 24. С. 3.

235. Про захист прав споживачів. Закон України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1991. № 30. Ст. 379.

236. Про захист рослин. Закон України від 14 жовтня 1998 року № 180-XIV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 50–51. Ст. 310.

237. Про земельну реформу. Постанова Верховної Ради України № 563 від 18 грудня 1990 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1991. № 10. Ст. 100.

238. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991 року № 1560. *Голос України* від 21.11.1991.

239. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 40-IV. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15](http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15).

240. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818-VI. *Голос України* від 14.01.2011 р. № 6.

241. Про особисте селянське господарство. Закон України 15 травня 2003 р. № 742-IV. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2003. № 29. Ст. 232.

242. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 8 вересня 2011 року № 3715. *Голос України* від 01.10.2011 р. № 183.

243. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» Постанова Верховної Ради України 21 жовтня 2010 року № 2632-VI. URL: <http://pro.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?href=0&view=text&base=1&id=576932&menu=716536>.

244. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України». Указ Президента України від 08.06.2012 № 389/2012. *Урядовий кур'єр* від 26.06.2012 р. № 113.

245. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні. Закон України від 22 березня 2012 року № 4618-VI. *Голос України*. Офіційне видання від 18.04.2012 р. № 70.

246. Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України. Закон України № 229 від 5 жовтня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 47. С. 1522. Ст. 464.

247. Про сільськогосподарську кооперацію. Закон України від 17 липня 1997 р. № 469/97-ВР. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1997. № 39. Ст. 261.

248. Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки. Указ Президента України № 493 від 28 квітня 2004 р. *Президентський вісник* від 05.05.2004 р. № 7.

249. Про Стратегію національної безпеки України. Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007. *Урядовий кур'єр* від 07.03.2007 р. № 43.

250. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020». Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/201. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

251. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми впровадження в агропромисловому комплексі новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції на період до 2016 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1650-р. *Урядовий кур'єр* від 14.01.2010 р. № 6.

252. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 743-р. *Урядовий кур'єр* від 21.07.2009 р. № 129.

253. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2012–2016 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 889-р. *Урядовий кур'єр* від 29.09.2011 р. № 179.

254. Про утворення Державного комітету України з питань науково-технічного та інноваційного розвитку: постанова Кабінету Міністрів України від 07.04.2010 р. № 290. *Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України*. 2010. № 17. С. 37 – 39.

255. Про фермерське господарство. Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV. *Голос України* від 29.07.2003 р. № 139.

256. Пугачов М. І., Мельник А. О. Інтеграційні альтернативи для АПК

України в умовах світової економічної кризи. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 28

257. Пустовойт О. В. Системна нестійкість і альтернативи розвитку Української економіки. *Економіка України*. 2012. № 8. С. 32–43.

258. Радевич Т. В. Нормативно-правове регулювання сутності капітальних інвестицій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 23. С. 64–68.

259. Радзієвський О. І., Мельник Л. Ю. Діяльність економічної системи регіонів як центрів розвитку сільських територій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 21. С. 10–14.

260. Радченко О. В., Колтун В. С. Потенціал принципів автономії місцевого самоврядування: підходи до визначення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 67–70.

261. Радченко Ю. Л., Максименко І. Я. Особливості проведення державного фінансового контролю в частині складання і виконання кошторисів бюджетних установ. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 19. С. 42–44.

262. Розпорядження Кабінету Міністрів України : Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки від 4 червня 2015 р. № 575-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575-2015-%D1%80#n8>.

263. Розпорядження Кабінету Міністрів України : Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки від 4 червня 2015 р. № 575-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/575-2015-%D1%80#n8>.

264. Розпорядження Кабінету Міністрів України : Про схвалення

Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.

265. Рябик Г. Є., Яворська О. Б. Стратегія управління конкурентоздатністю підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 24. С. 61–66.

266. Саблук П. Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті: Доповідь на Третіх Всеукраїнських зборах (конгресі) вчених економістів-аграрників 29-30 березня 2001 р. / УААН, Ін-т аграрної економіки. К., 2001. 94 с.

267. Саблук П. Т. Розвиток аграрної економічної науки в Україні та її завдання в умовах освоєння ринкової системи господарювання. *Матеріали Восьмих річних зборів Всеукр. конгр. вчен. економістів аграрників*, Київ, 20–21 черв. 2006 р. / Редкол.: П. Т. Саблук та ін. К. : ННЦ «ІАЕ», 2006. 410 с.

268. Саблук П. Т. Розвиток земельних відносин в Україні. К. : ННЦ ІАЕ, 2006. 396 с.

269. Саблук П. Т. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України. *Економіка України*. № 12. 2008. С. 4–18.

270. Саблук П. Т., Білорус О. Г., Власов В. І. Глобалізація і продовольство : Монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2008. 632 с.

271. Савранська Г. М. Партисипаторна функція системи забезпечення соціальної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 15. С. 57–60.

272. Сахацький М. П., Захарченко О. В. Структурні зрушення виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств в умовах формування і розвитку ринкової економіки [Монографія]. Одеса : вид-во КП ОМД, 2011. 250 с.

273. Світове і регіональне виробництво аграрної продукції : Монографія / П. Т. Саблук, Г. А. Калієв та ін. К. : ННЦ ІАЕ, 2008. 210 с.
274. Семенов Г. А., Богдан Ю. М. Сучасний стан інноваційної діяльності в Україні. *Держава та регіони*. 2008. № 2. С. 231–235.
275. Сенічкіна О. Е. Вплив ціннісних орієнтацій на обґрунтування підходів, щодо активізації інноваційної праці фахівців. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 9. С. 139–143.
276. Сизоненко В. Політика і стратегія інноваційного розвитку України: євроінтеграційний аспект. *Вища школа*. 2008. № 6. С. 29–36.
277. Системи фінансового моніторингу. Методологія проектування : Монографія / За ред. О. В. Мозенкова. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. 152 с.
278. Сіренко Н. М. Державна інноваційна політика в контексті світових інноваційних тенденцій. *Економіка та управління АПК* : зб. наук. праць. Біла Церква, 2012. Вип. 7. С. 101–106.
279. Сіренко Н. М. Соціальна функція інноваційної моделі розвитку агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2008. № 4. С. 50–58.
280. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України : [монографія]. Миколаїв, 2010. 416 с.
281. Ситник Г. П. Взаємозумовленість соціальних явищ, які визначають концептами «небезпека» і «безпека», та її врахування в теорії публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 61–67.
282. Сиченко В. В., Пугач А. М., Мареніченко В. В., Хитько М. М. Механізми державного регулювання розвитку інформаційного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 5–6. С. 76–80.
283. Смолінський В. Б. Проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки. *Науковий вісник НЛТУ*

України. 2011. Вип. 21.2. С. 286–290.

284. Соловійова Н. Формування системи державного планування розвитку сільського господарства України. *Економіка України*. 2010. № 8. С. 11–20.

285. Солоха Д. В. Інноваційний розвиток як запорука забезпечення економічного зростання. *Актуал. пробл. економіки*. 2007. № 6. С. 25–30.

286. Сороко Е. М. У чому сенс третього шляху? Інваріантні методи забезпечення функціональної якості систем через гармонізацію їхньої внутрішньоструктурної різноманітності. Гармонійний розвиток систем - третій шлях людства: [Моногр.] / За ред. Е. М. Сороко, Т. І. Єгорової-Гудкової. Одеса: ТОВ «Інститут креативних технологій», 2011. С. 7–21.

287. Сорока Ю. О., Вініченко І. І. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 34–37.

288. Сотник І. Про макроекономічні наслідки ресурсозбереження. *Економіка України*. 2009. № 10. С. 27–35.

289. Стельмащук А. М. Державне регулювання економіки : Навчальний посібник. Тернопіль : ТАНГ, 2000. 315 с.

290. Степанкевич Н. С., Гарбар Ж. В. Трансформація інфраструктури фондового ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 11–17.

291. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. 182 с.

292. Табакова Т. В., Котіна Г. М., Степура М. М. Бюджетне фінансування пріоритетних галузей економіки України: планування та оптимізація. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 21. С. 139–144.

293. Таратула Р. Б. Еколого-економічний механізм структуризації процесу землекористування на місцевому рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 23. С. 46–49.

294. Тимощук К. А. Екологізація політики в Україні: проблеми та перспектива розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 1. С. 97–102.

295. Трегобчук В. М., Пасхавер Б. Й., Юзефович А. Е. та ін. Про довгострокову стратегію сталого розвитку агропромислового комплексу. *Економіка АПК*. 2005. № 7. С. 3–11.

296. Туган-Барановський М. І. Основи політичної економії / наук. ред. С. М. Злупко. Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту, 2003. 628 с.

297. Туболець І. І., Дацій О. І., Черняєва О. О. Напрями підвищення ролі фінансового контролю в умовах соціалізації держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 11–15.

298. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

299. Ульянченко О. В. Інвестиційний процес і його складові елементи. *Ефективна економіка*. 2010. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=405>.

300. Ульянченко О. В., Прозорова Н.В. Пріоритетні напрями інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 1. С. 63–72.

301. Ульянченко О. В. Інноваційно-інвестиційна діяльність як основа сталого розвитку економіки держави. *Наук. вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2 (4). Ч. 1. С. 70–76.

302. Ульянченко О. В. Управління ресурсним потенціалом в аграрному секторі : Автореф. докт. дис. (08.00.03). К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН, 2008. 38 с.

303. Ушкаренко Ю. В. Розвиток сільськогосподарської кооперації (теорія, методологія, практика) : автореф. дис ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Житомир. нац. агроеколог. ун-т. Житомир : Б.в., 2010. 36 с.

304. Федорова А. М. Компаративний аналіз дефініції «безпека». *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 144–148.

305. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика : Монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. 140 с.

306. Фіщук Н. Ю., Міщенко І. А., Чорний Г. М. Класифікація управлінських функцій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 24. С. 16–18.

307. Фугело П. М. Економіко-математичне моделювання як складова системи управління ризиками інновацій в сільськогосподарському виробництві. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави»*. Дніпропетровськ, 2008. Т. 9. С. 50–54.

308. Фугело П. М., Фугело М. А. Інноваційні методи аналізу та прогнозування розвитку фінансово-економічних систем. *Збірник наукових праць ПДАТУ* (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Економіка, бізнес і фінанси : стан та перспективи розвитку», 23–24 жовтня 2012 р.). Кам'янець-Подільський : Подільський державний аграрно-технічний університет, 2012. № 20. Т. 2. С. 589–592.

309. Чабан Г. М. Економіко-математичне моделювання індикаторів

ефективності системи управління фінансовими ризиками. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13–14. С. 64–74.

310. Червен І. І., Кареба М. І. Інновації: сутність, значення, проблеми, основні напрямки здійснення та удосконалення. *Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет». Серія «Економічні науки»*. Випуск 136. 2011. С. 19–23.

311. Червен І. І., Кареба М. І. Розвиток інвестиційної діяльності в Миколаївському регіоні: проблеми та основні напрями їх вирішення. *Економіст*. 2012. № 2. С. 14–16.

312. Черкаська В. В. Напрями впливу держави на розвиток аграрного сектору. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

313. Черкаська В. В. Сутність та функції державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

314. Черкаська В. В. Принципи та напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

315. Черкаська В. В. Напрями державного сприяння розвитку та безпеці аграрного підприємництва. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 6. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua>.

316. Черкаська В. В. Державне регулювання аграрних ризиків з урахуванням аспектів якості. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 13. С. 79–81.

317. Черкаська В. В. Еволюція поглядів на розвиток державного

регулювання розвитку аграрного сектору України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 16. С. 94–97.

318. Черкаська В. В. Формування сучасних умов державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ*, 2017. Вип. 2 (7). (Серія «Державне управління»). С. 190–196.

319. Черкаська В. В. Роль держави на розвиток аграрного сектору та забезпечення соціальних відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 90–92.

320. Черкаська В. В. Форми та методи державного регулювання розвитку аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 70–73.

321. Черкаська В. В. Нормативно-правові аспекти державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». Збірник наукових праць*. 2018. Випуск 1 (8). С. 212–218.

322. Черкаська В. В. Вплив методів державного регулювання на ефективність ринкових механізмів розвитку країни. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 2 (17). С. 125–130.

323. Черкаська В. В. Сучасні особливості державного регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4.

324. Черкаська В. В. Формування системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2018/26.pdf.

325. Черкаска В. В. Сталий розвиток тваринництва, як складовий елемент аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5.
326. Черкаска В. В. Критерії сталого розвитку аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 6.
327. Черкаска В. В. Класифікація чинників сталого розвитку аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7.
328. Черкаска В. В. Механізми державного регулювання захисту внутрішніх ринків аграрного сектору. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2019. № 3. ЧНУ імені П. Могили, 2019. С. 178–191.
329. Черкаска В. В. Зарубіжний досвід ефективного функціонування розвитку аграрного сектору. *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*. 2017. № 5 (41). Р. 60–66.
330. Черкаска В. В. Адаптація системи державного регулювання цін на сільськогосподарську продукцію до вітчизняної практики. *News of science and education*. 2017. № 5 (53). Р. 51–59.
331. Черкаска В. В. Впровадження системи фінансування сільського господарства в Україні. *Научно-теоретический и практический журнал: Уральский научный вестник (ОРАЛДЫҢ ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ)*. Республика Казахстан : г. Уральск: ЖШС «Уралнауцкнига», 2017. № 4 (164). С. 3–11.
332. Черкаска В. В. Напрями формування аграрної політики. *Nauka i studia*. 2017. № 12 (173). Р. 20–27.
333. Черкаска В. В. Сучасні методи державної підтримки розвитку аграрного сектору. *Nauka i studia*. 2018. № 1 (181). Р. 35–42.
334. Черкаска В. В. Підтримка розвитку недержавної освіти в аграрній сфері. *Матеріали Міжнар. наук. конф. «Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і*

національної практики», 11 квітня 2019 р. К.: ДП Видавничий дім «Персонал», 2008. С. 294–295.

335. Черкаська В. В. Механізми впливу бюджетних субсидій на розвиток аграрного сектору України Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 17-18 травня 2019 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 275–276.

336. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення. *Економіка України*. 2008. № 6. С. 4–11.

337. Шандра В. М. Механізм технологічного оновлення економіки інноваційного спрямування: структура, задачі, функції, принципи. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 12. С. 9.

338. Шамрай Н. В. Волонтерський потенціал громадського моніторингу в системі публічних послуг. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 61–65.

339. Шебанін В. С. Державна технічна політика у контексті оновлення і розвитку матеріально-ресурсних засобів аграрного виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2004. № 1. С. 12–15.

340. Шебанін В. С. Зерновиробництву України – інноваційний розвиток. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. № 1. С. 3–9.

341. Шебанін В. С. Наукове забезпечення інноваційного розвитку АПК як пріоритетний напрям діяльності аграрного університету. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 19–25.

342. Шевчук О. А. Стан формування системи державного фінансового контролю в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 13–20.

343. Шебаніна О. В., Шебанін В. С., Червен І. І. Значення інституцій у

забезпеченні ефективного розвитку АПК. *Вісник аграрної науки Причорномор'я. Зб. наукових праць МДАУ*. Вип. 3 (60). Миколаїв, 2011. С. 3–9.

344. Шевчук К. Д., Бірюк С. О. Концептуалізація ефективних податкових механізмів на ринку фінансових послуг України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 14–18.

345. Шпикуляк О. Г., Тивончук С. О., Тивончук С. В. Формування системи оцінювання інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України. *Економіка АПК*. 2013. № 12. С. 79–84.

346. Шпикуляк О. Г., Грицаєнко М. І. Розвиток інститутів інноваційної діяльності в аграрній сфері. *Наук. вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Збірник наук. праць*. Вип. 8. 2015. С. 292–298. URL: <http://global-national.in.ua/issue-8-2015>.

347. Шубравська О. Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки України: теоретико-методологічний аспект. *Економіка України*. 2012. № 1. С. 27–35.

348. Шубравська О. В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери. *Економіка АПК*. 2005. № 12. С. 15–20.

349. Шутько Т. І. Особливості формування витрат сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 125–128.

350. Юрчишин В. В. Стратегічні аспекти пореформеного розвитку аграрних відносин : Зб. наук. пр. К. : ІАЕ УААН, 2001. С. 17–18.

351. Якубів В. М. Концептуальні засади стратегії збалансованого розвитку аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2011. № 4. С. 104–107.

352. Яловега Л. В., Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б.,

Сіренко О. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47.

353. Яценко В. М. Формування і розвиток агропромислової інтеграції в Україні. *Економіка АПК*. 2004. № 1. С. 54–60.

354. Arora A., Gambardella A. Bridging the Gap / In A. Aurora and A. Gambardella, eds., *From Underdogs to Tigers: The Rise and Growth of the Software Industry in Some Emerging Economies*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2005.

355. Chenery H. B. The structuralist approach to development policy. *American association Papers and Proceeding*. 1975. № 65. P. 310–316.

356. Hill B., Blandford D. Structural Change in EU Agriculture and the Supply of Social Attributes. XI Congress of the EAAE ‘The Future of Europe in the Global Agri-Food System’, Copenhagen, Denmark, August 24-27, 2005 : <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/24684/1/os05hi01.pdf/>

357. Jones R. N. Analyzing the risk of climate change using an irrigation demand model. *Clim. Res.*, 14, 2000. PP. 89–100.

358. Kang H. Cao, Javier A. Birchenall. Agricultural Productivity, Structural Change, and Economic Growth in Post-Reform China. <http://econ.ucsb.edu/~jabirche/Papers/china.pdf>

359. Kuznets, Simon (2002). *Economic Development, the Family, and Income Distribution: Selected Essays*. Cambridge University Press. P. 434.

360. Soloviova, O.; Krasnyak, O.; Cherkaska, V.; Revkova, A. Strategic Development of International Corporate Social Responsibility in Agribusiness. *Economics. Ecology. Socium*. 2022, 6, 51–64.

361. Structural development in EU agriculture. *EU Agricultural Economic*

Briefs. 2011. № 3 : http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/economic-briefs/03_en.pdf.

362. Tesfa G. Gebremedhin , Ralph D. Christy. Structural Change in U.S. Agriculture: Implications for Small Farms. *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 28,1 (July 1996). P. 57–66.

363. Soloviova, O.; Krasnyak, O.; Cherkaska, V.; Revkova, A. Strategic Development of International Corporate Social Responsibility in Agribusiness. *Economics. Ecology. Socium* 2022, 6, 51-64. DOI: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2022.6.4-5> URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/204>

364. Zhovnirchuk, Y., Bondarchuk, N., Cherkaska, V., Terletska, V., Gusiev, V. (2023). Sustainable Development of the Agro-Industrial Complex through Modeling Aspects of Logistics Management. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 2023, 18(6), pp. 1911-1917. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180627>

365. Zhovnirchuk, Y., Cherkaska, V., Inozemtseva, O., Zhuravel, S., Pyzyuk, D. (2023). A planning model for improving personnel competence in pursuit of sustainable development. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 9, pp. 2959-2965. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180934>

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації.

Монографія

1. Черкаська В.В. Механізми державного регулювання розвитку аграрного сектору України: теоретичні засади, методологія, механізми управління. Монографія. Київ: ФОП Самченко А.М., 2023. 354 с.

Статті, опубліковані у періодичних виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Soloviova, O.; Krasnyak, O.; Cherkaska, V.; Revkova, A. Strategic Development of International Corporate Social Responsibility in Agribusiness. Economics. Ecology. Socium 2022, 6, 51-64. DOI: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2022.6.4-5> URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/204> **(Web of Science)** *Особистий внесок: Визначено стратегічний розвиток міжнародної корпоративної соціальної відповідальності в агробізнесі.*

3. Zhovnirchuk, Y., Bondarchuk, N., Cherkaska, V., Terletska, V., Gusiev, V. (2023). Sustainable Development of the Agro-Industrial Complex through Modeling Aspects of Logistics Management. International Journal of Sustainable Development and Planning, 2023, 18(6), pp. 1911-1917. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180627> **(SCOPUS)** *Особистий внесок:*

Розроблено теоретичні підходи до сталого розвитку агропромислового комплексу через моделювання аспектів управління логістикою

4. Zhovnirchuk, Y., Cherkaska, V., Inozemtseva, O., Zhuravel, S., Pyzyuk, D. (2023). A planning model for improving personnel competence in pursuit of sustainable development. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 9, pp. 2959-2965. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180934> (SCOPUS) *Особистий внесок: використано модель планування для підвищення компетентності персоналу для досягнення сталого розвитку агропромислового комплексу.*

5. Blyznyuk, A., Kiyanka, I., Ilkiv, O., Cherkaska, V., Berezynskyi, L., & Havrichkov, O. (2023). Negative Factors Influencing the Policy of Public Administration Development of the Agriculture in the Region: The Example of Poland. *Journal of the University of Zulia*, 15(42), 129-145. <https://doi.org/10.46925//rdluz.42.07> (Web of Science) *Особистий внесок: визначено негативні чинники впливу на політику державного управління розвитком сільського господарства регіону.*

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

6. Черкаська В.В. Напрями впливу держави на розвиток аграрного сектору. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2015. № 12. Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>

7. Черкаська В.В. Сутність та функції державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2016. № 5. Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>

8. Черкаська В.В. Принципи та напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2016. № 10. Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nauka.com.ua>

9. Черкаська В.В. Напрями державного сприяння розвитку та безпеці аграрного підприємництва. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2017. № 6. Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nauka.com.ua>

10. Черкаська В.В. Державне регулювання аграрних ризиків з урахуванням аспектів якості. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 13. С. 79-81.

11. Черкаська В.В. Еволюція поглядів на розвиток державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 16 С. 94-97.

12. Черкаська В.В. Формування сучасних умов державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Вісник Національного університету цивільного захисту України : зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. Вип. 2 (7) (Серія "Державне управління"). С. 190-196.

13. Черкаська В.В. Роль держави на розвиток аграрного сектору та забезпечення соціальних відносин. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 17 С. 90-92.

14. Черкаська В.В. Форми та методи державного регулювання розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 70-73.

15. Черкаська В.В. Нормативно-правові аспекти державного регулювання розвитку аграрного сектору України. Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія "Державне управління". Збірник наукових праць. 2018. Випуск 1 (8). С. 212-218.

16. Черкаска В.В. Вплив методів державного регулювання на ефективність ринкових механізмів розвитку країни. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2 (17). С. 125-130.

17. Черкаска В.В. Сучасні особливості державного регулювання розвитку сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 4. С. 112–115.

18. Черкаска В.В. Формування системи державного регулювання агропромислового виробництва регіону Державне управління : удосконалення та розвиток. 2018. № 2. Режим доступу до журналу : http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2018/26.pdf

19. Черкаска В.В. Сталий розвиток тваринництва, як складовий елемент аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 5. С. 57–59.

20. Черкаска В.В. Критерії сталого розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 6. С. 44–48.

21. Черкаска В.В. Класифікація чинників сталого розвитку аграрного сектору. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. С. 90–93.

22. Черкаска В.В. Механізми державного регулювання захисту внутрішніх ринків аграрного сектору. Публічне управління та регіональний розвиток. 2019. № 3. ЧНУ імені П.Могили, 2019. С. 178-191.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав із напрямку,
з якого підготовлено дисертацію**

23. Черкаска В.В. Зарубіжний досвід ефективного функціонування розвитку аграрного сектору *Stredoevropsky vestnik pro vedu a vyzkum*. 2017. № 5 (41). Р. 60-66.

24. Черкаска В.В. Адаптація системи державного регулювання цін на

сільськогосподарську продукцію до вітчизняної практики News of science and education. 2017. № 5 (53). P. 51-59.

25. Черкаска В.В. Впровадження системи фінансування сільського господарства в Україні Научно-теоретический и практический журнал: Уральский научный вестник (ОРАЛДЫҢ ҒЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ). Республика Казахстан: г. Уральск: ЖШС «Уралнаучкнига», 2017. № 4 (164). С. 3-11.

26. Черкаска В.В. Напрями формування аграрної політики Nauka i studia. 2017. № 12 (173). P. 20-27.

27. Черкаска В. В. Сучасні методи державної підтримки розвитку аграрного сектору Nauka i studia. 2018. № 1 (181). P. 35-42.

Тези конференцій

28. Черкаска В.В. Система державного регулювання розвитку аграрного сектору Materiały XIII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Nauka: teoria i praktyka 2017», Tom 2 : Przemysł: Nauka i studia S. 13-15.

29. Черкаска В.В. Прямі методи державного регулювання аграрного сектору Матеріали за XIII міжнародна научна практична конференція «Новини на научния прогрес 2017», Volume 2 : София .«Бял ГРАД-БГ». С. 6-8.

30. Черкаска В.В. Непрямі методи державного регулювання аграрного сектору Materiály XIII Mezinárodní vědecko praktická konference «Přední vědecké novinky 2017», Volume 2 : Praha. Publishing House «Education and Science» S. 13-15.

31. Черкаска В.В. Економічна роль держави в регулювання аграрного

сектору Materials of the XIII International scientific and practical Conference Proceedings of academic science 2017 , August 30 September 7 , 2017 : Sheffield. Science and education LTD P. 38-40.

32. Черкаска В.В. Державна підтримка розвитку аграрного сектору Materialy XIII Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji ,«Wschodnie partnerstwo 2017» , Volume 2. Przemysł: Nauka i studia S. 37-39.

33. Черкаска В.В. Цінова політика, як складовий елемент механізму державного регулювання розвитку аграрного сектору Materialy XIV Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji , «Strategiczne pytania światowej nauki» , 07 -15 lutego 2018 roku , Volume 2. Przemysł.: Nauka i studia, 2018. С. 54-56.

34. Черкаска В.В. Інструменти державного впливу на розвиток аграрного сектора Материали за XIV международна научна практична конференция, Бъдещите изследвания 2018 , 15-22 февруари 2018 г. Политология. Закон. Икономики. Публичната администрация. : София.« Бял ГРАД-БГ ». С. 43-45.

35. Черкаска В.В. Формування інституціонального середовища аграрного сектора Materiály XIV Mezinárodní vědecko praktická konference «Věda a technologie: krok do budoucnosti -2018», Volume 5 : Praha. Publishing House «Education and Science» S. 65-67.

36. Черкаска В.В. Перспективи розвитку малих форм підприємництва в аграрному секторі Materials of the XIII International scientific and practical Conference Modern scientific potential 2018 , February 28 March 7 , 2018 Political science. Law. Public administration. : Sheffield. Science and education LTD P. 71-73.

37. Черкаска В.В. Державне регулювання функціонування інтегрованих

формувань в аграрному секторі [Електронний ресурс] Матеріали I міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 95-річчю Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова «Інновації в управлінні соціально-економічним розвитком». Харків, 5 березня 2018 р. С. 292-294. Режим доступу: http://mmgh.kname.edu.ua/images/Zbirnik_tez_konf_stal_rozv_2018.pdf.

38. Черкаська В.В. Проблеми сталого розвитку аграрного сектору Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2018. С. 160-162. Режим доступу: <http://www.nuczu.edu.ua/img/articles/1467/Tezy-2018.pdf>.

39. Черкаська В.В. Інтеграційний процес в аграрному секторі України Європейський вимір реформування публічного управління в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (2 листопада 2018 року) / за заг. ред. О. І. Пархоменко-Куцевіл. К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2018. С. 121-122.

40. Черкаська В.В. Підтримка розвитку недержавної освіти в аграрній сфері Матеріали Міжнар. наук. конф. “Актуальні проблеми модернізації недержавного сектору освіти в Україні у контексті світових тенденцій і національної практики”, 11 квітня 2019 р. К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 С. 294-295.

41. Черкаська В.В. Механізми впливу бюджетних субсидій на розвиток аграрного сектору України Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 17-18 травня 2019 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Х.: Вид-во НУЦЗУ, 2019. С. 275-276.